Plan
upravljanja
destinacijom

Općina Pašman

2025.
–2029.

Plan upravljanja destinacijom

Općina Pašman 2025. –2029.

Izdavač:
Turistička zajednica Općine Pašman
Malinišće 3, 23262 Pašman
Tel. +385 (0) 23 260 155
E-mail: info@pasman.hr

Pašman, 2025. godine

Pašman Otok Turistička zajednica

OPĆINA PAŠMAN

Sadržaj

1.	**Uvod**	**6**
1.1.	Zakonodavni i strateški okvir	7
1.1.1.	Zakonodavni okvir	7
1.1.2.	Strateški okvir	8
1.2.	Metodološki okvir	9
1.2.1.	Načela izrade Plana upravljanja destinacijom	9
1.2.2.	Smjernice i upute Ministarstva turizma i sporta	10
1.2.3.	Izvori podataka i analitički alati	11
1.3.	Uloga i značaj plana upravljanja destinacijom	11
2.	**Profil Općine Pašman**	**12**
2.1.	Opći podaci o Općini Pašman	13
2.2.	Prometni položaj	14
2.3.	Geografska obilježja	15
2.4.	Klimatska obilježja	15
2.5.	Stanovništvo	16
2.6.	Indeks turističke razvijenosti	18
3.	**Analiza stanja i resursno atrakcijske osnove Općine Pašman**	**19**
3.1.	Turistički proizvodi i usluge	21
3.2.	Resursna i atrakcijska osnova Općine pašman	35
3.2.1.	Priroda i okoliš	35
3.2.2.	Kultura i baština	38
3.2.3.	Sakralna baština	42
3.2.4.	Stare jezgre naselja	45
3.2.5.	Njegovanje kulturne baštine i tradicijski običaji	46
3.2.6.	Atrakcijska osnova	48
3.2.7.	Manifestacije	55
3.3.	Javna turistička infrastruktura	59
3.4.	Infrastruktura na području Općine Pašman	64
3.4.1.	Komunalna infrastruktura	64
3.4.2.	Energetska infrastruktura	66
3.4.3.	Telekomunikacijska infrastruktura i dostupnost interneta	66
3.4.4.	Vodoopskrba i odvodnja	67
3.4.5.	Gospodarenje otpadom	67
3.4.6.	Prometna infrastruktura	68
3.5.	Analiza stanja digitalizacije	70
3.6.	Analiza stanja pristupačnosti destinacije osobama s posebnim potrebama	74
3.7.	Analiza organiziranosti i dostupnosti usluga u destinaciji	74
3.8.	Analiza ljudskih potencijala	75
3.9.	Analiza komunikacijskih aktivnosti	76
3.10.	Analiza konkurencije	82
3.11.	Izvješće o analizi stanja	85

4. Izračun prihvatnog kapaciteta destinacije 88
4.1. Obvezni pokazatelji prihvatnog kapaciteta 91
4.2. Dodatni pokazatelji prihvatnog kapaciteta 127
4.3. Sažetak analize pokazatelja prihvatnih kapaciteta 129

5. Potencijal za razvoj i podizanje kvalitete turističkih proizvoda 132
5.1. Kupališni turizam - sunce i more 134
5.2. Aktivni turizam 136
5.3. Nautički i izletnički turizam (doživljaj arhipelaga) 138
5.4. Kulturno-povijesni, sakralni, hodočasnički i arheološki turizam 141
5.5. Eno-gastronomija, maslinarstvo i lokalni proizvodi 143
5.6. Manifestacije i događanja 146
5.7. Prirodni, robinzonski i doživljajni turizam 148
5.8. Pregled potencijala turističkih proizvoda 150
5.9. Nosivi turistički proizvodi destinacije 152

6. Pokazatelji održivog razvoja Općine Pašman 159
6.1. Obvezni pokazatelji održivosti 160
6.2. Specifični pokazatelji održivosti 174
6.3. Sažetak analize pokazatelja održivosti 183

7. Razvojni smjer s mjerama i aktivnostima 184
7.1. SWOT analiza turizma Općine Pašman 185
7.2. Identificiranje općih načela i ciljeva turizma 191
7.3. Oblikovanje strateškog pravca i prioriteta 194
7.4. Identificiranje ciljeva 197
7.5. Mjere i aktivnosti 200

8. Smjernice i preporuke za dionike razvoja 210
8.1. Smjernice i preporuke za Općinu Pašman 211
8.2. Smjernice za Turističku zajednicu Općine Pašman 213
8.3. Smjernice za druge dionike 215

9. Popis projekata 217
9.1. Popis projekata koji pridonose provedbi mjera potrebnih za doprinos ostvarenju pokazatelja održivosti na razini destinacije 218
9.2. Projekti posebnog značenja za razvoj destinacije 219

10. Mjerenje napretka i izvješće o provedbi 236
10.1. Podrška i implementacija Plana upravljanja destinacijom 237
10.2. Izvješće o provedbi 239

11. Popis izvora i skraćenica 245

12. Prolozi 248
Prilog 1 249
Prilog 2 265
Prilog 3 294

1

Uvod

1.1. Zakonodavni i strateški okvir

1.1.1. Zakonodavni okvir

Plan upravljanja destinacijom temeljni je planski dokument za usmjeravanje razvoja turističke destinacije prema održivosti. Njime se razvojni ciljevi i zakonske obveze povezuju s konkretnim mjerama upravljanja turizmom te usklađuju s aktima strateškog planiranja, prostorno-planskom dokumentacijom, planovima upravljanja kulturnim dobrima i drugim važećim planovima i propisima.

Sukladno Zakonu o turizmu (NN 156/23), Turistička zajednica Općine Pašman (u daljnjem tekstu: TZO Pašman) izrađuje Plan upravljanja destinacijom za područje Općine Pašman (u daljnjem tekstu: Plan) za razdoblje od četiri godine. Zakonom o turizmu uspostavljen je sustav upravljanja razvojem turizma s naglaskom na održivost, integrirani pristup i jačanje uloge turističkih zajednica. Jedna od temeljnih obveza turističkih zajednica u tom sustavu jest izrada plana upravljanja destinacijom za područje jedne ili više lokalnih ili regionalnih turističkih zajednica.

Planom se određuje dugoročni razvojni smjer destinacije s ciljem poboljšanja iskustva posjetitelja, zaštite prirodnih i kulturnih dobara te osiguravanja dobrobiti lokalne zajednice.

Sukladno odredbama Zakona o turizmu, Plan upravljanja destinacijom mora imati sljedeći sadržaj:

- **analizu stanja;**
- **popis resursne osnove;**
- **pokazatelje održivosti na razini destinacije;**
- **razvojni smjer s mjerama i aktivnostima potrebnim za njegovo ostvarenje;**
- **prijedlog smjernica i preporuka za razvoj ili unaprjeđenje destinacije;**
- **popis projekata koji pridonose provedbi mjera potrebnih za doprinos ostvarenju pokazatelja održivosti na razini destinacije;**
- **popis projekata od posebnog značaja za razvoj destinacije.**

Konačno, sukladno Zakonu o turizmu, a na temelju indeksa turističke razvijenosti (ITR), Plan TZO Pašman mora biti temeljen na izračunu prihvatnih kapaciteta koji se izrađuje u skladu s odredbama Pravilnika o metodologiji izračuna prihvatnog kapaciteta (NN 112/24). Indeks turističke razvijenosti (ITR) koristi se kao alat za razvrstavanje turističkih zajednica prema stupnju turističkog razvoja. Ovisno o kategoriji indeksa, za pojedine turističke zajednice propisana je obveza izračuna prihvatnog kapaciteta. Prihvatni kapacitet ne odnosi se isključivo na prostorna ograničenja, već obuhvaća i infrastrukturne, okolišne, društvene i sociokulturne aspekte razvoja turizma. Ovakav pristup omogućuje cjelovito sagledavanje utjecaja turizma na destinaciju i donošenje odluka usmjerenih na dugoročnu održivost.

Uz Zakon o turizmu, izrada i provedba Plana upravljanja destinacijom temelji se i na nizu povezanih zakonskih i podzakonskih akata, među kojima su osobito važni:

- **Zakon o turističkim zajednicama i promicanju hrvatskog turizma (NN 52/19, 42/20), kojim se uređuje sustav turističkih zajednica i njihove zadaće**
- **Pravilnik o metodologiji izrade plana upravljanja destinacijom (NN 112/24), kojim se propisuju obvezni elementi, postupak izrade i metodološki okvir Plana**
- **Pravilnik o pokazateljima za praćenje razvoja i održivosti turizma (NN 112/24), kojim se definiraju pokazatelji održivosti na razini destinacije**
- **Pravilnik o metodologiji izračuna prihvatnog kapaciteta (NN 112/24), koji uređuje izračun prihvatnih kapaciteta za turističke zajednice za koje je to obvezno**
- **Smjernice i upute za izradu plana upravljanja destinacijom Ministarstva turizma i sporta iz rujna 2024.**
- **Indeks turističke razvijenosti.**

1.1.2. Strateški okvir

Plan upravljanja destinacijom provodi se i u skladu s propisima iz područja prostornog planiranja, zaštite okoliša, zaštite prirodne i kulturne baštine, komunalne infrastrukture, zdravstva i drugih područja važnih za održivi razvoj turizma.

Plan je izrađen u skladu sa strateškim okvirom razvoja turizma na nacionalnoj i europskoj razini. Strategija razvoja održivog turizma Republike Hrvatske do 2030. predstavlja temeljni strateški dokument kojim se usmjerava razvoj turizma na nacionalnoj razini. Riječ je o aktu strateškog planiranja koji je u potpunosti usklađen s Nacionalnom razvojnom strategijom RH do 2030. godine, kao i ključnim politikama i razvojnim dokumentima EU i RH. Strategija je dodatno usklađena s Tranzicijskim putem za turizam, koji čini osnovu budućeg Europskog plana turizma do 2030. godine, Paktom za vještine u turističkom ekosustavu te ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda sadržanim u Agendi 2030. Time se hrvatski turizam pozicionira unutar šireg europskog i globalnog okvira održivog, otpornog i društveno odgovornog razvoja.

U okviru Strategije definirana je vizija prema kojoj je Hrvatska u 2030. konkurentna, inovativna i sigurna zemlja prepoznatljivog identiteta i kulture, s očuvanim prirodnim resursima, kvalitetnim životnim uvjetima i jednakim prilikama za sve. Kao ključno obilježje Hrvatske kao turističke destinacije ističe se njezina autentičnost, koja proizlazi iz gostoljubivosti i otvorenosti ljudi, raznolikosti regija te bogate prirodne i kulturne baštine. Upravo se na tim vrijednostima temelji daljnji razvoj turizma u smjeru veće kvalitete, održivosti i prepoznatljivosti. Strategija identificira 10 ključnih izazova: vremenska i prostorna neujednačenost turističkog razvoja, pritisci turizma na okoliš i prirodu, odnos turizma i klimatskih promjena, potreba prilagodbe ubrzanim tehnološkim promjenama, utjecaj turizma na kvalitetu života lokalnog stanovništva, nedostatak odgovarajućih ljudskih potencijala, neadekvatna struktura i kvaliteta smještajnih kapaciteta, nepovoljno poslovno i investicijsko okruženje, nedovoljno učinkovit zakonodavni i upravljački okvir te utjecaj kriza i promjene ponašanja i potreba turista. Radi ostvarivanja postavljene vizije, Strategijom su definirana četiri ključna strateška cilja

razvoja održivog turizma: razvoj cjelogodišnjeg i regionalno uravnoteženijeg turizma, turizam uz očuvan okoliš, prostor i klimu, jačanje konkurentnosti i inovativnosti turizma te razvoj otpornog turističkog sustava.

Na temelju Strategije razvoja održivog turizma do 2030. godine izrađuje se Nacionalni plan razvoja održivog turizma kao srednjoročni akt strateškog planiranja, kojim se definirani strateški ciljevi operacionaliziraju kroz konkretne mjere i aktivnosti. Nacionalni plan razvoja održivog turizma do 2027. godine omogućuje provedbu transformacije turizma temeljene na načelima održivosti, uz istodobnu digitalnu transformaciju, usklađivanje sa zelenim politikama te jačanje otpornosti cjelokupnog turističkog sustava.

Uz nacionalni strateški okvir, Plan se izrađuje i u skladu s relevantnim regionalnim i sektorskim strateškim dokumentima, čime se osigurava usklađenost lokalnog turističkog razvoja sa širim razvojnim ciljevima. Posebno je važna usklađenost s Planom razvoja Zadarske županije za razdoblje 2021.–2027., koji definira razvojne prioritete na županijskoj razini i predstavlja temelj za koordinirano djelovanje jedinica lokalne samouprave. S obzirom na to da se važenje tog plana približava završetku te da se nakon 2027. godine očekuje izrada novog planskog dokumenta, dodatnu stabilnost i kontinuitet razvojnog usmjerenja osigurava nacionalni strateški okvir koji vrijedi do 2030. godine, a koji predstavlja referentnu osnovu i u razdoblju prijelaza prema novom županijskom planu.

1.2. Metodološki okvir

1.2.1. Načela izrade Plana upravljanja destinacijom

Izrada Plana upravljanja destinacijom temelji se na nekoliko međusobno povezanih načela koja osiguravaju njegovu kvalitetu, provedivost i društvenu prihvaćenost. Temeljno načelo je održivost, koja se promatra kroz okolišni, društveni i gospodarski aspekt razvoja turizma.

Primjenjuje se integrirani i multidisciplinarni pristup, kojim se turizam sagledava u odnosu na prostor, infrastrukturu, gospodarstvo, lokalnu zajednicu i okoliš. Poseban naglasak stavlja se na uključivost i participaciju dionika, budući da je upravljanje destinacijom složen proces koji zahtijeva usklađivanje različitih interesa.

Iz tog je razloga TZO Pašman provela dva sveobuhvatna istraživanja: istraživanje stavova lokalnog stanovništva te istraživanje stavova turista i jednodnevnih posjetitelja. Cjeloviti rezultati prikazani su u Prilogu 1 – Rezultati istraživanja stavova lokalnog stanovništva i Prilogu 2 – Rezultati istraživanja stavova turista i jednodnevnih posjetitelja. Oba istraživanja su provedena sukladno Smjernicama Ministarstva za provođenje istraživanja stavova lokalnog stanovništva te Smjernicama za provođenje istraživanja zadovoljstva turista. Dok je istraživanje zadovoljstva turista provedeno tijekom vršne sezone, istraživanje lokalnog stanovništva je provedeno u posezoni (listopad i studeni 2025.) s obzirom na to da su završne smjernice Ministarstva za dodatne pokazatelje prihvatnog kapaciteta objavljene tek u lipnju 2025. pa se istraživanje nije moglo provesti u predsezoni. Također, u veljači 2025. u Pašmanu su provedeni strukturirani intervjui i fokus-grupe sa zainteresiranim dionicima (javnog i privatnog sektora, javne ustanove i

trgovačka društva, poduzetnici u turizmu i ugostiteljstvu, udruge, stručnjaci te zainteresirano lokalno stanovništvo), a sve s ciljem uključivanja što većeg broja dionika u proces izrade Plana upravljanja destinacijom. Detaljni nalazi provedenih fokus-grupa, strukturiranih intervjua i terenskog obilaska destinacije prikazani su u Prilogu 3 – Izvješće s fokus grupa i terenskog obilaska.

Načelo transparentnosti osigurava javnost procesa izrade Plana, dostupnost informacija i mogućnost sudjelovanja zainteresirane javnosti. Konačno, Općina je XYZ javno predstavila finalni nacrt Plana, XYZ provela e-javno savjetovanje, a Općinsko vijeće ga XYZ raspravilo i izglasalo na javnoj sjednici.

1.2.2. Smjernice i upute Ministarstva turizma i sporta

Metodološka osnova za izradu Plana definirana je Smjernicama i uputama za izradu plana upravljanja destinacijom koje je izdalo Ministarstvo turizma i sporta. Smjernice osiguravaju ujednačen pristup izradi planova na razini svih destinacija u Republici Hrvatskoj te propisuju obvezne elemente, pokazatelje i postupke.

Plan je izrađen u skladu s propisanom metodologijom, uz prilagodbu specifičnostima lokalne razine i dostupnosti podataka, čime se osigurava njegova primjenjivost i relevantnost. Turistička zajednica imala je središnju ulogu u izradi Plana, a imat će je i pri njegovoj koordinaciji i provedbi. Izrada Plana odvijala se kroz jasno definirane faze koje uključuju pokretanje izrade, prikupljanje i analizu podataka, izradu prijedloga Plana, javno savjetovanje, donošenje Plana od strane nadležnih tijela te njegovu objavu i provedbu. Plan donosi Općinsko vijeće, a na prijedlog turističkog vijeća TZO Pašman. Plan se donosi kao javni dokument, dostupan svim zainteresiranim dionicima, čime se osigurava transparentnost i mogućnost praćenja njegove provedbe.

U skladu s primijenjenom metodologijom izrade, Plan je strukturiran u jedanaest poglavlja koja zajednički čine koherentan okvir za analizu, planiranje i upravljanje razvojem turizma. Prvo poglavlje donosi uvod u Plan, pregled zakonodavnog i strateškog okvira te opis metodologije izrade. U drugom poglavlju prikazan je profil Općine Pašman, dok treće poglavlje obuhvaća analizu postojećeg stanja i resursno-atrakcijske osnove destinacije. Četvrto poglavlje posvećeno je izračunu prihvatnog kapaciteta destinacije, a u petom se razmatra potencijal za razvoj i podizanje kvalitete turističkih proizvoda. U šestom poglavlju predstavljeni su pokazatelji održivog razvoja Općine Pašman koji omogućuju praćenje utjecaja turizma i usmjeravanje razvoja u skladu s načelima održivosti. Sedmo poglavlje definira razvojni smjer, prioritete i ciljeve razvoja turizma te pripadajuće mjere i aktivnosti. U osmom poglavlju iznose se smjernice i preporuke za ključne dionike razvoja destinacije, dok deveto poglavlje donosi popis projekata koji pridonose provedbi Plana. Deseto poglavlje uređuje način mjerenja napretka, praćenja provedbe i izvještavanja o ostvarenim rezultatima, a u jedanaestom poglavlju iznesen je zaključak Plana.

1.2.3. Izvori podataka i analitički alati

Izrada Plana temelji se na analizi primarnih i sekundarnih izvora podataka, uključujući statističke podatke, administrativne evidencije, prostorno-plansku dokumentaciju te rezultate istraživanja stavova lokalnog stanovništva i zadovoljstva posjetitelja.

Posebnu ulogu imaju pokazatelji održivosti na razini destinacije, koji omogućuju praćenje razvoja turizma, evaluaciju provedbe mjera i prilagodbu budućih aktivnosti.

1.3. Uloga i značaj plana upravljanja destinacijom

Plan omogućuje sustavno praćenje razvoja turizma, pravodobno prepoznavanje izazova i prilika te donošenje informiranih odluka na temelju podataka i pokazatelja. Povezivanjem razvojnih ciljeva, zakonskih obveza i konkretnih mjera usmjerava razvoj turizma prema dugoročnoj održivosti, otpornosti i konkurentnosti. Njegova provedba treba pridonijeti smanjenju negativnih utjecaja turizma na prostor, okoliš i lokalnu zajednicu te potaknuti razvoj kvalitetnih, autentičnih i održivih turističkih proizvoda.

Za lokalnu zajednicu Plan predstavlja okvir za usmjeravanje razvoja turizma u skladu s njezinim interesima i potrebama, uz očuvanje identiteta prostora i kvalitete života. Dionici u turizmu dobivaju jasniju osnovu za planiranje ulaganja i poslovnih aktivnosti, a posjetiteljima se nastoji osigurati kvalitetnije i odgovornije turističko iskustvo. Javna dostupnost Plana pridonosi informiranju dionika i jačanju zajedničke odgovornosti za budućnost destinacije.

2

Profil Općine Pašman

2.1. Opći podaci o Općini Pašman

S ukupnom površinom od 60,11 km² otok Pašman predstavlja dvanaesti najveći otok od 78 hrvatskih otoka, a s 2.884 stanovnika četrnaesti je najnaseljeniji među 52 naseljena otoka u Republici Hrvatskoj. Od kopna ga razdvaja Pašmanski kanal, dok ga od Kornatskog arhipelaga i Dugog otoka dijeli Srednji kanal. Na sjeverozapadnom dijelu otoka smješten je Mali Ždrelac, uski morski prolaz koji razgraničava Pašman od otoka Ugljana.

U administrativnom pogledu, Općina Pašman dijeli istoimeni otok s Općinom Tkon, s kojom graniči na jugu te površinom od 48,42 km2 obuhvaća preko 70 % površine otoka. Na otoku Ugljanu najbliža joj je jedinica lokalne samouprave Općina Kukljica dok je Pašmanskim kanalom razdvojena od općina Sukošan i Sveti Filip i Jakov te grada Biograda na Moru. Prema jugoistočnom akvatoriju, Srednji kanal razdvaja područje Općine Pašman od Općine Murter - Kornati u Šibensko-kninskoj županiji te od Općine Sali na Dugom otoku. Općina Pašman nalazi se u administrativnom sastavu Zadarske županije.

Prema Popisu stanovništva, kućanstava i stanova iz 2021. godine Općina broji 2.136 stanovnika raspoređenih u osam naselja: Kraj, Pašman (Pašman, Mali Pašman), Barotul, Mrljane, Neviđane, Dobropoljana, Banj i Ždrelac. Općini administrativno pripadaju i nenaseljeni otočići Bisaga Vela, Dužac Veli, Dužac Mali, Galešnjak, Garmenjak, Komornik, Muntan i Ričul.

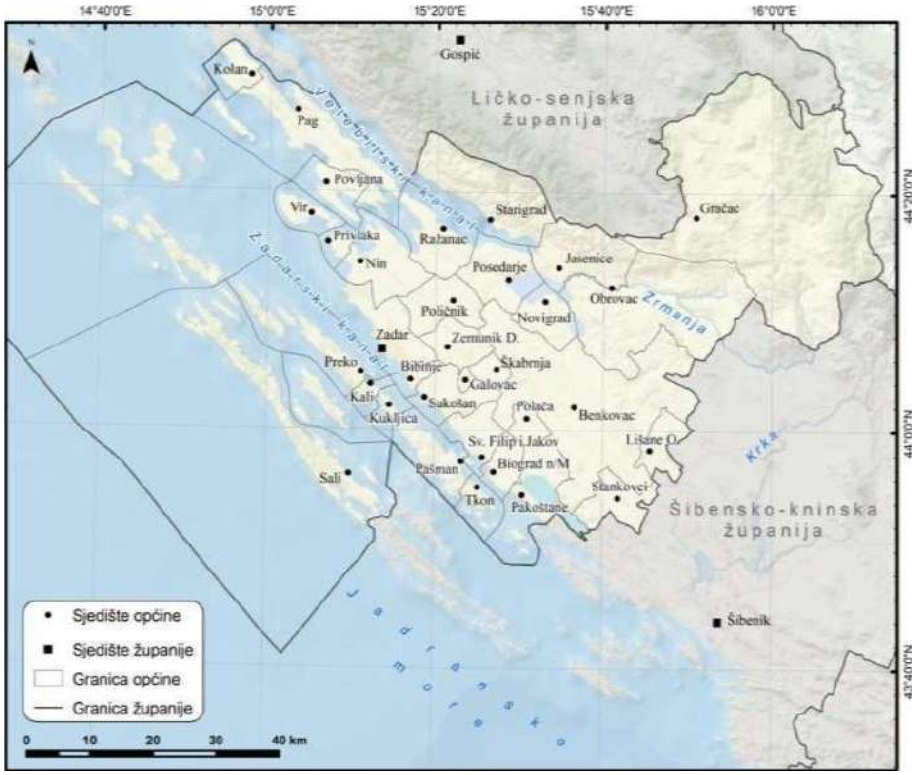

Karta 1.
Upravno-teritorijalni ustroj Zadarske županije (Izvor: Plan razvoja Zadarske županije 2021.–2027.)

2.2. Prometni položaj

Prometna dostupnost jedan je od važnijih razvojnih elemenata otoka Pašmana, osobito u kontekstu turizma i svakodnevne mobilnosti stanovništva. Zahvaljujući trajektnim linijama, cestovnoj povezanosti preko mosta Ždrelac te blizini Zadra i Biograda na Moru, otok je relativno dobro povezan s kopnom i glavnim prometnim pravcima.

Glavni pravac dolaska na otok ostvaruje se trajektnom linijom Biograd na Moru – Tkon, koja predstavlja najkraću i najfrekventniju vezu s kopnom. Linija tijekom cijele godine omogućuje prijevoz putnika i vozila, dok se tijekom ljetnih mjeseci broj polazaka dodatno povećava kako bi odgovorio na pojačani turistički promet. Ova veza posebno je važna za posjetitelje koji na otok dolaze osobnim automobilom iz smjera autoceste A1 ili južnog dijela Hrvatske.

Drugi važan prometni pravac odvija se preko Zadra i otoka Ugljana. Putnici iz Zadra trajektnom linijom dolaze do mjesta Preko, nakon čega se cestovnom povezanošću preko mosta Ždrelac nastavlja put prema naseljima na otoku Pašmanu. Most Ždrelac ima važnu funkcionalnu ulogu jer povezuje Pašman i Ugljan u jedinstvenu prometnu cjelinu te omogućuje jednostavnije dnevne migracije, bolju dostupnost usluga i veću prometnu fleksibilnost tijekom turističke sezone. Ovaj prometni pravac je također posebno značajan za posjetitelje koji na Pašman dolaze automobilom iz smjera autoceste A1. Ova autocesta je glavni prometni pravac za dolazak turista iz kontinentalnog dijela Hrvatske te velikog dijela Europe, obzirom je povezana s glavnim europskim prometnim koridorima.

Na otoku Pašmanu organiziran je i javni linijski autobusni prijevoz koji povezuje otočna naselja s trajektnim pristaništima u Tkonu i Preku. Vozni redovi uglavnom su prilagođeni trajektnim linijama, čime se stanovnicima i posjetiteljima omogućuje kontinuitet putovanja bez potrebe za korištenjem osobnog automobila, iako je vozni red značajno reduciran nakon 2020. godine. Takva povezanost posebno je važna za starije stanovništvo, učenike, dnevne migrante i turiste koji koriste javni prijevoz.

Autobusni kolodvori u Zadru i u manjem opsegu u Biogradu na Moru povezani su s većim hrvatskim gradovima, ali i brojnim međunarodnim autobusnim linijama prema europskim destinacijama. Time je otok dostupan i posjetiteljima koji putuju bez vlastitog vozila.

Važnu ulogu u međunarodnoj dostupnosti destinacije ima i Zračna luka Zadar u Zemuniku Donjem, čija je udaljenost od Biograda oko 25 km te Zadra oko 14 km. Tijekom turističke sezone zračna luka povezana je s velikim brojem europskih gradova, čime otok Pašman postaje lako dostupna destinacija međunarodnim gostima. Daljnje povezivanje zračne luke sa trajektnim lukama omogućeno je javnim i taxi prijevozom te rent-a-carom.

Ukupno gledano, kombinacija pomorske, cestovne i zračne dostupnosti otoka Pašman omogućuje relativno jednostavan dolazak na otok tijekom cijele godine, a posebno doprinosi turističkoj atraktivnosti.

2.3. Geografska obilježja

U geografskom smislu, otok Pašman pripada regiji Jadranska Hrvatska, dok se u užem regionalnom određenju svrstava u područje Sjeverne Dalmacije, unutar prostorno-razvojne cjeline zadarsko - biogradskih otoka. Prometno i funkcionalno područje otoka orijentirano je prema urbanim središtima Zadra i Biograda na Moru s kojima je povezano trajektnim linijama (Zadar preko trajektne luke Preko, a Biograd na Moru preko trajektne luke Tkon).

Središnja geomorfološka značajka otoka Pašmana jest njegov izrazito dalmatinski smjer pružanja u osi sjeverozapad–jugoistok. U tom kontekstu, prirodna cjelina otoka može se razdijeliti na dvije velike zone: jugozapadni i sjeveroistočni dio. Jugozapadni dio obilježen je većim nadmorskim visinama i dominantnom krševitošću vapnenačkog bila. Najviša točka otoka je vrh Veliki Bokolj, s nadmorskom visinom od 274 metra. Obalna linija na zapadnoj strani strmija je i teže pristupačna u odnosu na onu na sjeveroistoku, gdje su obale blagog nagiba i ujednačenije morfologije.
Sjeveroistočni dio otoka, utemeljen na trošnoj dolomitnoj podlozi, reljefno je blaži i uravnjen, pri čemu su krške forme znatno manje izražene. Upravo zbog veće trošnosti dolomitne podloge te mogućnosti formiranja plodnih tala, ponajprije crvenice i smeđih tala, ovaj dio otoka čini temelj poljoprivrednog vrednovanja i razvitka naseljenosti.

Geološki sastav i petrominerološke značajke otoka ne pružaju povoljne uvjete za stvaranje kvalitetnih podzemnih akumulacija vode. Ondje gdje podzemne akumulacije i postoje, uglavnom je riječ o bočatim vodama, dok su potpuno slatke podzemne vode, neometane utjecajem mora, iznimno rijetke. Postojanje povremenih bujičnih tokova, osobito u razdobljima obilnih oborina, dodatno pogoduje eroziji i odnošenju ionako ograničenog plodnog pedološkog materijala.

2.4. Klimatska obilježja

Klimatska obilježja otoka Pašmana odražavaju tipičnu mediteransku klimu, koju karakteriziraju vruća i suha ljeta te blage i vlažne zime. Srednja temperatura najtoplijeg mjeseca prelazi 22 °C, a najhladnijeg se ne spušta ispod –3 °C. Oborine su neravnomjerno raspoređene tijekom godine, s prosječnom godišnjom količinom od oko 900 mm, raspoređenih u približno 100 kišnih dana. Godišnji broj sunčanih sati iznosi oko 2.500. Snijeg se, zbog klimatskih prilika, pojavljuje rijetko i kratkotrajno. More kao snažan termoregulator značajno utječe na ublažavanje klimatskih ekstrema.

Klimu otoka dodatno karakteriziraju tri prepoznatljiva tipa vremena: stabilno i vedro vrijeme tijekom ljeta i rane jeseni; burno, suho i hladno razdoblje obilježeno burom te vlažno, kišovito vrijeme koje prevladava u hladnijoj polovici godine. S aspekta vegetacije, otok Pašman obilježava mediteranski biljni pokrov, prepoznatljiv po šumi hrasta crnike, različitim vrstama borova i čempresa te razvijenim zajednicama niskog mediteranskog raslinja.

2.5. Stanovništvo

Prema trenutno važećem Popisu stanovništva, u Općini Pašman živi 2.136 stanovnika, pri čemu je spolna struktura uravnotežena, odnosno broj muškaraca i žena gotovo jednak. U trenutku provođenja popisa najzastupljenije dobne skupine bile su osobe u dobi od 65 do 69 te od 70 do 74 godine. Analiza kretanja broja stanovnika u razdoblju 1857. – 2021., temeljena na podacima popisa naselja i stanovništva Republike Hrvatske, pokazuje da je najveći broj stanovnika zabilježen 1948. godine. U usporedbi s podacima Popisa 2021., riječ je o razlici od 1.349 stanovnika manje, što predstavlja značajnu demografsku oscilaciju.

Godina	Broj stanovnika
1857.	1.629
1869.	1.816
1880.	1.941
1890.	2.112
1900.	2.398
1910.	2.723
1921.	2.970
1931.	3.075
1948.	3.485
1953.	3.402
1961.	2.995
1971.	3.000
1981.	2.483
1991.	2.597
2001.	2.004
2011.	2.082
2021.	2.136

Tablica 1.
Prikaz kretanja broja stanovnika Općine Pašman u razdoblju 1857.–2021.[1]

[1] Izvor: DZS, PC-Axis baze podataka, Zadarska županija – broj stanovnika po gradovima/općinama; DZS, Gradovi i općine u statistici – Stanovništvo – procjena i prirodno kretanje, verzija: 3. listopada 2024.

Podaci o ukupnoj promjeni broja stanovnika potvrđuju da Općina u novijem razdoblju bilježi pozitivan demografski trend čime se izdvaja od bliskih i usporedivih općina – Tkon, Kali, Kukljica i Preko – koje u promatranom razdoblju bilježe pad broja stanovnika. Pozitivan trend Općine dodatno je značajan u odnosu na kretanja na razini Zadarske županije i RH, koje također bilježe smanjenje ukupnog broja stanovnika te negativne vrijednosti prosječne godišnje stope promjene. Preliminarne procjene stanovništva za '22. i '23. godinu potvrđuju nastavak rasta broja stanovnika Općine Pašman.

JLS	Pašman	Tkon	Kali	Kukljica	Preko
2011.	2.082	763	1.638	714	3.805
2021.	2.136	748	1.585	628	3.556
Promjena '20.-'21.	54	-15	-53	-86	-249
Promjena '20.-'21.	2,59 %	-1,97 %	-3,24 %	-12,04 %	-6,54 %
Godišnja promjena	0,26 %	-0,19 %	-0,32 %	-1,20 %	-0,65 %
Procjena 2022	2.178	754	1.603	625	3.574
Procjena 2023.	2.235	756	1.648	634	3.627

JLS	Županija	RH
2011.	170.017	4.284.889
2021.	159.766	3.871.833
Promjena '20.-'21.	-10.251	-413.056
Promjena '20.-'21.	-6,03 %	-9,64 %
Godišnja promjena	-0,60 %	-0,96 %
Procjena 2022	160.558	3.850.894
Procjena 2023.	163.221	3.861.967

Tablica 2.
Promjena broja stanovnika JLS-ova na otocima Pašman i Ugljan.[2]

[2] Izvor: DZS, Gradovi i općine u statistici – Stanovništvo – procjena i prirodno kretanje, verzija: 3.10.2024.

2.6. Indeks turističke razvijenosti

Sukladno Zakonu o turizmu (NN 156/23) indeks turističke razvijenosti je pokazatelj koji se računa kao prilagođeni prosjek standardiziranih vrijednosti društveno-gospodarskih pokazatelja radi mjerenja stupnja turističke razvijenosti jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave u određenom razdoblju. Izračun indeksa turističke razvijenosti provodi se svake godine za prethodnu godinu. Pokazatelji za izračun indeksa turističke razvijenosti određuju se kao apsolutni i relativni pokazatelji koji se odnose na turistički promet, zaposlenost i smještajne kapacitete.

Prema indeksu turističke razvijenosti, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave mogu se razvrstati u kategorije I, II, III, IV i 0, pri čemu su u kategoriju I svrstana turistički najrazvijenija područja, a u kategoriju 0 područja bez turističke aktivnosti. Sukladno podacima Instituta za turizam o indeksu turističke razvijenosti za 2023. godinu, Općina spada u III kategoriju s indeksom turističke razvijenosti 24,99.

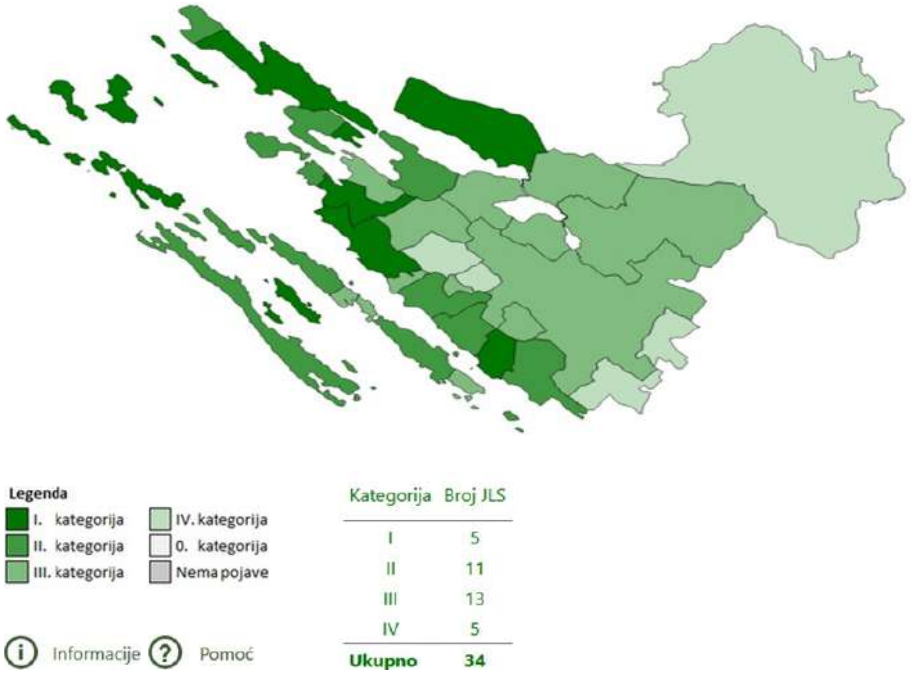

Kategorija	Broj JLS
I	5
II	11
III	13
IV	5
Ukupno	**34**

Karta 2.
Indeks turističke razvijenosti po jedinicama lokalne samouprave Zadarske županije (Izvor: Institut za turizam)

3

Analiza stanja i resursno atrakcijske osnove Općine Pašman

Analiza stanja obuhvaća prikupljanje dostupnih podataka kako bi se dobila slika trenutnog stanja iz kojeg se mogu identificirati prednosti i nedostaci te potom planirati mjere i aktivnosti za unaprjeđenje turističke ponude i doživljaja uz ostvarenje razvojnog smjera. Analizom stanja se identificiraju postojeći i potencijalni turistički proizvodi, prateća javna, komunalna, informatička (IT) i prometna infrastruktura te javne usluge i servisi kao podršku turističkom doživljaju. Provodi se i analizu tržišta radne snage angažirane u destinaciji i ljudskih potencijala, te analizu brend identiteta destinacije.

Analizom stanja obuhvaćeno je područje Općine Pašman (u daljnjem tekstu: Općina) što je ujedno područje djelovanja TZO Pašman. Za potrebe analize uzeti su u obzir važeći strateški i planski dokumenti, uključujući Strateški razvojni program Općine Pašman za razdoblje 2015. – 2020., Provedbeni program Općine Pašman 2021. – 2025., Prostorni plan Općine Pašman (Službeni glasnik Zadarske županije br. 16/06, 14/11, 16/12, 20/16, 18/18, 3/19 i 3/21), Projekt ukupnog razvoja – temeljni dio i pojedinačni projekti gospodarskog razvoja za Općinu, Plan gospodarenja otpadom Općine Pašman za razdoblje 2017. - 2022. godine, Plan razvoja Zadarske županije 2021. – 2027.

3.1. Turistički proizvodi i usluge

A) Smještaj

Prema eVisitor podacima, ukupan smještajni kapacitet u komercijalnim smještajnim objektima u 2024. godini na području Općine iznosi 4.164 kreveta. Prema broju kreveta izrazito dominiraju registrirani kreveti u objektima u domaćinstvu s 81,1%, a slijede kampovi sa 11,9%, ostali ugostiteljski objekti za smještaj (skupina kampovi) s 4,7%, objekti na OPG-u s 1,4% te hoteli s 0,9%. Ponuda smještaja najzastupljenija je na području naselja Pašman sa 28,0%, što čini više od četvrtine ukupnog kapaciteta destinacije, slijedi Ždrelac sa 21,2% i Kraj sa 19,5%. Smještajni kapaciteti su koncentrirani u tri naselja, što upućuje na veću infrastrukturnu opremljenost i izraženiju turističku funkciju naselja Pašman, Kraj i Ždrelac. Raspoloživi kreveti u komercijalnim smještajnim objektima nalaze se u ukupno 562 objekta registriranih u sustavu eVisitor (prema podvrsti: 11 apartmana, 4 kampa, 1 kamp na OPG-u, 20 kampova u domaćinstvu, 1 kampiralište, 6 kuća za odmor, 1 objekt za robinzonski smještaj, 515 objekata u domaćinstvu, 1 pansion, 1 soba za iznajmljivanje, 1 studio apartman).

Naselje	Broj kreveta					Indeks
	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2024/2020
Banj	184	193	189	205	213	115,8
Dobropoljana	555	595	515	527	514	92,0
Kraj	788	787	799	826	812	103,0
Mrljane	157	157	153	180	192	122,3
Neviđane	302	322	335	363	385	127,5
Pašman	1146	1134	1158	1128	1165	101,7
Ždrelac	798	785	829	836	883	110,7
Ukupno	**3930**	**3973**	**3978**	**4065**	**4164**	**106,0**

Tablica 3.
Broj glavnih kreveta po naseljima u razdoblju od 2020. do 2024. godine [3]

Najveći rast kapaciteta bilježe naselja Mrljane, Neviđane i Banj, dok naselje Dobropoljana iskazuje stagnaciju odnosno blagi pad u promatranom razdoblju. Rast kapaciteta je neravnomjeran – manja naselja poput Mrljana i Neviđana bilježe izražen relativni rast, dok glavna turistička središta destinacije (Pašman, Kraj i Ždrelac) rastu sporije, što može upućivati na fazu stabilizacije, odnosno djelomičnog zasićenja.

[3] Izvor: eVisitor

Vrsta objekta	Broj kreveta					Indeks
	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2024/2020
Objekti u domaćinstvu	3198	3207	3188	3275	3376	105,6
Kampovi	495	495	495	495	495	100,0
Ostali ugostiteljski objekti za smještaj	141	175	199	199	197	139,7
Hoteli	36	36	36	36	36	100,0
Objekti na OPG-u	60	60	60	60	60	100,0
Ukupno	**3930**	**3973**	**3978**	**4065**	**4164**	**106,0**

Tablica 4.
Broj kreveta po vrsti objekta u razdoblju od 2020. do 2024. godine [4]

U odnosu na 2020. godinu, smještajni kapaciteti u 2024. godini rasli su za 6,0%**.** Rast je ostvaren primarno u objektima u domaćinstvu te u ostalim ugostiteljskim objektima za smještaj, dok u kampovima i hotelima nije bilo promjena u broju kreveta. Neravnomjerni rast po skupinama objekata ukazuje kako se destinacija razvija u smjeru rezidencijalnog turizma, uz izraženu ovisnost o privatnom smještaju i uz izostanak diversifikacije smještajne ponude.

U strukturi smještajnih kapaciteta na području TZO Pašman prevladavaju objekti srednje kvalitete. Analiza strukture kategorizacije smještajnih kapaciteta u razdoblju od 2020. do 2024. godine ukazuje na određeni stupanj transformacije kvalitativnog profila destinacije. U 2020. godini dominantan udio činio je nekategorizirani smještaj (40,8%), što upućuje na višu razinu nedovoljno standardiziranog turističkog kapaciteta. Istovremeno, udio smještaja srednje i više kategorije (3 zvjezdice i više) iznosio je 42,3%, dok je segment više kvalitete (4 zvjezdice i više) bio izrazito ograničen (6,4%).

U razdoblju do 2024. godine dolazi do pomaka u strukturi smještajnih kapaciteta: udio nekategoriziranog smještaja smanjen je s 40,8 % na 27,3 %, odnosno za 13,5 postotnih bodova, a istovremeno raste udio smještaja kategorije 3 zvjezdice i više na 52,9%, dok se segment više kvalitete (4 zvjezdice i više) gotovo udvostručio, dosegnuvši 12,4% što ukazuje na kvalitativni pomak ponude.

Ovi trendovi upućuju na proces standardizacije smještajnih kapaciteta, kao i diskretni prijelaz destinacije prema tržišno strukturiranijem i konkurentnijem sustavu.

[4] Izvor: eVisitor

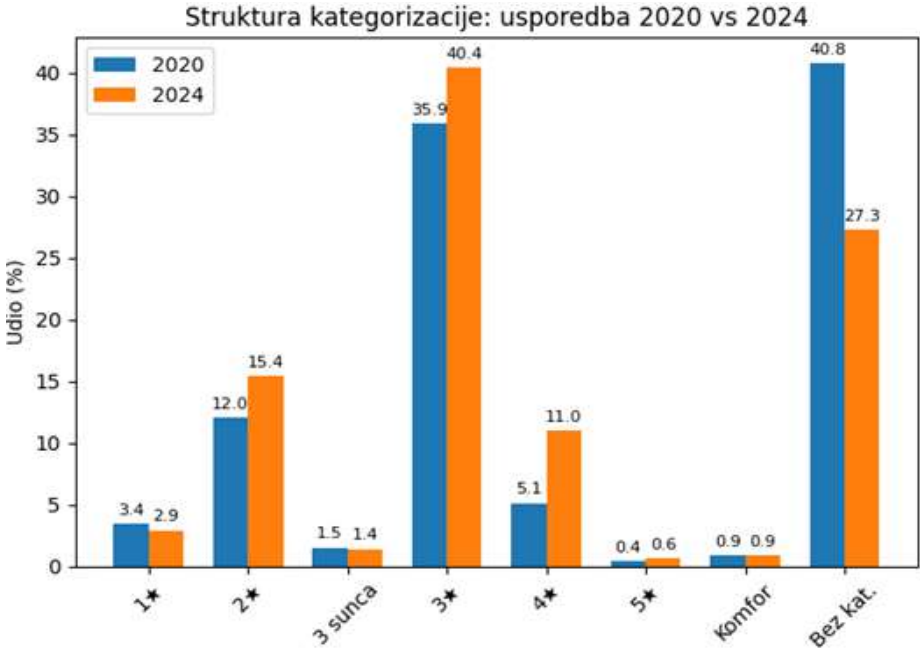

Grafikon 1.
Broj kreveta po kategorijama smještaja na području TZO Pašman) [5]

Prema podacima iz sustava eVisitor 2024. godine na području TZO Pašman nalaze se 1.117 nekomercijalna objekta, odnosno kuća i stanova za odmor, s ukupno 11.300 kreveta (uključujući pomoćne). U strukturi smještaja na području dominira nekomercijalni segment s udjelom od 67% od ukupnog broja objekata i 73% od ukupnog broja raspoloživih kreveta.

Godina	Komercijalni	Nekomercijalni
2020.	3930	5774
2021.	3973	6122
2022.	3978	6645
2023.	4065	6823
2024.	4164	7134
Indeks 2024/2020	106,0	116,4

Tablica 5.
Broj kreveta u komercijalnom i nekomercijalnom smještaju u razdoblju od 2020. do 2024. [6]

Usporedbom indeksa 2024/2020 razvidno je kako komercijalni smještaj raste umjereno, dok nekomercijalni raste znatno brže čime se povećava udio nekomercijalnog smještaja u destinaciji. Iako ukupni kapacitet raste, struktura tog rasta na ovaj način smanjuje ekonomsku učinkovitost turizma jer dominantan dio ne generira direktne prihode i predstavlja povećani pritisak na infrastrukturu i okoliš. Dodatno, za pretpostaviti je i veći broj nekomercijalnih objekata s obzirom da se upis u eVisitor obavlja po zahtjevu vlasnika te na nedostatak adekvatne kontrole nadležnih službi.

[5] Izvor: eVisitor
[6] Izvor: eVisitor

B) Turistički promet

Podaci za razdoblje od 2020. do 2024. godine ukazuju na stabilan ukupan turistički promet, uz izražen rast u odnosu na početnu godinu, ali i blagu stagnaciju u posljednje dvije godine. Ukupan broj dolazaka turista imao je rast s 24.626 u 2020. na 28.125 u 2024. godini (indeks 114,2), dok su noćenja rasla znatno dinamičnije, s 318.875 na 432.507 (indeks 135,6). Takav odnos upućuje na produljenje prosječnog boravka turista. Najveći rast ostvaren je do 2022. godine, nakon čega slijedi blaga stagnacija i smanjenje ukupnog prometa.

Godina	Ukupno dolasci	Dolasci strani	Dolasci domaći	Ukupno noćenja	Noćenja strani	Noćenja domaći
2020	24.626	19.556	5.070	318.875	208.934	109.941
2021.	26.462	21.061	5.401	355.235	238.632	116.603
2022.	29.072	23.226	5.846	441.773	279.843	161.930
2023.	28.331	22.479	5.852	435.472	276.636	158.836
2024.	28.125	22.212	5.913	432.507	280.272	152.235
Indeks 2024/2020	114,2	113,6	116,6	135,6	134,1	138,5

Tablica 6.
Ukupan turistički promet – dolasci i noćenja na području u razdoblju od 2020. do 2024. [7]

U strukturi turističkog prometa dominiraju strani turisti, koji čine oko tri četvrtine ukupnih dolazaka i noćenja. Broj dolazaka stranih turista rastao je s 19.556 na 22.212 (indeks 113,6), dok su njihova noćenja rasla s 208.934 na 280.272 (indeks 134,1). Domaći turisti bilježe nešto snažniji rast dolazaka (indeks 116,6) u relativnom smislu, ali uz manju vrijednost u apsolutnim brojevima, dok su njihova noćenja imala rast s 109.941 na 152.235 (indeks 138,5), što također ukazuje na dulji boravak.

Obzirom na državu dolaska turista, struktura dolazaka po državama pokazuje visok stupanj stabilnosti kroz cijelo promatrano razdoblje. Slovenija kontinuirano dominira s približno 40–45% ukupnih dolazaka, dok domaće tržište stabilno drži drugo mjesto s oko 20%. Njemačka, Češka i Austrija čine drugi krug ključnih emitivnih tržišta, uz vidljiv rast do 2022. godine i djelomičnu korekciju nakon toga. Manja tržišta (Poljska, Mađarska, BiH) pokazuju postupni rast i jačanje udjela, dok Italija oscilira bez jasnog trenda. Ukupno gledano, struktura potvrđuje dominantnu orijentaciju destinacije na regionalna i srednjoeuropska tržišta, uz relativno nisku diversifikaciju.

[7] Izvor: eVisitor

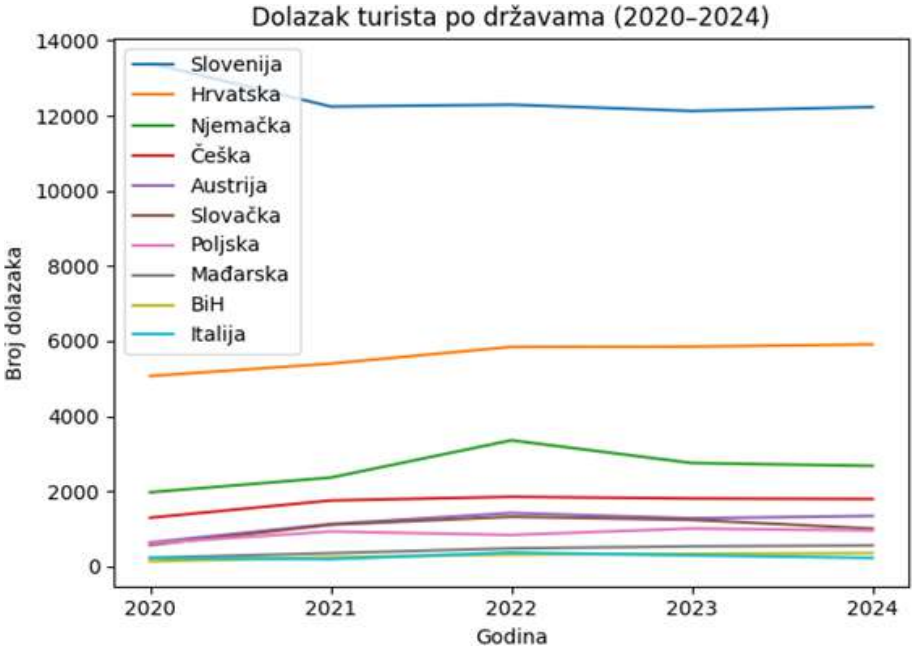

Grafikon 2.
Pregled broja dolazaka turista 2020.-2024. godine prema državi dolaska [8]

Struktura dolaska po državama u prosjeku razdoblja jasno pokazuje izrazitu koncentraciju tržišta: Slovenija i domaće tržište generiraju oko 64% ukupnih dolazaka, dok prvih pet tržišta prelazi 83%. Takva distribucija potvrđuje dominantnu orijentaciju destinacije na regionalno i cestovno dostupno tržište. Udio država poput Italije, Bosne i Hercegovine, Mađarske ostaje relativno nizak, što ukazuje na ograničenu diverzifikaciju i slabiji prodor na navedena tržišta.

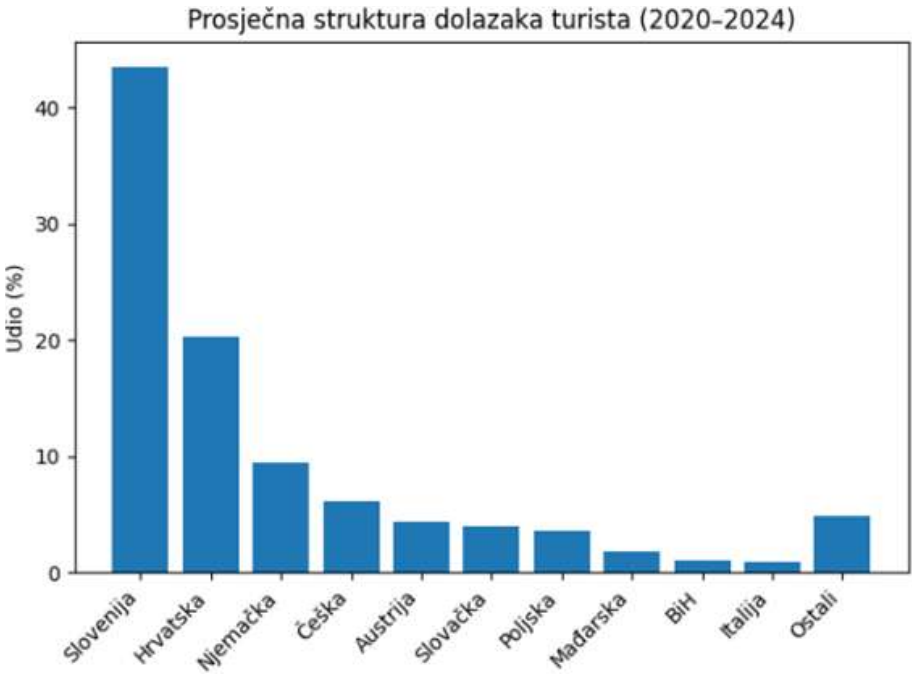

Grafikon 3.
Prosječni udjeli država u dolascima [9]

[8] Izvor: eVisitor
[9] Izvor: eVisitor

Promatrajući petogodišnji prosjek (2020. – 2024.) ukupnih noćenja stranih i domaćih turista po naseljima na području TZO Pašman, naselje Ždrelac se izrazito izdvaja kao dominantno odredište domaćih turista, ostvarujući više od polovice ukupnih domaćih noćenja (53%), što upućuje na njegovu snažnu rezidencijalnu funkciju. Kod stranih turista promet je ravnomjernije raspoređen, pri čemu se uz Ždrelac (26%) ističu i Pašman (20%) te Kraj (18%) kao turistička središta koja privlače strane turiste. Ostala naselja sudjeluju s manjim udjelima, ali doprinose prostornoj disperziji turističke aktivnosti. Ukupno gledano, ovakva raspodjela ukazuje na funkcionalnu specijalizaciju naselja.

Podaci o komercijalnom i nekomercijalnom turističkom prometu se prate odvojeno zbog različitosti u evidenciji podataka kao i u strukturi te ponašanju korisnika. Komercijalni turistički promet podrazumijeva boravak turista u objektima registriranima za turistički najam (hoteli, kampovi, obiteljski smještaj, OPG i ostali ugostiteljski objekti za smještaj). Nekomercijalni turistički promet podrazumijeva osobe koje borave u kućama i stanovima za odmor te kod stanovnika Općine (vlasnici kuća i stanova za odmor, članovi njihove obitelji i druge osobe dok borave u takvim objektima). Također, komercijalni smještaj i promet ključni su jer generiraju direktne prihode (noćenja, porezi), imaju veći ukupni ekonomski učinak kroz potrošnju turista te omogućuju kontrolu kvalitete i planiranje razvoja jer su regulirani i mjerljivi. Nekomercijalni smještaj i promet ne stvara izravne prihode, a istovremeno opterećuje prostor i infrastrukturu destinacije. Zaključno, komercijalni segment u jednoj destinaciji važniji je za održiv i ekonomski učinkovit razvoj turizma.

Godina	Ukupno noćenja	Noćenja nekomercijalni smještaj	Noćenja komercijalni smještaj
2020.	318.875	156.470	162.405
2021.	355.235	169.698	185.537
2022.	441.773	229.564	212.209
2023.	435.472	230.596	204.876
2024.	432.507	229.404	203.103
Indeks 2024/2020	135,6	146,6	125,1

Tablica 7.
Usporedba turističkog prometa u komercijalnom i nekomercijalnom smještaju 2020.-2024. [10]

Na temelju gore prikazanih podataka za razdoblje 2020.–2024. vidljiv je rast ukupnog turističkog prometa u odnosu na 2020. godinu, uz vrhunac 2022. i blago smanjenje u sljedeće dvije godine te promjena njegove strukture između komercijalnog i nekomercijalnog segmenta. Nekomercijalni smještaj bilježi brži rast (indeks 146,6) u odnosu na komercijalni (indeks 125,1), čime povećava svoj udio u ukupnom turističkom prometu. U početnom razdoblju komercijalni smještaj ostvarivao je veći broj noćenja, no od 2022. godine nekomercijalni segment preuzima primat i zadržava blagu prednost do kraja

[10] Izvor: eVisitor

promatranog razdoblja, čime dolazi do postupnog izjednačavanja i promjene strukture turističkog prometa u korist nekomercijalnog smještaja. Takav trend upućuje na jačanje rezidencijalnog karaktera destinacije te može imati negativne implikacije na ekonomsku učinkovitost turizma, s obzirom na to da nekomercijalni smještaj ne generira izravne prihode, ali istovremeno stvara pritisak na infrastrukturu i prostor.

	2020.	**2021.**	**2022.**	**2023.**	**2024.**
Banj	9.447	12.555	14.379	14.126	13.960
Dobropoljana	21.632	26.790	31.527	32.337	29.095
Kraj (Pašman)	42.304	40.589	39.219	39.717	39.783
Mrljane	6.386	8.009	9.484	8.277	7.556
Neviđane	13.046	15.860	20.761	21.194	20.131
Pašman	42.060	47.417	49.211	42.419	45.659
Ždrelac	27.530	34.317	47.628	46.806	46.837
Barotul					82

Tablica 8.
Ostvarena komercijalna noćenja po naseljima 2020.-2024. [11]

Podaci o ostvarenim noćenjima u komercijalnom smještaju po naseljima pokazuju kako je komercijalni turistički promet koncentriran u nekoliko ključnih naselja.

Najveći volumen komercijalnog prometa kontinuirano ostvaruju Pašman, Ždrelac i Kraj, koji čine okosnicu turističke aktivnosti destinacije. Pašman i Ždrelac posebno se ističu kao vodeća naselja, s najvišim apsolutnim brojem noćenja kroz cijelo promatrano razdoblje, dok Kraj bilježi stabilan promet bez značajnijih oscilacija. Naselja Dobropoljana, Banj i Neviđane kroz promatrani period (2020.-2024.) iskazuju rast noćenja u komercijalnom smještaju uz određene oscilacije. Komercijalni turistički promet koncentriran je u nekoliko glavnih naselja, dok ostala naselja imaju dopunsku ulogu što je jasno povezano s raspoloživim brojem kreveta – naselja Pašman, Ždrelac i Kraj imaju i najveće raspoložive kapacitete i najveći broj noćenja što potvrđuje njihovu ulogu glavnih turističkih središta na području TZO Pašman. Manja naselja s manje kreveta ostvaruju manji promet, ali u pojedinim slučajevima bilježe brži rast, što upućuje na bolju iskorištenost kapaciteta. Zaključno, postoji jasna korelacija između kapaciteta i prometa, ali razlike u dinamici ukazuju na različitu razinu iskorištenosti i razvojnu fazu pojedinog naselja.

[11] Izvor: eVisitor

Vrsta objekta	Kapacitet	Noćenja	Popunjenost (noćenje: kapacitet)	Učešće u kapacitetima %	Učešće u noćenjima %
Objekti u domaćinstvu	3.376	180.186	53,4	81,1	88,7
Kampovi	495	15.917	32,2	11,9	7,8
Ostali ugostiteljski objekti za smještaj	197	5.481	27,8	4,7	2,7
Hoteli	36	787	21,9	0,9	0,4
Objekti na OPG-u	60	732	12,3	1,4	0,4
Ukupno	**4.164**	**203.103**	**48,8**	**100**	**100**

Tablica 9.
Kapaciteti i noćenja te popunjenost po vrstama smještajnih kapaciteta u 2024. godini

Podaci iz gornje tablice ukazuju na jasnu dominaciju objekata u domaćinstvu, koji imaju ne samo najveći udio u kapacitetima (81,1%) već i još veći udio u noćenjima (88,7%), uz relativno dobru popunjenost, što ukazuje na njihovu ključnu ulogu i visoku iskorištenost u destinaciji. Suprotno tome, kampovi, iako čine značajan dio kapaciteta (11,9%), ostvaruju manji udio u noćenjima (7,8%) i imaju nešto nižu popunjenost, što upućuje na slabiju iskorištenost. Sličan obrazac, ali još izraženiji, vidljiv je kod ostalih vrsta objekata. Ovi podaci ukazuju na neravnomjernu iskorištenost kapaciteta i ograničenu diversifikaciju turističke ponude. Analiza turističkog prometa u komercijalnom smještaju prema državama dolaska pokazuje tijekom cijelog promatranog razdoblja kao se turizam destinacije izrazito oslanja na nekoliko ključnih emitivnih tržišta, pri čemu dominantnu poziciju kontinuirano zauzima slovensko tržište, kao i u slučaju kada se promatra ukupni turistički promet.

Turistički promet u komercijalnom smještaju na području Pašmana tijekom 2020. godine bio je pod snažnim utjecajem pandemije COVID-19, no destinacija je ostvarila relativno stabilne rezultate zahvaljujući orijentaciji na bliža emitivna tržišta i individualne dolaske automobilom. Najvažnije emitivno tržište bila je Slovenija s oko 54 % ukupnih noćenja, dok je domaće tržište sudjelovalo s približno 16 %, a Njemačka s oko 13 %. Važan udio ostvarila su i tržišta Češke, Austrije, Poljske i Slovačke. Dominirali su gosti iz srednje Europe koji su ostvarivali dulji boravak, prvenstveno u objektima u domaćinstvu, koji su činili najveći dio ukupnog prometa. Podaci potvrđuju da se Pašman i tijekom krizne godine pokazao kao relativno otporna destinacija, prije svega zahvaljujući privatnom smještaju, cestovnoj dostupnosti i tradicionalnim regionalnim tržištima.

U 2021. godini turisti iz Slovenije ostvarili su približno 48,0 % ukupnih noćenja, čime je bila uvjerljivo najvažnije emitivno tržište. Hrvatska je ostvarila oko 14,5 % ukupnih noćenja, Njemačka približno 11,6 %, Češka oko 7,2 %, Austrija 4,6 %, Slovačka oko 4,2 %, a Poljska približno 4,0 %. Ostala tržišta zajedno činila su oko 5,9 % ukupnog prometa. U odnosu na pandemijsku 2020. godinu, 2021. obilježava vidljiv oporavak tržišta srednje Europe,

osobito Austrije, Češke, Poljske i Slovačke, dok je domaće tržište zadržalo važnu stabilizacijsku ulogu. Već tada je bilo jasno da je Pašman primarno orijentiran na goste iz bližih europskih država koje destinaciju biraju zbog cestovne dostupnosti i mogućnosti duljeg obiteljskog odmora.

Turistički promet u komercijalnom smještaju na području Pašmana tijekom 2022. godine nastavio je trend oporavka nakon pandemijskog razdoblja. Ostvareno je približno 212 tisuća noćenja i oko 23,5 tisuća dolazaka, što predstavlja rast u odnosu na 2021. godinu. Najvažnije emitivno tržište i dalje je bila Slovenija s oko 47 % ukupnih noćenja, dok slijede Hrvatska i Njemačka. Značajan udio ostvaruju i tržišta Češke, Austrije, Slovačke i Poljske, što potvrđuje snažnu orijentaciju Pašmana prema gostima iz srednje Europe.

U 2023. godini ostvareno je nešto manje noćenja nego 2022. godine, ali uz zadržavanje vrlo slične tržišne strukture. Slovenija je 2023. godine i dalje dominantna s udjelom od približno 45,7 % ukupnih noćenja, Hrvatska zauzima drugo mjesto s oko 14,5 %, Njemačka sudjeluje s približno 12,5 %, Češka s oko 6,0 %, Austrija s 5,7 %, Slovačka s oko 4,0 % te Poljska s približno 4,1 %. Ostala tržišta zajedno sudjeluju s oko 7,5 % ukupnih noćenja. U odnosu na 2022. godinu vidljivo je blago smanjenje udjela slovenskog tržišta, ali ono i dalje ostaje apsolutno dominantno. Njemačko tržište bilježi određeni pad noćenja, dok domaće tržište zadržava stabilan udio. Istovremeno se može primijetiti nešto veća raznolikost manjih tržišta, iako njihov pojedinačni utjecaj na ukupni promet ostaje relativno ograničen.

U 2024. godini Slovenija je ponovno vodeće tržište s približno 45,4 % ukupnih noćenja, Hrvatska sudjeluje s oko 15,2 %, Njemačka s približno 11,7 %, Austrija s oko 4,8 %, Češka s približno 6,5 %, Poljska s oko 5,0 % te Slovačka s približno 3,0 % ukupnih noćenja. Podaci za 2024. potvrđuju kontinuitet tržišne orijentacije prema gostima iz srednje Europe, uz relativno malu promjenu u strukturi potražnje. Slovenija ostaje dominantno tržište, dok domaći gosti dodatno učvršćuju svoju važnost. Uočljivo je i blago jačanje poljskog tržišta, dok njemačko tržište pokazuje lagani pad u odnosu na prethodne godine.

Promatrajući cijelo razdoblje 2021.–2024., može se zaključiti da Pašman ima relativno stabilnu tržišnu strukturu s izraženom koncentracijom na nekoliko tradicionalnih emitivnih tržišta. Takva struktura pruža određenu sigurnost i otpornost destinacije, osobito zbog oslonjenosti na individualne goste koji dolaze cestovnim pravcima i ostvaruju dulji boravak. Istovremeno, izražena dominacija nekoliko tržišta ukazuje i na potrebu postupne diverzifikacije emitivne baze kako bi se dugoročno smanjila ovisnost o ograničenom broju država.

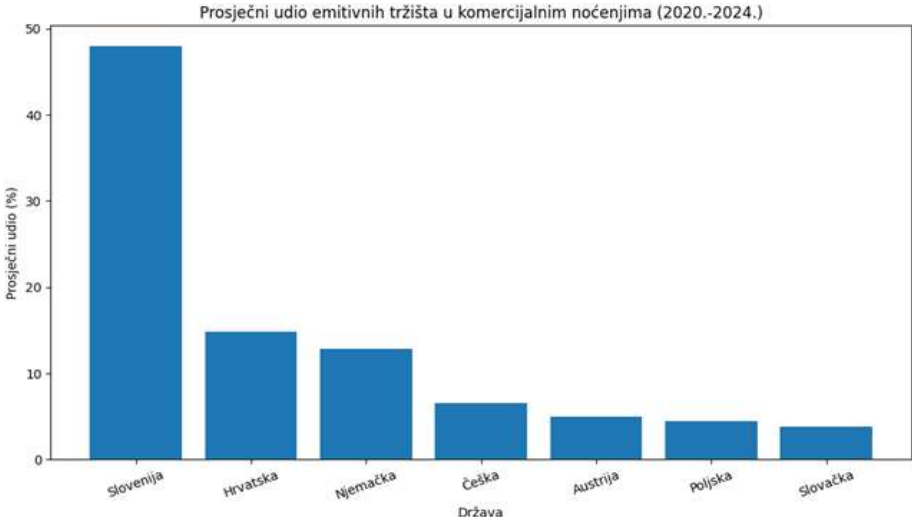

Analiza smještajnih kapaciteta i turističkog prometa ukazuje na dominaciju privatnog (obiteljskog) smještaja i objekata srednje kvalitete te visok udio sezonskog poslovanja na području TZO Pašman. Kvantitativni pokazatelji broja noćenja po vrsti smještajnih kapaciteta naglašavaju da najveće turističke rezultate ostvaruju objekti u domaćinstvima prilagođeni sezonskom poslovanju. Navedeni rezultati upućuju na potrebu povećanja kvalitete smještajnih kapaciteta, njihove profesionalizacije i tematske specijalizacije te poticanje diversifikacije vrsta smještaja kao jednog od pokretača produženja sezone i povećanja konkurentnosti destinacije. Također, analiza emitivnih tržišta pokazuje izrazitu ovisnost turističkog prometa Pašmana o slovenskom tržištu, koje tijekom cijelog promatranog razdoblja ostvaruje gotovo polovicu ukupnih komercijalnih noćenja. Takva orijentacija osigurava stabilnost i otpornost destinacije s jedne strane, posebno zbog dobre prometne povezanosti i tradicionalne prisutnosti gostiju iz srednje Europe, ali istovremeno ukazuje na potrebu postupne diversifikacije emitivnih tržišta.

C) Ugostiteljstvo

Sukladno podacima FINA-e, na području Općine aktivno je 28 objekata iz odjeljka djelatnosti 56 - Priprema i usluživanje hrane i pića od čega 14 u razredu djelatnosti 5610 - Djelatnosti restorana i ostalih objekata za pripremu i usluživanje hrane, 13 u razredu 5630 - Djelatnosti pripreme i usluživanja pića te jedan u razredu 5629 - Ostale djelatnosti pripreme i usluživanja hrane (NKD, 2007.). Od toga ih 53,57 % radi tijekom cijele godine, a 46,43 % sezonski. U nastavku (Grafikon 4.) je prikazana njihova distribucija sukladno mjestu sjedišta.

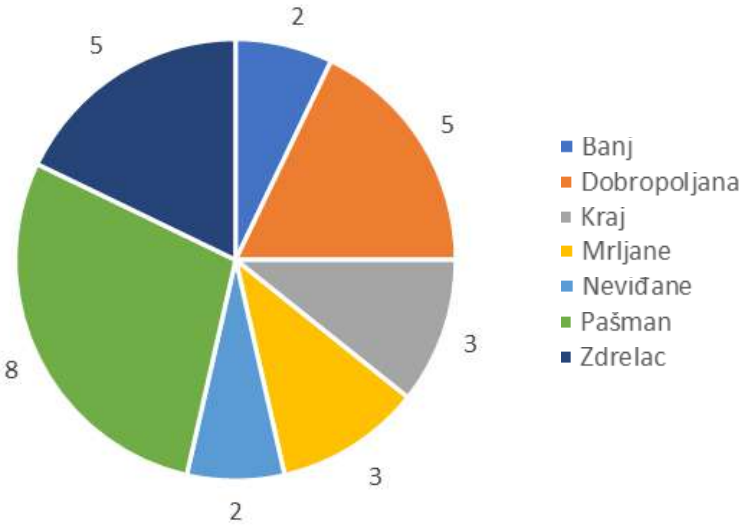

Grafikon 4.
Struktura objekata djelatnosti Priprema i usluživanje hrane i pića sukladno mjestu sjedišta [12]

Prema posljednjem dostupnom istraživanju TOMAS (Istraživanje stavova i potrošnje turista u Hrvatskoj) [13] koje provodi Institut za turizam, prosječna dnevna potrošnja turista u Hrvatskoj u razdoblju od lipnja 2022. godine do lipnja 2023. godine iznosila je 140 eura. Struktura te potrošnje pokazuje da se gotovo polovica izdataka (48 %) odnosi na usluge smještaja s pripadajućom hranom, dok se 20 % odnosi na usluge hrane i pića izvan smještaja, a preostalih 32 % na sve ostale usluge. Razina potrošnje značajno varira ovisno o vrsti smještaja. Najveću prosječnu dnevnu potrošnju ostvaruju gosti u hotelskom smještaju (195,00 eura), nakon čega slijede gosti u obiteljskom smještaju (139 eura), hostelima (90,00 eura) te kampovima (84,00 eura). U strukturi prosječnih dnevnih izdataka, značajan dio odnosi se na usluge ugostiteljstva. Taj udio iznosi 72 % kod gostiju u hotelima, 68,00 % u kampovima, 66 % u obiteljskom smještaju te 60 % u hostelima.

Prema podacima Popisa stanovništva 2021.[14], na području Općine evidentirane su 742 zaposlene osobe, od čega je 124 (16,71 %) zaposleno u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (Grafikon 5). U usporedbi s Popisom iz 2011. godine [15], broj zaposlenih u navedenoj djelatnosti zabilježio je izrazit rast od 195,24 %.

[12] Izvor: FINA
[13] Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska 2022./2023., Institut za turizam, dostupno na: https://iztzg.hr/hr/projekti/tomas-istrazivanja/ (pristupljeno: 22. 08.2025.)
[14] Popis 2021., Državni zavod za statistiku, dostupno na poveznici, pristupljeno 22.8.2025.
[15] Popis 2011., Državni zavod za statistiku, dostupno na poveznici, pristupljeno 22.8.2025.

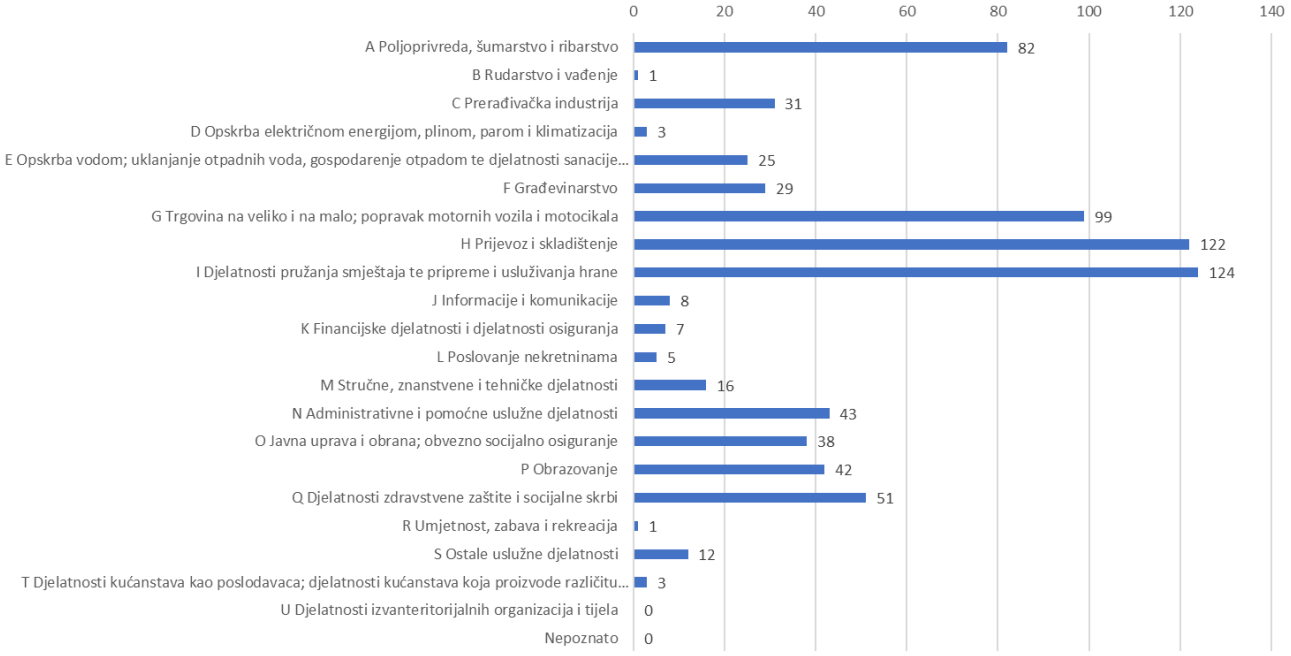

Grafikon 5.
Broj zaposlenih po djelatnostima na području Općine [16]

D) Turističke usluge

Turistička zajednica Općine Pašman je organizacija koja djeluje po načelu destinacijskog menadžmenta, a osnovana je radi promicanja i razvoja turizma Republike Hrvatske i gospodarskih interesa pravnih i fizičkih osoba koje pružaju ugostiteljske usluge i usluge u turizmu ili obavljaju drugu djelatnost neposredno povezanu s turizmom na način da upravljaju destinacijom na razini Općine Pašman [17]. Turistička zajednica svoje sjedište ima u naselju Pašman, a tijekom ljetnih mjeseci aktivni su TIC-ovi Pašman, Ždrelac, Dobropoljana, Neviđane i Kraj [18].

Na području Općine Pašman prisutna je raznolika struktura poslovnih subjekata koja obuhvaća ključne uslužne i turistički povezane djelatnosti. U segmentu usluga održavanja vozila, evidentiran je jedan poslovni subjekt u razredu djelatnosti 45.20 – Održavanje i popravak motornih vozila, koji posluje tijekom cijele godine i smješten je u naselju Dobropoljana. Trgovina na malo zastupljena je kroz više oblika. U razredu 47.11 (Trgovina na malo u nespecijaliziranim prodavaonicama pretežno hranom, pićima i duhanskim proizvodima) djeluju tri subjekta, dok su u razredu 47.81 (Trgovina na malo hranom, pićima i duhanskim proizvodima na štandovima i tržnicama) registrirana dva subjekta, pri čemu je njihova prostorna raspodjela koncentrirana u naseljima Kraj i Ždrelac. Većina ovih subjekata posluje tijekom cijele godine (60 %), što upućuje na relativno stabilnu opskrbnu funkciju. Od trgovačkih lanaca, najznačajniju prisutnost ima Studenac d.d. s četiri poslovnice (Pašman, Barotul, Banj i Ždrelac), dok je dodatna opskrbna infrastruktura

[16] Izvor: Državni zavod za statistiku
[17] Statut Turističke zajednice Općine Pašman, dostupno na poveznici: pristupljeno 22.8.2025.
[18] Program rada i financijski plan za 2026., TZ Općine Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno 22.8.2025.

osigurana kroz jedan supermarket Plodine d.d. U sektoru prijevoza, razred 50.10 – Pomorski i obalni prijevoz putnika obuhvaća ukupno 16 poslovnih subjekata, od kojih većina posluje tijekom cijele godine (75 %). Prostorna raspodjela subjekata prema sjedištu prikazana je u nastavku (Grafikon 6.).

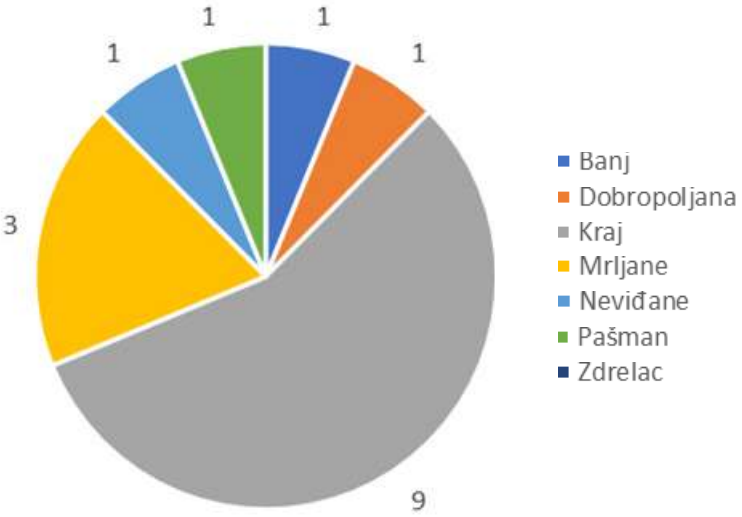

Grafikon 6.
Prostorna distribucija poslovnih subjekata u razredu Pomorski i obalni prijevoz putnika [19]

Djelatnosti iznajmljivanja i davanja u zakup plovila (razred 77.34) zastupljene su s dva poslovna subjekta, oba sezonskog karaktera, smještena u naseljima Ždrelac i Kraj. U okviru turističkog posredovanja i organizacije putovanja (odjeljak 79), registrirano je ukupno 11 subjekata, od čega osam u djelatnosti putničkih agencija (79.11), dva u djelatnosti organizatora putovanja (79.12) te jedan u ostalim rezervacijskim uslugama (79.90). Većina navedenih subjekata posluje tijekom cijele godine (dvije trećine), a njihova prostorna distribucija prikazana je u nastavku (Grafikon 7.).

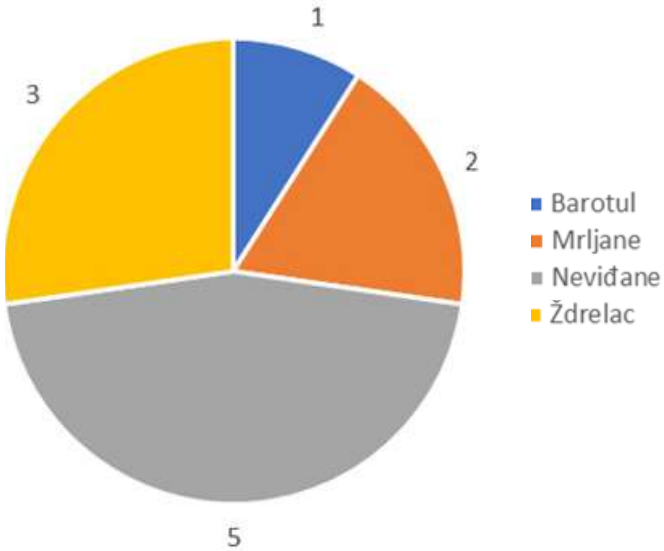

Grafikon 7.
Prostorna distribucija poslovnih subjekata u odjeljku 79 - Putničke agencije, organizatori putovanja (turoperatori) i ostale rezervacijske usluge te djelatnosti povezane s njima [19]

[19] Izvor: FINA

Djelatnosti održavanja prostora i objekata (odjeljak 81) zastupljene su kroz razrede 81.21 – Osnovno čišćenje zgrada (tri subjekta) i 81.30 – Uslužne djelatnosti uređenja i održavanja krajolika (četiri subjekta), pri čemu većina njih posluje tijekom cijele godine (85,71 %). Njihova prostorna distribucija na području Općine Pašman prikazana je u nastavku (Grafikon 8).

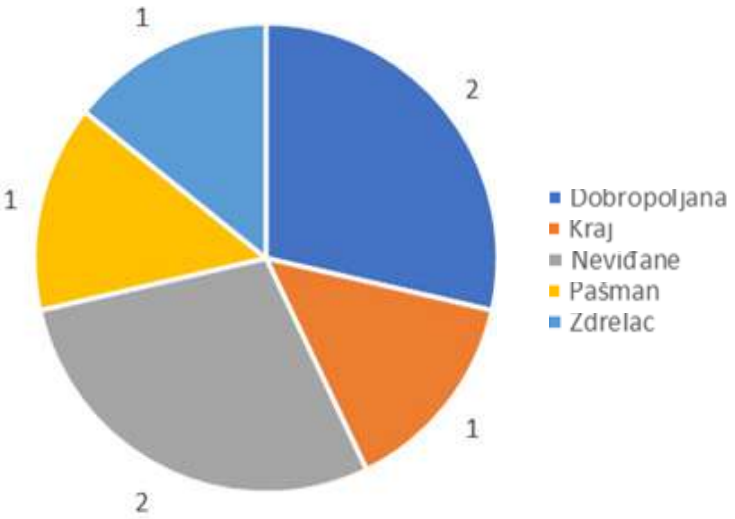

Grafikon 8.
Prostorna distribucija poslovnih subjekata u odjeljku 81 - Usluge u vezi s upravljanjem i održavanjem zgrada te djelatnosti uređenja i održavanja krajolika [20]

U segmentu sportskih, rekreacijskih i zabavnih aktivnosti (odjeljak 93) registrirana su četiri poslovna subjekta, od čega tri u razredu 93.29 – Ostale zabavne i rekreacijske djelatnosti i jedan u razredu 93.19 – Ostale sportske djelatnosti. Svi su aktivni tijekom cijele godine, a registrirani su u naseljima Ždrelac, Mrljane i Kraj. Ostale osobne uslužne djelatnosti (odjeljak 96) zastupljene su s dva subjekta – jednim u djelatnosti frizerskih i kozmetičkih usluga (96.02) te jednim u djelatnosti njege i održavanja tijela (96.04). Oba subjekta posluju kontinuirano tijekom godine, a nalaze se u naseljima Dobropoljana i Pašman.

U naselju Pašman nalazi se poslovnica Hrvatske pošte i jedan bankomat.

Na području Općine Pašman, zdravstvene usluge primarno su dostupne u naselju Nevidane, gdje u okviru Doma zdravlja Zadarske županije djeluju dvije ordinacije primarne zdravstvene zaštite – ordinacija obiteljske (opće) medicine i stomatološka ambulanta. Za potrebe drugih oblika primarne zdravstvene zaštite te specijalističke medicinske skrbi, korisnici se upućuju u obližnja mjesta, prvenstveno u gradove Biograd na Moru i Zadar, gdje su takve usluge dostupne. Hitna medicinska pomoć osigurana je putem ispostave Zavoda za hitnu medicinu Zadarske županije u mjestu Kali na susjednom otoku Ugljanu. Ljekarne su dostupne u mjestu Tkon za potrebe žitelja otoka Pašmana, dok posjetitelji mogu po potrebi koristiti i dvije ljekarne u mjestu Preko.

[20] Izvor: FINA

3.2. Resursna i atrakcijska osnova Općine Pašman

Turistička resursna osnova obuhvaća prirodne, gospodarske i društvene resurse određenog prostora koji imaju značaj za razvoj turizma te su ključni element turističke ponude, s važnom ulogom u planiranju razvoja i oblikovanju turističkih proizvoda. Važno je naglasiti da postojanje resursa i atrakcija ne znači nužno i njihovu turističku valorizaciju, već je za njihovo uključivanje u turističku ponudu potrebno plansko upravljanje i razvoj.

3.2.1. Priroda i okoliš

Na području Općine Pašman nema nacionalnih parkova niti parkova prirode, ali postoje područja obuhvaćena ekološkom mrežom Natura 2000, a koja su zaštićena Direktivom o staništima:

- J. Molat-Dugi-Kornat-Žirje-Zlarin-Murter-Pašman-Ugljan-Rivanj-Sestrunj-Molat (HR3000419, velike plitke uvale),
- Uvala Soline (HR3000019, obalna laguna) te
- Uvala sv. Ante (HR3000084, dobri dupin: Tursiops truncatus)[21].

Bioportal – središnji mrežni portal Informacijskog sustava zaštite prirode RH navodi postojanje jedne špilje (Bobića špilja iznad uvale Soline, Pašman) dok web stranica Turističke zajednice Općine Pašman navodi postojanje još pet špilja i pećina - Vela pećina (iznad Banja - vrh Oštro), Kolanove pećine (iznad uvale sv. Ante), Vela špilja (Neviđane), Pod šemićen (Mrljane) i Marišćica (iznad Pašmana)[22]. Riječ je o špiljama i pećinama koje su službeno izmjerene i označene (metalnim pločicama sukladno propisima), ali nisu osigurane niti se njima upravlja pa se stoga goste i posjetitelje u ovom trenutku ne upućuje iz sigurnosnih razloga. Bioportal bilježi i prisutnost periski, no samo temeljem dojave građana. Njihovo postojanje nije zabilježeno arhivskim podacima ni dojavama stručnjaka.

Na području Općine Pašman, izvan naselja, prisutan je i veći broj prirodnih (tzv. „divljih“) plaža koje nisu infrastrukturno opremljene niti formalno uključene u turističke tokove, ali čine značajan dio ukupnog obalnog prostora otoka. Ove lokacije uglavnom su smještene duž južne i jugozapadne obale Općine, gdje je razvedenost obale izraženija, a pristupačnost ograničena, pri čemu ih dodatno obilježava visoka kakvoća i čistoća mora. Pristup takvim plažama najčešće je omogućen pješačkim stazama, makadamskim putevima ili morskim putem, dok je cestovna dostupnost u pravilu ograničena. Obalni prostor karakterizira raznolika struktura koja uključuje stjenovite, šljunčane i pješčane segmente, pri čemu su pojedine uvale u potpunosti očuvane i bez vidljivih zahvata u prostoru. Za razliku od uređenih plaža unutar naselja, ove lokacije ne raspolažu komunalnom i turističkom infrastrukturom, a njihovo korištenje se temelji na individualnom dolasku korisnika, bez sustavnog upravljanja i označavanja. U kontekstu turističkog razvoja, ovakva područja predstavljaju potencijal za razvoj specifičnih oblika turizma, osobito robinzonskog turizma, koji se temelji na boravku u prirodnom i slabije urbaniziranom

[21] Plan upravljanja područjem ekološke mreže otoka Srednji kanal – Murtersko more (PU 6130), Natura Jadera, dostupno na: https://www.natura-jadera.hr/wp-content/uploads/2024/05/PU6130-srednji-kanal-murtersko-more_2023_05_24_kom.pdf (pristupljeno 22.08.2025.)

[22] Špilje, Turistička zajednica Općine Pašman, dostupno na: https://www.pasman.hr/hr/pasman/spilje (pristupljeno: 22. 08.2025.)

okruženju uz minimalne intervencije u prostoru. Istodobno, riječ je o osjetljivim prostornim cjelinama čija vrijednost proizlazi upravo iz njihove očuvanosti i niske razine opterećenja, zbog čega njihovo korištenje i eventualna valorizacija zahtijevaju pažljivo planiranje i upravljanje, usmjereno na očuvanje prirodnih obilježja i kontrolu utjecaja na okoliš.

Sanitarna kakvoća mora na području Općine Pašman, čije praćenje i ocjenjivanje provodi Zavod za javno zdravstvo Zadar, kontinuirano je izvrsna, a ispitivanja se provode na 10 plažnih točaka: Gladuše (Ždrelac), uvala Svetog Luke (Ždrelac), uvala Matlovac (Ždrelac), uvala Sv. Kuzmana (Banj), Dobropoljana – obalni dio (Dobropoljana), uvala Vruljine (Neviđane), uvala Talina (Mrljane), uvala Lučina (Pašman), uvala Jasenica (Pašman) te uvala Tratica (Kraj)[23].

Maslinici predstavljaju jedan od ključnih krajobraznih i gospodarskih elemenata prostora Općine Pašman te su duboko ukorijenjeni u lokalnu tradiciju i način života. Rasprostranjeni su duž većeg dijela otoka, gdje oblikuju prepoznatljiv mediteranski krajobraz obilježen suhozidima i dugotrajnom poljoprivrednom praksom. Struktura korištenja poljoprivrednih područja dodatno potvrđuje dominantnu ulogu maslinarstva na ovom području. Od ukupno 263,21 ha evidentiranih poljoprivrednih površina, čak 241,91 ha, odnosno 91,91 % odnosi se na maslinike, raspoređene na 1.505 parcela. Ovakav udio ukazuje na činjenicu da maslinarstvo predstavlja temeljnu poljoprivrednu djelatnost te jedan od ključnih elemenata identiteta otoka. Dugotrajna povezanost prostora otoka Pašmana s maslinarstvom potvrđena je i arheološkim nalazima s lokaliteta Turanj – Ričul, jednog od najznačajnijih prapovijesnih nalazišta istočnog Jadrana. Tijekom podvodnih arheoloških istraživanja na lokalitetu pronađena je velika količina koštica masline starih oko 3.500 godina, što predstavlja najstariji dosad poznati dokaz masovne pojave i moguće kultivacije masline na istočnoj obali Jadrana. Nalazi potvrđuju da je maslina na području današnjeg Pašmana imala važnu gospodarsku i prehrambenu ulogu još u srednjem brončanom dobu, znatno prije razdoblja antičke kolonizacije Jadrana. Uz koštice masline pronađeni su i drugi organski ostatci te tragovi mogućih aktivnosti prerade plodova, što dodatno potvrđuje kontinuitet povezanosti lokalnog stanovništva s maslinarstvom i mediteranskim načinom života[24].

U postojećem turističkom kontekstu, maslinici su ponajprije integrirani u mrežu pješačkih i biciklističkih ruta koje prolaze kroz otočni prostor, pri čemu doprinose vizualnoj i doživljajnoj vrijednosti prostora. Međutim, njihova uloga u turističkoj ponudi u pravilu ostaje ograničena na pasivnu komponentu krajobraza, bez razvijenih sadržaja koji bi omogućili aktivnije uključivanje posjetitelja. S obzirom na njihovu prostornu rasprostranjenost, autentičnost i snažnu povezanost s lokalnom proizvodnjom i kulturno-povijesnom baštinom, maslinici predstavljaju značajan, ali još uvijek nedovoljno valoriziran turistički resurs. Postoji potencijal za razvoj različitih oblika tematskih i iskustvenih turističkih proizvoda temeljenih na tradiciji maslinarstva i proizvodnje maslinovog ulja. Takvi proizvodi mogu uključivati organizirana iskustva

[23] Kakvoća mora, Zavod za javno zdravstvo Zadar, dostupno na poveznici, pristupljeno 22.08.2025.
[24] Mate Parica, „Tragovi maslinarstva u prapovijesti istočnog Jadrana“, Archaeologia Adriatica, vol. 18, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2024., str. 413–429.

sudjelovanja u berbi maslina, edukativne radionice o preradi i proizvodnji maslinovog ulja, vođene interpretacijske ture kroz maslinike i arheološke lokalitete povezane s poviješću maslinarstva, kao i tematska događanja i natjecanja vezana uz maslinarstvo. Na taj način moguće je razviti dodanu vrijednost postojećeg resursa, produžiti turističku sezonu kroz jesenske aktivnosti te potaknuti snažniju povezanost turizma s lokalnom zajednicom, tradicijskim znanjima i otočnim identitetom.

3.2.2. Kultura i baština

Na području Općine Pašman evidentirano je ukupno 13 kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, a sva su zaštićena sukladno odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Najvećim dijelom riječ je o dobrima klasificiranim kao podvodne arheološke zone/ nalazišta i sakralne građevine.

	Reg. br.	Naziv kulturnog dobra	Naselje	Vrsta	Pravni status
1	Z-26	Antičko pristanište	Pašman	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
2	Z-4258	Crkva sv. Kuzme i Damjana	Banj	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
3	Z-4259	Crkva sv. Luke	Ždrelac	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
4	Z-2379	Crkva sv. Roka	Pašman	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
5	Z-3111	Kulturno-povijesna cjelina Neviđane	Neviđane	Kulturno-povijesna cjelina	Zaštićeno kulturno dobro
6	Z-6690	Mlin - „Magazin“	Neviđane	Nepokretna pojedinačna	Zaštićeno kulturno dobro
7	Z-74	Ostaci antičke submarine arhitekture s pokretnim nalazima u okolini	Pašman	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
8	Z-27	Ostaci antičkog pristaništa	Neviđane	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
9	Z-34	Ostaci rimskih građevina i ostaci okolne rimske keramike	Neviđane	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
10	Z-38	Ostaci velikog antičkog mola s bogatim kulturnim slojem u okolini	Kraj	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
11	Z-4010	Otok Ričul	Pašman	Arheologija	Zaštićeno kulturno dobro
12	Z-1219, N-28	Samostan sv. Duje	Kraj	Nepokretna pojedinačna	Kulturno dobro od nacionalnog značenja, Zaštićeno kulturno dobro
13	Z-6072	Tradicijski godišnji običaj neviska koleda	Neviđane	Nematerijalna	Zaštićeno kulturno dobro

Tablica 10.
Popis kulturnih dobara na području Općine Pašman zaštićenih Registrom kulturnih dobara. [25]

[25] Izvor: Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

Osim dobara upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, na području Općine Pašman evidentiran je i niz drugih kulturnih dobara koja su identificirana u svrhu očuvanja kulturnog nasljeđa, a koja su prikazana u tablici u nastavku [26]

Vrsta kulturno-povijesne baštine	Stupanj zaštite
Etnološka baština	
Bobića stanovi, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Barotul, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Kolanovića dvori, M. Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Ruralna cjelina, Neviđane	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Mlin – «magazin», Neviđane	Preventivno zaštićeno
Ruralna cjelina, Dobropoljana	Preventivno zaštićeno
Više seoskih dvorova sa sačuvanim elementima tradicijske arhitekture, Banj	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Zaselak Šokote, Ždrelac	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Sakralne građevine	
Franjevački samostan sv. Duje, Kraj	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Župna crkva Rođenja BDM, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Crkva sv. Marka, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Crkva sv. Roka, M. Pašman	Preventivno zaštićeno
Crkva sv. Antuna opata u uvali Otus, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Kapela sv. Ante Padovanskog, Mrljane	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Župna crkva Srca Isusova, Neviđane	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Crkva sv. Mihovila, Neviđane	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Kapela BDM od Zdravlja, Neviđane	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Župna crkva sv. Tome, Dobropoljana	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Crkvica sv. Ante, Dobropoljana	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti

[26] Procjena rizika od velikih nesreća za Općinu Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno 25.08.2025.

Crkva sv. Kuzme i Damjana, Banj	Preventivno zaštićeno
Crkva Gospe Loretske, Banj	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Župna crkva sv. Luke, Ždrelac	Preventivno zaštićeno
Kapela sv. Ante Padovanskog, Ždrelac	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Civilna građevina – graditeljski sklopovi	
Ljetnikovac Lovrić, 19. st., Ždrelac	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Podmorski arheološki lokaliteti	
Ostaci velikog antičkog mula s bogatim kulturnim slojem na južnom kraju uvale Polačine	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Antičko kameno pristanište uz sjeverozapadnu stranu otočića Muntan, Pašman	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Ostaci antičkog pristaništa uz jugoistočnu obalu otočića Galešnjaka, Pašman	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Ostaci antičke submarine arhitekture južno od otočića Garmenjak, Mrljane	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Ostaci antičkog pristaništa uz rt Sv. Mihovil, nedaleko Neviđana	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Ostaci rimskih građevina na položaju Mirište kod Neviđana	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Kopneni arheološki lokaliteti	
Polačine s ostacima većeg rimskog gospodarskog imanja s pristaništem, Pašman	Kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
Željeznodobna gradina Martinj, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Gradina Kruna s ostacima bedema, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Polačine s ostacima većeg rimskog gospodarskog imanja s pristaništem, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Uvala Lučina s ostacima zidova zgrade na kopnu i u podmorju, Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Otočić Garmenjak, željeznodobna gradina, Mrljane/Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Željeznodobna gradina potkovastog tlorisa, Barotul - Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Ostaci rimskog gospodarsko-ladanjskog imanja, Barotul - Pašman	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti

Željeznodobna gradina Binjak s bogatim kulturnim slojem i grobljem na ravnom podno gradine, Neviđane	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Mirišće s ostacima zidova na obali i u podmorju, s ulomcima tegula, amfora, grobova uz obalu, Neviđane	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Ostaci crkve Sv. Martina na padini obližnje gradine Binjak, Neviđane	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Bokolj Veliki s ostacima dvostrukog vijenca bedema i nekoliko grobnih humaka sa sjeverne strane naselja, Dobropoljana	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Zapolačine s ostacima građevina i grobova u amforama i glinenim posudama, Dobropoljana	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Željeznodobna gradina Bokolj Mali, Banj	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Željeznodobna gradina Oštro s dvostrukim vijencem, Banj	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Ostaci zidova gospodarskog dobra na kopnu i pod morem na jugozapadnoj strani poluotočića Zaglav, Ždrelac	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti
Grobni humak na brežuljku Zaglav, Ždrelac	Evidentirani spomenici i arheološki lokaliteti

Tablica 11.
Popis kulturno-povijesne baštine na području Općine Pašman s pripadajućim utvrđenim ili predloženim stupnjem zaštite [27]

[27] Izvor: Općina Pašman, Procjena rizika od velikih nesreća za Općinu Pašman

3.2.3. Sakralna baština

Područje Općine Pašman obiluje bogatom sakralnom baštinom, među kojom se posebice mogu izdvojiti:

Franjevački samostan i crkva sv. Duje	Franjevački samostan sv. Duje s pripadajućom crkvom u naselju Kraj izgrađen je u gotičkom stilu krajem 14. st. Kompleks je podignut na zemljištu koje su benediktinci s Ćokovca ustupili franjevcima, uz potporu zadarske plemićke obitelji Grisogono. Kroz povijest samostan je imao važnu vjersku i društvenu ulogu, što potvrđuje i održavanje pokrajinskog kapitula 1464. Posebnu vrijednost kompleksa čine renesansni klaustar iz 16. stoljeća, kao i umjetnička i sakralna baština koja uključuje slike, liturgijske predmete i povijesne rukopise. U sklopu samostana nalazi se i muzejska zbirka s eksponatima vezanima uz povijest otoka Pašmana.
Crkva sv. Antuna Opata	Uvala sv. Ante, smještena između rtova Mali Zaglav i Rasovica, obuhvaća srednjovjekovni lokalitet Otus. Na tom je prostoru u 14. i 15. st. Zadranin Venturin Pacijev, podrijetlom iz Cesene, izgradio ladanjski kompleks koji je uključivao ljetnikovac Kaštelin. Početkom 15. st. na lokalitetu je podignuta i crkva sv. Antuna Opata. Do danas je u cijelosti očuvana jedino crkva, dok su ostali objekti sačuvani tek u tragovima, kroz ostatke temeljnih zidova i ruševine. [28]
Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije	Crkva Rođenja Blažene Djevice Marije smještena je u naselju Pašman te predstavlja središnji sakralni objekt župe, koja se ubraja među starije glagoljaške župe s očuvanom pisarskom i liturgijskom tradicijom. Ima važnu ulogu u vjerskom i društvenom životu lokalne zajednice. Posebnu vrijednost predstavljaju oltarne slike C. Medovića s kraja 19. st. Današnji izgled crkve rezultat je dugotrajnog kontinuiteta gradnje i obnove, uključujući i izgradnju zvonika u 18. stoljeću. [29]
Crkva sv. Marka Evanđelista	U središtu naselja Pašman, na Trgu sv. Marka, nalazi se kamena crkva sv. Marka Evanđelista, koja je vjerojatno izgrađena u razdoblju mletačke uprave nad Zadrom i okolnim otocima, a obnovljena je 1997. godine. Crkva je jednostavne arhitektonske koncepcije s plošnim pročeljem, pravokutnim ulazom, okulusom i preslicom s jednim zvonom. U unutrašnjosti se na začelnom zidu nalazi niša s baroknim kipom sv. Marka. [30]
Crkva sv. Roka	Crkva sv. Roka u naselju Mali Pašman predstavlja manju jednobrodnu sakralnu građevinu uzdužnog tlocrta s polukružnom apsidom na istočnoj strani. Crkva je podignuta 1631. godine kao zavjetna kapela nakon epidemije kuge. Naknadnim zahvatima građevina je povišena, ali je u tlocrtnoj organizaciji zadržala obilježja manjih srednjovjekovnih crkava karakterističnih za zadarsko kopno i otočje. [31]

[28] Crkva sv. Antuna Opata – Otus, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[29] Crkva Male Gospe: Slike C. Medovića, Glas Koncila, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[30] Crkva sv. Marka Evanđelista s baroknim kipom, Glas Koncila, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[31] Znamenitosti Pašmana - vodič kroz baštinu, Bus.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

Crkva sv. Antuna Padovanskog	Crkva sv. Antuna u naselju Mrljane smještena je u starom dijelu naselja, podno uzvisine Semić. Riječ je o srednjovjekovnoj građevini jednostavne forme, s plošnim pročeljem, bočnim ulazom i preslicom sa zvonima. Točno vrijeme izgradnje nije utvrđeno, dok je današnji izgled rezultat obnove iz 1847. U prošlosti je crkva imala funkciju prve župne crkve za naselja Mrljane i Neviđane. U njoj se nalazi barokni mramorni oltar sa svetohraništem i stiliziranim stupovima, između kojih je smještena niša s kipom sv. Antuna s Djetetom Isusom. Uz oltar su smješteni kamena krstionica i slikoviti prikazi, uključujući prizore iz života sv. Antuna [32]. Ministarstvo kulture i medija odobrilo je projekt Općine Pašman pod nazivom „Izrada projektno-tehničke dokumentacije za radove zaštite i sanacije nepokretnog kulturnog dobra Crkve sv. Antuna Padovanskog, Mrljane“. Ukupna vrijednost projekta iznosi 32.351,18 EUR, od čega Ministarstvo sudjeluje s iznosom od 25.880,95 EUR. Na temelju ovog projekta izradit će se elaborat kao osnova za daljnju konzervaciju i očuvanje objekta [33].
Crkva sv. Jeronima	Župna crkva sv. Jeronima sa zvonikom i katehetskom dvoranom izgrađena je u središtu naselja Mrljane te je dovršena 2013. uz financijsku potporu župljana i Zadarske nadbiskupije. Unutrašnjost uključuje oltarni prostor s tabernakulom, kipove sv. Jeronima, Blažene Djevice Marije i uskrslog Krista te reljefe križnoga puta, dok se u sklopu objekta nalazi i katehetska dvorana sa sakristijom [34].
Crkva sv. Mihovila Arkanđela	Crkva sv. Mihovila smještena je na groblju u naselju Neviđane, a u ranijem razdoblju imala je funkciju župne crkve za Neviđane te okolna naselja Mrljane i Dobropoljana. Podignuta je 1018. godine od strane zadarskog biskupa Prestancija i njegova brata Maje, tadašnjeg zadarskog priora i prokonzula Dalmacije. Nakon izgradnje crkva je, zajedno s pripadajućim vinogradima i maslinicima, darovana benediktinskom samostanu sv. Krševana u Zadru, čiji su je redovnici kasnije ustupili za potrebe župe. Crkva je obnovljena 1980. godine.
Crkva Gospe od Zdravlja	Crkva Gospe od Zdravlja smještena je u središtu naselja Neviđane te je do 1899. godine imala funkciju župne crkve. Nastanak ove zavjetne kapele povezuje se s razdobljem 16. i 17. stoljeća, kada su epidemije kuge poticale izgradnju sakralnih objekata kao izraz zavjeta i traženje zaštite od bolesti. Kapela se prvi put spominje 1670., a tipološki pripada jednostavnim građevinama četvrtastog tlocrta s pročelnom preslicom i skromno uređenom unutrašnjošću. Nakon izgradnje nove župne crkve objekt je postupno zapušten, no 1983. godine obnovljen je zalaganjem župnika i lokalne zajednice te ponovno stavljen u funkciju.

[32] Izvor: Glas Koncila, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[33] Izvor: otokpasman.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[34] Izvor: Glas Koncila, dostupno na poveznici: pristupljeno: 25.8.2025.

Crkva Presvetoga Srca Isusova	Župna crkva Presvetoga Srca Isusova u Neviđanima izgrađena je 1899. Smještena je u središtu naselja, a povodom stote obljetnice je temeljito obnovljena. Građevina ima sakristiju, oktogonalnu apsidu, bočni ulaz i zvonik na preslicu s dva zvona. Pročelje je oblikovano polustupovima, trokutastim nadvratnikom i okulusom, dok su bočni zidovi raščlanjeni visokim polukružnim prozorima. U unutrašnjosti se nalazi kameni oltar s kipom Srca Isusova, uz dodatni bočni oltar s kipom Blažene Djevice Marije s Djetetom. Kip se nosi u procesiji za Gospin blagdan.
Crkva sv. Tome	Župna crkva sv. Tome u Dobropoljani izgrađena je početkom 15. st., temeljem oporuke zadarskog plemića Šimuna Kučila. Smještena je u središtu naselja, a kroz povijest je više puta obnavljana i dograđivana, pri čemu je proširenjem u 18. st. djelomično izmijenjen njezin izvorni izgled. Crkva je oblikovana kao jednobrodna građevina s plošnim pročeljem i dvostrukom preslicom, uz naknadno dograđenu sakristiju iza svetišta. U unutrašnjosti se ističe glavni mramorni oltar s baroknim tabernakulom te oltarna pala s prikazom Blažene Djevice Marije, maloga Isusa i svetaca, među kojima je i sv. Toma. Prostor je opremljen različitim sakralnim predmetima, a iznad ulaza smješteno je drveno pjevalište.
Crkva sv. Kuzme i Damjana	Crkva sv. Kuzme i Damjana u naselju Banj prvi put se spominje sredinom 14. st. Tijekom vremena više je puta obnavljana, čime su izgubljena izvorna srednjovjekovna graditeljska obilježja. Povijesni zapisi iz 17. st. ukazuju na razvijenu crkvenu praksu, uključujući uporabu liturgijskih knjiga pisanih glagoljicom. Današnja građevina oblikovana je kao jednobrodna crkva jednostavnog četvrtastog tlocrta, smještena u središtu naselja, u blizini obale, na ograđenom prostoru nekadašnjeg groblja. Iza svetišta je smještena sakristija, a unutrašnjost je natkrivena ravnim drvenim stropom. Glavni oltar krasi slika Bogorodice s titularnim svecima Kuzmom i Damjanom, dok su na bočnim oltarima prikazi sv. Antuna opata i Gospe od Krunice [34].
Crkva sv. Luke Evanđelista	Crkva sv. Luke prvi put se spominje 1289., dok se njezino podrijetlo pretpostavlja u ranokršćanskom razdoblju. Današnji izgled uvelike je rezultat obnove iz 1737., kada ju je ponovno posvetio zadarski nadbiskup Vicko Zmajević. Današnji kameni zvonik iznad ulaza izgrađen je 1947. sredstvima župljana. Crkva danas ima pravokutni tlocrt s kvadratnom sakristijom iza svetišta. Glavni oltar posvećen je Blaženoj Djevici Mariji, dok se na bočnim oltarima nalaze kip sv. Luke s Evanđeljem te kip Gospe Lurdske.

[35] Izvor: Glas Koncila, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

Kapelica sv. Antuna Padovanskog	Kapela sv. Antuna Padovanskog nalazi se u naselju Ždrelac, na području Gladuša, ispod uzvisine poluotoka Zmorašnji Zaglav i u blizini uvale sv. Luke. Riječ je o manjoj sakralnoj građevini koja se i danas koristi u liturgijske svrhe, osobito tijekom ljetnih mjeseci, kada se u njoj održavaju mise za posjetitelje i vlasnike obližnjih kuća za odmor. Kapela je u cijelosti uređena i obnovljena, a današnji izgled dobila je nakon obnove 1958., koja je realizirana donacijom u spomen na obitelj Gauto. Građevina je jednostavne arhitektonske forme, s pravokutnim tlocrtom, plošnim pročeljem i dvostrukom preslicom s dva zvona, uz sniženu sakristiju smještenu iza svetišta. Unutrašnjost obuhvaća mramorni oltar s nišom u kojoj je postavljen kip sv. Antuna, dok su na zidovima prisutni dodatni sakralni prikazi i raspelo. Prostor ispod kapele uređen je kao vanjski liturgijski prostor s oltarnim stolom, ambonom i ophodom oko građevine.

3.2.4. Stare jezgre naselja

Naselja na otoku Pašmanu razvijala su se oko svojih izvornih, autohtonih jezgri koje karakterizira tradicijska gradnja, uske ulice i kamene kuće prilagođene lokalnim uvjetima. Takvi prostori svjedoče o povijesnom načinu života i organizaciji naselja, ali danas u njima uglavnom nema stalnog stanovanja. Unatoč tome, očuvane stare jezgre predstavljaju vrijedan element prostorne i kulturne autentičnosti otoka, kao materijalni trag nekadašnjeg svakodnevnog života lokalne zajednice.

U naselju Kraj stara jezgra razvijena je uz obalni pojas, u neposrednoj blizini franjevačkog samostana sv. Duje, s jasno očuvanom mrežom uskih ulica i tradicionalnih kamenih kuća te u izdvojenom dijelu današnjih naseljenih zona iznad glavne otočke prometnice. U Pašmanu i Neviđanima se stara jezgra formira oko središnjeg dijela naselja, s naglašenom povezanošću s obalom i povijesnim sakralnim objektima, dok se u Mrljanama stara jezgra nalazi većim dijelom izdvojena od današnjih naseljenih zona, što upućuje na pomicanje prema obali kroz vrijeme. Dobropoljana i Banj imaju stare jezgre smještene u unutrašnjosti naselja, obilježene tradicionalnom arhitekturom, dok je u Ždrelcu stara jezgra razvijena u blizini prirodnih uvala i komunikacijskih pravaca između otoka i kopna. U naseljima Barotul i Mali Pašman stare jezgre također su jasno prepoznatljive kroz grupacije kamenih kuća i uskih uličica, često povezane s nekadašnjim poljoprivrednim površinama u zaleđu.

Potencijal ovih prostora za njihovu turističku valorizaciju očituje se u mogućnosti interpretacije kulturne baštine kroz tematske šetnje, interpretacijske sadržaje i organizaciju događanja u autentičnom ambijentu. Primjer takvog pristupa je tradicionalno događanje „Mišulića siđa“ u naselju Kraj, koje se održava u staroj jezgri i koristi njen prostorni i ambijentalni potencijal za prezentaciju lokalne baštine, običaja i načina života. Ovakvi modeli ukazuju na mogućnosti aktivnijeg uključivanja starih jezgri u turističku ponudu, uz istodobno očuvanje njihove autentičnosti i povijesne vrijednosti.

Značajan dio kulturne baštine na području Općine Pašman, osobito sakralni objekti i povijesne jezgre naselja, trenutačno nisu dostatno valorizirani u turističke svrhe. Njihovo snažnije uključivanje u turističku ponudu destinacije predstavlja razvojni potencijal, uz istodobno uvažavanje potrebe za dugoročnim očuvanjem i zaštitom tih resursa.

3.2.5. Njegovanje kulturne baštine i tradicijski običaji

Kulturno-umjetnička društva čuvaju živu, izvedbenu i kolektivnu baštinu te je primarni naglasak na praksi i prijenosu znanja, a ne samo na očuvanju predmeta. Očuvanju tradicijskih običaja i njegovanju kulturne baštine značajno doprinose kulturno-umjetnička društva koja djeluju na području Općine: KUD „Sv. Luka“ (Ždrelac), KUD „Bokolje“ (Dobropoljana) i KUD „Nevijana“ (Nevidane)[36].

KUD „Sv. Luka“ iz Ždrelca osnovan je 1999. godine povodom obilježavanja 600. obljetnice prvog spomena naselja, a kroz svoj rad kontinuirano doprinosi očuvanju i promociji lokalne kulturne baštine. Među ključnim aktivnostima KUD-a ističe se organizacija tradicionalne folklorno-zabavne „Ždreške lazi“, koja se kontinuirano održava više od desetljeća i okuplja kulturno-umjetnička društva iz različitih dijelova Hrvatske. Uz to, KUD organizira i božićni koncert te sudjeluje u adventskim događanjima na području otoka Pašmana i Ugljana. Društvo se bavi i istraživanjem i rekonstrukcijom tradicijskih običaja i nošnji, uključujući i uprizorenje dijela starinskog vjenčanja „Po divojku“ te izradu narodnih nošnji iz 19. stoljeća u suradnji s Narodnim muzejom u Zadru. Svoj rad prezentira na brojnim manifestacijama diljem Hrvatske, a za doprinos očuvanju kulturne baštine nagrađeno je priznanjem Općine Pašman[37].

KUD „Bokolje“ iz Dobropoljane, osnovan 1994. godine, djeluje kao ključan nositelj očuvanja lokalne folklorne baštine. Nazvan po najvišem vrhu otoka Pašmana, društvo njeguje tradicijsko dvoglasno pjevanje bez instrumentalne pratnje te izvođenje kola, oslanjajući se na nasljeđe starijih generacija. Posebno se ističe organizacijom Međunarodne smotre folklora, koja se održava od 2002. godine i predstavlja jedno od prepoznatljivijih kulturnih događanja u Dobropoljani. KUD aktivno sudjeluje na brojnim manifestacijama u Hrvatskoj i inozemstvu, a među značajnijim nastupima izdvaja se i onaj u Vatikanu. Društvo se bavi i očuvanjem te rekonstrukcijom tradicijskih nošnji i običaja, uključujući prikaze svakodnevnog života u prošlosti[38].

KUD „Nevijana“ iz Nevidana osnovan je 1997. godine s ciljem očuvanja i promicanja lokalne kulturne baštine. Društvo njeguje tradicijsko pjevanje i plesove jadranske i dinarske zone te redovito sudjeluje u organizaciji i provedbi folklornih događanja, uključujući manifestaciju „Susreti naroda na otoku Pašmanu“. Posebno se ističe očuvanjem običaja Nevidska koleda, koji je od 2013. godine zaštićen kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske. KUD aktivno nastupa na brojnim folklornim smotrama i manifestacijama u Hrvatskoj i inozemstvu, uključujući značajne događaje poput Đakovačkih vezova i Vinkovačkih jeseni. U radu društva važnu ulogu ima i očuvanje tradicijske nošnje, rekonstruirane prema povijesnim izvorima u suradnji s Narodnim muzejom u Zadru[39].

---

[36] Udruge, Općina Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[37] “Aktivni Pašman – KUD Sveti Luka”, otokpasman.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[38] “KUD Bokolje, čuvari baštine”, Taste of Adriatic, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[39] “KUD Nevijana čuva i prezentira tradiciju”, Zadarski list, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

KUD-ovi predstavljaju važan segment društvenog i kulturnog života lokalnih zajednica, osobito u manjim sredinama. Njihova uloga očituje se u očuvanju i prenošenju nematerijalne kulturne baštine, uključujući tradicijsku glazbu, plesove, običaje i narodne nošnje, ali i u jačanju društvene kohezije i identiteta zajednice. KUD-ovi djeluju kao platforma za aktivno sudjelovanje stanovništva u kulturnim aktivnostima, pri čemu okupljaju različite dobne skupine i potiču međugeneracijsku suradnju. Posebno je izražena uključenost ženske populacije, koja u velikom broju sudjeluje u radu društava, bilo kroz izvođačke aktivnosti (ples, pjevanje), izradu i očuvanje tradicijskih nošnji, ili organizacijske i logističke uloge. Time KUD-ovi doprinose društvenoj uključenosti i aktivaciji žena različitih dobnih skupina, od mlađih članica do starijih nositeljica tradicijskih znanja. Uz kulturnu funkciju, KUD-ovi imaju i važnu društvenu dimenziju, jer stvaraju prostor za okupljanje, razmjenu iskustava i očuvanje lokalnih običaja. Njihove aktivnosti često su povezane s organizacijom lokalnih manifestacija i događanja, čime dodatno doprinose vidljivosti zajednice i obogaćivanju njezine kulturne i turističke ponude.

Tradicijska nošnja otoka Pašmana oblikovana je u okviru šireg kulturnog i etnografskog prostora sjeverne Dalmacije, gdje se način odijevanja razvijao u skladu s lokalnim načinom života, gospodarskim uvjetima i dostupnim materijalima. Žensku nošnju karakterizira fuštan – suknja s prslučićem, uz koju se nosi tkana tkanica (kanica) te pregača (travesa), izrađena od pletenog ili, u svečanijim prigodama, svilenog materijala. Odjevni sklop nadopunjuje bijela marama na glavi, dok nakit čini važan sastavni dio cjelokupnog izgleda. Muška nošnja sastoji se od suknenih hlača, platnene košulje te suknenog prsluka (krožat) i kratkog kaputa (koporan), uz koje se nosi karakteristična suknena konična kapa [40]. Među pojedinim dijelovima nošnje posebno se izdvaja zalistavac kao prepoznatljiv ukrasni detalj ženskog odijevanja na području sjeverne Dalmacije. Zalistavac se nosio na prsnom dijelu nošnje, najčešće preko košulje, kao dekorativni tekstilni dodatak izrađen od različitih tkanina i ukrašen vezom ili drugim ornamentima. Njegova prisutnost zabilježena je u primjerima nošnje s otoka Pašmana iz 19. stoljeća, što potvrđuje njegovu lokalnu ukorijenjenost. Najveći broj očuvanih primjeraka u zbirci Narodnog muzeja Zadar potječe upravo s otoka Pašmana. Izrađeni su na podlozi od čvrste, podstavljene vunene tkanine različitih boja, najčešće crvene, crne, zelene ili modre. Površina je oblikovana kao kompozicija sitnih, raznobojnih komadića tkanine iskrojenih u geometrijske oblike, koji su najčešće slagani simetrično. Takvi su elementi posebnom tehnikom aplikacije obrubljeni srmom, odnosno zlatnim ili srebrnim koncem, dok se u njegovu nedostatku koristio i deblji bijeli pamučni konac. Dodatno su ukrašavani srmenim trakama, metalnim šljokicama i raznobojnim perlicama [41].

Neviska koleda, koja je od 2013. godine zaštićena kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske, predstavlja jedno od najvažnijih tradicijskih događanja na području Općine Pašman. Riječ je o tradicijskom godišnjem običaju koji se održava u mjestu Neviđane, a potječe najmanje iz 17. stoljeća. Nastala je kao zavjet stanovnika koji su, prema predaji, obećali tri puta godišnje paliti obrednu vatru i slaviti Boga u znak zahvalnosti za zaštitu od

[40] Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije, TZZŽ, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[41] Izvor: Narodni muzej Zadar, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

kuge. Običaj se odvija na tri datuma – na Badnjak, Staru godinu i blagdan Sveta tri kralja. Središnji element je paljenje velike vatre (kolede) na posebnom mjestu u naselju, oko koje se okupljaju mještani. Skupina muškaraca, tzv. koledari, obredno obilazi vatru pjevajući tradicionalnu pjesmu i zazivajući blagoslov, nakon čega se u slavlje uključuju i ostali sudionici. Neviska koleda uključuje i niz pratećih elemenata poput kađenja tamjanom, zajedničkog pjevanja i druženja te organizacije večera. Posebno se ističe završna „velika večera" na blagdan Sveta tri kralja, koja se svake godine održava u drugoj obitelji, čime se dodatno jača zajedništvo unutar mjesta.

Nakon razdoblja djelomičnog prekida u drugoj polovici 20. stoljeća, običaj je obnovljen 1995. godine i danas se kontinuirano održava[42]. Neviska koleda ima snažnu društvenu i identitetsku ulogu te predstavlja jedno od najvažnijih okupljanja lokalne zajednice.

Priprema fritula nakon završetka berbe maslina predstavlja dio šireg obrasca tradicijskog života u Dalmaciji, u kojem se poljoprivredni radovi prirodno nadovezuju na zajednička okupljanja i neformalne oblike društvenog života. U takvim okolnostima, završetak berbe maslina nije označavao samo završetak rada, već i priliku za okupljanje obitelji, susjeda i šire zajednice, pri čemu je priprema jednostavnih tradicijskih jela, poput fritula, bila sastavni dio tog procesa. Priprema fritula nakon berbe maslina predstavlja prepoznatljiv tradicijski običaj na području Dalmacije, pa tako i na otoku Pašmanu. Ovaj običaj vezan je uz završetak radova u maslinicima, kada se zajednica okuplja u opuštenijem okruženju, a priprema jednostavnih jela, poput fritula, postaje dio takvog druženja. Iako nije riječ o formaliziranom običaju, ova se praksa zadržala kroz vrijeme kao dio svakodnevnog načina života i lokalnih navika. Upravo kontinuitet njezina održavanja, osobito u manjim otočnim sredinama, ukazuje na njezinu važnost u očuvanju društvenih odnosa i prenošenju tradicije među generacijama. Na otoku Pašmanu, gdje maslinarstvo ima značajnu ulogu u identitetu prostora, priprema fritula nakon berbe i danas je prisutna kao dio lokalne tradicije. Takvi običaji predstavljaju vrijedan primjer nematerijalne kulturne baštine jer povezuju rad, hranu i društveni život zajednice te doprinose očuvanju autentičnosti prostora.

3.2.6. Atrakcijska osnova

Na području Turističke zajednice Općine Pašman evidentiran je manji broj turističkih atrakcija, no one koje su prisutne odlikuju se svojom vrijednošću i značajem za turističku ponudu destinacije. Riječ je prvenstveno o atrakcijama temeljenim na prirodnim obilježjima prostora, obalnom krajoliku i elementima lokalne baštine:

Poučna staza i pripadajući vidikovci
Na području Općine Pašman uspostavljena je 2022. godine poučna pješačka staza ukupne duljine 13,25 km koja se proteže od vrha Bokolja do uvale Soline, uz koju je izvedeno pet odmorišta/vidikovaca. Projekt „Uspostava i uređenje poučnih staza, vidikovaca i ostale manje infrastrukture", čiji je nositelj Javna komunalna ustanova Otok Pašman, realiziran je uz 100 % financiranja iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj u

[42] Jurković, R.: Tradicijski godišnji običaji – neviska koleda, ResearchGate, dostupno na poveznici

ukupnoj vrijednosti 750.000,00 kuna. U okviru projekta na trasi staze uređena je infrastruktura te su izgrađena i opremljena odmorišta/vidikovci na lokacijama Lavanda, Bobića špilja, Smilje, Maslina i Bokolj. Uz samu trasu postavljena je prateća oprema koja uključuje klupe, stalke za bicikle, panoramske teleskope, spremnike za otpad te informativne i orijentacijske ploče. Staza i pripadajuća infrastruktura namijenjene su kretanju i boravku posjetitelja u prirodnom okruženju te interpretaciji prostora kroz sadržaje koji obuhvaćaju informacije o prirodnim obilježjima, biljnim i životinjskim vrstama te elementima zaštite i očuvanja šumskih i krških ekosustava[43].

Vrh Veliki Bokolj

Veliki Bokolj je najviši vrh otoka Pašmana, s nadmorskom visinom od 274 metra. Smješten je u središnjem dijelu otoka[44] te predstavlja jednu od najprepoznatljivijih točaka otočnog reljefa.

Zbog izdvojenog položaja u odnosu na okolni reljef, vrh omogućuje široke panoramske vidike na akvatorij Pašmanskog kanala, susjedne otoke te, u povoljnijim uvjetima, i na veći dio zadarskog arhipelaga i kopnenog zaleđa. Reljefno i krajobrazno područje vrha obilježeno je krškim terenom s kamenjarima, suhozidima, maslinicima te niskim raslinjem tipičnim za dalmatinske otoke. Vrh je označen velikim okruglim kamenim vidikovcem, do kojeg vodi niz kamenih stepenica. Na samom vrhu postavljeni su panoramski teleskop i interpretacijska ploča „Veliki Bokolj“, koja posjetitelje upoznaje s nacionalnim parkovima i parkovima prirode vidljivima s vrha. Do vrha je moguće pristupiti iz više smjerova i različitim načinima kretanja, uključujući pješačenje, vožnju biciklom te pristup motornim vozilom[45]. Vrh se nalazi u sklopu prethodno opisane poučne staze koja povezuje vrh s nizom lokaliteta prema uvali Soline te predstavlja jednu od pet točaka odmora i vidikovaca duž ove trase. Veliki Bokolj predstavlja i jednu od ključnih lokacija u kontekstu manifestacije „Đirada“, rekreacijsko-turističkog događanja koje uključuje kretanje sudionika kroz prirodni krajolik, pri čemu se ovaj lokalitet koristi kao cilj rekreativne utrke[46].

Pješačke i biciklističke staze

Pješačka staza „Putem mora i nebeskih visina“ (T231) ukupne je duljine 12,9 km, a procijenjeno vrijeme obilaska iznosi približno 4 sata i 30 minuta. Početna točka nalazi se u naselju Ždrelac, u čijem se središtu nalazi crkva sv. Luke Evanđelista. Trasa vodi prema najvišem vrhu otoka Pašmana, Velikom Bokolju, pri čemu se povratak odvija istom rutom. Ruta započinje kretanjem iz Ždrelca u smjeru uvale Matlovac te se nastavlja obalnim makadamskim putem prema središtu naselja Banj, gdje se nalaze plaža te crkva sv. Kuzme i Damjana. U daljnjem tijeku trasa se usmjerava prema unutrašnjosti otoka, prelazi na glavnu prometnicu te se nastavlja prema uzvisini Mali Bokolj, smještenoj u zaleđu naselja Banj. Uspon na Mali Bokolj odvija se kamenitom stazom na kojoj su postavljene postaje križnoga puta, a na vršnom dijelu nalaze se crkva Gospe od Loreta. Nakon silaska, ruta se

[43] Pašman dobio 5 novih vidikovaca i poučnu stazu, 057info, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[44] Pašman – vrh Veliki Bokolj, Hrvatski planinarski savez, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[45] Veliki Bokolj, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[46] Izvor: Turistička zajednica Općine Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

nastavlja prema uzvisini Oštro te dalje prema vrhu Veliki Bokolj, također kamenitom stazom [47]. Staza „Vrhovima Pašmana“ (T232) definirana je kao pješačka kružna ruta duljine 9,9 km, s procijenjenim trajanjem obilaska od približno 3 sata i 30 minuta. Početna i završna točka nalaze se u naselju Dobropoljana, uz mogućnost alternativnog početka u naselju Banj. Pristup trasi prema vrhu Veliki Bokolj započinje na odvojku kolnog puta s glavne otočne prometnice u blizini autobusnog stajališta u Dobropoljani, pri čemu je početak rute označen informativnom turističkom signalizacijom. Početni dio uspona odvija se kolnim putem, a zatim prelazi na stazu i makadamsku prometnicu koja vodi do vršnog područja. Nastavak trase odvija se kamenitom stazom prema uzvisini Oštro, a potom prema području Malog Bokolja, gdje se nalazi crkva Gospe od Loreta, do koje vodi pješačka staza s postajama križnoga puta. U završnom dijelu trasa se spušta prema naselju Banj, prolazi njegovim starim dijelom, prelazi glavnu otočnu cestu te se lokalnim prometnicama vraća prema Dobropoljani. Završna dionica trase odvija se dijelom glavnom prometnicom, a potom kroz naseljeni prostor Dobropoljane do početne točke [48]. Staza „Kroz masline i suhozide“ (T233) obuhvaća kružnu pješačku rutu duljine 7,8 km, za čiji je obilazak potrebno približno 2 sata i 30 minuta. Ruta počinje i završava u naselju Dobropoljana, uz opciju alternativnog polazišta u naselju Neviđane. Iz Dobropoljane ruta prelazi glavnu otočnu prometnicu i nastavlja se makadamskim putem koji prolazi kroz područje obilježeno maslinicima i suhozidima, karakterističnim krajobraznim elementima otoka. Ovaj dio trase odvija se izvan naselja i prati mrežu poljskih puteva sve do ponovnog izlaska na glavnu prometnicu. Ruta potom ulazi u naselje Neviđane, gdje prolazi kroz zaštićenu staru kamenu jezgru te se nastavlja prema obalnom dijelu naselja i luci Neviđane. U tom području nalazi se i objekt tradicijskog mlina za preradu maslina. Završni dio rute također se odvija kroz područja s maslinicima i suhozidima te ulazi u naselje Dobropoljana, gdje završava kružni tok staze [49]. Staza „Put Semića vrh“ (T234) oblikovana je kao kružna pješačka ruta ukupne duljine 7,2 km, s trajanjem obilaska od približno 2 sata i 30 minuta, pri čemu se polazišna i završna točka nalaze u mjestu Mrljane. Početni dio rute odvija se iz uvale Taline te vodi asfaltiranom cestom prema gornjem dijelu naselja, gdje se nalazi crkva sv. Jeronima. Nakon prelaska glavne otočne ceste ruta prolazi kroz stariji dio naselja te se postupno nastavlja na makadamski put koji vodi prema uzvisini Semića vrh (199 m), s koje se pruža panoramski pogled. Ruta se dalje spušta prema starom zaseoku u kojem se nalazi crkva sv. Antuna Padovanskog, a zatim do uvale Taline [50]. „Staza valova, polja i težaka“ (T235) obuhvaća kružnu pješačku rutu duljine 8,3 km, s procijenjenim trajanjem obilaska od oko 2 sata i 30 minuta. Polazišna i završna točka smještene su u naselju Pašman, uz mogućnost uključivanja na rutu i iz naselja Barotul. U početnoj dionici trasa prolazi uz objekt nekadašnjeg mlina, danas prenamijenjenog u turistički ured, a u neposrednoj blizini nalazi se i crkva sv. Marka. Ruta se potom nastavlja kroz stariji dio naselja, obilježen tradicijskom kamenom arhitekturom, nakon čega izlazi iz naseljenog

[47] T231 – Putem mora i nebeskih visina, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[48] T232 – Vrhovima Pašmana, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[49] T233 – Kroz masline i suhozide, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[50] T234 – Put Semića vrh, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

područja i vodi kroz polja do glavne otočne ceste. Nakon njena prelaska, trasa prelazi na poljski put koji prolazi kroz krajobraz obilježen suhozidima, ledinama i niskom vegetacijom, uz istočne padine uzvisine Kruna. U tom dijelu se staza odvaja prema vrhu Kruna (146 m), nakon čega se ruta nastavlja prema naselju Mali Pašman, gdje se nalazi i crkva sv. Roka. U nastavku ruta prolazi kroz područja maslinika i obrađenih polja te dolazi do lokacije bunara Studenac, nekada značajnog izvora vode. Daljnji dio trase vodi prema uvali Taline, gdje se prelazi mostić smješten između naselja Barotul i Mrljane. Završna dionica odvija se uz obalni pojas i kroz šumski prostor u smjeru uvale Lučina u naselju Pašman, gdje je smještena crkva Rođenja Blažene Djevice Marije. Nakon prolaska kroz navedeno područje, ruta se vraća u središnji dio naselja Pašman[51].

Staza „Stazama Franjevaca i Benediktinaca“ (T236) je kružna pješačka ruta duljine 7,3 km, za čiji je obilazak potrebno oko 2 sata i 30 minuta. Trasa započinje u obalnom dijelu naselja Kraj, u neposrednoj blizini franjevačkog samostana sv. Duje s pripadajućom crkvom te se nastavlja šetnicom uz more u smjeru uvale Tratica. Daljnji dio rute vodi kroz naselje Ugrinić, gdje se lokalnom prometnicom izlazi na glavnu otočnu cestu pa u smjeru brda Ćokovac. Na vrhu se nalazi benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana, a nakon obilaska vršnog područja ruta se spušta poljskim putem prema podnožju brda te se nastavlja kroz područje obilježeno maslinicima i suhozidima. U završnom dijelu trasa prolazi kroz područje starog zaseoka naselja Kraj te se vraća na početnu dionicu prema polazišnoj točki[52].

Biciklistička staza 7 proteže se središnjim dijelom otoka, pri čemu se većim dijelom odvija makadamskim putevima. Duž trase nalaze se brojni vidikovci s kojih se otvaraju pogledi prema Pašmanskom kanalu s jedne strane te prema Kornatskom arhipelagu s druge strane. Riječ je o zahtjevnijoj ruti koja omogućuje više opcija skretanja prema manje pristupačnim uvalama i špiljama. S trase 7 moguće je relativno jednostavno spustiti se prema pojedinim naseljima na otoku Pašmanu[53]. Biciklistička staza 8 predstavlja rekreativnu rutu lakšeg intenziteta, bez izraženih visinskih uspona. Korištenjem ove staze prolazi se kroz svih devet naselja na otoku Pašmanu. Trasa započinje u naselju Tkon, a završava u Ždrelcu, posljednjem u nizu otočnih naselja. S pojedinih dionica pruža se pogled na prolaz Mali Ždrelac, premošten mostom koji spaja Pašman i Ugljan53. Biciklistička staza „Panorama“ (B131) predstavlja kružnu rekreativno-turističku rutu ukupne duljine 12,6 km s procijenjenim vremenom obilaska od približno 1 sat i 30 minuta. Trasa se odvija kombinacijom asfaltiranih prometnica i makadamskih puteva. Početna i završna točka nalaze se u naselju Ždrelac, u središnjoj zoni naselja u kojoj se nalazi i sakralni objekt crkve sv. Luke Evanđelista. Iz središta Ždrelca ruta se nastavlja kroz naselje prema uvali Matlovac, koja ima funkciju uređene plaže, a zatim obalnim makadamskim putem prema naselju Banj. U daljnjem tijeku trasa presijeca glavnu otočnu prometnicu te se usmjerava prema području brda Mali Bokolj, prolazeći kroz polja i maslinike. Uspon prema

[51] Staza valova, polja i težaka, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[52] Stazama Franjevaca i Benediktinaca, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[53] Biciklistička staza, Turistička zajednica Općine Pašman, dostupno na poveznici: pristupljeno: 25. 8.2025.

vršnom dijelu brda odvija se kamenitom pješačkom stazom na kojoj su postavljene postaje križnog puta, a na vrhu se nalazi crkva Gospe od Loreta. Dalje se trasa makadamskim putevima vraća prema glavnoj otočnoj cesti te se nastavlja u smjeru mosta Ždrelac. U završnom dijelu ruta uključuje odvojak prema uvali Polača, nakon čega se povratak prema početnoj točki ostvaruje lokalnom prometnom mrežom kroz naselje Ždrelac[54]. Staza „Od mora do mora“ (B132) definirana je kao kružna biciklistička ruta ukupne duljine 18,9 km, s procijenjenim trajanjem obilaska od približno 1 sat i 30 minuta. Početna i završna točka nalaze se u naselju Pašman. Trasa se odvija kombinacijom asfaltiranih prometnica i makadamskih puteva te povezuje sjeverni i južni obalni pojas otoka. Iz naselja Pašman ruta prolazi uz obalno područje, uključujući zonu plaže Jasenice, te se nastavlja glavnom otočnom prometnicom u smjeru naselja Kraj. U daljnjem tijeku odvaja se na makadamsku cestu koja vodi prema južnoj strani otoka, obuhvaćajući područja uvala Soline i sv. Ante. U zoni uvale sv. Ante nalazi se srednjovjekovni lokalitet Otus s crkvom sv. Antuna Opata. Ruta se potom usmjerava prema unutrašnjosti otoka, prolazeći podnožjem Semića vrha i kroz područje starog zaseoka mjesta Mrljane, gdje se nalazi crkva sv. Antuna Padovanskog. Nastavak trase odvija se kroz polja i maslinike do glavne otočne prometnice, nakon čega se ruta nastavlja asfaltnim dionicama kroz naselja Mrljane i Barotul te kroz područja uvale Taline. U završnom dijelu trasa vodi prema uvali Lučina u naselju Pašman, gdje se nalazi crkva Rođenja Blažene Djevice Marije, te se potom vraća na početnu točku unutar naselja Pašman[55]. Biciklistička staza „Otočna staza“ (B143) predstavlja biciklističku rutu koja započinje i završava u naselju Tkon, povezujući niz naselja, krajobraznih cjelina i točaka od kulturnog i prirodnog značaja na području otoka Pašmana. Trasa započinje u središtu Tkona te se nastavlja prema Trgu Kolešće i raskrižju Kruševo, gdje je uspostavljena osnovna servisna infrastruktura za bicikliste. Daljnji dio trase odvija se makadamskim putem prema vidikovcu Straža, smještenom na uzvisini od 172 m nadmorske visine. Ruta se potom nastavlja hrptom otoka, prateći konfiguraciju terena s izmjenama uspona i spustova, te vodi do najvišeg vrha otoka, Velikog Bokolja. Nakon toga, trasa se spušta prema naselju Dobropoljana, prolazeći kroz njegov stariji dio, te se uključuje na glavnu otočnu prometnicu. U nastavku, ruta prolazi kroz niz naselja uzduž središnjeg i obalnog pojasa otoka, uključujući Neviđane, Mrljane, Barotul i Pašman. Na tom dijelu trase evidentirane su brojne sakralne i kulturno-povijesne točke, poput crkve sv. Marka u Pašmanu. Trasa se dijelom odvija uz obalni pojas, a dijelom kroz naseljena područja i lokalnu prometnu mrežu. Iz naselja Pašman ruta se nastavlja prema naselju Kraj makadamskim putem uz obalu, pri čemu prolazi uz franjevački samostan sv. Dujma s pripadajućim maslinikom. U nastavku, trasa vodi prema području Ugrinića i brda Ćokovac, na kojem se nalazi benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana. Završni dio trase odvija se asfaltiranom prometnicom spuštanjem prema naselju Tkon, čime se zatvara kružni tok rute[56].

[54] Panorama, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[55] B132 – Od mora do mora, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[56] B143 – Otočna staza, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

Međunarodna mreža biciklističkih ruta EuroVelo predstavlja ključni okvir za razvoj cikloturizma u Europi, dok EuroVelo 8 povezuje mediteranske destinacije i uključuje hrvatsku obalu i otoke u međunarodne turističke tokove. Dionica koja prolazi kroz otok Pašman dio je rute Zadar – Pakoštane te uključuje trajektni prijevoz i prijelaz preko mosta Ždrelac. Na otoku se ruta proteže pravcem Ždrelac – Banj – Dobropoljana – Neviđane – Mrljane, kroz kombinaciju obalnih i ruralnih krajobraza.

Riječ je o dionici umjerene zahtjevnosti, pogodnoj za širok krug korisnika i korištenje tijekom većeg dijela godine. Uključivanje u EuroVelo mrežu doprinosi razvoju cikloturizma više dodane vrijednosti, potiče disperziju turističkog prometa te jača održivi turistički razvoj.

Otok Galešnjak

Otok Galešnjak poznat je po svojem srcolikom obliku, zbog čega ga se često naziva i „otokom ljubavi“. Galešnjak, površine 0,132 km2, smješten je u Pašmanskom kanalu između otoka Pašmana i kopnenog naselja Turanj. Riječ je o nenastanjenom otočiću bez izgrađene infrastrukture, na kojem prevladavaju prirodni krajobrazni elementi. Unatoč tome, arheološka istraživanja provedena sredinom lipnja 2019. godine ukazala su na postojanje ranijih oblika naseljenosti. Rezultati istraživanja potvrđuju da je područje Galešnjaka bilo naseljeno u starijoj fazi neolitika, prije više od 7.000 godina. Također je utvrđeno postojanje kamene strukture koja je povezivala Galešnjak s obližnjim otočićem Ričul, što upućuje na razvijene oblike prostorne organizacije i komunikacije u tom razdoblju. Ta se struktura smatra značajnim primjerom ranih građevinskih zahvata te je identificirana kao najstarija podvodna konstrukcija na ovom dijelu Jadrana. Galešnjak se na kartografskim prikazima prvi put pojavljuje prije otprilike 200 godina, kada je evidentiran od strane Napoleonovih kartografa. Njegova suvremena prepoznatljivost u velikoj je mjeri rezultat digitalnih kartografskih platformi, posebice Google Earth, koji je Galešnjak 2008. godine istaknuo kao jedan od rijetkih prirodnih fenomena srcolikog oblika. Time je otočić postao šire prepoznat u javnosti te se uvrstio među istaknutije lokalitete zadarskog arhipelaga. Uz to, Galešnjak je uvršten i na Forbesovu listu najromantičnijih destinacija za Valentinovo[57]. S obzirom na visoku razinu prepoznatljivosti u međunarodnom kontekstu i specifičan prirodni oblik, Galešnjak predstavlja prostor s izraženim turističkim potencijalom koji trenutno nije sustavno valoriziran. Njegova buduća turistička afirmacija može se razmatrati kroz pažljivo planirane i kontrolirane oblike korištenja, uz naglasak na očuvanje prirodnih obilježja, uzimajući pritom u obzir usklađivanje turističke funkcije s načelima održivog upravljanja.

Most Ždrelac

Most Ždrelac, ukupne duljine 210 metara, dio je trase državne ceste D110 te predstavlja ključnu prometnu vezu između otoka Ugljana i Pašmana. Most je dostupan i putem biciklističke i pješačke staze koje prolaze cestom D110. Izvorno je izgrađen 1972. godine, dok je tijekom rekonstrukcije 2009. godine povećan njegov glavni raspon i proširena prometna konstrukcija[58]. Tijekom 2025. godine, na inicijativu Općine Pašman, Hrvatske ceste provele su

[57] Galešnjak – otok ljubavi, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici: pristupljeno: 25.8.2025.
[58] Most Ždrelac, Zadar Archipelago, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

projekt „Izvedba radova sigurnosne rasvjete – Most Ždrelac“. Projekt je obuhvatio ugradnju sustava sigurnosne i dekorativne rasvjete s ciljem povećanja razine sigurnosti prometa te oblikovanja prepoznatljivog vizualnog identiteta mosta[59]. Most predstavlja popularnu atrakciju otoka Pašmana zbog prekrasnih vizura prema prostoru Nacionalnog parka Kornati, Dugom otoku, otoku Ižu te širem području zadarskog arhipelaga. Posjetitelji, osobito biciklisti, okupljaju se u suton svjedočiti pogledu na zalazak sunca nad Pašmanskim akvatorijem.

Plaže

Plaža Tratica u naselju Kraj ima pješčano morsko dno i plitki ulaz u more, a uz prirodni obalni pojas raspolaže i betoniranim površinama za sunčanje te zonama prirodnog hlada. Opremljena je tuševima, svlačionicama i odbojkaškim igralištem, dok su u neposrednom okruženju dostupni ugostiteljski sadržaji i parkirališne površine.

Plaža Dužica također je smještena u naselju Kraj, na pravcu prema samostanu sv. Duje te obuhvaća pješčano morsko dno i betonirane površine za sunčanje, uz prisutne zone prirodnog hlada. Na lokaciji su dostupni tuševi, svlačionice i odbojkaško igralište, a u širem obuhvatu nalaze se i ugostiteljski objekti i parkirališni kapaciteti.

Plaža Jasenice nalazi se na ulazu u naselje Pašman i sastoji se od popločanih površina za sunčanje, dok je morsko dno pješčano. Opremljena je tuševima i svlačionicama, a u neposrednoj blizini nalaze se sportski sadržaji, uključujući tenisko i odbojkaško igralište te boćalište, uz dostupnost parkirališta.

Plaža Lučina smještena je u uvali prirodnog karaktera te raspolaže većim površinama za sunčanje, uz osigurane tuševe i svlačionice. Prirodni hlad prisutan je duž dijela obale, dok su u okolnom području dostupni ugostiteljski sadržaji.

Plaža u naselju Barotul sastoji se od pješčanih i šljunčanih dijelova te je povezana s plažom u Mrljanima, čime je formirana kontinuirana obalna šetnica. Na plaži su dostupni tuševi, svlačionice i odbojkaško igralište, a prostor uključuje i površine za sunčanje te zone prirodnog hlada, uz prisutnost ugostiteljskih sadržaja i parkirališnih mjesta u okolnom prostoru.

Plaža u Mrljanima proteže se duž većeg dijela obale te ima pješčano morsko dno. Na plaži postoje tuševi, svlačionice, odbojkaško igralište i boćalište, a prostor uključuje različite tipove površina za boravak, poput betoniranih, travnatih i prirodno zasjenjenih zona. U okolnom području su prisutni prateći ugostiteljski sadržaji i uređeni parkirališni kapaciteti.

Plaža Lokva u naselju Neviđane pješčana je i proteže se u duljini nekoliko stotina metara, s plitkim pješčanim ulazom u more. Smještena je izvan prometnica te je opremljena tuševima i svlačionicama, uz veće površine za sunčanje. Duž obale nalaze se tamarisi koji osiguravaju prirodni hlad, a u blizini se nalaze trgovine, ugostiteljski objekti i parkirališna mjesta.

---

[59] Most Ždrelac dobio novo osvjetljenje, Info. portal Pašmana, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

Plaža u Dobropoljani smještena je u središtu naselja te obuhvaća kombinaciju pješčanih i šljunčanih površina, uz pješčano morsko dno. Prostor je odvojen od prometnica, a opremljen je tuševima, svlačionicama i popločanim površinama za sunčanje. U neposrednoj blizini nalaze se trgovački i ugostiteljski sadržaji te uređene površine za parkiranje.

Plaža u naselju Banj nalazi se u središnjoj zoni i ima pješčano morsko dno s plitkim ulazom u more. Na raspolaganju su tuševi i svlačionice, kao i betonirane površine za sunčanje te prirodni hlad. Okolno područje uključuje osnovne uslužne sadržaje i mogućnosti parkiranja.
Plaža Matlovac u Ždrelcu je smještena u uvali i ima pješčano morsko dno te betonirane površine za sunčanje. Opremljena je tuševima i svlačionicama, a u neposrednoj blizini nalazi se odbojkaško igralište. Lokacija je izdvojena od prometnica, uz dostupnost parkirališta i ugostiteljskih sadržaja u okolnom području.

Plaža Soline nalazi se u središnjem dijelu naselja Ždrelac, unutar prirodne uvale. Morsko dno je šljunčano, a prostor za sunčanje betoniran. Najvećim dijelom je pogodna za odrasle osobe, posebice one koji preferiraju mirnije i manje napučene plaže[60].

3.2.7. Manifestacije

TZO Pašman svake godine aktivno radi na obogaćivanju turističke ponude destinacije i unaprjeđenju doživljaja gosta kroz sadržajni program kulturno-zabavnih, gastronomskih i sportskih manifestacija tijekom godine. Najpoznatiji događaji u organizaciji TZO Pašman koji privlače posjetitelje i lokalno stanovništvo na području destinacije su:

Pašmanska noć (Slovenska noć)
Slovenska noć u Pašmanu održavala se na pašmanskoj rivi gotovo dvadeset godina kao večernji zabavni program koji je trajao do kasnih noćnih sati. Program je uključivao nastupe izvođača sa slovenske glazbene scene, a događanje je bilo namijenjeno prvenstveno slovenskim turistima, ali i ostalim posjetiteljima. Koncept manifestacije temeljio se na kombinaciji dalmatinskog ambijenta i slovenskog glazbenog programa[61]. Međutim, od 2026. godine manifestacija je zamijenjena "Pašmanskom noći" koja će imati sličan koncept, ali s naglaskom na dalmatinskoj glazbi.

Fish & More festival
Od suvremenijih događanja valja istaknuti festival „Fish, Food and More", gastro-kulturnu manifestaciju koja se od 2022. godine redovito održava na otoku Pašmanu. Festival slavi more, ribarstvo, lokalnu kuhinju, tradiciju i društveni život zajednice. Cilj ovog višednevnog događanja je promovirati lokalnu gastronomiju i kulturnu baštinu, poticati očuvanje tradicije i autohtonih recepata povezanih s morem te povezati zajednicu i posjetitelje kroz zajedničke doživljaje vezano uz hranu, more i tradiciju. Tijekom događanja povezuju se gastro doživljaji, zabava i edukativne aktivnosti. Program festivala obuhvaća aktivnosti poput pripreme i degustacije jela, glazbenih

[60] Plaže, Turistička zajednica Općine Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[61] Manifestacije, Turistička zajednica Općine Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

nastupa, edukativnih i kreativnih radionica, sajmova lokalnih proizvoda te druge prateće sadržaje. Festival se uobičajeno održava u ljetnim mjesecima, a program se realizira u više mjesta diljem Općine, čime doprinosi turističkoj atraktivnosti i jačanju lokalnog identiteta destinacije.

Đirada
TZO Pašman, u suradnji s Općinom Pašman, od 2022. godine organizira rekreativnu utrku/šetnju pod nazivom „Đirada“, koja se odvija na panoramskoj stazi koja se pruža pretežito južnom stranom otoka, obuhvaća i četiri vidikovca (opremljena prikladnom turističkom infrastrukturom) te s ciljem na Velikom Bokolju. Ovaj događaj se organizira kao spoj rekreacije, druženja, zabave i promocije otoka. „Đirada“ se održava posljednji vikend u travnju/prvi vikend u svibnju i bilježi iz godine u godinu sve veći broj sudionika, od 129 prijavljenih 2022. godine do 654 prijavljenih sudionika iz devet država 2025. godine.

Noć boksa
Noć boksa predstavlja relativno novu sportsku manifestaciju koja se razvija kao dio ljetne ponude otoka. Manifestacija se organizira od 2024. godine, kada je održano prvo izdanje kao prva boksačka priredba na otoku Pašmanu, dok je 2025. godine održano drugo izdanje („Noć boksa II“), čime se događaj počinje profilirati kao kontinuitetna godišnja manifestacija. Događanje se održava u ljetnom razdoblju, prethodno u lipnju i srpnju, na otvorenom prostoru rive u naselju Pašman u večernjim satima, čime se koristi atraktivan ambijent uz more i zalazak sunca[62]. Glavni organizator manifestacije je Boksački klub Pašman, uz institucionalnu podršku Općine Pašman, Turističke zajednice Općine Pašman te sportskih saveza (Hrvatski boksački savez i županijski savez)[63]. Program događanja temelji se na boksačkim mečevima koji uključuju kombinaciju amaterskih i profesionalnih borbi, pri čemu amaterski dio okuplja domaće boksače i natjecatelje iz klubova Zadarske županije i šire, dok profesionalni dio uključuje iskusne borce iz Hrvatske i inozemstva. Uz sportski segment, događaj ima i elemente zabavnog programa (npr. glazbeni segment, nastup mažoretkinja), čime se formira večernja manifestacija otvorena za širu publiku.

Pašmanski dupin
Pašmanski dupin predstavlja sportsku manifestaciju u formi vaterpolo turnira, koja se održava u naselju Barotul, kao dio ljetne ponude događanja. Manifestacija je prvi put organizirana 2022. godine kao inicijativa lokalnog vaterpolo kluba (VK Garmenjak Barotul), s ciljem uspostavljanja nove sportske tradicije na otoku, diverzificiranja ponude amatersko-rekreativnog sporta, promicanja pozitivnih sportskih vrijednosti te obogaćivanja turističke ponude Općine Pašman i Barotula[64]. Od tada se održava kontinuirano sve godine, pri čemu je 2025. godine održano četvrto izdanje turnira. U organizaciji sudjeluju i lokalna zajednica, volonteri te institucije poput Općine Pašman i Turističke zajednice Općine Pašman, kroz financijsku i logističku podršku.

---

[62] „Noć boksa na Pašmanu“, 057info, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[63] “Noć boksa II(.)”, otokpasman.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.
[64] Vaterpolo turnir „Pašmanski dupin 2022.“, Morski.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

Sudionici turnira su vaterpolo ekipe s otoka zadarskog arhipelaga, ali i iz drugih dijelova Hrvatske (npr. Split i Slavonski Brod)[65], što događanju daje regionalni karakter. Uz natjecateljski dio, program uključuje i dodatne sadržaje, poput aktivnosti za djecu („Mala škola vaterpola“) te večernjeg zabavnog programa nakon završetka utakmica.

Čarobni otok – Advent u Općini Pašman
Centralni događaj tijekom zimskog perioda je višetjedno događanje kulturno-zabavnog karaktera – „Čarobni otok – Advent“ – koje se održava od 2018. godine. Organizaciju događanja financira Općina Pašman u okviru Programa javnih potreba u kulturi, sportu i radu udruga, a operativno ga realizira TZO Pašman. Program događanja je raznovrstan, namijenjen je svim dobnim skupinama i odlično posjećen.

Pomidorina
Pomidorina je još jedna manifestacija novijeg datuma, gastronomsko-zabavnog karaktera, koja se održava u Dobropoljani na otoku Pašman. Pomidorina je posvećena domaćem pomidoru (rajčici) kao jednom od prepoznatljivih proizvoda pašmanskih vrtova i otočke tradicijske poljoprivrede. Manifestacija okuplja lokalne proizvođače, udruge, ugostitelje i posjetitelje kroz prezentaciju domaćih jela, degustacije, glazbeni program i druženje, pri čemu promovira lokalnu gastronomiju i autentičan otočni način života. Središnji dio manifestacije čini priprema i prezentacija različitih jela od domaćih pomidora, čime se naglašava važnost lokalne poljoprivredne proizvodnje i očuvanja tradicijskih recepata. Manifestacija istovremeno ima društvenu i turističku funkciju jer doprinosi obogaćivanju ljetnog programa događanja na otoku te jača identitet destinacije kroz autohtone proizvode i gastronomsku baštinu. Ova manifestacija predstavlja primjer događanja koje povezuje turizam, lokalnu proizvodnju i zajednicu, a njezin daljnji razvoj može doprinijeti snažnijoj valorizaciji otočne gastronomije i razvoju iskustvenog turizma temeljenog na lokalnim namirnicama i tradiciji.

Značajan dio kulturno-zabavnog života i doprinos jačanju lokalnog identiteta destinacije Općine Pašman čine manifestacije i događanja u organizaciji udruga, uz suorganizaciju TZO Pašman, među kojima se ističu:

- Ždreške lazi – folklorno-zabavno događanje koje se svake godine održava u organizaciji KUD-a „Sv. Luka“ u samom središtu mjesta Ždrelac.
- Međunarodna smotra folklora – manifestacija koja se svake godine održava u Dobropoljani u organizaciji KUD-a „Bokolje“. Na smotri nastupaju brojni domaći i strani KUD-ovi, zbog čega je riječ o jednoj od najznačajnijih kulturnih priredbi na ovom području. Posjetiteljima se pritom nudi uvid u bogatstvo narodnih nošnji iz različitih krajeva, mogućnost kušanja domaćih delicija te uživanje u jedinstvenom spoju kulture i mora.
- Otočko natjecanje u praćan – tradicionalno natjecanje u gađanju praćkom, koje organizira Udruga za održivi razvoj „BUMBAK“ u suradnji s brojnim volonterima, s ciljem očuvanja i promocije starih igara.

[65] “Održan vaterpolo turnir Pašmanski Dupin”, otokpasman.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 25.8.2025.

- Mišulića siđa – događanje u mjestu Kraj koje njeguje starinske igre, tradicijsku nošnju i bogatu gastronomsku ponudu Općine Pašman [66].
- Neviska koleda – tradicijski godišnji običaj koji se održava u Nevišanima već nekoliko stoljeća kao dio zavjeta koji lokalna zajednica ispunjava svake godine na tri dana u božićnom razdoblju na Badnju večer, Staru godinu i Sveta tri kralja. Na ta tri dana pali se koleda, veliki krijes koji obredno obilazi skupina muškaraca pjevajući prigodni tradicijski napjev i zazivajući blagoslov od Boga [67].
- Dobropoljanski gušti – predstavljaju lokalnu gastronomsko-zabavnu manifestaciju koja se kontinuirano organizira od 2015. godine u naselju Dobropoljana kao dio ljetne događajne ponude otoka Pašmana. Događanje se organizira u večernjim satima na otvorenom prostoru u naselju, a organizaciju primarno provodi lokalna udruga mladih Dobropoljana (DUM), uz podršku Općine Pašman i Turističke zajednice Općine Pašman. U provedbi sudjeluje šira lokalna zajednica, uključujući volontere, ribare i ugostitelje. Program manifestacije temelji se na pripremi i prezentaciji tradicionalnih otočkih jela s naglaskom na riblje specijalitete i plodove mora. Uz gastronomski segment, manifestacija uključuje i dodatne sadržaje, poput sajma otočnih proizvoda te glazbenog programa (nastupi klapa ili popularnih izvođača) [68].
- Cilj događanja usmjeren je na očuvanje i prezentaciju lokalne gastronomske i kulturne baštine, uz jačanje društvene kohezije i identiteta mjesta. Istodobno, događanje doprinosi turističkoj ponudi kroz sadržaj koji naglašava autentičnost otočne svakodnevice i tradicionalnih praksi.

[66] Manifestacije, Turistička zajednica Općine Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno: 30.8.2025.
[67] Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, dostupno na: poveznici, pristupljeno: 30.8.2025.
[68] "Dobropoljanski gušti", Zadarski list, dostupno na poveznici, pristupljeno: 30.8.2025.

3.3. Javna turistička infrastruktura

Sukladno Pravilniku o javnoj turističkoj infrastrukturi (NN 136/2021), javna turistička infrastruktura definira se kao infrastruktura izgrađena na općem dobru, koja je kontinuirano ili dijelom godine u funkciji turizma te je dostupna svim korisnicima pod jednakim uvjetima, u skladu s njenom prirodom i namjenom. Javna turistička infrastruktura dijeli se na primarnu i sekundarnu. Primarna infrastruktura ima izravan utjecaj na razvoj turizma i turističke ponude, dok sekundarna nema izravan utjecaj na razvoj turizma, već je u funkciji turizma djelomično ili kroz svoju sporednu namjenu.

Pregled javne turističke infrastrukture na području Općine Pašman prikazan je u tablici u nastavku.

Primarna turistička infrastruktura	
Dvorci, utvrde i kurije	Na području Općine Pašman nisu evidentirani objekti tipa dvoraca, utvrda ili kurija koji bi bili turistički valorizirani kao dio javne turističke infrastrukture već su prisutni ostaci gradina, villa rustica i mozaika, ali koji nisu dovoljno istraženi i evidentirani Kulturno-povijesna baština prisutna je kroz druge oblike graditeljske i sakralne baštine.
Kongresni centri	Na području Općine Pašman ne postoji infrastruktura kongresnih centara niti objekti namijenjeni organizaciji većih poslovnih ili kongresnih događanja.
Odmorišta i vidikovci	Na području Općine Pašman uspostavljena je 2022. godine infrastruktura odmorišta i vidikovaca kroz projekt „Uspostava i uređenje poučnih staza, vidikovaca i ostale manje infrastrukture“, financiran sredstvima Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj u ukupnoj vrijednosti od 750.000,00 kuna. U sklopu projekta uređena je poučna staza duljine 13,25 km koja se proteže od vrha Bokolja do uvale Soline. Duž trase izgrađeno je i opremljeno pet odmorišta/vidikovaca (Lavanda, Bobića špilja, Smilje, Maslina i Bokolj). Uz vidikovce su uređene pristupne staze te postavljena prateća infrastruktura, uključujući klupe, stalke za bicikle, panoramske teleskope, koševe za otpad te informativne i orijentacijske ploče. Infrastruktura je funkcionalno povezana s rekreacijskim i poučnim sadržajima te uključuje elemente interpretacije prirodne baštine [69].
Kamp odmorišta	Na području Općine Pašman nalazi se ukupno 25 kampova i jedno kampiralište. Među ukupnim brojem kampova evidentirana su 4 kampa, 1 kamp u okviru OPG-a te 20 kampova u domaćinstvu. Kampovi su različitih kapaciteta, primajući od 30 do 200 osoba.

[69] “Svečano otvaranje 5 novih vidikovaca”, otokpasman.hr”, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9. 2025.

Kupališta, plaže i popratna infrastruktura	Na području Općine Pašman evidentiran je veći broj kupališta i plaža raspoređenih duž obalnog pojasa naselja: **Kraj – Tratica:** plaža ima potpuno pješčano dno i plitki pješčani prilaz u more. Dostupan je betonirani prostor za sunčanje, ali i prirodni hlad. Infrastruktura uključuje tuševe, svlačionice i teren za odbojku, a u neposrednoj blizini dostupno je parkiralište i ugostiteljski sadržaji. **Kraj – Dužica:** plaža se nalazi na putu prema samostanu svetog Duje. Sastoji se od betoniranog dijela za sunčanje i pješčanog dna. Opremljena je tušem i svlačionicama te odbojkaškim igralištem, dok prirodan hlad osiguravaju vegetacijski elementi. U neposrednoj blizini nalaze se parkirališna mjesta i ugostiteljski objekti. **Pašman – Jasenice:** plaža smještena gotovo na samom ulazu u mjesto. Sadrži popločani prostor za sunčanje, a dno je pješčano. Infrastruktura uključuje tuševe, svlačionice, tenisko i odbojkaško igralište te boćalište, uz osigurano parkiralište. **Pašman – Lučina:** plaža smještena u mirnoj i prirodnoj uvali. Opremljena je svlačionicama i tuševima, uz veliki prostor za sunčanje. Dostupan je prirodan hlad, a u neposrednoj blizini nalaze se ugostiteljski objekti. **Barotul:** plaža koja ima pješčani i šljunčani dio, povezana s plažom u Mrljanima šetnicom koja omogućuje kontinuitet obalnog prostora. Infrastruktura uključuje svlačionice, tuševe, i odbojkaško igralište. Dostupan je i veliki prostor za sunčanje, ali i prirodni hlad. Parkiralište i ugostiteljski sadržaji nalaze se u neposrednoj blizini. **Mrljane:** jedna je od najdužih plaža na otoku koja ima pješčano dno. Opremljena je tuševima, svlačionicama, odbojkaškim igralištem i boćalištem. Plaža nudi betonirani i travnati prostor za sunčanje, prirodan hlad te pliće i dublje dijelove. U neposrednoj blizini dostupna su parkirališna mjesta i ugostiteljski objekti. **Neviđane – Lokva:** pješčana plaža duga nekoliko stotina metara s plitkim pristupom u more. Opremljena je tuševima i svlačionicama, a dostupan je i veliki prostor za sunčanje. Tamarisi osiguravaju prirodan hlad, dok se u blizini nalaze parkiralište i ugostiteljski objekti. **Dobropoljana:** plaža smještena u središtu naselja, s kombinacijom pijeska i šljunka, te pješčanim dnom. Plaža uključuje svlačionice, tuševe i popločanu površinu za sunčanje. U neposrednoj blizini nalaze se ugostiteljski objekti, trgovine i parkiralište. **Banj:** pješčana plaža u središtu mjesta s plitkim pristupom u more. Opremljena je svlačionicama i tuševima, a prisutan je i prostor za sunčanje i prirodni hlad. U neposrednoj blizini nalaze se ugostiteljski objekti, trgovine i parkirališna mjesta. **Ždrelac – Matlovac:** pješčana plaža s betoniranim prostorom za sunčanje i prirodnim hladom borove šume. Infrastruktura uključuje tuševe, svlačionice i odbojkaško igralište, uz parkiralište i ugostiteljske sadržaje u neposrednoj blizini. **Ždrelac – Soline:** plaža smještena u središtu mjesta, u prirodnoj uvali. Dno je šljunčano, a prostor za sunčanje je betoniran [70].

[70] Turistička zajednica Općine Pašman, Plaže, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9. 2025.

Planinarska infrastruktura	Planinarska infrastruktura na području Općine Pašman prisutna je u ograničenom opsegu, primarno kroz uređene staze na području brda Bokolj. Infrastruktura se sastoji od trasiranih i označenih puteva, bez evidentiranih planinarskih objekata poput domova ili skloništa. Također su evidentirane dodatne pješačke i planinarske staze, uključujući trase na Malom Bokolju i vrhu Oštro, međutim navedene staze nisu službeno registrirane niti označene od strane nadležnih planinarskih organizacija, već su obilježene neformalno.
Pješačke trekking staze i staze dugog hodanja	Na području Općine Pašman uspostavljena je mreža pješačkih trekking staza i staza dugog hodanja koje povezuju obalni i unutrašnji dio otoka te omogućuju kretanje kroz različite krajobraze i kulturne zone. Posebno se ističe poučna staza duljine 13,25 km, koja povezuje više prirodnih i kulturnih lokaliteta te predstavlja jednu od ključnih rekreacijskih i interpretacijskih ruta na otoku. Osim toga, ističu se i sljedeće staze: **„Putem mora i nebeskih visina“ (T231)** duljine 12,9 km povezuje Ždrelac s područjem Velikog Bokolja, kombinirajući obalne dionice i uspon prema najvišem vrhu otoka; **„Vrhovima Pašmana“ (T232)** duljine 9,9 km oblikovana je kao kružna ruta koja povezuje Dobropoljanu i Banj s vršnim područjem Velikog i Malog Bokolja; **„Kroz masline i suhozide“ (T233)** duljine 7,8 km prolazi kroz krajobraz obilježen maslinicima i suhozidima, povezujući Dobropoljanu i Neviđane; **„Put Semića vrh“ (T234)** duljine 7,2 km polazi iz Mrljana i vodi prema uzvisini Semića vrh kroz kombinaciju naseljenog i prirodnog prostora; **„Staza valova, polja i težaka“ (T235)** duljine 8,3 km povezuje naselja Pašman, Barotul i Mali Pašman kroz obalni i poljoprivredni krajobraz; **„Stazama Franjevaca i Benediktinaca“ (T236)** duljine 7,3 km povezuje naselje Kraj s brdom Ćokovac, integrirajući kulturno-povijesne lokalitete i prirodno okruženje.
Poučne, hodočasničke, konjičke, zipline i druge tematske staze	Na području Općine Pašman evidentirana je poučna staza s interpretacijskim sadržajem usmjerenim na prirodnu baštinu i okoliš. Staza se proteže od vrha Bokolj do uvale Soline, a informativnim pločama se nastoji educirati i informirati posjetitelje o šumskim biljkama i životinjama, važnosti ekosustava, zaštiti šuma i špilja otoka Pašmana te o sprječavanju nastanka požara. Ostali oblici tematskih staza, uključujući hodočasničke, konjičke ili zipline sadržaje, nisu evidentirani kao razvijeni oblici turističke infrastrukture.

Staze, šetnice, stajališta uz mora, jezera i rijeke	Duž obalnog pojasa Općine Pašman uspostavljena je mreža šetnica i pješačkih puteva koji povezuju naselja, plaže i druge obalne sadržaje. Šetnice su različitog stupnja uređenosti. Na području Općine Pašman razvijena je mreža biciklističkih staza koje omogućuju rekreacijsko i aktivno korištenje prostora, povezujući naselja, prirodne i kulturne točke interesa te obalni prostor. Biciklističke rute obuhvaćaju kombinaciju označenih staza i manje prometnih lokalnih prometnica koje su pogodne za biciklizam. Biciklističke staze na otoku uključuju nekoliko standardiziranih ruta s unificiranom signalizacijom postavljenom od strane TZO Pašman kroz projekt „Razvoj outdoor proizvoda zadarskog arhipelaga“, uz financijsku potporu Hrvatske turističke zajednice. Oznake su postavljene na tri glavne staze: Staza 131 – Panorama, Staza 132 – Od mora do mora i Staza 143 – Otočna staza. Ove staze čine jasnu i povezanu mrežu biciklističkih pravaca prilagođenu korisnicima različitih razina iskustva [71]. Također, cijelim otokom Pašmanom prolazi dionica jug EuroVelo 8 europske biciklističke mreže ruta. Dio rute koja se nalazi na Pašmanu započinje od mosta Ždrelac i dalje glavnom otočnom prometnicom do naselja Dobropoljana gdje ruta zaokreće ulijevo te dalje lokalnom prometnicom do Neviđana, Mrljana, Barotula do naselja Pašman gdje se ruta vraća na glavnu otočnu prometnicu kroz mjesto Kraj, a potom lokalnom cestom kroz Ugriniće dolazi se do Tkona.
Centri za posjetitelje	Na području Općine Pašman nisu evidentirani centri za posjetitelje.
Interpretacijski centri	Interpretacija prostora i baštine provodi se kroz pojedinačne elemente infrastrukture, poput poučnih staza i informativnih ploča. Nisu evidentirani zasebni interpretacijski centri kao infrastrukturni objekti.
Infoploče i turistička signalizacija	Na području Općine Pašman postavljene su informativne i orijentacijske ploče, osobito u okviru uređenja poučnih staza i vidikovaca. Signalizacija uključuje osnovne informacije o kretanju, lokalitetima i prirodnim obilježjima prostora. Dodatan primjer je i signalizacija postavljena duž biciklističkih staza u okviru projekta „Razvoj outdoor proizvoda zadarskog arhipelaga“ kroz program za udružene turističke zajednice „ZADAR ArhipelaGO“71. Označeni su svi sakralni objekti i postavljeni u svakom naselju informativni panoi s kartografskim prikazom otoka koji sadrži glavne prometnice i glavne staze.
Vozila, odnosno plovila namijenjena za prijevoz posjetitelja turističkih atrakcija	Na području Općine Pašman nisu evidentirana specijalizirana vozila ili plovila namijenjena organiziranom prijevozu posjetitelja između turističkih atrakcija. Prijevoz se odvija putem postojećih javnih ili individualnih oblika mobilnosti.

[71] “Nova signalizacija za bicikl. staze”, otokpasman.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9. 2025.

Sekundarna turistička infrastruktura	
Arheološka nalazišta, speleološki objekti, povijesni spomenici i popratna infrastruktura	Na području Općine Pašman evidentirana su arheološka nalazišta i povijesni spomenici koji uključuju, među ostalim, ostatke ilirskih gradina i rimskih građevina. Kulturno-povijesna baština prisutna je i kroz sakralne objekte poput crkava i samostana, uključujući franjevački samostan u Kraju i crkvu sv. Kuzme i Damjana. Potpuni pregled kulturne baštine na području Općine Pašman naveden je u poglavlju 3.2.2. Kultura i baština. U okviru speleoloških objekata, na području Općine Pašman nalazi se nekoliko špilja: Bobića špilja, Kolanove pećine, Vela špilja - Stol, Vela pećina, Pod Šemićen i Marišćica.
Parkirališta i pristupne ceste u funkciji turističke infrastrukture	Prometna mreža Općine Pašman povezuje naselja, plaže i turističke sadržaje otoka. Parkirališta postoje u okviru većih plaža i turističkih atrakcija, ali nisu organizirana kao zasebna infrastruktura za masovni dolazak posjetitelja. Pristupne ceste omogućuju osnovnu povezanost svih naselja i obalnih područja, uključujući prometni pristup do odmorišta, plaža i vidikovaca. Uređeni parking prostor nalazi se u naselju Pašman, u obalnom dijelu u centru mjesta, te manji parking na obalnom dijelu u naselju Barotul. Parking nije u sustavu naplate, a planira se uređenje parking prostora u svim naseljima.
Javni sanitarni čvorovi	Cjelogodišnji javni sanitarni čvor postoji u Dobropoljani, a sezonski sanitarni čvorovi su u funkciji u naseljima Kraj i Pašman Kemijski sanitarni čvorovi postavljaju se na svim mjesnim plažama, osim u Mrljanama.
Sportski objekti i ostala sportska infrastruktura na otvorenom prostoru u funkciji aktivnog turizma	Na području Općine Pašman nalazi se jedna školska sportska dvorana izgrađena 2009. godine u sklopu Osnovne škole „Vladimir Nazor“ Neviđane u kojoj se održavaju aktivnosti sportskih klubova, treninzi Mažoretkinja otoka Ugljana i Pašmana, ali i koja je raspoloživa za korištenje stanovnicima Općine za rekreativne aktivnosti putem zakupa termina u dvorani. Adekvatna sportska igrališta nalaze se neposredno uz zgradu osnovne škole u Neviđanima te u mjestu Mrljane, pri čemu školsko igralište zahtijeva obnovu, dok je polivalentno igralište u naselju Mrljane obnovljeno 2020. godine i pogodno je i za održavanje treninga i turnira u cage ball-u. Izrađena je projektna dokumentacija te su osigurana sredstva za radove na rekonstrukciji i dogradnji školskog igrališta u okviru kojih će se izgraditi manja tribina za gledatelje, staza za trčanje s tartan podlogom te opremljena za više sportova (rukomet, košarka, nogomet). Na području Općine nalazi se i nekoliko uređenih igrališta za odbojku na pijesku koja se više (u Pašmanu i Banju su dva igrališta koja odgovaraju standardima te se na njima održavalo državno prvenstvo RH 2018. i 2019.) ili manje (Neviđane, Kraj i Barotul) koriste te uređeni otvoreni teniski teren u Pašmanu. Manja sportska igrališta uglavnom za mali nogomet/košarku, koja ne zadovoljavaju standarde nalaze se i u drugim naseljima, ali uglavnom zahtijevaju obnovu/ proširenje kapaciteta i/ili rješavanje imovinsko-pravnih odnosa.
Rodne kuće poznatih osoba	Na području Općine Pašman nisu evidentirane rodne kuće ili memorijalni objekti koji bi bili turistički valorizirani kao javna infrastruktura.

Tablica 12.
Javna turistička infrastruktura na području Općine Pašman

3.4. Infrastruktura na području Općine Pašman

3.4.1. Komunalna infrastruktura

Komunalna infrastruktura Općine Pašman obuhvaća sustav javnih prometnih površina, nerazvrstanih cesta, javne rasvjete, zelenih površina, plaža, dječjih igrališta i groblja raspoređenih kroz sva naselja općine. Evidencija komunalne infrastrukture pokazuje da je osnovna komunalna mreža razvijena na području cijelog otoka te da predstavlja važnu podlogu za svakodnevni život stanovništva i funkcioniranje turističke destinacije. Posebno značajan dio infrastrukture čine nerazvrstane ceste i javne prometne površine koje povezuju naselja, stambene zone, obalni prostor i turističke sadržaje. Sustav javne rasvjete prisutan je u svim većim naseljima, dok su javne zelene površine, parkovi i igrališta važan element kvalitete prostora i života lokalne zajednice. Evidencija također pokazuje kako Općina kontinuirano evidentira i uređuje komunalnu infrastrukturu vezanu uz obalni prostor, uključujući plaže i druge javne površine uz more, što je posebno važno u kontekstu razvoja turizma i upravljanja prostorom tijekom ljetnih mjeseci.[72]

Ukupno gledano, komunalna infrastruktura Općine Pašman predstavlja važnu razvojnu osnovu, no istovremeno upućuje na potrebu daljnjeg ulaganja u modernizaciju, održavanje i prilagodbu infrastrukture suvremenim potrebama stanovništva i turističkog razvoja, osobito u području prometne dostupnosti, javnih prostora i održivog upravljanja obalnim područjem.

Odlukom o komunalnim djelatnostima Općine Pašman uređuju se djelatnosti kojima se osigurava održavanje komunalne infrastrukture, djelatnosti kojima se pojedinačno korisnicima pružaju usluge nužne za svakodnevni život i rad, kao i djelatnosti od lokalnog značaja. Odlukom su definirani način povjeravanja i uvjeti za obavljanje komunalnih djelatnosti te druga pitanja od važnosti za njihovo obavljanje na području Općine Pašman. Ove djelatnosti se dijele na komunalne djelatnosti kojima se osigurava održavanje komunalne infrastrukture na području Općine Pašman, uslužne komunalne djelatnosti te druge djelatnosti od lokalnog značaja. Nositelji obavljanja tih djelatnosti određeni su također Odlukom, pri čemu značajan dio poslova provodi javna komunalna ustanova „Otok Pašman“, koju je Općina Pašman osnovala 2000. godine s ciljem učinkovitijeg organiziranja i provedbe poslova uređenja naselja te izgradnje i održavanja komunalne infrastrukture[73].

[72] Mrežna stranica Općine Pašman, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9.2025.
[73] Provedbeni program Općine Pašman 2021. – 2025., dostupno na poveznici: pristupljeno: 1.9. 2025

Rbr	Komunalna djelatnost	Osoba koja prema odluci o komunalnim djelatnostima može obavljati komunalne djelatnosti
1	Održavanje nerazvrstanih cesta	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
2	Održavanje javnih površina na kojima nije dopušten promet motornim vozilima	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
3	Održavanje građevina javne odvodnje oborinskih voda	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
4	Održavanje javnih zelenih površina	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
5	Održavanje građevina, uređaja i predmeta javne namjene	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
6	Održavanje groblja	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
7	Održavanje čistoće javnih površina	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
8	Održavanje javne rasvjete	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
9	Usluge parkiranja na uređenim javnim površinama	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
10	Usluge javnih tržnica na malo	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
11	Prigodno ukrašavanje naselja	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
12	Održavanje i čišćenje plaža	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
13	Održavanje objekata javne namjene	Trgovačko društvo Otok Pašman d.o.o.
14	Komunalni linijski prijevoz putnika	Trgovačko društvo Liburnija d.o.o.
15	Provođenje mjera obvezne preventivne dezinfekcije, dezinsekcije i deratizacije	Pravne i fizičke osobe na temelju ugovora o povjeravanju obavljanja komunalne djelatnosti
16	Veterinarsko-higijeničarski poslovi	Pravne i fizičke osobe na temelju ugovora o povjeravanju obavljanja komunalne djelatnosti
17	Usluge ukopa pokojnika unutar groblja	Pravne i fizičke osobe na temelju ugovora o koncesiji
18	Obavljanje dimnjačarskih poslova	Pravne i fizičke osobe na temelju ugovora o koncesiji

Tablica 13.
Organizacijski oblici obavljanja komunalne djelatnosti u Općini Pašman[74]

[74] Izvor: Općina Pašman, Odluka o komunalnim djelatnostima i dopunama Odluke o komunalnim djelatnostima

3.4.2. Energetska infrastruktura

Elektroopskrba otoka Pašmana ostvaruje se u sklopu jedinstvenog elektroenergetskog sustava Zadarske županije. Opskrba električnom energijom realizira se iz dva smjera:

- 110 kV-nim podmorskim kabelom TS 35/10 Zadar 4 – TS 35/10 Kukljica (35 kV napon),
- 20 kV-nim podmorskim kabelom iz TS 110/10 kV „Biograd“ u mjesto Tkon (10 kV napon),
- 20 kV-nim podmorskim kabelom iz TS 110/10 kV „Biograd“ u mjesto Pašman (10 kV napon).

Sjeverni dio otoka opskrbljuje se električnom energijom iz pravca Kukljice, središnji dio iz pravca Biograda preko naselja Pašman, dok se južni dio opskrbljuje iz pravca Biograda preko naselja Tkon.

3.4.3. Telekomunikacijska infrastruktura i dostupnost interneta

Na području Općine Pašman digitalne komutacije tipa RSS/RSM locirane su u naseljima Ždrelac, Neviđane i Pašman te su povezane s nadređenim sustavom AXE Zadar. Povezanost s regionalnim telekomunikacijskim čvorištem u Zadru ostvarena je putem digitalnih prijenosnih sustava na svjetlovodnim kabelima, uključujući i podmorsku vezu Tkon – Biograd koja se nadovezuje na magistralni svjetlovodni sustav „Jadranko“.

Lokalne telekomunikacijske mreže razvijene su tako da svaka komutacija pokriva pripadajuća naselja, čime je osigurana teritorijalna dostupnost usluga. Povezivanje među naseljima realizirano je podzemnim kabelima (Ždrelac – područje od Banja do mosta, Neviđane – Mrljane i Dobropoljana, Pašman – Barotul i Mali Pašman).

Područje Općine u cijelosti je pokriveno mrežom pokretnih komunikacija zahvaljujući postojećim baznim postajama (Kosa iznad Biograda, Tkon, Barotul i Ždrelac)[75].

Krajem 2023. godine Općina Pašman pokrenula je projekt razvoja širokopojasne infrastrukture na području otoka Pašmana i Ugljana, prijavom na poziv za dodjelu bespovratnih sredstava u sklopu Okvirnog nacionalnog programa za razvoj infrastrukture širokopojasnog pristupa u područjima bez dostatnog komercijalnog interesa za ulaganja, koji provodi Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture. Provedbom ovog projekta predviđena je izgradnja nepokretne pristupne mreže vrlo velikog kapaciteta, koja će omogućiti brzine pristupa internetu do 1 Gb/s. Projekt za cilj ima implementaciju nepokretne širokopojasne pristupne mreže na područjima na kojima trenutno nisu dostupne usluge širokopojasnog interneta od najmanje 30 Mbit/s[76].

[75] Strategija razvoja Općine Pašman 2015. – 2020., dostupno na poveznici, pristupljeno: 01.09.2025.)
[76] “Super brzi internet na otoku (.)”, otokpasman.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 5.9.2025.

3.4.4. Vodoopskrba i odvodnja

Vodoopskrba otoka Pašmana osigurana je iz vodospreme „Straža“, zapremnine 4.000 m3 s kotom dna 70,95 m.n.m. Voda se distribuira azbestcementnim cjevovodom ⌀ 400 mm koji prolazi prometnicom sa sjevernog dijela naselja Sv. Filip i Jakov do glavne račve u naselju Turanj te podmorskim cjevovodom ⌀ 175 mm preko zapadne strane otoka Babac, na otok Pašman u istoimenom naselju[77].

Na području otoka trenutno ne postoji organizirani sustav sakupljanja, pročišćavanja i odvodnje otpadnih voda, no u realizaciju kreće projekt „Razvoj vodoopskrbe, odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda aglomeracije Biograd na Moru, Pašman i Tkon“. Projekt je podijeljen na kopneni i otočki dio, pri čemu kopneni dio obuhvaća Grad Biograd na Moru te općine Pakoštane i Sveti Filip i Jakov, a otočni općine Tkon i Pašman. Ukupna vrijednost projekta iznosi 133 milijuna eura, od čega se na kopneni dio odnosi oko 89 milijuna eura, a na otočni oko 44 milijuna eura. Radovi obuhvaćaju završetak izgradnje kanalizacijske i vodovodne mreže te rekonstrukciju postojećih cjevovoda, odnosno zamjenu starih novim vodovodnim cijevima. U dijelu projekta koji se odnosi na otok Pašman predviđa se izgradnja jedne vodospreme zapremnine 1.000 m3 za zadovoljenje potreba za tlakom i hidraulike, 3.170 metara podmorskog vodoopskrbnog cjevovoda Turanj-Babac-Pašman, 26.000 metara sanacije vodoopskrbnog cjevovoda na otoku Pašmanu, 78.000 metara mreže sustava odvodnje s 22 nove crpne stanice, dogradnja uređaja za pročišćavanje otpadnih voda „Ždrelac“ na odgovarajući stupanj pročišćavanja (2.600 ES) te izgradnja uređaja za pročišćavanje otpadnih voda „Borovnjak“ na odgovarajući stupanj pročišćavanja (7.700 ES)[78].

3.4.5. Gospodarenje otpadom

Na području Općine Pašman ne postoji odlagalište otpada. Uslugu prikupljanja miješanog komunalnog otpada provodi trgovačko društvo Čistoća d.o.o., koje prikupljeni otpad odvozi na odlagalište Diklo Zadar.

Izgradnja reciklažnog dvorišta planirana je Prostornim planom Općine. Na području naselja Barotul uspostavljen je zeleni otok namijenjen isključivo stanovnicima Općine Pašman za odlaganje stakla, papira, plastike, metala, madraca, komoda, namještaja, stolarije (pri čemu se prilikom predaje prozora i vrata staklo odvaja od drva) te električnog i EE otpada, pri čemu se predaja otpada ne naplaćuje. U kućanstvima se odvojeno prikupljanje otpada provodi putem spremnika za miješani komunalni otpad, (120 i 240 L), spremnika za reciklabilni otpad te kompostera za biootpad, koje je za stanovnike osigurala Općina Pašman u suradnji s Čistoćom d.o.o.

[77] Plan djelovanja civilne zaštite Općine Pašman (travanj, 2025. godine), Općina Pašman
[78] Izgradnja kanalizacije na otoku Pašman, otokpasman.hr, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9.2025.

Prema podacima Izvješća o komunalnom otpadu za 2024. godinu [79], ukupna količina sakupljenog komunalnog otpada u 2024. godini na području Općine iznosila je 1.029,05 t, odnosno 460,42 kg po stanovniku, pri čemu je godišnja količina komunalnog otpada po stanovniku na razini Republike Hrvatske iznosila 486 kg. U sljedećoj tablici (Tablica 14.) prikazani su podaci o sakupljenim količinama komunalnog otpada na području Općine u 2024. godini, iz čega je vidljivo da je stopa odvojeno sakupljenog otpada iznosila 21,87 %, što je više u odnosu na 2023. godinu kada je ista iznosila 13,54 % [80].

Ukupno sakupljeni komunalni otpad u sklopu javne usluge(t)	Miješani komunalni otpad sakupljen u sklopu javne usluge (t)	Broj stanovnika obuhvaćenih organiziranim sakupljanjem komunalnog otpada	Kg/stanovnik	Stopa odvojenog sakupljanja
1.029,05	803,98	2.235	460,42	21,87

Tablica 14.
Podaci o sakupljenoj količini komunalnog otpada u sklopu javne usluge na području Općine u 2024. godini

3.4.6. Prometna infrastruktura

Na području Općine Pašman, prema Odluci o razvrstavanju javnih cesta (NN 109/25, NN 118/25), nalazi se jedna državna, jedna županijska i pet lokalnih prometnica. Pod državnu cestu spada D110: Ugljan (trajektna luka) – Kukljica – Tkon (trajektna luka). Ova prometnica slijedi obalnu crtu duž sjeverne strane otoka Pašmana i povezuje sva naselja otoka od Tkona do Ugljana. D110 se nastavlja od naselja Ždrelac preko mosta koji spaja otoke Pašman i Ugljan sve do naselja Muline na otoku Ugljanu. Putem ove prometnice sva naselja otoka Pašmana imaju izravan pristup trajektnom pristaništu u Tkonu (linija prema Biogradu na Moru), odnosno trajektnom pristaništu u Preku (linija prema Zadru). U kategoriju županijskih cesta na području Općine Pašman spada Ž6062: Pašman (D110 – D110). U lokalne ceste ubrajaju se prometnice:

- L63109: D110 – uvala sv. Luke,
- L63110: D110 – Ždrelac,
- L63111: Banj – D110,
- L63136: D110 – Dobropoljana – Neviđane – D110,
- L63140: Kraj (D110) – Ugrinić – Tkon (D110).

[79] Nacionalno izvješće o komunalnom otpadu za 2024. godinu, Ministarstvo zaštite okoliša i zelene tranzicije Republike Hrvatske, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9.2025.
[80] Izvješće o komunalnom otpadu za 2023. godinu, MZOZT, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9.2025.

Za potrebe poticanja gospodarskog razvoja, Prostornim planom uređenja Općine Pašman planirana su dva značajna projekta cestovne infrastrukture – nova dužotočna prometnica i most za povezivanje Pašmana s kopnom. Dužotočna prometnica s južne strane otoka planirana je radi povezivanja postojećih i planiranih turističkih sadržaja na tom dijelu otoka. Prometnica bi imala priključak na državnu cestu D110 kod naselja Ždrelac i kod naselja Tkon, a zajedno s postojećom glavnom otočkom cestom činila bi osnovnu cestovnu mrežu otoka, povezujući njegove dijelove u jedinstvenu cjelinu. S druge strane, izgradnjom cestovnog mosta, odnosno opcionalno uronjenog tunela, između otoka Pašmana i kopna (rt Tukljačan u Turnju) bi sva naselja otoka Pašmana, ali i otoka Ugljana, ostvarila kvalitetnu i sigurnu cjelodnevnu prometnu vezu s kopnenim dijelom Zadarske županije [81].

Luke lokalnog značaja otvorene za javni promet na području Općine Pašman definirane su Naredbom o razvrstavanju luka otvorenih za javni promet na području Zadarske županije (NN 7/21), a to su Ždrelac, Banj, Dobropoljana, Neviđane, Mrljane, Barotul, Pašman i Kraj [82].

Luka Ždrelac obuhvaća ukupno 33.491 m2, od čega se 4.646 m2 odnosi na kopneni, a 28.845 m2 na morski dio. Luka raspolaže operativnim dijelom dužine 35 metara, dok je ostatak namijenjen komunalnom vezu.

Luka Banj prostire se na 9.621 m2 (1.619 m2 kopnenog i 8.002 m2 morskog dijela) te ima operativnu obalu dužine 33 metra, a preostali prostor koristi se za komunalni vez.

Luka Dobropoljana zauzima 15.410 m2, od čega 2.851 m2 otpada na kopno, a 12.559 m2 na more, i u cijelosti je namijenjena komunalnom vezu.
Luka Neviđane prostire se na 32.705 m2 (3.663 m2 kopna i 29.042 m2 mora), a operativni dio luke smješten je na gatu dužine 30 metara, dok se ostatak koristi za komunalni vez.

Luka Mrljane je najveća po površini, s ukupno 45.676 m2, od čega 2.040 m2 otpada na kopneni, a 43.636 m2 na morski dio. Luka ima operativni dio koji se nalazi na operativnom gatu dužine 50 metara. Ostali dio luke namijenjen je komunalnom vezu.

Luka Barotul, površine 12.670 m2 (1.699 m2 kopnenog i 10.971 m2 morskog dijela), u cijelosti je namijenjena komunalnom vezu.

Luka Pašman prostire se na 16.596 m2, pri čemu kopneni dio zauzima 2.829 m2, a morski 13.767 m2.

Luka Kraj obuhvaća 18.534 m2 (2.894 m2 kopna i 15.640 m2 mora) te je u cijelosti namijenjena komunalnom vezu [83].

---

[81] Strategija razvoja Općine Pašman 2015. – 2020., dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9.2025.
[82] Plan djelovanja civilne zaštite Općine Pašman (travanj, 2025. godine), Općina Pašman.
[83] Luke lokalnog značaja, Županijska lučka uprava Zadar, dostupno na poveznici, pristupljeno: 1.9.2025.

Osim objekata lučke infrastrukture u navedenim lukama, na području otoka postoji veći broj malih luka, priveza i sidrišta koji su značajni za prometnu povezanost naselja i razvoj nautičkog turizma. Sidrišta su predviđena na lokacijama: uvala Ždrelašćica, Galešnjak – Ričul, uvala Lanđin, uvala Soline (dvije lokacije), uvala Sv. Ante, Ždrelac te Pašman (dvije lokacije). Iskrcaj ribe i drugih morskih organizama obavlja se na tri mjesta: Pašman lukobran, Pašman i Kraj. Sav promet ljudi, vozila i tereta ostvaruje se trajektnim linijama Biograd na Moru – Tkon i Preko – Zadar[84]. Otoci Pašman i Ugljan međusobno su povezani mostom preko kojeg prometuje i autobusna linija Tkon – Preko, usklađena s gotovo svim polascima na obje strane, a koju održava TD Liburnija Zadar.

3.5. Analiza stanja digitalizacije

U Općini Pašman postojeća nepokretna širokopojasna mreža većinom obuhvaća staru telefonsku mrežu. Za približno dvije trećine korisnika u Općini dostupne su samo osnovne brzine širokopojasnog pristupa manje od 30 Mbit/s, dok su preostalim korisnicima u blizini postojećih čvorova telefonske mreže dostupne i brzine između 30 Mbit/s i 100 Mbit/s. Brzine veće od 100 Mbit/s dostupne su na određenom broju pojedinačnih lokacija na području Općine (Karta 3.).

Karta 3.
Prikaz postojećeg stanja dostupnosti nepokretnih širokopojasnih mreža u Općini[85]

[84] Procjena rizika od velikih nesreća za Općinu Pašman (ožujak, 2022. godine), Općina Pašman

[85] Izvor: Projekt razvoja širokopojasne infrastrukture na području Općina Pašman, Kali, Kukljica, Preko i Tkon – Studija izvodljivosti i nacrt Plana razvoja, dostupno na poveznici, pristupljeno 15.9.2025.

Signal pokretnih mreža koji omogućuje širokopojasni pristup putem pokretnih mreža dostupan je na gotovo cijelom području Općine, uključujući i okolni akvatorij. Uz izuzetak središnjeg brdskog dijela i južne obale, preostala većina korisnika može koristiti pristup internetu putem pokretnih mreža s brzinama većim od 30 Mbit/s (Karta 4.). Međutim, opisana pokrivenost ne predstavlja odgovarajuće rješenje za osiguranje nepokretnog širokopojasnog pristupa s brzinama većim od 30 Mbit/s. Glavni razlog je varijabilnost najveće ostvarive brzine po korisniku u pokretnim mrežama u ovisnosti o broju aktivnih korisnika, što posebno dolazi do izražaja tijekom turističke sezone. Osim toga, cijene širokopojasnog pristupa putem pokretnih mreža veće su od cijena sličnih usluga putem nepokretne mreže, pogotovo u slučaju paketa koji podržavaju veće količine podataka.

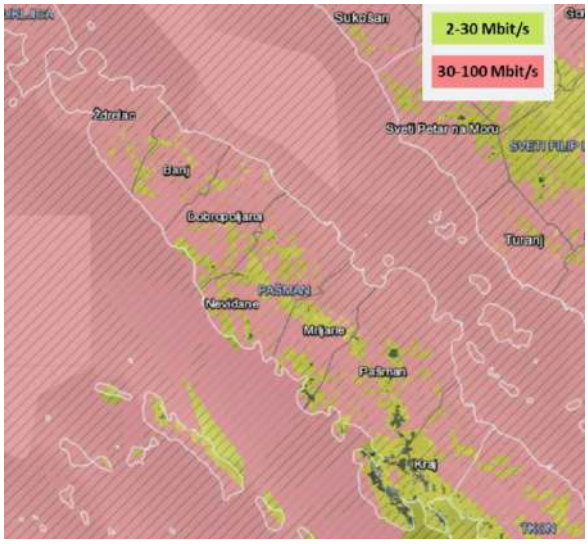

Karta 4.
Prikaz postojećeg stanja dostupnosti pokretnih mreža na području Općine Pašman [86]

Vidljivo je nezadovoljavajuće stanje dostupnosti postojećih širokopojasnih mreža na području Općine Pašman, pri čemu mreže vrlo velikog kapaciteta nisu dostupne u većem dijelu Općine. Istovremeno, udio nepokretnih širokopojasnih priključaka u kućanstvima, a koji ukazuje na razinu korištenja širokopojasnog pristupa, u slučaju Općine Pašman ne odskače suviše od udjela na razini Republike Hrvatske i Zadarske županije. U usporedbi sa susjednim JLS-ovima, Općina Pašman ima veći udio u odnosu na općine Kali i Preko, ali nešto niži od općina Kukljica i Tkon (Grafikon 9.).

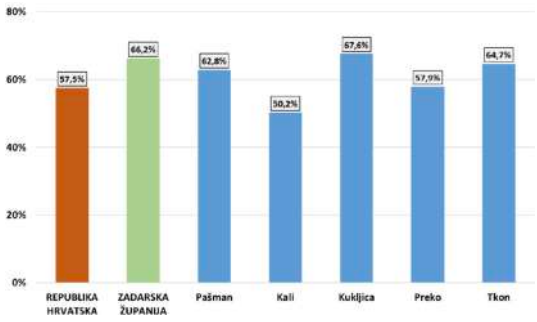

Grafikon 9.
Udjeli broja nepokretnih širokopojasnih priključaka u kućanstvima na razini Općine Pašman i susjednih JLS-ova – usporedba sa županijskim i nacionalnim prosjekom [86]

[86] Izvor: Projekt razvoja širokopojasne infrastrukture na području Općina Pašman, Kali, Kukljica, Preko i Tkon – Studija izvodljivosti i nacrt Plana razvoja, dostupno na poveznici, pristupljeno 15.9.2025.

Vidljivo je da su na području Općine najzastupljeniji priključci s brzinama manjim od 30 Mbit/s, pri čemu je udio onih s brzinama višim od 100 Mbit/s gotovo zanemariv. U odnosu na usporedne podatke za županiju i RH, Pašman pokazuje izrazito nepovoljnu strukturu, s najvećim udjelom kućanstava s brzinom priključaka manjim od 30 Mbit/s. Iako ni u susjednim JLS-ovima nije značajan udio priključaka brzine više od 100 Mbit/s, značajan je onih s brzinama između 30 i 100 Mbit/s (Grafikon 10.).

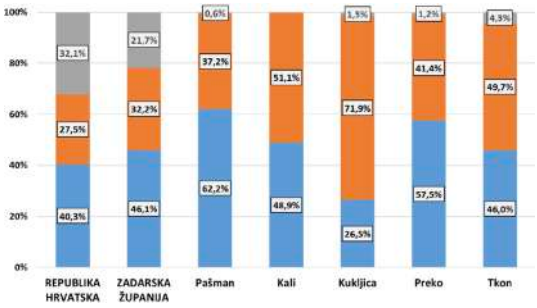

Grafikon 10.
Udjeli nepokretnih širokopojasnih priključaka po ugovorenim brzinama u kućanstvima na razini Općine Pašman i susjednih JLS-ova – usporedba sa županijskim i nacionalnim prosjekom [87]

Uzimajući u obzir nedostatnu razinu dostupnosti postojećih širokopojasnih mreža i usluga na području općina Pašman, Kali, Kukljica, Preko i Tkon, kao i potrebu sustavnog usmjeravanja javnih politika prema osiguravanju dostupnosti suvremenih elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga svim građanima, poslovnim subjektima i javnim institucijama, pokrenut je projekt razvoja širokopojasnog pristupa, pri čemu je nositelj projekta Općina Pašman. Cilj ovog projekta je implementacija nepokretne pristupne širokopojasne mreže sljedeće generacije (NGA) koja će u što većoj mjeri imati i obilježje mreže vrlo velikog kapaciteta (VHCN), na ciljanim (bijelim) područjima Općina Pašman, Kali, Kukljica, Preko i Tkon, tj. u područjima u kojima ne postoji NGA mreža i u kojima operatori tijekom javne rasprave projekta nisu najavili planove za izgradnju NGA mreže. U pogledu brzina, cilj je da NGA mreža, odnosno mreža vrlo velikog kapaciteta, u što većoj mjeri podržava brzine širokopojasnog pristupa koje su veće od 100 Mbit/s, s mogućnošću nadogradnje na brzine do 1 Gbit/s i više. Pri tome osiguranje dostupnosti NGA mreža podrazumijeva da je, po završetku izgradnje mreže, svim kategorijama korisnika moguće pružati širokopojasni pristup bez naknadnih značajnih investicija u pristupnoj mreži sa strane operatora mreže, odnosno troškova sa strane korisnika širokopojasnih usluga. Osim same implementacije nepokretne pristupne širokopojasne mreže sljedeće generacije, projekt obuhvaća i aktivnosti vezane uz operativni rad i održavanje mreže te pružanje usluga svim kategorijama krajnjih korisnika na ciljanom području provedbe projekta. Projektom će se generirati koristi za niz društvenih skupina:

– Građane, odnosno kućanstva na području provedbe projekta – koristi koje projekt donosi za ovu skupinu očituju se kroz generiranje potrošačkog viška, kao pokazatelja individualnog boljitka kojeg građani ostvaruju zbog upotrebe širokopojasnog pristupa putem NGA mreže i pristupa naprednim uslugama i aplikacijama temeljenim na informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji (IKT), što je posljedica upotrebe usluga javne elektroničke uprave dostupnih na lokalnoj i nacionalnoj razini tijela javne vlasti, rada

od kuće, upotrebe usluga elektroničkog zdravstva, elektroničkog (internetskog) trgovanja, kao i upotrebe svih ostalih naprednih usluga koje povećavaju kvalitetu života.

– Gospodarske subjekte, odnosno obrte i tvrtke na području provedbe projekta – koristi projekta za ovu skupinu očituju se općenito kroz povećanje produktivnosti poslovanja gospodarskih subjekata i dolazak i/ili otvaranje novih gospodarskih subjekata, što ukupno rezultira povećanjem gospodarske aktivnosti. To je posljedica korištenja širokopojasnog pristupa sljedeće generacije i korištenja naprednih usluga i aplikacija IKT-a u poslovanju, kao i pristupa uslugama javne elektroničke uprave te rada zaposlenika od kuće.
– Javne korisnike na lokalnoj razini te javne korisnike na regionalnoj razini i nacionalnoj razini – koristi koje projekt donosi ovoj skupini očituju se kroz proračunske uštede do kojih dolazi zbog prelaska na sustav elektroničke javne uprave temeljenog na naprednim uslugama IKT-a, za čije je učinkovito korištenje potrebno osigurati širokopojasni pristup putem NGA mreža na svim lokacijama tijela javnih vlasti. Osim toga, koristi za skupinu javnih korisnika očituju se općenito i kroz povećanje zadovoljstva građana i gospodarskih subjekata zbog veće učinkovitosti isporuke javnih usluga kroz sustav javne elektroničke uprave te generiranje dodatnih proračunskih prihoda tijela javne vlasti, kao rezultat povećane gospodarske aktivnosti na području provedbe projekta.

Projektom se gradi nepokretna pristupna širokopojasna mreža koja će se u infrastrukturnom pogledu temeljiti na izgradnji većeg broja trasa na kojima će biti položene svjetlovodne niti. Pri tome će se iskorištavati i postojeća elektronička komunikacijska infrastruktura i povezana oprema, koja prije svega obuhvaća sustav kabelske kanalizacije i nadzemnu mrežu stupova za polaganje elektroničkih komunikacijskih vodova [87].

[87] Izvor: Projekt razvoja širokopojasne infrastrukture na području Općina Pašman, Kali, Kukljica, Preko i Tkon – Studija izvodljivosti i nacrt Plana razvoja, dostupno na poveznici, pristupljeno 15.9.2025.

3.6. Analiza stanja pristupačnosti destinacije osobama s posebnim potrebama

U kontekstu pristupačnosti obalnog prostora i kupališne infrastrukture na području Općine Pašman, uočava se ograničena razina prilagodbe za osobe s invaliditetom i smanjene pokretljivosti. Na većini lokacija omogućen je fizički pristup plažama, međutim pristup samom moru nije sustavno riješen i prilagođen. Za osobe smanjene pokretljivosti ne postoji službeno uređena rampa za ulazak u more niti dizalica. U naselju Neviđane omogućen je pristup obali putem rampe koja povezuje cestu i plažu, no ulazak u more nije adekvatno prilagođen. U uvali Lučina u Pašmanu evidentiran je improvizirani ulaz u more, koji nije tehnički prilagođen niti siguran za korištenje. Također, nisu identificirani sadržaji ili infrastruktura prilagođena osobama s oštećenjem vida ili sluha, što dodatno upućuje na potrebu sustavnog unaprjeđenja pristupačnosti turističke ponude. Ukupno gledano, postojeći stupanj pristupačnosti zahtijeva planirano i standardizirano ulaganje u infrastrukturu kako bi se osigurala inkluzivnost i dostupnost turističkih sadržaja svim skupinama korisnika.

3.7. Analiza organiziranosti i dostupnosti usluga u destinaciji

Organiziranost i dostupnost usluga na području Općine Pašman obilježena je kombinacijom cjelogodišnje dostupnih usluga i onih čija se ponuda intenzivira ili samo uspostavlja tijekom turističke sezone.

U segmentu cjelogodišnje dostupnih usluga izdvajaju se osnovne uslužne i javne funkcije koje omogućuju svakodnevno funkcioniranje destinacije. To uključuje djelatnosti održavanja i popravka motornih vozila, dio trgovačke ponude (pretežito nespecijalizirane prodavaonice), većinu djelatnosti održavanja prostora i objekata, kao i osobne uslužne djelatnosti (frizerske i kozmetičke usluge). U ovu skupinu ubrajaju se i zdravstvene usluge primarne razine te osnovne poštanske i financijske funkcije. Također, značajan dio subjekata u sektoru pomorskog prijevoza putnika posluje tijekom cijele godine.

Sezonski uvjetovane usluge primarno su vezane uz turističku potražnju te su najizraženije u ljetnim mjesecima. U ovu skupinu ubrajaju se turističko-informativni centri koji djeluju u više naselja tijekom sezone, ali i djelatnosti iznajmljivanja plovila koje su u potpunosti sezonskog karaktera. Dodatno, dio trgovačkih i uslužnih aktivnosti, osobito onih vezanih uz prodaju na štandovima i tržnicama, također je usmjeren na sezonsko poslovanje.

Kombinirani model dostupnosti, koji uključuje cjelogodišnje poslovanje uz sezonsko povećanje intenziteta aktivnosti, prisutan je u više sektora. To se odnosi na dio trgovačke ponude, turističko posredovanje (putničke agencije i povezane djelatnosti), ugostiteljske usluge te određene oblike prijevoza putnika, gdje se opseg i učestalost usluga povećavaju u razdoblju pojačane

turističke aktivnosti. Također, iako su sportske, rekreacijske i zabavne djelatnosti registrirane kao cjelogodišnje, njihovo korištenje i intenzitet aktivnosti variraju ovisno o sezoni.

Ovakva struktura upućuje na diferenciranu organizaciju usluga u kojoj se osnovne potrebe stanovništva i funkcionalnost destinacije osiguravaju kontinuirano, dok se dio usluga prilagođava sezonskim obrascima turističke potražnje.

3.8. Analiza ljudskih potencijala

Prema Popisu stanovništva 2021. godine, na području Općine Pašman 1.200 stanovnika (56,18 %) pripada radno sposobnom stanovništvu, pri čemu se radno sposobnim smatraju osobe u dobi od 15 do 64 godine.

Promatrajući obrazovnu strukturu stanovništva prema najvišoj završenoj razini obrazovanja, najzastupljenije su osobe sa završenom srednjom školom (60,29 %). Ovakvu strukturu moguće je povezati s dobnom strukturom stanovništva Općine, u kojoj značajan udio čine starije dobne skupine, osobito stanovništvo u dobi od 65 do 74 godine, koje je obrazovanje stjecalo u drugačijim socio-ekonomskim okolnostima s ograničenijim pristupom visokom obrazovanju. Istodobno, udio osoba s visokim obrazovanjem (stručni i sveučilišni studiji te doktorati) iznosi 19,59 %, što predstavlja značajan porast u odnosu na 2011. godinu, kada je taj udio iznosio 10,51 %. Unatoč tom rastu, udio visokoobrazovnog stanovništva i dalje je niži u odnosu na prosjek Zadarske županije (22,11 %) i Republike Hrvatske (24,07 %).

Na području Općine evidentirano je 758 ekonomski aktivnih osoba, dok ostatak stanovništva čine ekonomski neaktivne skupine, uključujući učenike i studente, umirovljenike, osobe koje se bave obvezama u kućanstvu, osobe koje proizvode dobra za vlastitu potrošnju te druge neaktivne osobe. Od ukupnog broja ekonomski aktivnih osoba, zaposleno je 742 (97,98 %), što predstavlja viši udio u odnosu na Zadarsku županiju (95,30 %) i Republiku Hrvatsku (94,75 %). U strukturi zaposlenih, udio samozaposlenih iznosi 15,50%, što je usporedivo s obrascima na županijskoj i nacionalnoj razini.

Promatrajući zaposlenost prema djelatnostima, najveći udio zaposlenih evidentiran je u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (16,71 %), zatim u djelatnostima prijevoza i skladištenja (16,44 %) te u trgovini na veliko i malo, uključujući popravak motornih vozila i motocikala (13,34 %). Takva struktura zaposlenosti ukazuje na značaj turizma i s njim povezanih djelatnosti u gospodarskoj strukturi Općine Pašman.

Unutar djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, najzastupljenije su dobne skupine 20-24 godine (15,32 %), 50-54 godine (12,90 %) te 25-29 godina (10,48 %), što upućuje na sudjelovanje različitih dobnih skupina u ovom sektoru.

Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine identificira nedostatne ljudske potencijale, kako u pogledu brojnosti tako i kvalitete, kao jedan od ključnih izazova razvoja turizma u Republici Hrvatskoj. Upravljanje ljudskim

potencijalima u sektoru turizma obilježeno je nizom strukturnih izazova, među kojima se izdvajaju nedostatak radne snage za sezonske poslove, nedovoljna razina kompetencija i radnog iskustva dijela zaposlenika, niska razina motivacije i angažiranosti, visoka fluktuacija radne snage te ograničen interes mladih za razvoj karijere.

Tržište rada u turizmu u Hrvatskoj obilježeno je, među ostalim, utjecajem sezonalnosti na kretanja zaposlenosti i nezaposlenosti, nižim prosječnim neto plaćama u odnosu na nacionalni prosjek te neusklađenošću između ponude i potražnje za radnom snagom, pri čemu potražnja za zaposlenicima nadmašuje raspoloživu ponudu. Sezonalnost turističkog prometa se odražava na sigurnost radnih mjesta i dugoročnu održivost zapošljavanja u sektoru. U takvim okolnostima, angažman strane radne snage postaje značajan element funkcioniranja tržišta rada u turizmu [88]. Takav trend potvrđuju i podaci o izdanim dozvolama za boravak i rad, kojih je u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2025. godine izdano ukupno 170.723, od čega 52.858 u djelatnosti turizma i ugostiteljstva [89]. Na razini Zadarske županije u istoj je godini zaprimljeno 12.789 zahtjeva za mišljenje za boravak i rad stranih radnika [90].

U tom kontekstu, Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine kao jednu od ključnih razvojnih potreba ističe osiguravanje kvalitetnih i održivih radnih mjesta za lokalno stanovništvo u cjelokupnom lancu vrijednosti turizma. Kao prioritetne aktivnosti pri tome se navode osiguravanje boljih uvjeta života i rada, poticanje samozapošljavanja te uključivanje lokalnih malih i srednjih poduzetnika.

3.9. Analiza komunikacijskih aktivnosti

Analiza online komunikacijskih aktivnosti

Turistička zajednica Općine Pašman upravlja službenom mrežnom stranicom dostupnom na adresi https://www.pasman.hr/hr, koja pruža informacije o destinaciji na više jezika (hrvatski, engleski, njemački, talijanski i francuski). Stranica ima atraktivan vizualni identitet te objedinjuje informativne, promotivne i multimedijske sadržaje.

Na naslovnoj stranici nalaze se osnovni informativni elementi poput prikaza trenutačne temperature i kalendara događanja. Sadržaj je organiziran kroz više segmenata koji upućuju na ključne tematske cjeline, uključujući podstranicu o plažama i izdvojene smještajne objekte. U okviru stranice prisutan je i promotivni tekst s poveznicom na video materijale turističke zajednice i prikaze pojedinih naselja, kao i izdvojeni blog sadržaj s poveznicom na ostale objave te pristup galeriji događanja.

---

[88] Strategija razvoja održivog turizma do 2030. (NN 2/2023), dostupno na poveznici, pristupljeno 5.9.2025.
[89] Izdane dozvola za boravak i rad od 1.1. do 31.12.2025., MUP, dostupno na poveznici, pristupljeno 5.9.2025.
[90] Statistika mišljenja za dozvolu za boravak i rad 2025., HZZ, dostupno na poveznici, pristupljeno 5.9.2025.

U podnožju stranice nalaze se logotipi i poveznice na mrežne stranice Hrvatske turističke zajednice i Turističke zajednice Zadarske županije, kao i poveznice za preuzimanje mobilne aplikacije Pašman Guide putem platformi App Store i Google Play. Omogućeno je i izravno dijeljenje mrežne stranice turističke zajednice putem različitih komunikacijskih kanala (npr. društvene mreže i e-mail).

Glavni izbornik strukturiran je kroz nekoliko tematskih cjelina: *Destinacije, Vodič, Doživjeti Pašman, Smještaj, Multimedija* i *Info*. Dodatno su dostupne poveznice na službene profile turističke zajednice na društvenim mrežama (Facebook i YouTube) te mogućnost odabira jezika.

Sekcija *Destinacije* obuhvaća podstranice za naselja Ždrelac, Banj, Dobropoljana, Neviđane, Mrljane, Barotul, Mali Pašman, Pašman i Kraj, s pripadajućim tekstualnim i multimedijskim sadržajem. Sekcija *Vodič* sadrži informacije relevantne za planiranje boravka, uključujući kalendar događanja, plan otoka, biciklističke staze, gastro ponudu, korisne informacije, sadržaje u okolici te turističke usluge. Sekcija *Doživjeti Pašman* usmjerena je na prezentaciju atrakcija i doživljaja te uključuje teme poput općih informacija o otoku, lokaliteta poput Galešnjaka, plaža, kulturne baštine, manifestacija, vidikovaca i špilja, kao i blog sadržaja. Sekcija *Smještaj* pruža pregled smještajnih kapaciteta kroz kategorije privatnog smještaja, malih kampova, kampova te luka i sidrišta. Sekcija *Multimedija* obuhvaća brošure, video sadržaje, web kameru i galeriju događanja, dok sekcija *Info* sadrži administrativne i informativne sadržaje, uključujući kontakt podatke, informacije za iznajmljivače, pravo na pristup informacijama, plovidbene i vozne redove, obavijesti, natječaje, službene dokumente i informacije relevantne uz epidemiju COVID-19.

Mrežna stranica Turističke zajednice Općine Pašman vizualno je privlačna i pregledno strukturirana te sadržajno obuhvaća širok raspon informacija relevantnih za posjetitelje, uključujući podatke o pojedinim naseljima, turističkim sadržajima i događanjima na otoku. Istovremeno, uočava se potreba za kontinuiranim ažuriranjem i nadopunjavanjem sadržaja, kako bi informacije bile u potpunosti pravovremene i usklađene sa stvarnim stanjem u destinaciji.

Mobilna aplikacija *Pašman Guide* dostupna je putem platformi Google Play i App Store. Na Google Play platformi bilježi više od 1.000 preuzimanja te ocjenu 4,4 na temelju 32 korisničke recenzije, dok na App Store-u također ima ocjenu 4,4, temeljenu na osam recenzija. Aplikacija je dostupna na engleskom jeziku.

Struktura glavnog sučelja aplikacije organizirana je kroz četiri osnovne sekcije: *About*, *Attractions*, *Gastronomy* i *Services*. Sekcija *About* sadrži opće informacije o otoku Pašmanu, informacije o pojedinim naseljima, kulturnoj baštini, mogućnostima dolaska (pomorski, cestovni i zračni promet), kao i dodatne korisne informacije, uključujući državne blagdane i podatke o otoku Galešnjaku. Sekcija *Attractions* obuhvaća informacije o turističkim sadržajima, uključujući plaže, biciklističke rute, događanja, izlete, dječja i sportska igrališta te špilje. Sekcija *Gastronomy* pruža pregled ugostiteljske ponude, dok sekcija *Services* obuhvaća informacije o uslužnim sadržajima, uključujući trgovine, zdravstvene usluge i ljekarne, poštanske usluge, bankomate te mogućnosti najma plovila i bicikala, kao i

kontakt podatke turističke zajednice i turističkih ureda. Aplikacija omogućuje i označavanje pojedinih lokacija i sadržaja kao favorita te njihov objedinjeni prikaz unutar zasebnog sučelja.

Zaključno, mobilna aplikacija *Pašman Guide* strukturirana je na pregledan i logičan način, s jasno definiranim tematskim cjelinama koje korisnicima omogućavaju jednostavno snalaženje i pristup ključnim informacijama o destinaciji i njezinoj ponudi. U svrhu povećanja dostupnosti aplikacije širem krugu korisnika, uputno bi bilo osigurati njezinu dostupnost na više jezika. Također, za održavanje kvalitete informacija, važno je kontinuirano ažurirati sadržaj, osobito u dijelovima koji se odnose na aktualnu ponudu u destinaciji.

Turistička zajednica Općine Pašman komunicira i putem više društvenih mreža, uključujući Facebook, Instagram i YouTube, čime osigurava prisutnost u digitalnom okruženju i kontinuiranu komunikaciju s korisnicima.

Facebook profil *Visit Pasman*[91] okuplja više od 8.200 pratitelja te je aktivan dulji niz godina, više od desetljeća. Riječ je o jednom od glavnih komunikacijskih kanala turističke zajednice, na kojem se sadržaj objavljuje vrlo redovito, i to nekoliko puta tjedno. Objave su najvećim dijelom usmjerene na događanja na području Općine i aktivnosti koje organizira ili podržava turistička zajednica. Prema analitici Facebook stranice TZO Pašman za razdoblje od 20. travnja 2023. godine do 31. prosinca 2024. godine, stranicu je ukupno zapratilo 1.147 korisnika. Više od dvije trećine ukupnog broja novih pratitelja ostvareno je tijekom srpnja i kolovoza, kada je zabilježen 801 novi pratitelj, odnosno 69,83 % ukupnog broja u promatranom razdoblju. Najveći pojedinačni mjesečni rast ostvaren je u kolovozu 2024. godine, kada su zabilježena 384 nova pratitelja, što čini 33,48 % ukupnog broja novih pratitelja u promatranom razdoblju. U 2024. godini Facebook stranica TZO Pašman ostvarila je ukupno 25.746 posjeta, pri čemu je najveći broj posjeta zabilježen tijekom srpnja i kolovoza. Na srpanj se odnosilo 35,52 % ukupnog broja posjeta, dok je u kolovozu ostvareno dodatnih 38,63 %. Sličan obrazac vidljiv je i kod interakcija korisnika sa sadržajem objavljenim na stranici, uključujući reakcije, komentare i dijeljenja. Tijekom 2024. godine evidentirano je ukupno 13.721 interakcija, od čega je 21,16 % ostvareno u srpnju, a čak 48,94 % u kolovozu. Navedeni podaci potvrđuju snažnu povezanost digitalne komunikacije s intenzitetom turističkih kretanja i povećanim interesom korisnika tijekom vrhunca turističke sezone.

Analiza Facebook stranice manifestacije Đirada[92] također potvrđuje izražen sezonski karakter interesa korisnika, pri čemu je dinamika aktivnosti usko povezana s terminom održavanja same manifestacije. U razdoblju od 20. travnja 2023. godine do 31. prosinca 2024. godine stranicu je ukupno zapratilo 315 korisnika, a najveći broj novih pratitelja zabilježen je u ožujku (20,32 %) i travnju (28,25 %). Tijekom 2024. godine stranica je ostvarila ukupno 628 posjeta, pri čemu je najveći udio zabilježen u svibnju (35,12 %) i lipnju

[91] Poveznica na Facebook profil TZO Pašman
[92] Poveznica na Facebook stranicu manifestacije Đirada

(27,97 %). Uzimajući u obzir da se manifestacija Đirada uobičajeno održava u travnju ili svibnju, može se zaključiti da ovakav obrazac posjeta stranici potvrđuje važnost kontinuirane i pravodobne komunikacije događanja kao alata promocije destinacije i povećanja vidljivosti turističke ponude.

Instagram profil *visit_pasman*[93] aktivan je od 2016. godine te trenutno broji 3.319 pratitelja i 690 objava. Sadržaj se objavljuje kontinuirano, a fokus je na vizualno atraktivnim prikazima destinacije, kao i na najavama i praćenju događanja. U 2024. godini Instagram profil visit_pasman dosegnuo je ukupno 123.251 korisnika koji su vidjeli sadržaj profila, uključujući objave, *reels* sadržaje i *story* objave. Najveći doseg ostvaren je tijekom srpnja i kolovoza, pri čemu je u srpnju evidentirano 27,90 % ukupnog godišnjeg dosega, a u kolovozu 33,72 %. U istom razdoblju profil je ostvario ukupno 5.981 posjeta korisnika, pri čemu je najveći broj posjeta također evidentiran u srpnju (39,74 %) i kolovozu (30,26 %).

Instagram profil manifestacije Đirada[94] tijekom 2024. godine dosegnuo je ukupno 912 korisnika. Najveći doseg ostvaren je u svibnju (26,21 %) i lipnju (36,40 %), odnosno u razdoblju uoči, tijekom i nakon održavanja manifestacije. U istoj godini profil je ostvario ukupno 262 posjeta korisnika, pri čemu je najveći broj posjeta zabilježen u lipnju (21,37 %) i srpnju (23,28 %).

YouTube kanal *Tourist Board Pašman-Croatia*[95] aktivan je od 2015. godine. Kanal ima 171 pretplatnika, 22 objavljena videozapisa te ukupno 175.869 pregleda. Iako je prisutan duže vrijeme, učestalost objava je manja u usporedbi s drugim kanalima, što upućuje na prostor za intenzivnije korištenje ovog formata, osobito kroz kraće video materijale s događanja i promotivne video sadržaje. Analitički pokazatelji YouTube kanala TZO Pašman u razdoblju od 2020. do 2024. godine ukazuju na relativno stabilnu razinu aktivnosti i interesa korisnika, uz određene oscilacije među pojedinim godinama. Najveći broj pregleda zabilježen je 2020. godine, kada je kanal ostvario ukupno 15.303 pregleda, dok je najmanji broj pregleda evidentiran 2022. godine, s ukupno 12.572 pregleda. Najveće ukupno vrijeme gledanja sadržaja, izraženo u satima, ostvareno je 2024. godine i iznosilo je 358,3 sata, dok je najmanje vrijeme gledanja zabilježeno 2022. godine, kada je ostvareno ukupno 279,7 sati gledanja. Istodobno, najveći broj novih pretplatnika kanal je ostvario 2020. godine, kada su zabilježena 33 nova pretplatnika, dok je najmanji godišnji rast broja pretplatnika evidentiran 2021. godine, sa svega 7 novih pretplatnika. Promatrajući prosječno trajanje pregleda, najduže prosječno vrijeme gledanja pojedinog sadržaja ostvareno je 2023. godine i iznosilo je 1 minutu i 28 sekundi, dok je najkraće prosječno trajanje pregleda zabilježeno 2020. godine, kada je iznosilo 1 minutu i 19 sekundi. Tijekom većine promatranog razdoblja, kanal je godišnje objavljivao po dva nova video sadržaja, dok je 2023. godine objavljen jedan novi video.

Uz službene profile turističke zajednice, i pojedine dugogodišnje manifestacije, poput Đirade te Čarobnog otoka – Adventa otoka Pašmana[96], imaju vlastite profile na društvenim mrežama. Kroz te kanale dodatno se

[93] Poveznica na Instagram profil TZO Pašman
[94] Poveznica na Instagram profil manifestacije Đirada
[95] Poveznica na YouTube kanal TZO Pašman
[96] Poveznica na Facebook profil manifestacije Čarobni otok - advent otoka Pašman

komuniciraju najave, informacije i sadržaji vezani uz pojedina događanja, čime se proširuje ukupna prisutnost i doseg komunikacije. Đirada pak ima i vlastitu mrežnu stranicu[97].

Sveukupno gledano, Turistička zajednica Općine Pašman kontinuirano i aktivno koristi društvene mreže kao jedan od ključnih komunikacijskih alata. Sadržaji su relevantni, pravovremeni i usmjereni na promociju destinacije i događanja. Kao područje za daljnji razvoj, prepoznaje se i potencijal intenzivnijeg korištenja YouTube kanala, posebice kroz učestalije objavljivanje video sadržaja s događanja, slično postojećim primjerima manifestacije Đirada. Dodatno, razmatranje pokretanja TikTok profila predstavlja mogućnost za proširenje dosega komunikacije, osobito prema mlađim ciljanim skupinama koje redovito konzumiraju sadržaj na toj platformi.

Na mrežnoj stranici HTZ-a destinacija Pašman ne prezentira se kroz kontinuirano razvijene destinacijske podstranice, već se informacije pojavljuju prvenstveno kroz povremene objave i vijesti. U tom kontekstu, ističu se sadržaji vezani uz prepoznatljiva događanja, poput Đirade i Škrapinga. S druge strane, na mrežnoj stranici Turističke zajednice Zadarske županije informacije o Pašmanu pojavljuju se sporadično i uglavnom u okviru širih tematskih cjelina, poput sekcije *Destinacije – Otoci*. U tom kontekstu otok Pašman prezentira se kao dio ukupne otočne ponude županije.

Od važnih suradničkih inicijativa s ostalim turističkim destinacijama, ključno je istaknuti projekt Zadar ArchipelaGO[98]. Ovaj projekt predstavlja zajedničku inicijativu turističkih zajednica s područja zadarskog arhipelaga, pokrenutu krajem 2020. godine kao odgovor na izazove uzrokovane pandemijom COVID-19. Ideja projekta razvijena je kroz suradnju otočnih turističkih zajednica s ciljem njihova udruživanja i zajedničkog nastupa, pri čemu je naglasak stavljen na povezivanje destinacija koje dijele slične prirodne i turističke karakteristike. U projekt je uključeno devet turističkih zajednica koje obuhvaćaju ukupno 13 otoka zadarskog arhipelaga. Uz TZO Pašman, sudjeluju i turističke zajednice Sali, Kali, Preko, Kukljica, Tkon, Božava i Silba, kao i Turistička zajednica grada Zadra. Temeljni fokus projekta od samog početka usmjeren je na razvoj aktivnog (outdoor) turizma, iako sporazum obuhvaća i šire segmente turističke ponude, poput gastronomije i nautike. Uz to, projekt uključuje i niz zajedničkih promotivnih aktivnosti. Izrađena su tri tematska promotivna filma (Bike, Trail i Kayak), od kojih je film posvećen biciklizmu nagrađen na međunarodnom festivalu turističkog filma[99]. Paralelno s time razvijena je i zajednička digitalna platforma koja objedinjuje informacije o destinacijama, rutama, atrakcijama i aktivnostima na području cijelog arhipelaga. Sudjelovanje TZO Pašman u projektu Zadar ArchipelaGO omogućuje pozicioniranje destinacije unutar šireg konteksta zadarskog arhipelaga, čime se povećava njezina vidljivost i integrira u zajednički turistički proizvod.

---

97 Poveznica na mrežnu stranicu manifestacije Đirada

98 Poveznica na mrežnu stranicu projekta Zadar ArhipelaGO

99 Projekt aktivnog turizma 'ArchipelaGO' kreće u novu fazu, Zadarski list, dostupno na: https://zadarskilist.novilist.hr/zadar-zupanija/zupanija/projekt-aktivnog-turizma-archipelago-krece-u-novu-fazu/ (pristupljeno 06. 09. 2026.)

TZO Pašman provodi komunikacijske i promotivne aktivnosti u suradnji s turističkim zajednicama uključenima u projekt ArchipelaGO te s TZ Zadarske županije. Takav model suradnje temelji se na udruživanju resursa i koordiniranom planiranju promotivnih aktivnosti, čime se ostvaruju sinergijski učinci u promociji destinacije. Kroz zajednički nastup omogućava se učinkovitije korištenje financijskih i organizacijskih kapaciteta, veća vidljivost destinacije na ciljanim tržištima te usklađenija komunikacija prema posjetiteljima. Suradnja u okviru međudestinacijskih i regionalnih partnerstava doprinosi jačanju prepoznatljivosti Općine Pašman kao dijela šire otočne i županijske turističke ponude.

Analiza offline komunikacijskih aktivnosti

Na području TZO Pašman turističko-informativni centri (TIC-evi) predstavljaju važan dio komunikacijske infrastrukture. Uz sjedište TZO Pašman u naselju Pašman, informacije su posjetiteljima dostupne i putem TIC-eva koji se nalaze u naseljima Ždrelac, Dobropoljana, Neviđane i Kraj, a koji djeluju sezonski, u razdoblju povećanog turističkog prometa.

Osnovna funkcija TIC-eva je pružanje pravovremenih i relevantnih informacija posjetiteljima o smještaju, turističkoj ponudi, događanjima, atrakcijama, plažama te prometnim i drugim praktičnim informacijama važnima za boravak u destinaciji. Na taj način TIC-evi imaju ulogu ključnih kontaktnih točaka koje olakšavaju snalaženje posjetitelja i pridonose kvaliteti njihova ukupnog iskustva. Uz informativnu funkciju, TIC-evi omogućuju i komunikaciju s lokalnim dionicima, uključujući pružatelje usluga i organizatore događanja, te služe kao kanal za razmjenu informacija i povratnih reakcija s terena. Također imaju i promotivnu ulogu kroz distribuciju promotivnih materijala i podršku lokalnim sadržajima, čime dodatno doprinose vidljivosti i prezentaciji destinacije.

U segmentu tiskanih promotivnih materijala, TZO Pašman raspolaže raznovrsnim publikacijama usmjerenima na interpretaciju prirodne, kulturne i aktivne turističke ponude destinacije. Materijali su dostupni na više jezika, čime se osigurava prilagodba različitim skupinama posjetitelja i međunarodnim tržištima. Među ključnim promotivnim publikacijama izdvajaju se brošura „Kultura i priroda Pašmana“, dostupna na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, te tematske brošure „Ugljan & Pašman Islands – Hiking Trails“ i „Ugljan & Pašman Islands – Biking Trails“, koje promoviraju outdoor i aktivni turizam kroz prezentaciju pješačkih i biciklističkih ruta na otocima Ugljanu i Pašmanu. Navedene brošure dostupne su na hrvatskom i engleskom jeziku. Posebno se ističe i publikacija „Island that tells stories“, izrađena na hrvatskom i engleskom jeziku u okviru projekta ArchipelaGO, koja doprinosi zajedničkoj promociji otočnih destinacija i interpretaciji lokalnog identiteta. Osim promotivnih materijala usmjerenih na informiranje i promociju turističke ponude, razvijaju se i sadržaji edukativnog i interpretativnog karaktera. Primjer takvog pristupa je slikovnica „Priče i legende otoka Pašmana“, izrađena u suradnji s Osnovnom školom Vladimir Nazor Neviđane.

Uz tiskane promotivne materijale, na području TZO Pašman postavljena je turistička signalizacija koja upućuje na glavne turističke atrakcije i lokalitete te služi informiranju i usmjeravanju posjetitelja unutar destinacije.

TZO Pašman sudjeluje na sajmovima, radionicama i drugim promotivnim događanjima u suradnji s turističkim zajednicama uključenima u projekt ArchipelaGO. Aktivnosti se provode kroz model zajedničkog nastupa i promocije destinacija obuhvaćenih projektom. U proteklom razdoblju predstavnici su sudjelovali na promotivnim događanjima i sajmovima u Beču (2024. i 2025. godine), Bolzanu (2023. i 2025. godine) te Soči (2025. godine), pri čemu su pojedina događanja bila usmjerena na promociju outdoor turističke ponude.

Suradnja s vanjskim dionicima i partnerima provodi se ponajprije kroz razmjenu informacija i pružanje podrške na zahtjev. TZO Pašman nema formaliziranu suradnju s organizatorima putovanja kroz ugovorne odnose, no aktivnosti uključuju dostavu podataka vezanih uz turističku ponudu destinacije te pomoć u organizaciji i koordinaciji pojedinih aktivnosti u skladu s iskazanim potrebama organizatora putovanja. Slično tome, TZO Pašman surađuje i s novinarima i predstavnicima medijskih kuća na temelju pojedinačnih upita i zahtjeva. Suradnja nije formalno strukturirana, već se provodi prema iskazanim potrebama medija, pri čemu TZO Pašman ustupa promotivne i informativne materijale, uključujući fotografije, tekstove i video sadržaje vezane uz turističku ponudu i događanja na području Općine.

Komunikacija s lokalnim dionicima provodi se putem elektroničke pošte i sustava eVisitor. U svrhu informiranja i podrške privatnim iznajmljivačima organiziraju se radionice različitih tema, ponajprije usmjerene na administrativne obveze, korištenje sustava i procese vezane uz poslovanje u turizmu. Također, radionice obuhvaćaju teme povezane s online prisutnošću i načinima predstavljanja smještajnih kapaciteta na platformama za najam.

3.10. Analiza konkurencije

Turistička zajednica Općine Pašman u marketinškim aktivnostima prema postojećim i potencijalnim posjetiteljima sebe komunicira kao outdoor destinaciju, odnosno destinaciju s bogatom ponudom za posjetitelje koji traže ponudu aktivnosti na otvorenome, koje su često rekreativnog i aktivnog karaktera. Imajući to na umu, razvidno je da su Turističkoj zajednici Općine Pašman konkurentne turističke zajednice koje se nalaze u neposrednoj geografskoj blizini i imaju outdoor ponudu ili neki od oblika aktivnog turizma na otvorenome.

Ovom analizom stoga su obuhvaćene sljedeće turističke zajednice: Turistička zajednica Općine Tkon, Turistička zajednica Općine Kukljica, Turistička zajednica Općine Kali, Turistička zajednica Općine Preko i Turistička zajednica Općine Sali kao turističke zajednice koje djeluju u otočkom okruženju te Turistička zajednica Općine Sveti Filip i Jakov kao turističke zajednice koje djeluju u priobalju i neposredno graniči s TZO Pašman. Prema broju stanovnika i/ili geografskoj blizini navedene TZ korespondiraju Turističkoj zajednici Općine Pašman. Ujedno, od ukupno sedam promatranih turističkih zajednica, četiri TZ-a prema Indeksu turističke razvijenosti pripadaju u skupinu II., a preostale tri (Tkon, Kukljica i Kali) u skupinu III. (ITR za 2023. godinu). U 2024. godini udio navedenih turističkih zajednica u ukupno ostvarenom broju noćenja Zadarske županije bio je Pašman 2,8%, Tkon 0,8%, Kukljica 0,4%, Kali 0,3%, Preko 2,1%, Sali 1,2% i Sv. Filip

i Jakov 2,8%, iz čega je razvidno kako je odabrana skupina turističkih zajednica generirala kumulativni udio od 10,4% ukupnog županijskog turističkog prometa, odnosno svako deseto noćenje u Zadarskoj županiji otpadalo je na ove destinacije. Najveći doprinos ostvarili su TZO Pašman i TZO Sv. Filip i Jakov, svaka s po 2,8% udjela. Dok za Sv. Filip i Jakov možemo zaključiti kako rezultat temelji na sinergiji priobalne infrastrukture i kampova, Pašman dominira među otočnim TZ-ovima. TZ Preko, kao prometno dostupnija destinacija i TZ Sali, koja se nalazi u neposrednoj blizini nacionalnog parka i parka prirode te se oslanja i na nautički turizam ostvaruju srednji rezultat dok manje postotne udjele TZ-ova Tkon, Kukljica i Kali možemo sagledati u kontekstu manje površine ovih općina. Analiza konkurencije podrazumijeva prije svega usporedbu destinacije s konkurentskim destinacijama po ključnim indikatorima, koji mogu biti primjerice broj turističkih dolazaka i noćenja, popunjenost stalnih postelja, cijene smještaja i turističkih paketa te kvaliteta smještaja i ugostiteljskih objekata. U nastavku je prikazana usporedna analiza dolazaka i noćenja turista te prosječni broj dana boravka turista u odabranim konkurentnim turističkim zajednicama:

	Pašman	Tkon	Kukljica	Kali	Preko	Sali	Sv. Filip i Jakov
ITR 2023.	II.	III.	III.	III.	II.	II.	II.
2024.	28125	12602	6830	5870	32261	26434	49638
2023.	28331	12674	6722	5808	31605	26361	48334
2022.	29072	12595	6685	6032	31109	28300	56756
2021.	26462	11312	6815	4731	27167	25653	46925

Tablica 15.
Usporedba s konkurentskim turističkim destinacijama prema broju turističkih dolazaka [100]

	Pašman	Tkon	Kukljica	Kali	Preko	Sali	Sv. Filip i Jakov
ITR 2023.	II.	III.	III.	III.	II.	II.	II.
2024.	15,4	10,3	8,8	8,4	10,1	6,9	8,7
2023.	15,4	10,7	9,3	8,6	10,3	7,1	9,1
2022.	15,2	9,7	9,7	8,3	10	7	8,8
2021.	13,4	9,4	10,1	8,9	10,6	7,6	9,6
Indeks 2024/2021.							

Tablica 16.
Usporedba s konkurentskim turističkim destinacijama prema prosječnom broju dana boravka turista [101]

[100] Izvor: Statistička analiza turističkog prometa u 2021., 2022., 2023. i 2024., TZ Zadarske županije (napomena: u 2022. došlo je do pripajanja TZ Ugljan TZ-u Preko te su podaci u 2021. iskazani odvojeno za dva TZ-a)

[101] Izvor: Statistička analiza turističkog prometa u 2021., 2022., 2023. i 2024., TZ Zadarske županije (napomena: u 2022. došlo je do pripajanja TZ Ugljan TZ-u Preko te su podaci u 2021. iskazani odvojeno za dva TZ-a)

Promatrajući usporedne podatke o turističkom prometu, može se zaključiti da Pašman zauzima relativno stabilnu poziciju među analiziranim destinacijama, iako se ne ističe po ukupnom broju dolazaka (3. destinacija u dolascima 2024./2021.). U 2024. godini zabilježeno je 28.125 dolazaka, što je vrlo blago smanjenje u odnosu na prethodne dvije godine. U usporedbi s destinacijama poput Sv. Filip i Jakov ili Preko, koje u dolascima privlače veći broj gostiju, vidljivo je da Pašman ima nešto skromniji promet. S druge strane, kada se promatra broj noćenja, Pašman ostvaruje vrlo dobre rezultate (2. destinacija u noćenjima 2024./2021.). S ukupno 432.507 noćenjem u 2024. godini, praktički je izjednačen s vodećom destinacijom Sv. Filip i Jakov, koja je priobalna destinacija i prometno dostupnija. Upravo se u duljini boravka, kao važnom pokazatelju strukture turističkog prometa i sposobnosti destinacije da zadrži goste, vidi najveća prednost Pašmana. Prosječno trajanje boravka od 15,4 dana značajno odskače od svih ostalih destinacija u usporedbi, gdje se prosjeci kreću uglavnom između 7 i 10 dana, a prosjek je i kontinuiran tri godine zaredom. Ovakav rezultat upućuje na to da Pašman privlači goste koji traže mirniji, duži odmor, te ga percipiraju kao destinaciju pogodnu za opuštanje i duži boravak. Sveukupno gledano, Pašman se ne natječe s drugim destinacijama po masovnosti dolazaka, već po kvaliteti i duljini boravka. Takav profil turističkog prometa može se smatrati prednošću, osobito u kontekstu održivog turizma, ali istovremeno otvara prostor za promišljanje kako dodatno povećati broj dolazaka, a da se pritom ne naruši postojeći karakter destinacije.

Usporedba ponude outdoor i aktivnog turizma na mrežnim stranicama konkurentnih turističkih zajednica [102] pokazuje da se sve turističke zajednice na ovom području u komunikacijskom smislu žele pozicionirati kao outdoor destinacije, no razlike u stvarnoj razvijenosti i jasnoći ponude su prilično izražene. U tom kontekstu, Pašman zauzima solidnu, srednje razvijenu poziciju, s vidljivim prednostima, ali i prostorom za daljnje unapređenje.

Ponuda Pašmana temelji se na klasičnim oblicima aktivnog odmora za otočne destinacije – pješačenju, biciklizmu, aktivnostima na moru poput kajaka, SUP-a i ronjenja, kao i sportskom ribolovu. Po širini ponude, Pašman je usporediv s destinacijama poput Kali ili Preka, koje također kombiniraju aktivnosti na kopnu i moru. Ono što Pašman ipak izdvaja jest postojanje rekreativne utrke Đirada. Za razliku od destinacija koje ostaju na razini popisa aktivnosti, Pašman kroz ovaj događaj nudi konkretno iskustvo koje se može jasno komunicirati i koje doprinosi prepoznatljivosti destinacije.

U usporedbi s Tkonom, koji se profilirao kroz Škraping kao specifičan i dosta zahtjevan oblik natjecanja, Pašman ide u nešto inkluzivnijem smjeru. Đirada je dostupna širem krugu sudionika, od rekreativaca do aktivnijih trkača, pa Pašman time ima potencijal privući širu publiku i graditi imidž destinacije za aktivan, ali ne nužno ekstreman odmor.

[102] Brošure konkurentskih TZO; Tkon na poveznici; Kukljica na poveznici; Kali na poveznici; Preko na poveznici; Sali na poveznici; Sveti Filip i Jakov na poveznici; pristupljeno 28.1.2026.

S druge strane, Preko se ističe kao najrazvijenija outdoor destinacija - ponuda je jasnije strukturirana, infrastrukturno uređena i podržana konkretnim projektima. Označene staze, vidikovci i uređena odmorišta čine aktivnosti pristupačnijima i organiziranijima. U odnosu na Preko, Pašman djeluje prirodno i manje formalno uređen, što može biti i prednost i nedostatak – s jedne strane pruža autentičniji doživljaj, a s druge strane ostavlja dojam nedovoljno iskorištenog potencijala.

Općina Kali ima vrlo uravnoteženu i sadržajno bogatu ponudu, ali bez jednog jasnog elementa koji bi ih izdvojio na tržištu. U tom smislu, Pašman ima određenu prednost jer Đirada daje dodatnu dimenziju i može poslužiti kao temelj za jače brendiranje. Kukljica, iako nudi velik broj aktivnosti, više je usmjerena na lagani, obiteljski odmor i rekreaciju, pa se ne profilira kao ozbiljna outdoor destinacija. U usporedbi s njom, Pašman ima jasnije izražen identitet aktivnog boravka u prirodi.

Sali, odnosno Dugi otok, svoju snagu crpi iz iznimno atraktivnih prirodnih lokaliteta poput Telašćice. To joj daje snažan identitet, ali ponuda je ipak nešto uža i više vezana uz konkretne lokacije. Pašman nema potencijal u vidu jednog dominantnog prirodnog fenomena, ali ima širu i fleksibilniju ponudu koju može razvijati u različitim smjerovima.

Sveti Filip i Jakov najmanje se uklapa u koncept outdoor destinacije u užem smislu. Njihova ponuda više odgovara klasičnom ljetnom turizmu s dodatnim sportskim sadržajima, bez jasne strategije razvoja aktivnog turizma.

Zaključno, Pašman se može smatrati konkurentnom i sadržajno dobro postavljenom outdoor destinacijom, ali još uvijek bez potpuno jasno definiranog identiteta kakav imaju najrazvijeniji primjeri. Njegova najveća prednost je kombinacija prirodnog okruženja, duljeg boravka gostiju i postojanja događaja poput Đirade. Upravo u povezivanju tih elemenata leži najveći potencijal za daljnji razvoj i jače pozicioniranje na tržištu.

3.11. Izvješće o analizi stanja

Općina Pašman raspolaže vrijednom i raznolikom resursno-atrakcijskom osnovom koja predstavlja kvalitetan temelj za razvoj održivog, autentičnog i prepoznatljivog turizma. Prirodni resursi, očuvan okoliš, razvedena obala, vidikovci, plaže, otočići i krajobrazne vrijednosti, zajedno s bogatom kulturno-povijesnom i sakralnom baštinom, čine ključne komparativne prednosti destinacije. Posebnu vrijednost predstavljaju tradicijski način života, otočni identitet, manifestacije i lokalni običaji koji doprinose autentičnosti turističkog doživljaja te stvaraju osnovu za razvoj doživljajnog, kulturnog, outdoor i aktivnog turizma.

Turistička ponuda Općine Pašman dominantno se temelji na sunce-more proizvodu, obiteljskom smještaju i boravišnom turizmu, uz postupan razvoj dodatnih sadržaja povezanih s aktivnim odmorom, biciklizmom, trekkingom, nautičkim aktivnostima, robinzonskim turizmom i eno-gastronomijom. Destinacija se tržišno profilira kao mirna otočna destinacija usmjerena prema prirodi, rekreaciji i autentičnom mediteranskom načinu života. Analiza

konkurencije pokazuje da se Pašman pozicionira prvenstveno unutar skupine otočnih i priobalnih destinacija Zadarske županije koje razvijaju outdoor i aktivni turizam, pri čemu destinacija ima značajan potencijal daljnjeg razvoja specijaliziranih turističkih proizvoda.

Smještajna struktura pokazuje izrazitu dominaciju objekata u domaćinstvu, koji čine više od 80 % ukupnih komercijalnih kapaciteta i gotovo 89 % komercijalnih noćenja. Hoteli i drugi oblici kolektivnog smještaja zastupljeni su u zanemarivom udjelu, što potvrđuje snažnu ovisnost destinacije o privatnom smještaju i sezonskom poslovanju. Iako je u posljednjih nekoliko godina prisutan određeni kvalitativni pomak kroz rast smještaja više kategorije, ukupna struktura i dalje ukazuje na ograničenu diversifikaciju ponude i relativno nizak udio smještaja više dodane vrijednosti. Istodobno, raste broj nekomercijalnih objekata i noćenja, čime destinacija postupno poprima izraženiji rezidencijalni karakter. Takav trend povećava pritisak na prostor, infrastrukturu, okoliš i kvalitetu života lokalnog stanovništva, dok istovremeno ne ostvaruje proporcionalne gospodarske učinke kroz turističku potrošnju i javne prihode.

Turistički promet bilježi rast u odnosu na 2020. godinu, osobito do 2022., nakon čega dolazi do stabilizacije i blage stagnacije. Destinacija je izrazito orijentirana na regionalna i srednjoeuropska emitivna tržišta, prvenstveno Sloveniju, Hrvatsku, Njemačku, Češku i Austriju, što potvrđuje snažnu oslonjenost na cestovno dostupna tržišta i relativno nisku tržišnu diverzifikaciju. Glavnina turističkog prometa prostorno je koncentrirana u naseljima Pašman, Ždrelac i Kraj, koja predstavljaju glavna turistička središta Općine, dok ostala naselja imaju dopunsku i disperzijsku funkciju unutar turističkog sustava destinacije.

Analiza javne turističke infrastrukture pokazuje postojanje osnovnih sadržaja potrebnih za funkcioniranje destinacije, uključujući plaže, šetnice, biciklističke i pješačke pravce, vidikovce, sportske sadržaje, TIC-ove i manje javne prostore u funkciji turizma. Kulturno-povijesna infrastruktura uključuje arheološka nalazišta, sakralne objekte i povijesne cjeline koje imaju značajan interpretacijski i turistički potencijal, ali zahtijevaju dodatna ulaganja u prezentaciju, valorizaciju i povezivanje u integralne turističke proizvode. Istodobno, dio turističke infrastrukture još uvijek nije dovoljno razvijen, standardiziran ili interpretacijski povezan, što ograničava kvalitetu ukupnog turističkog doživljaja.

Komunalna i prometna infrastruktura omogućuju osnovno funkcioniranje destinacije, ali analiza pokazuje kako sezonski rast broja korisnika stvara dodatne pritiske na prometni sustav, parkirališne kapacitete, vodoopskrbu, sustave odvodnje i gospodarenje otpadom. Prometna povezanost otoka predstavlja jednu od ključnih razvojnih pretpostavki destinacije, pri čemu važnu ulogu imaju trajektne veze s Biogradom i Zadrom, most Ždrelac te relativna blizina i dostupnost autoceste A1 i Zračne luke Zadar. Iako je prometna dostupnost relativno dobra, tijekom vršne sezone dolazi do povećanog opterećenja cestovne i pomorske infrastrukture, kao i do problema vezanih uz parkiranje i lokalnu mobilnost. U području komunalne infrastrukture i održivosti prepoznata je potreba daljnjih ulaganja u sustave gospodarenja otpadom, održivu mobilnost, energetsku učinkovitost, digitalnu infrastrukturu i otpornost sustava na sezonske vršne pritiske. U području pristupačnosti vidljivo je da dio turističkih

sadržaja i javnih prostora nije u potpunosti prilagođen osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću. Iako postoje pojedinačni primjeri pristupačnih rješenja, sustavan pristup pristupačnom turizmu još nije dovoljno razvijen. Time je ograničena dostupnost destinacije određenim skupinama posjetitelja, ali i lokalnom stanovništvu.

Analiza organiziranosti i dostupnosti usluga pokazuje da destinacija raspolaže osnovnim javnim, zdravstvenim, trgovačkim i turističkim uslugama, ali je njihova dostupnost izrazito sezonalna. Tijekom ljetnih mjeseci dolazi do povećanog opterećenja sustava, dok je izvan sezone dio usluga ograničen ili nedostupan. Slični izazovi vidljivi su i na tržištu rada, gdje turizam ima važnu ulogu u zapošljavanju lokalnog stanovništva, osobito u djelatnostima smještaja i ugostiteljstva, ali su prisutni problemi sezonalnosti rada, nedostatka kvalificirane radne snage i ograničenih ljudskih kapaciteta.

Analiza komunikacijskih aktivnosti pokazuje da TZO Pašman kontinuirano provodi promotivne aktivnosti i razvija prepoznatljiv identitet destinacije temeljen na outdoor, otočnom i autentičnom mediteranskom doživljaju. Međutim, uočena je potreba snažnijeg strateškog brendiranja, bolje integracije komunikacijskih aktivnosti te razvoja jasnije diferencirane tržišne pozicije destinacije u odnosu na konkurentske otočne i priobalne destinacije. Također, TZO Pašman koristi osnovne digitalne komunikacijske i promotivne alate, prvenstveno putem mrežnih stranica i društvenih mreža TZO-a, te je prostor za napredniju digitalnu transformaciju još uvijek značajan. Posebno se ističe potreba razvoja pametnih informacijskih rješenja, digitalne interpretacije sadržaja te kvalitetnijeg korištenja podataka u planiranju i upravljanju turizmom.

Ukupno promatrano, analiza stanja potvrđuje da Općina Pašman ima kvalitetne razvojne potencijale za daljnji razvoj održivog turizma, ali i jasno izražene izazove povezane s dominacijom privatnog i nekomercijalnog smještaja, sezonalnošću, infrastrukturnim pritiscima, ograničenom diversifikacijom turističke ponude te potrebom učinkovitijeg upravljanja prostorom i resursima. Budući razvoj destinacije potrebno je usmjeravati prema povećanju kvalitete turističkih proizvoda i usluga, jačanju održivosti, razvoju cjelogodišnje ponude, digitalizaciji i očuvanju ravnoteže između turističkog razvoja, očuvanja prostora i kvalitete života lokalnog stanovništva.

4

Izračun prihvatnog kapaciteta destinacije

Procjena prihvatnog kapaciteta predstavlja ključni alat za odgovorno i dugoročno upravljanje turističkim razvojem destinacije. Riječ je o analitičkom okviru kojim se utvrđuje razina turističke aktivnosti koju prostor, infrastruktura, okoliš i lokalna zajednica mogu podnijeti bez narušavanja svojih temeljnih vrijednosti i kvalitete života. Prihvatni kapacitet ne odnosi se isključivo na broj posjetitelja, već obuhvaća širi skup međusobno povezanih čimbenika koji određuju granice održivog razvoja turizma.

Prema Zakonu o turizmu (NN 156/23), izračun prihvatnog kapaciteta destinacije izrađuju turističke zajednice na razini destinacije radi upravljanja turističkim tokovima, u suradnji s drugim dionicima sustava turizma, osobito kao podršku jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave. U smislu Zakona, prihvatni kapacitet predstavlja broj turista koji mogu istodobno boraviti u destinaciji bez izazivanja neprihvatljivih poremećaja fizičke, gospodarske i sociokulturne okoline te bez smanjenja zadovoljstva posjetitelja, sukladno propisanoj metodologiji.

U kontekstu Općine Pašman, procjena prihvatnih kapaciteta ima posebnu važnost zbog otočnog karaktera destinacije. Takav razvojni okvir zahtijeva pažljivo uravnotežen pristup između rasta turističke aktivnosti i zaštite prostora, uz kontinuirano praćenje opterećenja i percepcije lokalne zajednice. Prihvatni kapacitet promatra se kroz više međusobno povezanih dimenzija: ekološku, infrastrukturnu, društvenu, perceptivnu i ekonomsku. Stvarna razina kapaciteta proizlazi iz njihove kombinacije, pri čemu ograničenje u jednoj dimenziji može predstavljati ključnu razvojnu barijeru.

Za potrebe izračuna prihvatnog kapaciteta cjelokupno područje Općine Pašman definirano je kao jedna prostorno-funkcionalna zona. Takav pristup temelji se na kompaktnosti područja te procjeni da među naseljima ne postoje dovoljno velike i sadržajno značajne razlike u obilježjima relevantnima za prihvatni kapacitet koje bi opravdale njihovo izdvajanje u zasebne zone. Pokazatelji se zato izračunavaju i tumače na razini cijele Općine, čime se dobiva jedinstvena procjena stanja destinacije. Pojedina lokalno izraženija opterećenja, kada su podaci dostupni, razmatraju se u interpretaciji odgovarajućih pokazatelja, bez izdvajanja naselja u samostalne prostorno-funkcionalne zone.

Analiza za Općinu temelji se primarno na podacima za posljednjih 5 godina kada govorimo o sekundarnim izvorima (statistička i druga izvješća), te na podacima za 2025. kada govorimo o rezultatima primarnih istraživanja među lokalnim stanovništvom, turistima i posjetiteljima. Vrijednosti iz razdoblja obilježenog pandemijom bolesti COVID-19 posebno se interpretiraju zbog izvanrednih okolnosti koje su utjecale na turistička i druga kretanja. Pri definiranju prihvatljivih razina pojedinih pokazatelja primijenjeni su diferencirani pragovi, ovisno o prirodi pokazatelja. Kod pokazatelja percepcije lokalnog stanovništva prag od 50 % predstavlja minimalnu razinu društvene prihvatljivosti, odnosno situaciju u kojoj pozitivan stav prevladava nad

negativnim. Kod pokazatelja zadovoljstva posjetitelja primjenjuje se viši prag (70 %), sukladno praksi upravljanja kvalitetom u turizmu, budući da razina zadovoljstva ispod te vrijednosti može upućivati na smanjenu konkurentnost i reputacijski rizik destinacije.

Svi pokazatelji prikazani su prema jedinstvenoj strukturi koja omogućuje usporedbu referentnih vrijednosti, utvrđenog stanja i željenog smjera razvoja destinacije. Objašnjenje prihvatljivog standarda sadržava međunarodni, stručni ili normativni referentni okvir te, kada je to moguće, pragove prema kojima se vrijednosti pokazatelja mogu tumačiti. Vrijednost pokazatelja prikazuje stvarno utvrđeno stanje na području Općine Pašman u promatranoj godini ili razdoblju. Ciljani standard određuje vrijednost koju destinacija želi postići ili zadržati u sljedećem razdoblju praćenja. Ovisno o početnom stanju i mogućnostima upravljanja, ciljani standard može biti jednak prihvatljivom standardu ili predstavljati prijelazni korak prema njegovu dostizanju. U tekstualnoj interpretaciji stvarna vrijednost pokazatelja uspoređuje se s prihvatljivim i ciljanim standardom kako bi se jasno utvrdili trenutačno stanje, razina odstupanja i željeni smjer kretanja.

Procjena prihvatnih kapaciteta predstavlja presjek stanja u određenom vremenskom okviru. Kapaciteti se mogu mijenjati i optimizirati kroz infrastrukturna ulaganja, unapređenje upravljanja i razvoj održivih turističkih proizvoda. Sustavno praćenje pokazatelja omogućuje pravodobno prepoznavanje područja najvećeg opterećenja te donošenje odluka usmjerenih na očuvanje okolišnih vrijednosti, stabilnost lokalne zajednice i dugoročnu konkurentnost destinacije. U nastavku su prikazani obvezni i dodatni pokazatelji prihvatnog kapaciteta, razvrstani prema tematskim kategorijama. Za svaki pokazatelj navode se prihvatljivi standard, utvrđena vrijednost za Općinu Pašman i ciljani standard, nakon čega slijedi interpretacija trenutačnog položaja destinacije i željenog smjera kretanja.

4.1. Obvezni pokazatelji prihvatnog kapaciteta

1. Stav o turizmu kao faktoru povećanja blagostanja stanovnika

Pokazatelj mjeri udio lokalnih stanovnika koji turizam doživljavaju kao pozitivan čimbenik kvalitete života u destinaciji. Važan je jer pokazuje razinu društvene podrške turizmu i omogućuje praćenje u kojoj mjeri lokalna zajednica turizam doživljava kao razvojnu korist, a ne kao izvor pritiska i problema.

Pokazatelj	**Stav o turizmu kao faktoru povećanja blagostanja stanovnika**				
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine				
Vrijednosti:	2021.	2022.	2023.	2024.	**2025.**
	n/p	**n/p**	**n/p**	**n/p**	**71,15%**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	S obzirom da ne postoji zakonski propisan prag, potrebno je definirati operativni društveni standard prihvatljivosti. S obzirom na teoriju društvene razmjene i praksu upravljanja destinacijama, postavlja se sljedeća interpretativna skala: 1. **≥ 70 % – visoka razina društvene podrške turizmu (stabilan društveni kapacitet)** 2. **50 - 69 % – umjerena podrška (potencijalni rizik polarizacije stavova)** 3. **< 50 % – niska podrška (prelazak u zonu društvenog konflikta i ograničenog prihvatnog kapaciteta)** Razina od 70 % može se smatrati pragom stabilne društvene prihvatljivosti turizma, jer znači da kvalificirana većina stanovništva turizam doživljava kao neto pozitivan faktor.				
Ciljani standard:	≥ 70 %				

Vrijednost pokazatelja od 71,15 % pokazuje da većina stanovnika Općine Pašman turizam doživljava kao čimbenik koji pridonosi povećanju blagostanja lokalnog stanovništva. Takav rezultat upućuje na visoku razinu društvene podrške turizmu i može se tumačiti kao signal da turizam u lokalnoj zajednici i dalje ima pretežito pozitivan legitimitet. Budući da postavljeni ciljani standard iznosi ≥ 70 %, početna vrijednost pokazatelja nalazi se iznad praga stabilne društvene prihvatljivosti turizma. To znači da lokalna zajednica u ovom trenutku u većoj mjeri prepoznaje koristi turizma nego njegove negativne učinke, što predstavlja važan preduvjet za dugoročnu održivost turističkog razvoja. Istodobno, rezultat ne znači da su potencijalne napetosti u potpunosti odsutne. Činjenica da približno trećina stanovništva ne iskazuje jednako pozitivan stav prema učincima turizma pokazuje da je i dalje važno pratiti raspodjelu koristi, opterećenje prostora, kvalitetu života i odnos lokalne zajednice prema budućem razvoju. Ovaj pokazatelj zato potvrđuje stabilnu društvenu osnovu za turizam, ali i potrebu da se takva podrška održava kroz uravnoteženo upravljanje destinacijom. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je zadržati vrijednost iznad praga od 70 %, jer bi svaki pad ispod te razine mogao upućivati na slabljenje društvene podrške turizmu i rast rizika od polarizacije stavova u lokalnoj zajednici.

2. Omjer broja kreveta u komercijalnom smještaju te kućama i stanovima za odmor u odnosu na 100 stanovnika

Pokazatelj cilja procijeniti intenzitet turističke izgrađenosti i razinu potencijalnog opterećenja koje smještajni kapaciteti stvaraju za lokalno stanovništvo, osobito tijekom vrhunca sezone. Visok omjer upućuje na izraženu koncentraciju smještaja u odnosu na broj stanovnika, što može utjecati na korištenje prostora, komunalnu infrastrukturu, promet i ukupnu funkcionalnost.

Pokazatelj	**Omjer broja kreveta u komercijalnom smještaju te kućama i stanovima za odmor u odnosu na 100 stanovnika**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti:	**2019.**	**2023.**	**2024.**	**2025.**
	341,32	**373,2**	**375,96**	**382,23**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Prihvatljivi standard za ovaj pokazatelj temelji se na konceptu Tourism Function Indexa (TFI) prema Defertu (1967.), koji omjer broja turističkih kreveta i broja stanovnika koristi kao pokazatelj intenziteta turističke funkcije prostora. Viša vrijednost indeksa upućuje na snažniju i dominantniju ulogu turizma. Prema Boyerovoj klasifikaciji turističke funkcije, vrijednosti TFI-a interpretiraju se na sljedeći način: 1. **TFI ≤ 4 – gotovo bez turističke aktivnosti;** 2. **4 < TFI ≤ 10 - mala turistička aktivnost;** 3. **10 < TFI ≤ 40 - važna, ali ne i primarna turistička funkcija;** 4. **40 < TFI ≤ 100 - dominantna turistička destinacija;** 5. **100 < TFI ≤ 500 - veliko turističko središte;** 6. **TFI > 500 – „hiperturističko“ mjesto.** TFI primarno odražava strukturni kapacitet, odnosno potencijalnu mogućnost prihvata turista, a ne stvarno dnevno opterećenje.			
Ciljani standard:	Zadržati postojeći omjer			

Vrijednost pokazatelja od 382,23 kreveta na 100 stanovnika pokazuje da Općina Pašman ima izrazito visok omjer smještajnih kapaciteta u odnosu na broj stalnih stanovnika. Prema prihvaćenoj interpretaciji Tourism Function Indexa, takva vrijednost upućuje na vrlo snažno razvijenu turističku funkciju prostora, odnosno na činjenicu da smještajni kapaciteti imaju važnu i strukturno dominantnu ulogu u ukupnoj organizaciji destinacije. Pritom je važno napomenuti da se izračun za 2025. godinu temelji na procjeni broja stanovnika Državnog zavoda za statistiku za 2024. godinu, budući da službeni podatak za 2025. još nije dostupan. Ovu metodološku okolnost treba imati na umu pri tumačenju pokazatelja, iako ona ne mijenja njegov osnovni zaključak o vrlo visokom omjeru smještajnih kapaciteta u odnosu na broj stanovnika. Rezultat ipak treba tumačiti oprezno, jer pokazatelj ne prikazuje stvarno dnevno opterećenje, nego potencijalni prihvatni kapacitet prostora. U slučaju Pašmana to je posebno važno zato što velik dio smještajne strukture čine privatni smještaj, kuće i stanovi za odmor te različiti oblici sekundarnog stanovanja, pa pokazatelj prije svega odražava intenzitet turističke izgrađenosti i potencijalni sezonski pritisak na prostor, a ne kontinuiranu popunjenost tijekom cijele godine.

U širem kontekstu destinacije, ovako visok omjer treba promatrati zajedno s drugim pokazateljima koji upućuju na izraženu sezonalnost i snažnu koncentraciju turističke aktivnosti u ljetnim mjesecima. To znači da izazov za Pašman nije samo u samoj veličini smještajnog kapaciteta, nego u njegovu odnosu prema ograničenom otočnom prostoru, komunalnoj infrastrukturi, prometu, dostupnosti stanovanja i svakodnevnom funkcioniranju naselja u vršnom dijelu sezone. Budući da je ciljani standard definiran kao zadržavanje postojećeg omjera, pokazatelj upućuje na potrebu vrlo opreznog upravljanja daljnjim rastom smještajnih kapaciteta. U tom smislu, prioritet nije nužno daljnje povećanje kvantitete, nego bolje upravljanje postojećom strukturom smještaja i njezinim učincima na prostor, lokalnu zajednicu i održivost destinacije. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je zadržati pokazatelj na približno postojećoj razini, jer bi njegov daljnji rast mogao upućivati na dodatno povećanje turističke izgrađenosti i potencijalnog pritiska na prostor, infrastrukturu i svakodnevno funkcioniranje naselja.

3. Omjer broja kreveta u nekomercijalnom smještaju u odnosu na 100 stanovnika

Pokazatelj mjeri razinu sekundarnog stanovanja i sezonskog korištenja prostora u odnosu na lokalno stanovništvo. Pokazuje koliki infrastrukturni i prostorni pritisak mogu stvarati kuće i stanovi za odmor, osobito u vršnom dijelu turističke sezone.

Pokazatelj	**Omjer broja kreveta u nekomercijalnom smještaju u odnosu na 100 stanovnika**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti:	**2019.**	**2023.**	**2024.**	**2025.**
	231,16	**305,28**	**310,80**	**316,03**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Prihvatljivi standard i za ovaj pokazatelj se temelji na konceptu Tourism Function Indexa (TFI) prema Defertu (1967.), koji omjer broja turističkih kreveta i broja stanovnika koristi kao pokazatelj intenziteta turističke funkcije prostora. Viša vrijednost indeksa upućuje na snažniju i dominantniju ulogu turizma. Prema Boyerovoj klasifikaciji turističke funkcije, vrijednosti TFI-a interpretiraju se na sljedeći način: 1. **TFI ≤ 4 – gotovo bez turističke aktivnosti;** 2. **4 < TFI ≤ 10 - mala turistička aktivnost;** 3. **10 < TFI ≤ 40 - važna, ali ne i primarna turistička funkcija;** 4. **40 < TFI ≤ 100 - dominantna turistička destinacija;** 5. **100 < TFI ≤ 500 - veliko turističko središte;** 6. **TFI > 500 – „hiperturističko“ mjesto.** TFI primarno odražava strukturni kapacitet, odnosno potencijalnu mogućnost prihvata turista, a ne stvarno dnevno opterećenje.			
Ciljani standard:	Zadržati postojeći omjer (≤ 350)			

Vrijednost pokazatelja od 316,03 kreveta u nekomercijalnom smještaju na 100 stanovnika pokazuje vrlo izraženu prisutnost sekundarnog stanovanja na području Općine Pašman. Takav omjer upućuje na to da kuće i stanovi za odmor imaju važnu i strukturno snažnu ulogu u ukupnom korištenju prostora, osobito u odnosu na broj stalnih stanovnika. U skladu s pristupom Tourism Function Indexa, riječ je o visokoj vrijednosti koja potvrđuje snažnu turističku funkciju prostora, ali ju je u ovom slučaju potrebno tumačiti prije svega kroz specifičnost nekomercijalnog smještaja. Na Pašmanu takvi kapaciteti ne odražavaju samo turističku ponudu u užem smislu, nego i obrasce povremenog boravka vlasnika kuća i stanova za odmor, članova njihovih obitelji i drugih korisnika prostora koji nisu obuhvaćeni tržišnom logikom klasičnog smještaja. Ovakav rezultat posebno je važan jer pokazuje da potencijalno opterećenje prostora, komunalne infrastrukture, prometa i javnih usluga ne proizlazi samo iz komercijalnog turizma, nego i iz intenzivnog sezonskog korištenja nekomercijalnih kapaciteta. U otočnom kontekstu to ima dodatnu težinu, budući da sekundarno stanovanje snažno utječe na ritam života naselja, sezonsku popunjenost prostora i odnos između funkcije stanovanja i turističke funkcije destinacije. Istodobno, pokazatelj treba tumačiti kao procjenu potencijalnog kapaciteta, a ne stvarnog dnevnog opterećenja. Broj kreveta izveden je iz broja evidentiranih objekata i procijenjenog prosječnog broja kreveta po objektu, pa je njegova glavna vrijednost u tome što pokazuje razmjere sekundarnog stanovanja i njegov mogući utjecaj na destinaciju. Budući da je ciljani standard postavljen na najviše 350 kreveta u nekomercijalnom smještaju na 100 stanovnika, postojeća vrijednost od 316,03 nalazi se unutar ciljanog raspona. Ipak, daljnji rast potrebno je pažljivo pratiti zbog mogućeg povećanja sezonskog opterećenja prostora i infrastrukture. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je zadržati ovu vrijednost barem unutar postojećeg raspona, jer bi daljnji rast mogao značiti dodatno povećanje sezonskog opterećenja prostora i slabljenje ravnoteže između stanovanja, turističke uporabe i kvalitete života lokalnog stanovništva.

4. Omjer broja smještajnih objekata u domaćinstvu te kućama i stanovima za odmor u odnosu na broj stanova za stalno stanovanje

Pokazatelj pokazuje u kojoj su mjeri turistička i povremena funkcija stanovanja prisutne u odnosu na rezidentnu funkciju naselja. Njime se prati razina turističke transformacije stambenog fonda i mogući utjecaj na dostupnost stanovanja, demografsku stabilnost i društvenu strukturu destinacije.

Pokazatelj	**Omjer broja smještajnih objekata u domaćinstvu te kućama i stanovima za odmor u odnosu na broj stanova za stalno stanovanje**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti:	**2019.**	**2023.**	**2024.**	**2025.**
	1.07	**0.71**	**0.74**	**0.75**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za pokazatelj ne postoji međunarodno standardizirana klasifikacija. Vrijednost 1,0 predstavlja točku u kojoj je broj turističkih i sekundarnih stambenih objekata jednak broju stanova za stalno stanovanje. Sve iznad te razine znači da turistička i povremena stambena funkcija nadmašuje rezidentnu. Operativno bi se moglo definirati: **1. ≤ 1,0 – ravnoteža između turističke i rezidentne funkcije;** **2. 1,0 – 1,5 – izražena turistička funkcija** **3. 1,5 – 2,0 – dominantna turistička funkcija** **4. > 2,0 – strukturna dominacija turističkog i sekundarnog stanovanja nad stalnim stanovanjem** U tom okviru, vrijednost iznad 2,0 upućuje na situaciju u kojoj broj objekata namijenjenih turizmu ili povremenom boravku više nego dvostruko nadmašuje broj stanova za stalno stanovanje.			
Ciljani standard:	Zadržati postojeći omjer			

Vrijednost pokazatelja od 0,75 pokazuje da na području Općine Pašman broj smještajnih objekata u domaćinstvu te kuća i stanova za odmor još uvijek ne nadmašuje broj stanova za stalno stanovanje. Takav odnos upućuje na to da rezidentna funkcija stanovanja, promatrana kroz ukupan broj stanova za stalno stanovanje, formalno i dalje zadržava prevagu nad turističkom i povremenom funkcijom prostora. Istodobno, ovu vrijednost treba tumačiti u širem kontekstu strukture naselja i sekundarnog stanovanja na Pašmanu. Broj vikendica i kuća za odmor raste, kao i broj smještajnih objekata u domaćinstvu, što pokazuje da turistička i povremena funkcija prostora i dalje imaju snažnu ulogu u oblikovanju destinacije, čak i ako prema ovom pokazatelju još ne prelaze broj stanova za stalno stanovanje.

Posebno je važno naglasiti da prividno nagli pad pokazatelja između 2019. i 2023. nije moguće tumačiti isključivo kao stvarnu strukturnu promjenu. Naime, za 2019. godinu korišten je podatak o stanovima za stalno stanovanje iz popisa stanovništva 2011., dok se za 2023. i kasnije koristi podatak iz popisa 2021. Budući da se procjene broja stanova za stanovanje ne

izrađuju godišnje, dio razlike proizlazi iz promjene statističke osnove, a ne nužno iz nagle promjene stvarnog odnosa između rezidentne i turističke funkcije prostora. Zbog toga pokazatelj treba prije svega promatrati kao signal da je Pašman i dalje destinacija u kojoj su stanovanje, sekundarno stanovanje i turistička funkcija snažno isprepleteni. U upravljačkom smislu važno je zadržati postojeći omjer pod kontrolom, jer bi daljnji rast turističkih i povremenih stambenih funkcija mogao dugoročno utjecati na dostupnost stanovanja, demografsku stabilnost i društvenu strukturu naselja.

5. Broj kreveta u komercijalnom smještaju te kućama i stanovima za odmor na 100 m2 građevinskog područja naselja

Pokazatelj pokazuje prostornu gustoću smještajnih kapaciteta unutar već izgrađenih dijelova naselja. Njegova je svrha procijeniti kolika je koncentracija turističke funkcije u prostoru te kakav pritisak takva gustoća može stvarati na organizaciju naselja, infrastrukturu i ukupnu funkcionalnost prostora.

Pokazatelj	**Broj kreveta u komercijalnom smještaju te kućama i stanovima za odmor na 100 m2 građevinskog područja naselja**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti:	2019.	2023.	2024.	2025.
	0,25	**0,29**	**0.3**	**0.3**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za ovaj pokazatelj ne postoji međunarodno normirana klasifikacija niti univerzalno prihvaćeni prag, budući da optimalna gustoća smještajnih kapaciteta ovisi o prostornoj strukturi, tipu izgradnje, infrastrukturnoj opremljenosti i morfologiji naselja. Prihvatljivi standard za Općinu stoga se ne definira kroz unaprijed zadanu numeričku granicu, već kroz načelo prostorne održivosti, odnosno sposobnost izgrađenog područja da podnese koncentraciju turističkih kapaciteta bez prekomjernog infrastrukturnog opterećenja, narušavanja funkcije stanovanja, degradacije kvalitete prostora i krajobraza te smanjenja kvalitete života lokalnog stanovništva.			
Ciljani standard:	Zadržati postojeći omjer			

Vrijednost pokazatelja od 0,30 kreveta na 100 m² izgrađenog građevinskog područja naselja pokazuje da je turistička funkcija prostora na području Općine Pašman već jasno ugrađena u postojeću strukturu naselja. U odnosu na 2019. godinu, kada je pokazatelj iznosio 0,25, vidljiv je umjeren porast prostorne gustoće smještajnih kapaciteta, što upućuje na postupno jačanje koncentracije turističkog smještaja unutar već izgrađenih dijelova naselja. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba tumačiti zajedno s drugim pokazateljima koji potvrđuju dominaciju privatnog smještaja, kuća i stanova za odmor te snažnu sezonsku koncentraciju turističke aktivnosti. To znači da turistički pritisak ne proizlazi samo iz ukupnog broja kreveta, nego i iz njihove prostorne raspodjele unutar zona stanovanja i mješovite namjene, gdje se turistička i rezidentna funkcija prostora izravno preklapaju.

Takva koncentracija može utjecati na komunalno opterećenje, promet, korištenje javnih površina i ukupnu funkcionalnost naselja, osobito u vršnim ljetnim mjesecima. Budući da za ovaj pokazatelj ne postoji univerzalno propisan prag prihvatljivosti, njegovu vrijednost treba procjenjivati kroz sposobnost prostora da podnese postojeću gustoću smještajnih kapaciteta bez narušavanja funkcije stanovanja i kvalitete života lokalnog stanovništva. U tom smislu, pokazatelj upućuje na potrebu da se postojeći omjer zadrži pod kontrolom, jer bi njegov daljnji rast mogao značiti dodatnu koncentraciju turističke funkcije u već izgrađenim dijelovima naselja i pojačati pritisak na prostornu i infrastrukturnu održivost destinacije.

6. Struktura smještajnih kapaciteta izražena u postotnim udjelima

Pokazatelj prikazuje koliko je smještajna ponuda razvijena i uravnotežena između različitih oblika smještaja. Iz njegove se strukture može vidjeti koji oblici smještaja prevladavaju, koliko je ponuda diverzificirana i kakav model turističkog razvoja prevladava u destinaciji.

Pokazatelj	**Struktura smještajnih kapaciteta izražena u postotnim udjelima**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti:	2019.	2023.	2024.	2025.
HOT [3]	**0.49 %**	**0.43 %**	**0.42 %**	**0.41 %**
KMP [3]	**6.79 %**	**5.93 %**	**5.73 %**	**5.64 %**
DOM [3]	**44.76 %**	**39.26 %**	**39.11 %**	**39.38 %**
PKS [3]	**1.73 %**	**3.1 %**	**2.98 %**	**3.11 %**
KKO [3]	**46.23 %**	**51.26 %**	**51.76 %**	**51.46 %**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za pokazatelj ne postoji univerzalni numerički prag, već se prihvatljivost procjenjuje kroz razinu diverzifikacije i uravnoteženosti strukture smještaja. Općenito bi se moglo smatrati da je: 1. **uravnotežena struktura ona u kojoj postoji razumna zastupljenost institucionalnih oblika smještaja (hoteli, kampovi) uz kontrolirani udio privatnog i sekundarnog smještaja, te da je** 2. **rizična struktura ona u kojoj dominantan udio preuzimaju objekti u domaćinstvu i kuće/stanovi za odmor, osobito ako institucionalni smještaj ostaje marginalan.** Kritična razina može se smatrati dosegnutom u trenutku kada udio sekundarnog i individualnog smještaja trajno prelazi dvije trećine ukupnog kapaciteta, uz istodobno smanjenje udjela hotelskog i drugih organiziranih oblika smještaja.			

Ciljani standard:	**HOT**	**KMP**	**DOM**	**PKS**	**KKO**
	≥ 5%	**≥ 18%**	**≤ 33%**	**≤ 4%**	**≤ 40%**

[3] HOT – broj kreveta u hotelima; KMP – broj kreveta u kampovima; DOM – broj kreveta u objektima u domaćinstvu; PKS – broj kreveta u preostalom komercijalnom smještaju; KKO – procijenjeni broj kreveta u kućama i stanovima za odmor koji se ne koriste za kratkoročni najam.

Struktura smještajnih kapaciteta u Općini Pašman pokazuje jasnu dominaciju kuća i stanova za odmor te objekata u domaćinstvu, koji u 2025. godini zajedno čine više od 90 % ukupnih stalnih kreveta. Pritom kuće i stanovi za odmor sudjeluju s 51,46 %, a objekti u domaćinstvu s 39,38 %, dok su hoteli i kampovi zastupljeni vrlo skromno, s udjelima od 0,41 % odnosno 5,64 %. Takav odnos potvrđuje da se smještajna struktura destinacije pretežno oslanja na individualne i sekundarne oblike smještaja, dok je institucionalni smještaj razvijen tek u ograničenoj mjeri. U kontekstu Pašmana takva struktura upućuje na model turističkog razvoja koji se najvećim dijelom odvija kroz privatni smještaj, sekundarno stanovanje i raspršene kapacitete unutar naselja. To nije samo pitanje strukture ponude, nego i pitanje prostornog opterećenja, upravljanja infrastrukturom i odnosa između turističke i rezidentne funkcije prostora. U odnosu na ciljane standarde, slika je raznorodna. Hoteli, s udjelom od svega 0,41 %, i kampovi, s udjelom od 5,64 %, daleko su ispod razine koja bi upućivala na razvijeniju institucionalnu smještajnu ponudu, dok kuće i stanovi za odmor s udjelom od 51,46 % već prelaze gornju granicu od 40 % koja se smatra prihvatljivom za uravnoteženu smještajnu strukturu. Objekti u domaćinstvu s udjelom od 39,38 % također prelaze ciljani standard od najviše 33 %, dok se ostali oblici smještaja, s udjelom od 3,11 %, nalaze unutar ciljanog raspona do 4 %. Pokazatelj zato upućuje na potrebu postupnog uravnoteženja smještajne strukture i jačanja raznovrsnijih, organiziranijih oblika smještaja, bez daljnjeg oslanjanja gotovo isključivo na individualni i sekundarni smještaj. Prema postavljenom interpretativnom okviru, smještajna struktura nalazi se u kritičnoj zoni jer objekti u domaćinstvu te kuće i stanovi za odmor zajedno čine 90,84 % ukupnih stalnih kreveta.

7. Intenzitet stacionarnog, komercijalnog i nekomercijalnog, turizma kao omjer prosječnog broja turista po stanovniku u vršnim danima turističke sezone

Pokazatelj prikazuje stvarni sezonski pritisak smještajnog turizma na lokalnu zajednicu u razdoblju najveće turističke aktivnosti. Koristi se za procjenu neravnoteže između turističke i rezidentne populacije te mogućeg opterećenja prostora, infrastrukture i svakodnevnog funkcioniranja naselja.

Pokazatelj	**Intenzitet stacionarnog, komercijalnog i nekomercijalnog, turizma kao omjer prosječnog broja turista po stanovniku u vršnim danima turističke sezone**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti:	**2019.**	**2023.**	**2024.**	**2025.**
	2,12	**2,39**	**2,30**	**2,17**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za procjenu prihvatljive razine intenziteta stacionarnog turizma koristi se referentni okvir turističkog pritiska razvijen u okviru europskih prostornih analiza (ESPON – Tourism Pressure). Pristup se temelji na omjeru broja turista i broja stanovnika u vršnim danima sezone. U okviru ESPON-a intenzitet pritiska interpretira se na sljedeći način: 1. **< 1 turist po stanovniku – niska turistička intenzivnost** 2. **1–2 turista po stanovniku – umjerena intenzivnost** 3. **2–3 turista po stanovniku – visoka intenzivnost** 4. **3–4 turista po stanovniku – vrlo visoka sezonska koncentracija** 5. **> 4 turista po stanovniku – ekstremna sezonska koncentracija** Važno je naglasiti da se navedene razine ne definiraju kao normativni pragovi, već kao analitičke kategorije koje omogućuju usporedbu razine turističkog pritiska među EU destinacijama.			
Ciljani standard:	≤ 4			

Vrijednost pokazatelja od 2,17 turista po stanovniku u vršnim danima turističke sezone pokazuje da je na području Općine Pašman tijekom najopterećenijeg dijela godine prisutna visoka intenzivnost stacionarnog turizma. To znači da broj turista u komercijalnom i nekomercijalnom smještaju u vršnim danima više nego udvostručuje rezidentnu populaciju, što potvrđuje izražen sezonski pritisak na prostor, infrastrukturu i svakodnevno funkcioniranje naselja. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba tumačiti osobito pažljivo jer uključuje i komercijalni i nekomercijalni smještaj, dok jednodnevni posjetitelji i nautički promet nisu obuhvaćeni. Stvarna opterećenost prostora u vršnim danima zato može biti i veća od one koju pokazatelj registrira. Istodobno, iz drugih pokazatelja vidljivo je da Pašman obilježavaju izražena prisutnost kuća i stanova za odmor, dugotrajniji boravci u nekomercijalnom smještaju i snažna sezonska koncentracija turističke aktivnosti, što dodatno pojačava značenje ove vrijednosti.

Iako se pokazatelj i dalje nalazi unutar ciljanog standarda od ≤ 4, njegova razina upućuje na to da Pašman u vršnim danima već ulazi u zonu visokog sezonskog opterećenja. To znači da prihvatni kapacitet destinacije ne treba promatrati samo kroz ukupan broj smještajnih kapaciteta, nego kroz stvarni odnos između turističke i rezidentne populacije u razdoblju najveće opterećenosti. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je zadržati pokazatelj unutar postojećeg raspona ili ga postupno smanjivati, jer bi njegov daljnji rast upućivao na dodatno povećanje sezonskog pritiska na prostor i lokalnu zajednicu.

8. Nezadovoljstvo radi gužve na ulicama, trgovima, atrakcijama

Pokazatelj pokazuje u kojoj mjeri prostorna koncentracija posjetitelja utječe na kvalitetu boravka i doživljaj destinacije. Povećani udio nezadovoljnih može upućivati na preopterećenost javnih prostora i potrebu za boljim upravljanjem posjetiteljskim tokovima.

Pokazatelj	**Nezadovoljstvo radi gužve na ulicama, trgovima, atrakcijama**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	8,55 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Smjernice UNWTO-a te European Tourism Indicator System (ETIS), naglašavaju važnost mjerenja udjela nezadovoljnih posjetitelja kao indikatora potencijalne preopterećenosti destinacije. Međutim, ne propisuju univerzalne granične vrijednosti prihvatljivosti, budući da razina tolerancije na gužvu ovisi o tipu destinacije, prostornoj strukturi, sezonalnosti i očekivanjima posjetitelja. Za potrebe sustavnog praćenja i upravljanja u Općini, analitički pragovi definiraju se u skladu s uobičajenim interpretacijama u istraživanjima zadovoljstva i literaturi upravljanja kvalitetom destinacije, kako slijedi: 1. **≤ 10 % nezadovoljnih – niska razina percepcije gužve** 2. **10 – 20 % – umjerena percepcija gužve** 3. **20 – 30 % – izražen problem preopterećenosti** 4. **30 % – ozbiljan negativan utjecaj na doživljaj destinacije** Ovi pragovi ne predstavljaju normativne ili zakonske standarde, već operativni okvir za praćenje trendova i pravodobno upravljanje posjetiteljskim tokovima.
Ciljani standard:	**≤ 10**

Vrijednost pokazatelja od 8,55 % pokazuje da je udio posjetitelja nezadovoljnih gužvama na ulicama, trgovima i atrakcijama u Općini Pašman razmjerno nizak. Takav rezultat upućuje na to da prostorna koncentracija posjetitelja u trenutku mjerenja još ne proizvodi izraženiji negativan učinak na doživljaj boravka većine turista i jednodnevnih posjetitelja. Budući da je ciljani standard postavljen na razini ≤ 10 %, početna vrijednost pokazatelja nalazi se unutar zone niske percepcije gužve. To je važan signal za

destinaciju poput Pašmana, gdje su prostorna ograničenja, sezonalnost i koncentracija kretanja u obalnim naseljima i na atraktivnim lokacijama izraženi, ali očito još ne dovode do šireg nezadovoljstva posjetitelja. Ipak, pokazatelj treba tumačiti oprezno i u vezi s drugim pokazateljima sezonskog pritiska, jer nezadovoljstvo gužvom ne ovisi samo o stvarnom broju ljudi u prostoru, nego i o očekivanjima gostiju, tipu boravka i strukturi kretanja unutar destinacije. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je zadržati vrijednost ispod 10 %, jer bi njezin rast iznad tog praga mogao upućivati na jaču prostornu koncentraciju posjetitelja i postupno narušavanje kvalitete turističkog iskustva.

9. Koncentracija materijalnih atrakcija na odabranim područjima destinacije/definiranim zonama

Pokazatelj pokazuje koliko su prirodne i kulturno-povijesne atrakcije prostorno raspoređene ili koncentrirane u destinaciji. Upućuje na to kako takav raspored može usmjeravati posjetiteljske tokove te gdje se mogu pojaviti pojačani pritisci na prostor, infrastrukturu i doživljaj mjesta.

Pokazatelj	**Koncentracija materijalnih atrakcija na odabranim područjima destinacije/definiranim zonama**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	0,43 na 100 hektara
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Kao i kod nekih drugih pokazatelja, ne definira se kvantitativni prihvatljivi standard u smislu povećanja ili smanjenja broja atrakcija. Temeljni upravljački cilj jest očuvanje postojećih 21 normativno zaštićenih atrakcija i njihova statusa zaštite, sprječavanje degradacije pod turističkim pritiskom te osiguravanje ravnoteže između valorizacije i zaštite. Dugoročna održivost destinacije ne ovisi o povećanju gustoće atrakcija, već o odgovornom upravljanju postojećim resursima i pažljivoj kontroli prostorne koncentracije posjetitelja unutar najosjetljivijih zona.
Ciljani standard:	**Očuvanje postojećeg broja normativno zaštićenih atrakcija i njihova statusa zaštite**

Vrijednost pokazatelja od 0,43 materijalne atrakcije na 100 hektara pokazuje da su turistički relevantni prirodni i kulturno-povijesni resursi na području Općine Pašman prostorno razmjerno rijetko raspoređeni, odnosno da nisu koncentrirani u velikom broju unutar malog prostora. Takav rezultat upućuje na to da atrakcijska osnova destinacije nije oblikovana kao izrazito zbijen sustav lokaliteta, nego kao skup vrijednih, ali prostorno raspršenijih točaka interesa. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba tumačiti zajedno sa strukturom samih atrakcija. Riječ je pretežito o zaštićenim kulturnim dobrima, preventivno zaštićenim lokalitetima i prirodnim područjima, što znači da njihova važnost ne proizlazi iz prostorne gustoće, nego iz njihove baštinske, krajobrazne i identitetske vrijednosti. Zbog toga niža koncentracija atrakcija sama po sebi ne predstavlja nedostatak, nego upućuje na potrebu pažljivog

upravljanja njihovom valorizacijom i povezivanjem u smisleniju turističku cjelinu. Pokazatelj je zato važno promatrati prije svega iz perspektive zaštite i upravljanja posjetiteljskim tokovima, a ne kao osnovu za povećavanje gustoće atrakcija. Dugoročna održivost destinacije u ovom segmentu ne ovisi o stvaranju novih atrakcija ili njihovoj većoj prostornoj koncentraciji, nego o očuvanju postojećih 21 normativno zaštićenih atrakcija, zaštiti njihovog statusa i usmjeravanju turističkog korištenja tako da se ne naruše njihove temeljne vrijednosti.

10. Koncentracija ugostiteljskih sadržaja na odabranim područjima destinacije/definiranim zonama

Pokazatelj pokazuje koliko se intenzivno koriste ugostiteljski kapaciteti u vršnim danima sezone i koliki pritisak takvo korištenje može stvarati u pojedinim zonama destinacije. Njime se procjenjuje utjecaj ugostiteljske aktivnosti na javni prostor, kvalitetu života lokalnog stanovništva i ukupnu funkcionalnost prostora.

Podaci za izračun pokazatelja nisu dostupni

11. Kakvoća voda za kupanje na mjernim stanicama na području destinacije tijekom razdoblja lipanj – rujan u odnosu na ostatak godine

Pokazatelj prati stanje mora na mjernim postajama tijekom kupališne sezone. Procjenjuje očuvanost okoliša, razinu zdravstvene sigurnosti te utjecaj turističkog opterećenja na kvalitetu kupališta.

Pokazatelj	**Kakvoća voda za kupanje na mjernim stanicama na području destinacije tijekom razdoblja lipanj – rujan u odnosu na ostatak godine**				
Učestalost mjerenja	Godišnje (sezona lipanj - rujan)				
Vrijednosti: [4]	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.
	izvrsno	**izvrsno**	**izvrsno**	**izvrsno**	**izvrsno**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Prihvatljivi standard temelji se na važećim nacionalnim propisima i Uredbi o kakvoći mora za kupanje, prema kojoj je cilj održavanje kakvoće mora u kategorijama izvrsno ili dobro, uz sprječavanje pojave ocjena zadovoljavajuće i osobito nezadovoljavajuće. S obzirom na turistički profil destinacije, koji se u velikoj mjeri oslanja na ljetni odmorišni turizam i kupališnu funkciju mora, očuvanje najviše razine kakvoće predstavlja temeljni okolišni standard održivosti.				
Ciljani standard:	**Izvrsna kakvoća mora za kupanje**				

[4] Standardno mjerenje kakvoće mora Zavoda za javno zdravstvo Zadarske županije na svim plažama na području Općine.

Rezultati za razdoblje 2021. – 2025. pokazuju potpunu stabilnost i najvišu razinu kakvoće mora za kupanje na svim ocjenjivanim lokacijama na području Općine Pašman. Kontinuirana izvrsna ocjena kroz pet uzastopnih godina potvrđuje očuvanost morskog okoliša i pokazuje da dosadašnja razina turističkog opterećenja nije rezultirala mjerljivim pogoršanjem kakvoće mora na službenim mjernim postajama. Ovakav rezultat za Pašman ima posebno značenje jer je kvaliteta mora jedan od ključnih resursa destinacije i temelj ljetnog odmorišnog turizma. Istodobno, pokazatelj treba tumačiti oprezno, osobito u okolnostima u kojima na području općine još nije izgrađen sustav javne odvodnje. U takvom kontekstu kontinuirano izvrsna kakvoća mora upućuje na trenutačno povoljno stanje okoliša, ali ne znači da je ono trajno zajamčeno bez daljnjih ulaganja i pažljivog upravljanja. U upravljačkom smislu pokazatelj potvrđuje da sadašnja razina turističke aktivnosti, uključujući i širi utjecaj okolnog morskog prostora, još nije dovela do degradacije jednog od najvažnijih prirodnih resursa destinacije. Međutim, upravo zato očuvanje izvrsne kakvoće mora treba promatrati kao strateški prioritet, osobito u vezi s budućim infrastrukturnim unapređenjima i kontrolom mogućih izvora onečišćenja. U idućem ciklusu praćenja poželjno je zadržati izvrsnu kakvoću mora na svim mjernim postajama, jer bi svako odstupanje od te razine predstavljalo važan signal upozorenja za okolišnu održivost destinacije.

12. Raspoloživa površina plaže po kupaču u danima vršne turističke sezone

Pokazatelj predstavlja procjenu raspoložive ukupne površine kupališnog prostora po potencijalnom kupaču u vršnim danima turističke sezone. Svrha mu je procijeniti prostornu dostupnost kupališnih površina u odnosu na broj korisnika te identificirati potencijalne rizike preopterećenosti prostora.

Pokazatelj	**Raspoloživa površina plaže po kupaču u danima vršne turističke sezone**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	8,37 m2 po kupaču
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za procjenu pokazatelja koristi se koncept nosivosti rekreacijskog prostora, razvijen u okviru analiza prihvatnog kapaciteta (Cifuentes, 1992). U mediteranskoj praksi planiranja kupališta i studijama nosivosti plaža, osobito u španjolskim istraživanjima (npr. Yepes, 2002; Roig-Munar, 2003), kao i u praksama prostornog planiranja kupališnih zona, koriste se sljedeći orijentacijski rasponi: 1. **≥ 8 m² po kupaču – visoka razina komfora i niska gustoća korištenja** 2. **5 – 8 m² po kupaču – zadovoljavajuća razina korištenja prostora** 3. **3 – 5 m² po kupaču – visoka gustoća korisnika** 4. **< 3 m² po kupaču – preopterećenost i smanjena kvaliteta doživljaja** Navedene vrijednosti ne predstavljaju univerzalno propisane ili zakonske standarde, već analitičke orijentire koji se koriste u procjeni komfora, sigurnosti i funkcionalne nosivosti kupališnih prostora.
Ciljani standard:	**≥ 8 m²**

Vrijednost pokazatelja od 8,37 m² po kupaču pokazuje da Općina u vršnim danima sezone raspolaže povoljnom količinom kupališnog prostora u odnosu na procijenjeni broj korisnika. Budući da je ciljani standard postavljen na razini ≥ 8 m² po kupaču, pokazatelj se nalazi neposredno iznad poželjnog praga, što upućuje na zadovoljavajuće stanje. Takav rezultat treba tumačiti i u kontekstu prostorne strukture Općine. Riječ je o površinom većoj općini s dugom obalnom linijom od 61,56 km, od čega se 16,65 km odnosi na prirodne i uređene plaže, što pruža dobru prostornu osnovu za raspodjelu korisnika duž obale. To znači da na razini cijele destinacije kupališni prostor zasad još uvijek omogućuje prihvatljiv odnos između raspoložive površine i broja potencijalnih kupača. Istodobno, pokazatelj treba tumačiti oprezno, jer prikazuje odnos na razini cijele destinacije i ne odražava nužno stanje na pojedinim najposjećenijim plažama ili u najopterećenijim dijelovima obale. U tom smislu, rezultat prije svega potvrđuje da Pašman, zahvaljujući opsegu kupališnog prostora i razvedenosti obale, još uvijek raspolaže vrijednim prostornim resursom koji omogućuje visoku razinu komfora korisnika. Budući da je plažni prostor jedan od ključnih resursa destinacije i važan dio njezine ukupne privlačnosti, u budućem razdoblju poželjno je zadržati pokazatelj iznad razine od 8 m² po kupaču, odnosno očuvati standard visoke razine komfora i niske gustoće korištenja kao jedno od važnih obilježja kvalitete boravka na području Općine Pašman.

13. Kakvoća zraka na mjernim stanicama na području destinacije tijekom razdoblja lipanj – rujan u odnosu na ostatak godine

Pokazatelj prati službeno stanje kvalitete zraka na području destinacije na temelju mjerenja relevantnih onečišćujućih tvari. Njegova je svrha procijeniti okolišnu kvalitetu prostora i moguće učinke turističkog i drugog sezonskog opterećenja na zdravlje ljudi i očuvanost okoliša.

Pokazatelj	**Kakvoća zraka na mjernim stanicama na području destinacije tijekom razdoblja lipanj – rujan u odnosu na ostatak godine**				
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje				
Vrijednosti: [4]	**2021.**	**2022.**	**2023.**	**2024.**	**2025.**
	I kategorija za lebdeće čestice II kategorija za prizemni ozon	**I kategorija za lebdeće čestice II kategorija za prizemni ozon**	**I kategorija za lebdeće čestice I kategorija za prizemni ozon**	**I kategorija za lebdeće čestice I kategorija za prizemni ozon**	**I kategorija za lebdeće čestice I kategorija za prizemni ozon**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Prihvatljiva razina kvalitete zraka definirana je važećim zakonodavnim okvirom Republike Hrvatske. Sukladno Zakonu o zaštiti zraka i pripadajućim uredbama, I. kategorija kvalitete zraka označava čist ili neznatno onečišćen zrak, odnosno stanje u kojem nisu prekoračene granične i ciljne vrijednosti propisane za relevantne onečišćujuće tvari. II. kategorija kvalitete zraka označava onečišćen zrak, odnosno situaciju u kojoj dolazi do prekoračenja propisanih vrijednosti. S aspekta prihvatnog kapaciteta i održivosti destinacije, prihvatljiv standard predstavlja zadržavanje I. kategorije kvalitete zraka, budući da ona osigurava zaštitu zdravlja stanovništva i posjetitelja te očuvanje okolišne kvalitete prostora.				
Ciljani standard:	I. kategorija kvalitete zraka (čist ili neznatno onečišćen zrak)				

Područje Općine Pašman pripada zoni HR 5 – Dalmacija. U 2021. i 2022. godini lebdeće čestice bile su ocijenjene I. kategorijom, dok je za prizemni ozon utvrđena II. kategorija. U razdoblju 2023.–2025. i lebdeće čestice i prizemni ozon ocijenjeni su I. kategorijom, što upućuje na poboljšanje i stabilizaciju stanja u posljednje tri godine. To znači da u novijem razdoblju nisu zabilježena prekoračenja graničnih i ciljnih vrijednosti za relevantne onečišćujuće tvari, uključujući prizemni ozon, čime je potvrđeno stabilno stanje čistoće zraka. Pritom je važno napomenuti da su u 2020. i 2021. godini za lebdeće čestice zabilježene vrijednosti I. kategorije, dok je za prizemni ozon utvrđena II. kategorija. Takva odstupanja nisu neuobičajena u mediteranskim područjima, gdje meteorološki uvjeti i fotokemijske reakcije tijekom toplijeg dijela godine mogu utjecati na povremeno povišene koncentracije ozona. Upravo zato kontinuirano zadržavanje I. kategorije u posljednje tri godine predstavlja pozitivan signal iz perspektive okolišne kvalitete i prihvatnog kapaciteta destinacije. U kontekstu Pašmana, koji se oslanja na očuvanu prirodu, boravak na otvorenom i aktivni odmor, očuvana kvaliteta zraka važan je pokazatelj da dosadašnja razina turističke aktivnosti i sezonskog opterećenja zasad ne proizvodi mjerljive negativne učinke na razini zone. Istodobno, pokazatelj ostaje osjetljiv na rast prometa i sezonsku koncentraciju mobilnosti, zbog čega je u idućem razdoblju poželjno zadržati I. kategoriju kvalitete zraka i pravodobno pratiti eventualne znakove pogoršanja.

14. Utjecaj turizma na izgled destinacije

Pokazatelj pokazuje kako lokalno stanovništvo doživljava prostorne i vizualne promjene povezane s razvojem turizma. Koristi se za procjenu doprinosi li turizam, iz perspektive zajednice, uređenju prostora i identitetu mjesta ili stvara pritiske koji narušavaju izgled destinacije.

Pokazatelj	**Utjecaj turizma na izgled destinacije**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	39,6 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Smjernice UNWTO i ETIS ne propisuju univerzalne granične vrijednosti za percepciju utjecaja turizma na izgled destinacije, već naglašavaju važnost kontinuiranog praćenja stavova lokalnog stanovništva. Za potrebe analitičkog praćenja definiraju se orijentacijski pragovi, u skladu s uobičajenim pristupom u istraživanjima zadovoljstva i quality management literaturi: 1. **≥ 70% – vrlo visoka razina pozitivne percepcije** 2. **50 -70% – umjereno pozitivna percepcija** 3. **30 - 50% – podijeljeni stavovi** 4. **< 30% – dominantno negativna percepcija** Prihvatljivim standardom smatra se udio iznad 50 %, jer takva razina upućuje na prevladavajuće pozitivno vrednovanje učinaka turizma na izgled prostora.
Ciljani standard:	**≥ 50%**

Vrijednost pokazatelja od 39,6 % pokazuje da manje od polovice ispitanih stanovnika smatra kako turizam pozitivno utječe na izgled destinacije. Takav rezultat upućuje na podijeljene, ali pretežito suzdržane stavove lokalne zajednice o tome doprinosi li turistički razvoj uređenju prostora, vizualnoj kvaliteti naselja i općem dojmu destinacije. Budući da je prihvatljiv standard postavljen na razini iznad 50 %, početna vrijednost pokazatelja nalazi se ispod poželjnog praga. To sugerira da stanovnici trenutačne prostorne i vizualne učinke turizma ne doživljavaju dovoljno jasno kao unapređenje prostora. U kontekstu Pašmana takav rezultat ima dodatnu težinu, jer su izgled naselja, krajobraz, obalni prostor i očuvanost mjesta važan dio i kvalitete života stanovništva i privlačnosti same destinacije. Pokazatelj zato upućuje na potrebu pažljivijeg povezivanja turističkog razvoja s uređenjem javnih površina, komunalnim standardom, očuvanjem identiteta mjesta i kvalitetom prostornog planiranja. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je povećati udio pozitivnih odgovora iznad 50 %, jer bi zadržavanje ili pad ispod sadašnje razine mogao upućivati na daljnje slabljenje društvene prihvatljivosti vizualnih i prostornih učinaka turizma.

15. Utjecaj turizma na korištenje javnog prostora

Pokazatelj pokazuje kako lokalna zajednica doživljava utjecaj turizma na dostupnost, funkcionalnost i kvalitetu javnih površina. Njime se prati doprinosi li turistički razvoj boljem korištenju javnog prostora ili stvara pritiske i konflikte između potreba stanovnika i posjetitelja.

Pokazatelj	**Utjecaj turizma na korištenje javnog prostora**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	26,18 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Kao i kod ostalih pokazatelja percepcije lokalnog stanovništva, UNWTO i ETIS okvir ne propisuju univerzalne granične vrijednosti, već naglašavaju važnost kontinuiranog praćenja stavova zajednice. Za potrebe analitičkog praćenja definiraju se orijentacijski pragovi, u skladu s pristupima u istraživanjima zadovoljstva i quality management literaturi: 1. **≥ 70 % – vrlo visoka razina pozitivne percepcije** 2. **50 - 70 % – umjereno pozitivna percepcija** 3. **30 - 50 % – podijeljeni stavovi** 4. **< 30 % – dominantno negativna percepcija** Prihvatljivom razinom smatra se vrijednost iznad 50 %, jer upućuje na prevladavajuće pozitivan stav lokalne zajednice.
Ciljani standard:	**≥ 50%**

Vrijednost pokazatelja od 26,18 % pokazuje da tek manji dio ispitanih stanovnika smatra kako turizam pozitivno utječe na korištenje javnog prostora. Budući da ovaj udio obuhvaća samo pozitivne odgovore, odnosno više razine slaganja u anketi, rezultat upućuje na pretežito suzdržanu ili negativnu percepciju učinaka turizma na dostupnost, funkcionalnost i kvalitetu zajedničkih površina. U odnosu na prihvatljivi standard od ≥ 50 %, početna vrijednost pokazatelja nalazi se znatno ispod poželjne razine, i to toliko da ne doseže ni donju granicu zone u kojoj bi se moglo govoriti o ograničenoj društvenoj prihvatljivosti. To sugerira da lokalna zajednica trenutačno ne prepoznaje turistički razvoj kao čimbenik koji u dovoljnoj mjeri unapređuje korištenje javnog prostora, nego prije kao proces koji može ograničavati njegovu dostupnost ili mijenjati način njegova svakodnevnog korištenja. U kontekstu Pašmana to je osobito važno jer su javni prostor, obalna zona, mjesta susreta i svakodnevnog boravka važan dio i kvalitete života stanovništva i ukupnog doživljaja destinacije. Riječ je o jednom od izraženijih odstupanja među prostornim pokazateljima, što ovom rezultatu daje posebnu težinu u ukupnoj slici prihvatnog kapaciteta destinacije. Pokazatelj zato upućuje na potrebu pažljivijeg upravljanja javnim prostorom u uvjetima turističkog razvoja, osobito kroz očuvanje njegove dostupnosti za lokalno stanovništvo, bolju organizaciju korištenja u sezoni i izbjegavanje konflikta između rezidentne i turističke funkcije prostora. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je povećati udio pozitivnih odgovora iznad 50 %, jer bi zadržavanje ovako niske razine upućivalo na trajno slabu društvenu prihvatljivost turističkih učinaka na zajedničke prostore.

16. Zadovoljstvo ljepotom i uređenošću mjesta (kulturni i prirodni aspekti) kao i glavnih atrakcija

Pokazatelj pokazuje kako posjetitelji doživljavaju ljepotu i uređenost mjesta te glavnih atrakcija. Koristan je jer otkriva u kojoj mjeri izgled prostora i razina uređenosti pridonose ukupnoj kvaliteti boravka i privlačnosti destinacije.

Pokazatelj	**Zadovoljstvo ljepotom i uređenošću mjesta (kulturni i prirodni aspekti) kao i glavnih atrakcija**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	2025.
	Posjetitelji zadovoljni ljepotom mjesta - 66,45 % **Posjetitelji zadovoljni uređenošću mjesta - 40,79 %** **Posjetitelji zadovoljni uređenošću glavnih atrakcija - 40,13 %**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	UNWTO i ETIS okvir preporučuju praćenje zadovoljstva posjetitelja, ali ne propisuju univerzalne granične vrijednosti. Za potrebe analitičkog praćenja u okviru Plana upravljanja primjenjuju se orijentacijski pragovi uobičajeni u istraživanjima zadovoljstva i quality management literaturi: 1. **≥ 85 % – vrlo visoka razina zadovoljstva** 2. **70 – 85 % – visoka razina zadovoljstva** 3. **50 – 70 % – umjerena razina zadovoljstva** 4. **< 50 % – niska razina zadovoljstva** Prihvatljivom razinom smatra se vrijednost iznad 70 %, dok se raspon 50–70 % smatra signalom potrebe za unaprjeđenjem pojedinih elemenata ponude.
Ciljani standard:	**≥ 70%**

Pokazatelj zadovoljstva ljepotom i uređenošću mjesta pokazuje da posjetitelji najpozitivnije doživljavaju ljepotu samog prostora, dok su ocjene uređenosti mjesta i glavnih atrakcija osjetno niže. U 2025. godini 66,45 % ispitanika iskazalo je zadovoljstvo ljepotom mjesta, dok zadovoljstvo uređenošću mjesta iznosi 40,79 %, a zadovoljstvo uređenošću glavnih atrakcija 40,13 %. Takav odnos upućuje na to da Pašman raspolaže prepoznatljivim prirodnim i ambijentalnim vrijednostima, ali da razina uređenosti i prezentacije prostora ne prati u potpunosti kvalitetu samog prostornog doživljaja. U kontekstu destinacije to je važan signal, jer pokazuje da su upravo ljepota krajolika, prirodno okruženje i opći dojam mjesta među jačim elementima atraktivnosti, dok su uređenost javnih površina i glavnih atrakcija područja u kojima postoji vidljiv prostor za unaprjeđenje. To ne znači da je doživljaj destinacije negativan, nego da posjetitelji jasnije prepoznaju njezin prirodni i ambijentalni potencijal nego razinu njegove operativne i komunalne podrške. U odnosu na ciljani standard od ≥ 70 %, nijedna od promatranih vrijednosti još ne doseže poželjnu razinu, pri čemu pokazatelji vezani uz uređenost posebno upućuju na potrebu postupnog poboljšanja. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je povećati zadovoljstvo u sva tri segmenta, a osobito u onima koji se odnose na uređenost mjesta i glavnih atrakcija, jer upravo oni mogu snažno utjecati na ukupnu kvalitetu boravka i prepoznatljivost destinacije.

17. Razina buke u danima vršne turističke sezone u odnosu na ostatak godine u zonama mješovite

namjene po danu i noćiPokazatelj prati promjene razine buke u vršnim danima sezone u odnosu na ostatak godine, osobito u zonama u kojima se turističke i svakodnevne funkcije prostora preklapaju. Njime se procjenjuje utjecaj sezonskog turističkog opterećenja na akustičku kvalitetu prostora i kvalitetu života stanovništva.

Budući da destinacija nema izrađene karte buke, podatak nije dostupan.

18. Iritacija razinom buke u vrijeme turističke sezone

Pokazatelj pokazuje koliki dio lokalnog stanovništva tijekom turističke sezone doživljava buku kao smetnju u svakodnevici. Prati društvenu osjetljivost na akustičko opterećenje prostora i pravodobno prepoznaje napetosti između turističkih aktivnosti i kvalitete života zajednice.

Pokazatelj	**Iritacija razinom buke u vrijeme turističke sezone**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	20,81 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	UNWTO i ETIS okvir ne propisuju univerzalne granične vrijednosti za pokazatelje uznemirenosti stanovništva, već naglašavaju važnost kontinuiranog praćenja negativnih učinaka turizma na kvalitetu života lokalne zajednice. Za potrebe analitičkog praćenja definiraju se orijentacijski pragovi, u skladu s praksom istraživanja percepcije i društvene održivosti: 1. **≤ 15 % – niska razina uznemirenosti** 2. **15 – 30 % – umjerena razina uznemirenosti** 3. **30 % – visoka razina uznemirenosti** Prihvatljivom razinom za outdoor destinaciju profila Općine smatra se vrijednost ispod 15 %, koja upućuje da buka ne predstavlja značajan izvor konflikta između turizma i zajednice.
Ciljani standard:	**≤ 15 %**

Vrijednost pokazatelja od 20,81 % pokazuje da približno petina ispitanih stanovnika tijekom turističke sezone osjeća uznemirenost zbog razine buke. Takav rezultat upućuje na umjerenu razinu iritacije i pokazuje da buka u Pašmanu već jest prepoznata kao jedan od negativnih učinaka sezonskog turističkog opterećenja, iako još ne poprima razmjere izraženijeg društvenog konflikta. U odnosu na prihvatljivi standard od ≤ 15 %, početna vrijednost pokazatelja nalazi se iznad poželjne razine. To sugerira da turističke aktivnosti, promet, ugostiteljski sadržaji i sezonska koncentracija ljudi u određenim dijelovima naselja već utječu na kvalitetu svakodnevnog života dijela lokalnog stanovništva. U kontekstu Pašmana to je osobito važno jer se destinacija oslanja na mir, boravak na otvorenom i kvalitetu ambijenta kao važne elemente identiteta i doživljaja prostora. Pokazatelj zato upućuje na potrebu pažljivijeg upravljanja izvorima sezonske buke, osobito u naseljima i

razdobljima pojačane turističke aktivnosti. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je smanjiti udio uznemirenih stanovnika ispod 15 %, jer bi daljnji rast ovog pokazatelja upućivao na jačanje konflikta između turističke funkcije destinacije i kvalitete života lokalne zajednice.

19. Utjecaj buke na kvalitetu boravka

Pokazatelj pokazuje u kojoj mjeri buka utječe na doživljaj boravka iz perspektive posjetitelja. Njegovo praćenje pomaže prepoznati narušava li akustičko opterećenje kvalitetu turističkog iskustva i reputaciju destinacije kao ugodnog mjesta za odmor.

Pokazatelj	**Utjecaj buke na kvalitetu boravka**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	7,24 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	UNWTO i ETIS okvir ne propisuju univerzalne granične vrijednosti za pokazatelje nezadovoljstva posjetitelja, već naglašavaju važnost kontinuiranog praćenja negativnih utjecaja turizma na kvalitetu boravka. Za potrebe analitičkog praćenja definiraju se sljedeći orijentacijski pragovi: 1. **≤ 15 % – niska razina nezadovoljstva** 2. **15 – 30 % – umjerena razina nezadovoljstva** 3. **> 30 % – visoka razina nezadovoljstva** Prihvatljivom razinom smatra se udio ispod 15 %, jer takva vrijednost upućuje na to da buka ne predstavlja značajan negativan čimbenik u doživljaju destinacije.
Ciljani standard:	**≤ 15 %**

Vrijednost pokazatelja od 7,24 % pokazuje da je udio posjetitelja nezadovoljnih utjecajem buke na kvalitetu boravka u Općini Pašman razmjerno nizak. Takav rezultat upućuje na to da buka, iz perspektive većine turista i jednodnevnih posjetitelja, trenutačno ne predstavlja izraženiji negativan čimbenik ukupnog doživljaja destinacije. Budući da je prihvatljivi standard postavljen na razini ≤ 15 %, početna vrijednost pokazatelja nalazi se unutar zone niske razine nezadovoljstva. To je važan signal za destinaciju poput Pašmana, koja se oslanja na mir, boravak na otvorenom i kvalitetu ambijenta kao važne elemente turističke privlačnosti. U tom smislu, rezultat potvrđuje da sadašnja razina turističke aktivnosti i sezonskog opterećenja zasad ne narušava bitno kvalitetu boravka kroz percepciju buke. Istodobno, pokazatelj treba promatrati zajedno s percepcijom lokalnog stanovništva, jer buka ne mora jednako djelovati na rezidentnu i turističku populaciju. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je zadržati vrijednost ispod 15 %, jer bi njezin rast mogao upućivati na postupno narušavanje kvalitete boravka i slabljenje percepcije destinacije kao ugodnog mjesta za odmor.

20. Udio stambenih jedinica turističke namjene (komercijalni i nekomercijalni kapaciteti) u ukupnom broju stambenih jedinica

Pokazatelj pokazuje koliko je u ukupnom stambenom fondu zastupljena turistička i povremena funkcija stanovanja. Njime se prati razina sekundarizacije prostora i moguće promjene u demografskoj, društvenoj i funkcionalnoj strukturi destinacije.

Pokazatelj	**Udio stambenih jedinica turističke namjene (komercijalni i nekomercijalni kapaciteti) u ukupnom broju stambenih jedinica**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti: [4]	**2019.**	**2023.**	**2024.**	**2025.**
	66,07%	**103,52%**	**103,52%**	**104,63%**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za potrebe praćenja u okviru Plana upravljanja primjenjuju se sljedeći orijentacijski rasponi: 1. **≤ 50 % – uravnotežena struktura stanovanja** 2. **50 – 100 % – izražena sekundarizacija stanovanja** 3. **> 100 % – dominacija kuća i stanova za odmor nad stalnim stanovanjem** Vrijednosti iznad 100 % znače da broj kuća i stanova za odmor premašuje broj stanova za stalno stanovanje, što upućuje na strukturnu transformaciju naselja u izrazito turističku zonu.			
Ciljani standard:	**Zadržati postojeće stanje (≤ 150%)**			

Vrijednost pokazatelja od 104,63 % pokazuje da broj stambenih jedinica turističke namjene na području Općine Pašman već premašuje broj stambenih jedinica namijenjenih stalnom stanovanju. Takav rezultat upućuje na to da je proces sekundarizacije stanovanja u destinaciji dosegnuo razinu na kojoj turistička i povremena funkcija prostora više nisu dopunske, nego strukturno vrlo snažno oblikuju stambeni fond i karakter naselja. Kretanje pokazatelja od 66,07 % u 2019. do 104,63 % u 2025. pokazuje jasan trend rasta, odnosno postupno jačanje turističke i sekundarne namjene stanovanja. Pritom je važno naglasiti da se skok između 2019. i 2023. može djelomično objasniti rastom broja registriranih kuća i stanova za odmor, ali i smanjenjem broja stambenih jedinica namijenjenih stalnom stanovanju između popisnih razdoblja. U tom smislu, pokazatelj ne upućuje samo na širenje turističke funkcije, nego i na promjenu odnosa između stanovanja i turističkog korištenja prostora. U kontekstu Pašmana takav rezultat ima posebnu težinu jer potvrđuje da turistički razvoj i sekundarno stanovanje već snažno utječu na demografsku, društvenu i funkcionalnu strukturu naselja. Pokazatelj može upućivati i na trend prenamjene dijela stambenih objekata iz funkcije stanovanja u funkciju turističkog ili povremenog korištenja, što dugoročno može djelovati na dostupnost stanovanja, sezonalnost života i stabilnost lokalne zajednice. Budući da je ciljani standard definiran kao

zadržavanje postojećeg stanja do razine od 150 %, pokazatelj još uvijek ostaje unutar postavljenog okvira, ali njegov smjer kretanja jasno pokazuje potrebu da se daljnji rast pažljivo prati i drži pod kontrolom.

21. Maksimalni potencijal izgradnje na neizgrađenim i izgrađenim dijelovima građevinskog područja naselja mješovite namjene

Pokazatelj pokazuje koliki je razvojni potencijal stambene izgradnje predviđen postojećim planskim okvirom. Procjenjuje pritisak na infrastrukturu, komunalije, okoliš i društvenu strukturu destinacije.

Pokazatelj	**Maksimalni potencijal izgradnje na neizgrađenim i izgrađenim dijelovima građevinskog područja naselja mješovite namjene**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	2025.
	50.961 stambenih jedinica
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Prihvatljivost se u ovom slučaju ne definira kroz apsolutnu brojku, već kroz odnos između maksimalno planiranog kapaciteta i postojećeg stanja te kroz sposobnost destinacije da eventualni rast prati infrastrukturno, okolišno i društveno održivo. Kritična razina smatrat će se dostignutom u trenutku kada realizacija značajnog dijela planiranog potencijala uzrokuje mjerljive negativne učinke u drugim dimenzijama prihvatnog kapaciteta (infrastruktura, stanovanje, okoliš, percepcija lokalne zajednice).
Ciljani standard:	**n/p**

Vrijednost pokazatelja od 50.961 mogućih stambenih jedinica pokazuje da prostorno-planski okvir na području Općine Pašman predviđa vrlo velik razvojni potencijal stanogradnje unutar postojećih građevinskih područja naselja mješovite namjene. Takav kapacitet višestruko nadmašuje broj danas izgrađenih stambenih jedinica, što upućuje na to da planski dopušten prostor za buduću izgradnju daleko prelazi sadašnje stanje i predstavlja važan čimbenik budućeg pritiska na prostor, infrastrukturu i društvenu strukturu destinacije. U odnosu na postojeće stanje, ovaj pokazatelj treba tumačiti posebno pažljivo. Na području Općine trenutno je evidentirano 4.087 izgrađenih stambenih jedinica, od kojih se 2.233 koriste za stalno stanovanje. U tom kontekstu maksimalni planski kapacitet ne govori samo o mogućnosti buduće stambene izgradnje, nego i o potencijalu daljnjeg širenja turističke i sekundarne funkcije prostora, osobito ako se realizacija značajnijeg dijela tog potencijala bude odvijala pod utjecajem tržišta nekretnina, apartmanizacije i potražnje za povremenim boravkom. Dodatnu težinu pokazatelju daje struktura samog potencijala. Prema procjeni, najveći broj mogućih stambenih jedinica odnosi se na izgrađeni dio građevinskog područja, gdje dopušteni kapacitet doseže 34.384 jedinice, dok se na neizgrađenom dijelu, uzimajući u obzir minimalnu površinu građevne čestice, procjenjuje mogućnost realizacije još 16.577 jedinica. To pokazuje da razvojni pritisak ne proizlazi samo iz širenja na nove prostore, nego i iz vrlo velikog potencijala rekonstrukcije, dogradnje i prenamjene unutar već formiranih naselja. Budući

da se prihvatljivost ovog pokazatelja ne definira kroz fiksnu brojčanu granicu, njegova se važnost ogleda u upozorenju na razmjer planski dopuštene transformacije prostora. U tom smislu, pokazatelj upućuje na potrebu vrlo opreznog upravljanja realizacijom tog potencijala, kako budući razvoj ne bi doveo do prekomjernog opterećenja infrastrukture, daljnje sekundarizacije stanovanja i slabljenja rezidentne funkcije naselja.

22. Mogućnosti nove stambene izgradnje na neizgrađenim površinama mješovite namjene građevinskog područja naselja

Pokazatelj pokazuje koliki razvojni potencijal za novu stambenu izgradnju postoji na još neizgrađenim dijelovima građevinskog područja naselja. Koristan je jer upućuje na mogući budući pritisak na prostor, infrastrukturu, okoliš i strukturu destinacije ako se taj potencijal počne intenzivnije realizirati.

Pokazatelj	**Mogućnosti nove stambene izgradnje na neizgrađenim površinama mješovite namjene građevinskog područja naselja**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	2025.
	16.577 stambenih jedinica
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Prihvatljivost se i kod ovog pokazatelja, kao i kod prethodnog, ne definira kroz apsolutni broj planiranih jedinica, već kroz sposobnost destinacije da eventualnu realizaciju tog potencijala uskladi s infrastrukturnim kapacitetima, zaštitom prostora, demografskom održivošću i strateškim razvojnim ciljevima. Kritična razina doseže se u trenutku kada realizacija planiranog kapaciteta počne narušavati ravnotežu u drugim dimenzijama prihvatnog kapaciteta.
Ciljani standard:	**n/p**

Vrijednost pokazatelja od 16.577 mogućih novih stambenih jedinica pokazuje da na neizgrađenim površinama mješovite namjene unutar građevinskog područja naselja postoji vrlo velik potencijal buduće stambene izgradnje. Takav rezultat upućuje na to da i neurbanizirani dijelovi prostora već sada nose značajan planski kapacitet koji, ako se realizira u većem opsegu, može bitno promijeniti prostornu i funkcionalnu strukturu naselja. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba tumačiti zajedno s činjenicom da ukupna površina neizgrađenog dijela građevinskog područja naselja stambene i mješovite namjene iznosi 1.170.086 m². Prema važećim planskim uvjetima, minimalna površina građevne čestice određena je na 400 m² za tip A i 600 m² za tip B, što dodatno pokazuje koliki je razvojni potencijal prostora koji još nije urbaniziran. Procjena ukupnog broja mogućih čestica minimalne veličine, odnosno 2.925 za tip A i 1.950 za tip B, potvrđuje da neizgrađeni dio građevinskog područja predstavlja važnu rezervu buduće izgradnje. Ovakav pokazatelj ne znači da će se cjelokupni planski potencijal nužno realizirati, ali jasno upozorava na razmjere mogućeg budućeg pritiska na infrastrukturu, komunalne sustave, okoliš i društvenu strukturu destinacije. U uvjetima izražene turističke potražnje i sekundarizacije stanovanja, potencijal nove

izgradnje nije važno promatrati samo kao razvojnu mogućnost, nego i kao rizik od daljnjeg širenja turističke i povremene funkcije prostora. Pokazatelj zato upućuje na potrebu vrlo opreznog upravljanja neizgrađenim dijelovima građevinskog područja, kako buduća realizacija ne bi narušila prostornu ravnotežu, rezidentnu funkciju naselja i dugoročnu održivost destinacije.

23. Utjecaj pretvaranja stanova u turističke apartmane na kvalitetu života u destinaciji

Pokazatelj pokazuje udio lokalnog stanovništva koji negativno doživljava širenje apartmanizacije i njezin utjecaj na kvalitetu života. Njime se prati društvena prihvatljivost turističke transformacije stambenog fonda te moguće posljedice za stanovanje, identitet mjesta i društvenu koheziju.

Pokazatelj	**Utjecaj pretvaranja stanova u turističke apartmane na kvalitetu života u destinaciji**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	29,2%
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	UNWTO i ETIS ne propisuju univerzalne granične vrijednosti za pokazatelje negativne percepcije apartmanizacije. Za potrebe analitičkog praćenja primjenjuju se orijentacijski pragovi, usklađeni s pristupom korištenim kod ostalih pokazatelja negativne percepcije: 1. **≤ 15 % – niska razina negativne percepcije** 2. **15 – 30 % – umjerena razina negativne percepcije** 3. **> 30 % – izražena razina negativne percepcije** Prihvatljivom razinom smatrala bi se vrijednost ispod 15 %, jer upućuje na to da proces apartmanizacije ne generira značajnije društvene napetosti niti percepciju gubitka stambene ravnoteže.
Ciljani standard:	**≤ 30**

Vrijednost pokazatelja od 29,2 % pokazuje da gotovo trećina ispitanih stanovnika negativno ili vrlo negativno doživljava utjecaj pretvaranja stanova i kuća u turističke apartmane na kvalitetu života u destinaciji. Takav rezultat upućuje na umjerenu, ali već jasno vidljivu razinu društvene osjetljivosti prema procesu apartmanizacije i pokazuje da dio lokalne zajednice u tom procesu prepoznaje konkretne rizike za svakodnevni život i strukturu naselja. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba tumačiti zajedno s drugim pokazateljima koji potvrđuju snažnu prisutnost kuća i stanova za odmor, privatnog smještaja i sekundarnog stanovanja. Zbog toga negativna percepcija apartmanizacije ne odražava samo apstraktan stav prema turizmu, nego i zabrinutost zbog mogućeg slabljenja rezidentne funkcije stanovanja, promjene karaktera mjesta i dugoročnog utjecaja na dostupnost stanovanja i društvenu koheziju. Iako se pokazatelj još nalazi unutar ciljanog standarda od ≤ 30, njegova vrijednost je vrlo blizu gornjoj granici prihvatljivosti, što znači da prostor za pogoršanje gotovo ne postoji. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je smanjiti udio negativne i vrlo negativne percepcije, jer bi svaki daljnji rast iznad sadašnje razine upućivao na jačanje društvenih napetosti povezanih s turističkom transformacijom stambenog fonda.

24. Vršno opterećenje i udio objekata u lancu turizma (hoteli, komercijalni i nekomercijalni smještaj, ugostiteljski objekti i sl. u vršnom opterećenju) – voda

Pokazatelj pokazuje u kojoj mjeri turistička aktivnost pridonosi vršnom opterećenju sustava vodoopskrbe u razdoblju najveće potrošnje. Procjenjuje osjetljivost mreže na sezonski turistički pritisak i potreba za usklađivanjem turističkog razvoja s kapacitetima vodoopskrbnog sustava.

Pokazatelj	**Vršno opterećenje i udio objekata u lancu turizma (hoteli, komercijalni i nekomercijalni smještaj, ugostiteljski objekti i sl. u vršnom opterećenju) - voda**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti: [4]	2019.	2023.	2024.	**2025.**
	600,13 %	**391,88 %**	**316,22 %**	**302 %**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Ne postoje univerzalno propisane granične vrijednosti za udio turističkih objekata u vršnom opterećenju vodovodne mreže, već se naglasak stavlja na odnos između sezonskog povećanja potrošnje i kapaciteta sustava. Prihvatljivom razinom za destinaciju osjetljivog prirodnog okruženja smatra se ona pri kojoj sustav može osigurati kontinuiranu i stabilnu opskrbu vodom bez redukcija, izvanrednih mjera ili ugrožavanja sigurnosti stanovništva i turista.			
Ciljani standard:	**Nesmetana opskrba vodom**			

Kretanje pokazatelja od 600,13 % u 2019. do 302 % u 2025. pokazuje jasan trend smanjenja omjera potrošnje vode povezane s turističkim noćenjima u odnosu na prosječnu potrošnju stalnih stanovnika. Takav trend na prvi pogled upućuje na relativno smanjenje sezonskog opterećenja koje turizam stvara na vodoopskrbni sustav. Međutim, ovaj trend treba tumačiti oprezno. Prema dostupnim podacima, potrošnja vode registrirana od strane javnog opskrbljivača u mjesecima s najmanjim brojem noćenja porasla je u razdoblju 2019.–2025. znatno brže nego potrošnja u mjesecima vrhunca sezone, što može upućivati na to da zimska i predsezonska prisutnost korisnika prostora raste brže nego što je vidljivo iz prijavljenih turističkih noćenja. Unatoč padu pokazatelja, vrijednost od 302 % i dalje potvrđuje da je potrošnja vode povezana s turističkim boravkom višestruko veća od prosječne potrošnje stalnog stanovništva, što znači da turizam i dalje snažno utječe na vršno opterećenje vodovodne mreže, osobito u otočnom prostoru s izraženom sezonalnošću i osjetljivošću vodnih resursa. Prihvatljivi standard za ovaj pokazatelj definiran je kvalitativno, kao osiguranje nesmetane opskrbe vodom bez redukcija i izvanrednih mjera, budući da za ovaj tip pokazatelja ne postoji metodološki utemeljeni numerički prag koji bi bio primjenjiv u mediteranskom otočnom kontekstu. Pokazatelj zato upućuje na potrebu da se postojeći trend promatra zajedno s promjenama u obrascima korištenja prostora tijekom cijele godine te da se i dalje osigurava nesmetana opskrba vodom kao temeljni preduvjet funkcioniranja destinacije i kvalitete života.

Napomena: u matrici scenarija primijenjen je orijentacijski numerički prag od 400 % kao konzervativna gornja granica prihvatljivog sezonskog opterećenja, izveden iz načela dvostrukog baznog kapaciteta. Budući da ovaj prag nije propisan Pravilnikom niti standardiziran u PAP/RAC literaturi, u sljedećem ciklusu mjerenja preporučuje se razmotriti njegovo zadržavanje uz obrazloženje ili povratak na isključivo kvalitativni standard.

25. Vršno opterećenje i udio objekata u lancu turizma (hoteli, komercijalni i nekomercijalni smještaj, ugostiteljski objekti i sl. u vršnom opterećenju) – električna energija

Pokazatelj prikazuje koliko je dodatno energetsko opterećenje turizma u odnosu na potrošnju stalnog stanovništva, osobito u razdoblju vrhunca sezone. Procjenjuje otpornost energetske infrastrukture te kao podloga za planiranje energetske učinkovitosti i održivijeg upravljanja potrošnjom.

Pokazatelj	**Vršno opterećenje i udio objekata u lancu turizma (hoteli, komercijalni i nekomercijalni smještaj, ugostiteljski objekti i sl. u vršnom opterećenju) - električna energija**				
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine				
Vrijednosti: [4]	2021.	2022.	2023.	2024.	**2025.**
	n/p	**n/p**	**n/p**	**n/p**	**n/p**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Ne postoje univerzalno propisane granične vrijednosti za omjer potrošnje električne energije po turističkom noćenju u odnosu na potrošnju stalnog stanovništva. Prihvatljivom razinom smatralo bi se stanje u kojem elektroenergetska mreža može stabilno funkcionirati tijekom vršnih opterećenja, bez redukcija, prekida u opskrbi i izvanrednih intervencija, uz mogućnost daljnje integracije mjera energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije.				
Ciljani standard:	**Nesmetana opskrba električnom energijom**				

Za ovaj pokazatelj početna vrijednost još nije utvrđena, zbog čega u ovoj fazi nije moguće kvantitativno procijeniti u kojoj mjeri turistička aktivnost doprinosi vršnom opterećenju elektroenergetske mreže na području Općine Pašman. Unatoč tome, sam sadržaj pokazatelja je vrlo važan jer se odnosi na jedno od ključnih infrastrukturnih pitanja održivosti destinacije, osobito u uvjetima izražene sezonalnosti i koncentracije potrošnje u ljetnim mjesecima. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba promatrati zajedno s drugim pokazateljima koji potvrđuju visok sezonski intenzitet turističke aktivnosti, velik udio privatnog i nekomercijalnog smještaja te snažno opterećenje sustava u vršnom dijelu godine. To znači da će, nakon što podatak bude dostupan, pokazatelj biti važan ne samo za razumijevanje energetske potrošnje povezane s turizmom, nego i za procjenu otpornosti mreže, potrebe za ulaganjima te mogućnosti uvođenja mjera energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije. Budući da je ciljani standard definiran kao

nesmetana opskrba električnom energijom, pokazatelj će u budućem razdoblju biti važno pratiti prije svega iz perspektive funkcionalnosti sustava tijekom vršnih opterećenja. Nakon utvrđivanja početne vrijednosti poželjno je održavati stanje u kojem povećanje turističke aktivnosti ne dovodi do prekida u opskrbi, redukcija ili izvanrednih intervencija, nego ostaje unutar granica koje elektroenergetska infrastruktura može pouzdano podnijeti.

26. Broj djelatnika na održavanju javnih površina u odnosu na m² javnih površina koje se održavaju

Pokazatelj pokazuje koliki su operativni kapaciteti destinacije za održavanje javnih površina u odnosu na opseg prostora koji se redovito održava. Koristan je jer upućuje može li komunalni sustav osigurati čistoću, urednost, sigurnost i funkcionalnost javnog prostora u razdobljima pojačanog opterećenja.

Pokazatelj	**Broj djelatnika na održavanju javnih površina u odnosu na m² javnih površina koje se održavaju**				
Učestalost mjerenja	Svake tri godine				
Vrijednosti:	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.
	zatraženo	zatraženo	zatraženo	zatraženo	10
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Ne postoje univerzalno propisane granične vrijednosti, budući da optimalan omjer radnika i površine javnih prostora ovisi o strukturi naselja, tipu javnih površina, intenzitetu korištenja te razini turističkog opterećenja. U praksi komunalnog upravljanja prihvatljivom se razinom smatra ona pri kojoj sustav održavanja može osigurati urednost, sigurnost i funkcionalnost javnih površina bez vidljivog pogoršanja standarda čistoće u vršnim razdobljima.				
Ciljani standard:	**Nesmetano održavanje javnih površina**				

27. Kapaciteti (ljudski i tehnološki) za odvoz otpada

Pokazatelj pokazuje operativne kapacitete sustava za prikupljanje i zbrinjavanje otpada u odnosu na sezonska povećanja otpada. Njime se procjenjuje može li sustav gospodarenja otpadom održati potrebnu razinu čistoće, zdravstvene sigurnosti i zaštite okoliša u razdobljima najvećeg opterećenja.

Zbog nedostatka i nedostupnosti podataka pokazatelj nije moguće izračunati.

28. Iritacija neprimjereno odloženim otpadom tijekom turističke sezone

Pokazatelj pokazuje koliko je lokalno stanovništvo osjetljivo na problem neprimjereno odloženog otpada tijekom turističke sezone. Njime se prepoznaje utječe li sezonsko opterećenje na čistoću prostora, komunalni standard i kvalitetu života u destinaciji.

Pokazatelj	**Iritacija neprimjereno odloženim otpadom tijekom turističke sezone**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	64,52 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	UNWTO i ETIS okvir ne propisuju univerzalne granične vrijednosti za razinu uznemirenosti stanovništva pojedinim negativnim učincima turizma. Za potrebe analitičkog praćenja definiraju se orijentacijski pragovi kao i kod prethodnih sličnih pokazatelja: **1. ≤ 15 % – niska razina uznemirenosti** **2. 15 - 30 % – umjerena razina uznemirenosti** **3. > 30 % – izražena razina uznemirenosti** Prihvatljivom razinom za destinaciju koja teži očuvanju visoke kvalitete života lokalnog stanovništva smatrat će se vrijednost ≤ 15 %, dok sve vrijednosti iznad 30 % upućuju na potrebu sustavnih intervencija u upravljanju problemom.
Ciljani standard:	**≤ 30%**

Vrijednost pokazatelja od 64,52 % pokazuje da je više od polovice ispitanih stanovnika tijekom turističke sezone uznemireno neprimjereno odloženim otpadom. Takav rezultat upućuje na izrazito visoku razinu iritacije i jasno pokazuje da pitanje otpada u percepciji lokalne zajednice nije rubni komunalni problem, nego jedan od vidljivijih negativnih učinaka turističkog opterećenja na kvalitetu života. U odnosu na prihvatljivi standard, koji za ovakav tip pokazatelja ostaje postavljen na razini ≤ 15 %, a ciljanu razinu na ≤ 30 %, početna vrijednost pokazatelja znatno odstupa od poželjnog stanja. To sugerira da postojeći sustav prikupljanja, odvoza i upravljanja otpadom u vršnim razdobljima ne odgovara u dovoljnoj mjeri intenzitetu sezonskog opterećenja koje turizam stvara u prostoru. U kontekstu Pašmana to je posebno važno jer su čistoća prostora, vizualna urednost naselja i očuvanost okoliša među ključnim elementima kvalitete života stanovništva i ukupnog doživljaja destinacije. Pokazatelj zato upućuje na potrebu sustavnih i operativnih intervencija, osobito u organizaciji prikupljanja i odvoza otpada tijekom sezone, raspoloživosti spremnika, kontroli kritičnih točaka te jačanju odgovornog postupanja korisnika prostora. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je značajno smanjiti udio uznemirenih stanovnika, jer bi zadržavanje ovako visoke razine iritacije upućivalo na trajni nesklad između turističkog opterećenja i sposobnosti destinacije da održi prihvatljiv komunalni standard.

29. Procjena (ekspertna) kapaciteta prometne infrastrukture u odnosu na volumen prometa na odabranim pravcima/ točkama u danima vršne turističke sezone

Pokazatelj obuhvaća odnos između prometne potražnje i raspoložive prometne ponude, osobito u razdoblju vršnog turističkog opterećenja. Svrha pokazatelja je procijeniti razinu usluge prometne infrastrukture, identificirati potencijalna uska grla i zagušenja te utvrditi u kojoj mjeri postojeća mreža može podnijeti sezonske vršne intenzitete prometa.

Zbog nedostatka i nedostupnosti podataka za Općinu, pokazatelj nije moguće izračunati.

30. Procjena kapaciteta i iskorištenosti parkirališta u razdoblju vršne turističke sezone

Pokazatelj pokazuje koliko parkirališni kapaciteti u vršnim danima sezone odgovaraju stvarnoj potražnji za parkiranjem. Njime se procjenjuje funkcionira li sustav parkiranja s prihvatljivom razinom opterećenja ili su potrebne prilagodbe u organizaciji, upravljanju i kapacitetu parkirališne ponude.

Pokazatelj	**Procjena kapaciteta i iskorištenosti parkirališta u razdoblju vršne turističke sezone**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	90 – 100%
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za pokazatelj odnosa parkirališne ponude i potražnje ne postoje univerzalno propisane granične vrijednosti, već se u prometnom planiranju razina usluge najčešće procjenjuje prema stupnju zauzetosti kapaciteta. U stručnoj praksi smatra se da: 1. **≤ 85 % zauzetosti – zadovoljavajuća razina usluge (postoji operativna rezerva kapaciteta)** 2. **85 – 95 % – visoka razina opterećenja (smanjena fleksibilnost sustava)** 3. **> 95 % – kritična razina opterećenja (rizik zagušenja i narušavanja funkcionalnosti)** Prihvatljivom razinom za destinaciju s izraženom sezonalnošću poput Općine smatrala bi se zauzetost koja ne prelazi 85 %, jer omogućuje određenu rezervu kapaciteta i smanjuje rizik prometnih konflikata.
Ciljani standard:	**≤ 85 %**

Procjena zauzetosti parkirališnih kapaciteta u vršnim danima turističke sezone pokazuje razinu iznad 90 %, a u pojedinim danima i gotovo 100 %, što upućuje na vrlo visoko do kritično opterećenje sustava parkiranja. Iako je riječ o procjeni temeljenoj na terenskom opažanju, uz ograničenje da dio parkirališnih površina nije jasno označen niti je ukupan kapacitet precizno definiran, rezultat ipak jasno pokazuje da parkirališna infrastruktura u vršnom dijelu sezone funkcionira uz vrlo malu ili nikakvu operativnu rezervu. U kontekstu Pašmana ovaj je pokazatelj posebno važan jer se radi o destinaciji izrazito oslonjenoj na dolaske osobnim automobilima, što je vidljivo i iz ranije analizirane strukture dolazaka. U takvim okolnostima raspoloživost i

funkcionalnost parkirališta izravno utječu na kvalitetu boravka posjetitelja, prometnu protočnost i svakodnevno funkcioniranje naselja. Gotovo potpuna popunjenost kapaciteta povećava vrijeme traženja slobodnog mjesta, potiče nepropisno parkiranje i dodatno opterećuje javni prostor. U odnosu na ciljani standard od ≤ 85 %, postojeća vrijednost pokazuje da je sustav parkiranja u vršnim razdobljima već iznad poželjne razine opterećenja, što upućuje na potrebu jačeg upravljanja parkiranjem, osobito kroz preciznije definiranje kapaciteta, bolju organizaciju prometa u mirovanju i povezivanje parkirališne politike s održivijim oblicima mobilnosti. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je smanjiti razinu zauzetosti ispod 85 %, jer bi trajno zadržavanje sadašnje razine dodatno pojačalo prometne konflikte, smanjilo kvalitetu boravka i povećalo osjećaj preopterećenosti destinacije.

31. Iritacija gužvom u prometu tijekom turističke sezone

Pokazatelj pokazuje u kojoj mjeri prometne gužve tijekom turističke sezone utječu na svakodnevni život lokalnog stanovništva. Njime se prati društvena prihvatljivost sezonskog prometnog opterećenja i potreba za boljim upravljanjem prometom u destinaciji.

Pokazatelj	**Iritacija gužvom u prometu tijekom turističke sezone**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	2025.
	32,26 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	UNWTO i ETIS okvir ne propisuju univerzalne granične vrijednosti za razinu uznemirenosti stanovništva prometnim gužvama. Za potrebe analitičkog praćenja primjenjuju se sljedeći orijentacijski pragovi: 1. **≤ 15 % – niska razina uznemirenosti** 2. **15 – 30 % – umjerena razina uznemirenosti** 3. **> 30 % – izražena razina uznemirenosti** Prihvatljivom razinom za destinaciju koja teži održavanju visoke kvalitete života stanovništva smatrala bi se vrijednost ≤ 15 %, dok bi vrijednosti iznad 30 % upućivale na potrebu sustavnih intervencija u području prometnog upravljanja.
Ciljani standard:	**Dugoročno ≤ 15 %, uz kratkoročni cilj spuštanja ispod 30 %**

Vrijednost pokazatelja od 32,26 % pokazuje da gotovo trećina ispitanih stanovnika tijekom turističke sezone prometne gužve doživljava kao velik problem. Takav rezultat upućuje na izraženu razinu uznemirenosti i potvrđuje da prometno opterećenje u vršnim razdobljima već vidljivo utječe na kvalitetu svakodnevnog života lokalnog stanovništva. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj ima dodatnu težinu jer se radi o destinaciji izrazito oslonjenoj na dolaske osobnim automobilima, uz ograničen prostorni kapacitet naselja i snažan sezonski porast korištenja prometne infrastrukture. Zato prometne gužve ne predstavljaju samo prolaznu sezonsku neugodnost, nego signal da prometni sustav u vršnim mjesecima ulazi u zonu opterećenja koja utječe na

funkcionalnost prostora, osjećaj sigurnosti i svakodnevnu mobilnost stanovnika. Budući da se pokazatelj nalazi iznad granice od 30 %, on ulazi u zonu izražene uznemirenosti prema postavljenim analitičkim pragovima. To znači da je potreba za sustavnijim upravljanjem prometnim tokovima već jasno prisutna, osobito u segmentima regulacije prometa u naseljima, prometa u mirovanju i smanjenja pritiska osobnih vozila u vršnim razdobljima. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je najprije spustiti pokazatelj ispod 30 %, a dugoročno ga približiti razini od ≤ 15 %, jer bi njegovo daljnje zadržavanje ili rast upućivali na slabljenje društvene prihvatljivosti turističkog opterećenja u prometu.

32. Zadovoljstvo prometom u mjestu

Pokazatelj pokazuje kako posjetitelji doživljavaju protočnost prometa, organizaciju parkiranja i opću funkcionalnost prometnog sustava. Procjenjuje u kojoj mjeri prometna rješenja podupiru kvalitetu boravka i gdje postoje potrebe za unaprjeđenjem upravljanja prometom.

Pokazatelj	**Zadovoljstvo prometom u mjestu**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	46,05%
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	U praksi upravljanja kvalitetom i istraživanja zadovoljstva primjenjuju se sljedeći orijentacijski rasponi: 1. **≥ 70 % – visoka razina zadovoljstva** 2. **50 – 70 % – umjerena razina zadovoljstva** 3. **< 50 % – niska razina zadovoljstva** Prihvatljivom razinom za elemente koji izravno utječu na svakodnevno iskustvo boravka, poput prometa, smatra se vrijednost ≥ 70 %, dok vrijednosti ispod 50 % upućuju na potrebu sustavnih unaprjeđenja.
Ciljani standard:	**≥ 50**

Vrijednost pokazatelja od 46,05 % pokazuje da manje od polovice turista i jednodnevnih posjetitelja promet u destinaciji doživljava pozitivno. Takav rezultat upućuje na nisku razinu zadovoljstva prometnom funkcionalnošću mjesta te sugerira da prometni sustav, uključujući protočnost, organizaciju parkiranja i ukupnu dostupnost, u vršnim razdobljima ne odgovara u dovoljnoj mjeri očekivanjima posjetitelja. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj ima dodatnu težinu jer se radi o destinaciji izrazito oslonjenoj na dolaske osobnim automobilima, pri čemu promet i parkiranje izravno utječu na kvalitetu boravka. Rezultat je važno promatrati zajedno s drugim pokazateljima koji upućuju na vrlo visoku zauzetost parkirališta, izraženu ovisnost o individualnom prijevozu i pojačanu percepciju prometnih gužvi među lokalnim stanovništvom. To znači da nezadovoljstvo prometom nije izoliran nalaz, nego dio šire slike sezonskog prometnog opterećenja destinacije. Budući da se prihvatljivom razinom smatra vrijednost od najmanje 70 %, a ciljani

standard je postavljen na ≥ 50 %, početna vrijednost pokazatelja nalazi se ispod i minimalno poželjne razine. Pokazatelj zato upućuje na potrebu sustavnih unaprjeđenja u upravljanju prometom, osobito u segmentu prometa u mirovanju, organizacije kretanja unutar naselja i smanjenja pritiska osobnih vozila u vršnim razdobljima. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je najprije povećati zadovoljstvo iznad 50 %, a dugoročno ga približiti razini od 70 %.

33. Kretanje broja stanovnika u (posljednjem) desetogodišnjem razdoblju

Pokazatelj pokazuje dugoročnu demografsku dinamiku destinacije i smjer promjene broja stanovnika u posljednjem desetljeću. Njime se procjenjuje demografsku stabilnost i trendovi koji mogu upućivati na depopulaciju, slabljenje rezidentne funkcije i šire društvene učinke turističkog razvoja.

Pokazatelj	**Kretanje broja stanovnika u (posljednjem) desetogodišnjem razdoblju**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2014. – 2024.**
	0,37 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	U regionalnim analizama demografskih kretanja (Eurostat, ESPON) promjena broja stanovnika unutar desetogodišnjeg razdoblja interpretira se okvirno na sljedeći način: 1. **±5 % – demografska stabilnost** 2. **-5 % do -10 % – umjeren demografski pad** 3. **< -10 % – izražena depopulacija** Ovakva tipologija koristi se u analizama demografskih trendova europskih regija i ruralnih područja te omogućuje usporediv i metodološki utemeljen okvir interpretacije.
Ciljani standard:	**≤ + 0,5%**

Vrijednost pokazatelja od +0,37 % upućuje na demografsku stabilnost Općine Pašman u posljednjem popisnom desetogodišnjem razdoblju. Takav rezultat pokazuje da u promatranom razdoblju nije došlo do značajnijeg pada broja stanovnika, što je u otočnom i turistički opterećenom prostoru važan signal očuvanja osnovne rezidentne funkcije naselja. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj ima dodatnu težinu jer ga je važno promatrati zajedno s drugim pokazateljima koji potvrđuju snažnu prisutnost sekundarnog stanovanja, privatnog smještaja i turističke funkcije prostora. U takvim okolnostima čak i blaga stabilnost ili blagi rast broja stanovnika mogu se smatrati pozitivnim signalom, budući da ne upućuju na izraženiju depopulaciju ili ubrzano pražnjenje naselja od stalnog stanovništva. Dodatnu potvrdu takvom tumačenju daje i novija procjena stanovništva za razdoblje 2014. – 2024., prema kojoj je broj stanovnika porastao s 2.212 na 2.296, odnosno za 3,8 %. Iako se taj podatak temelji na procjeni, a ne na popisu stanovništva, on ipak

sugerira nastavak sličnog obrasca relativne demografske stabilnosti. U odnosu na interpretativni prag demografske stabilnosti od ±5 %, pokazatelj se nalazi unutar poželjnog raspona. U idućem razdoblju poželjno je zadržati barem stabilan broj stanovnika, jer bi izraženiji pad mogao upućivati na slabljenje rezidentne funkcije prostora i dugoročno narušavanje društvene održivosti destinacije.

34. Iritacija gužvom i specifično gužvama na ulicama/javnim površinama

Pokazatelj pokazuje u kojoj mjeri gužve na ulicama i javnim površinama tijekom turističke sezone utječu na svakodnevno funkcioniranje zajednice. Njime se prati društvena prihvatljivost prostornog opterećenja i potreba za boljim upravljanjem kretanjem posjetitelja i korištenjem javnog prostora.

Pokazatelj	**Iritacija gužvom i specifično gužvama na ulicama/javnim površinama**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	**2025.**
	17,2 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	UNWTO i ETIS ne propisuju univerzalne granične vrijednosti za pokazatelje društvene iritacije. Za potrebe analitičkog praćenja ovog pokazatelja definiraju se orijentacijski pragovi, u skladu s praksom istraživanja percepcije i društvenih učinaka turizma: 1. **≤ 15 % – niska razina uznemirenosti** 2. **15 – 30 % – umjerena razina uznemirenosti** 3. **30 % – izražena razina uznemirenosti** Prihvatljivom razinom za destinaciju profila Općine smatrat će se vrijednost unutar zone niske do umjerene razine uznemirenosti, uz izbjegavanje prelaska praga od 30 %, koji bi upućivao na značajnije narušavanje kvalitete života lokalne zajednice.
Ciljani standard:	**≤ 30**

Vrijednost pokazatelja od 17,2 % pokazuje da je dio lokalnog stanovništva tijekom turističke sezone uznemiren gužvom na ulicama i drugim javnim površinama, ali da ta pojava zasad ne poprima razinu izraženijeg društvenog konflikta. Takav rezultat upućuje na umjerenu razinu iritacije i sugerira da prostorna koncentracija posjetitelja u određenim dijelovima destinacije već utječe na kvalitetu svakodnevnog života, iako još ne dominira percepcijom lokalne zajednice. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba promatrati zajedno s drugim pokazateljima sezonskog opterećenja, osobito onima koji se odnose na promet, parkiranje i korištenje javnog prostora. To znači da gužva na ulicama i javnim površinama nije izoliran problem, nego dio šire slike koncentracije turističkih aktivnosti u vršnim mjesecima, kada se istovremeno povećava broj korisnika prostora, intenzitet kretanja i pritisak na naselja. Budući da se pokazatelj nalazi unutar ciljane razine od ≤ 30 %, ali iznad praga niske uznemirenosti od 15 %, on upućuje na stanje koje još nije kritično, ali zahtijeva pažljivo praćenje. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je

zadržati vrijednost unutar sadašnjeg raspona ili je postupno smanjivati, jer bi njezin rast prema višim razinama upućivao na sve izraženiji osjećaj preopterećenosti prostora i slabljenje društvene prihvatljivosti turističkih tokova.

35. Indeks priuštivosti stana (na razini destinacije)

Pokazatelj pokazuje koliko je stanovanje u destinaciji dostupno lokalnom stanovništvu u odnosu na njihove prihode. Njime se prati pogoršava li se odnos između cijena nekretnina i dohotka te raste li rizik za dugoročnu društvenu i demografsku održivost destinacij

Pokazatelj	**Indeks priuštivosti stana (na razini destinacije)**				
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine				
Vrijednosti:	**2019.**	**2020.**	**2022.**	2023.*	2024.*
	13,9	**15,4**	**16,6**	n/p	n/p
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Ne postoji jedinstvena, zakonski propisana granična vrijednost indeksa priuštivosti stanovanja u kontekstu turizma, no u međunarodnoj praksi (OECD, Eurostat,) dostupnost stanovanja promatra se kroz odnos cijena i dohotka kućanstava. U pravilu se smatra da rast indeksa – odnosno povećanje broja godišnjih dohodaka potrebnih za kupnju jedinice stambenog prostora – upućuje na pogoršanje priuštivosti i povećani rizik za društvenu održivost destinacije. Za potrebe analitičkog praćenja ovog pokazatelja definirani su sljedeći rasponi: 1. **vrijednosti ispod 15 – relativno povoljna dostupnost stanovanja** 2. **15 – 25 – smanjena dostupnost, ali još uvijek podnošljiva razina opterećenja** 3. **iznad 25 – izražena nepriuštivost i povećani rizik za dugoročnu stambenu održivost** Prihvatljivim standardom za destinaciju poput Općine smatralo bi se zadržavanje indeksa ispod razine 25, uz težnju smanjenju vrijednosti kroz stabilizaciju tržišta i usklađivanje turističkog razvoja s demografskim ciljevima.				
Ciljani standard:	**≤ 25**				

Vrijednost indeksa od 16,6 za 2022. godinu pokazuje da je za kupnju jednog četvornog metra stambenog prostora na području destinacije potrebno izdvojiti iznos koji odgovara približno 16,6 % prosječnog godišnjeg neto dohotka po zaposlenom. Takav rezultat upućuje na smanjenu priuštivost stanovanja i pokazuje da je dostupnost stambenog prostora za lokalno stanovništvo već osjetno opterećena odnosom između cijena nekretnina i razine dohotka. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba promatrati zajedno s drugim pokazateljima koji potvrđuju snažnu prisutnost sekundarnog stanovanja, kuća i stanova za odmor te turističke transformacije stambenog fonda. U takvim okolnostima rast cijena nekretnina ne djeluje samo na tržište, nego i na dugoročnu mogućnost lokalnog stanovništva da zadrži ili riješi stambeno pitanje unutar same destinacije. Pritom je važno naglasiti da

je 2022. godina trenutačno zadnja dostupna godina za ovaj pokazatelj, dok podaci za 2021., 2023. i 2024. još nisu raspoloživi. Unatoč tome, raspoloživi niz za 2019., 2020. i 2022. jasno pokazuje trend rasta indeksa, odnosno pogoršanja priuštivosti stanovanja, s 13,9 na 15,4 i potom na 16,6. Iako se pokazatelj još nalazi ispod ciljanog standarda od ≤ 25, smjer njegova kretanja nije povoljan. U idućem ciklusu praćenja poželjno je zaustaviti daljnji rast indeksa, a dugoročno ga i smanjivati, jer bi nastavak sadašnjeg trenda upućivao na dodatno slabljenje stambene dostupnosti i povećanje rizika za društvenu održivost destinacije.

Napomena - interpretacija se temelji na 2022. kao posljednjoj dostupnoj godini

36. Raspoloživost dodatne radne snage (stopa nezaposlenosti; broj izdanih radnih dozvola po mjesecima)

Pokazatelj iskazuje raspoloživu dodatnu radnu snagu u destinaciji kroz broj nezaposlenih osoba evidentiranih u mjesecu s najvećim ostvarenim brojem turističkih noćenja. Pokazatelj je osobito važan za destinacije poput Pašmana, gdje turizam čini dominantnu gospodarsku aktivnost i gdje sezonske fluktuacije mogu stvoriti neravnotežu između potražnje za radom i lokalno raspoložive radne snage.

Pokazatelj	**Raspoloživost dodatne radne snage (stopa nezaposlenosti; broj izdanih radnih dozvola po mjesecima)**			
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine			
Vrijednosti:	2019.	2023.	2024.	2025.
	11	**21**	**27**	**19**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	Za pokazatelj ne postoje univerzalno propisane granične vrijednosti jer raspoloživost radne snage snažno ovisi o strukturi lokalnog gospodarstva, demografskim obilježjima i sezonalnosti destinacije. Stoga se pokazatelj promatra analitički – u odnosu na trend kretanja kroz godine te u korelaciji s drugim pokazateljima (intenzitet turizma, demografski trendovi, struktura smještaja). Prihvatljivim stanjem bi se mogla smatrati razina nezaposlenosti koja omogućuje popunjavanje sezonskih potreba bez ozbiljnih poremećaja na tržištu rada, izbjegavanje prekomjernog oslanjanja na uvoz radne snage te stabilnost kvalitete usluge tijekom vrhunca sezone. Kritičnom razinom bi se pak moglo smatrati situacija u kojoj je broj nezaposlenih u mjesecu vrhunca izrazito nizak u odnosu na sezonsku potražnju za radom, što rezultira kroničnim nedostatkom radnika, rastom troškova rada i padom kvalitete usluge.			
Ciljani standard:	**Zadržavanje postojećih razina bez daljnjeg pogoršanja situacije**			

Vrijednost pokazatelja od 19 nezaposlenih osoba u mjesecu s najvećim brojem turističkih noćenja pokazuje da je raspoloživa lokalna radna snaga u vršnom dijelu sezone vrlo ograničena. Takav rezultat upućuje na to da Pašman u razdoblju najveće turističke aktivnosti raspolaže malim domaćim bazenom potencijalno dostupnih radnika, što može otežati popunjavanje sezonskih potreba u djelatnostima smještaja, ugostiteljstva i pratećih usluga. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba promatrati zajedno s izraženom

sezonalnošću turizma, kratkim intenzivnim vrhuncem potražnje i strukturom turističkog gospodarstva koje se velikim dijelom oslanja na privatni smještaj i manje poslovne subjekte. U takvim okolnostima i relativno mali nedostatak radne snage može imati vidljive posljedice na kvalitetu usluge, organizaciju rada i održivost poslovanja tijekom sezone. Kretanje pokazatelja od 2019. do 2025. ne pokazuje stabilan rast raspoložive radne snage, nego oscilacije, pri čemu je i posljednja zabilježena vrijednost i dalje niska u odnosu na potencijalne sezonske potrebe destinacije. Pokazatelj zato upućuje na strukturnu osjetljivost lokalnog tržišta rada i na moguću ovisnost o radnicima izvan lokalne zajednice. U idućem ciklusu praćenja poželjno je osigurati da turistička sezona ne dovodi do izraženog manjka radne snage, bilo kroz jačanje lokalne baze radnika, bilo kroz pravodobno planiranje sezonskih potreba i dostupnosti dodatne radne snage.

4.2. Dodatni pokazatelji prihvatnog kapaciteta

1. Zadovoljstvo kvalitetom smještaja

Pokazatelj pokazuje kako gosti procjenjuju kvalitetu smještajne ponude u destinaciji te prati u kojoj mjeri smještaj doprinosi ukupnom doživljaju boravka i gdje postoji potreba za podizanjem standarda.

Pokazatelj	**Zadovoljstvo kvalitetom smještaja**
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Vrijednosti:	2025.
	34,87 %
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	U međunarodnoj literaturi o upravljanju kvalitetom usluga (Oliver, 1997; Parasuraman et al., 1988) te u benchmarking praksama modela poput ECSI, razine zadovoljstva ispod 60 % u pravilu se smatraju razvojnim rizikom, dok razine iznad 70 % upućuju na stabilnu i konkurentnu percepciju kvalitete. Za potrebe praćenja pokazatelja u Općini orijentacijski pragovi su definirani kao: 1. **≥ 75 % – visoka razina zadovoljstva (stabilna i konkurentna kvaliteta)** 2. **60 – 74 % – zadovoljavajuća, ali razvojno osjetljiva razina** 3. **45 – 59 % – umjerena razina zadovoljstva, potrebna unaprjeđenja** 4. **< 45 % – niska razina zadovoljstva, rizik za konkurentnost**
Ciljani standard:	**≥ 75 %**

Vrijednost pokazatelja od 34,87 % pokazuje da je približno trećina ispitanika koji su odgovarali na ovo pitanje kvalitetu smještaja ocijenila najvišim ocjenama, odnosno 6 i 7. Takav rezultat upućuje na razmjerno nizak udio izrazito zadovoljnih gostiju, što sugerira da kvaliteta komercijalnog smještaja u destinaciji kod većeg dijela korisnika ne ostavlja dojam vrlo visoke razine kvalitete. Pritom je važno naglasiti da se ovaj pokazatelj ne može tumačiti kao udio svih gostiju koji su zadovoljni ili nezadovoljni smještajem. Naime, pitanje nije bilo postavljeno onima koji su bili smješteni kod sebe doma, zbog čega udio odgovora “no answer” iznosi 42,11 %. Zbog toga pokazatelj prije svega treba čitati kao udio onih koji su iskazali najvišu razinu zadovoljstva među relevantnim ispitanicima, a ne kao opću ocjenu smještajne ponude na razini cijelog uzorka. U kontekstu Pašmana rezultat je ipak važan jer pokazuje da komercijalni smještaj trenutačno nema dovoljno snažan učinak u stvaranju vrlo pozitivnog dojma kod većeg broja gostiju. Budući da se pokazatelj nalazi znatno ispod ciljanog standarda od ≥ 75 %, on upućuje na potrebu daljnjeg unaprjeđenja kvalitete smještajne ponude, osobito u segmentu opremljenosti, održavanja, dodatnih usluga i ukupnog upravljanja kvalitetom. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je povećati udio gostiju koji kvalitetu smještaja ocjenjuju najvišim ocjenama, jer bi zadržavanje sadašnje razine značilo da smještaj još ne funkcionira kao snažnija konkurentska prednost destinacije.

2. Zadovoljstvo atmosferom, ugođajem, gastro ponudom te događanjima i manifestacijama kvalitetom smještaja

Navedena tri pokazatelja zajednički prikazuju kako posjetitelji doživljavaju atmosferu i ugođaj mjesta, gastronomsku ponudu te događanja i manifestacije kao važne sastavnice ukupnog turističkog iskustva. Njima se lakše prepoznaju razvojne snage i slabosti destinacije te područja u kojima je potrebno dodatno jačati kvalitetu i atraktivnost ponude.

Pokazatelj	**5.2.5. Zadovoljstvo atmosferom, ugođajem** **5.2.6. Zadovoljstvo gastronomskom ponudom u mjestu** **5.2.7. Zadovoljstvo događanjima i manifestacijama**		
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine		
Vrijednosti:	**2025.**		
	Zadovoljstvo atmosferom, ugođajem	**Zadovoljstvo gastronomskom ponudom**	**Zadovoljstvo događanjima i manifestacijama**
	53,95 %	**34,87 %**	**36,84 %**
Objašnjenje prihvatljivog standarda:	U međunarodnoj literaturi o upravljanju kvalitetom usluga (Oliver, 1997; Parasuraman et al., 1988) te u benchmarking praksama modela poput ECSI, razine zadovoljstva ispod 60 % u pravilu se smatraju razvojnim rizikom, dok razine iznad 70 % upućuju na stabilnu i konkurentnu percepciju kvalitete. Za potrebe praćenja pokazatelja u Općini orijentacijski pragovi su definirani kao: 1. **≥ 75 % – visoka razina zadovoljstva (stabilna i konkurentna kvaliteta)** 2. **60 – 74 % – zadovoljavajuća, ali razvojno osjetljiva razina** 3. **45 – 59 % – umjerena razina zadovoljstva, potrebna unapređenja** 4. **< 45 % – niska razina zadovoljstva, rizik za konkurentnost**		
Ciljani standard:	**≥ 75 % (za sva tri pokazatelja)**		

Budući da je 2025. prva godina provedbe istraživanja, dobivene vrijednosti predstavljaju početnu referentnu točku za daljnje praćenje kvalitete doživljaja destinacije. Rezultati pokazuju da je među promatranim elementima turističkog proizvoda najbolje ocijenjena atmosfera i ugođaj mjesta, s 53,95 % ispitanika koji su iskazali visoko zadovoljstvo, dok su gastronomska ponuda i događanja i manifestacije ocijenjeni osjetno slabije, s po 34,87 % odnosno 36,84 % visoko zadovoljnih ispitanika. Takav odnos pokazuje da Pašman kod posjetitelja očito ostvaruje pozitivniji dojam u segmentu opće atmosfere, ambijenta i doživljaja mjesta nego u segmentima ponude koji zahtijevaju aktivnije oblikovanje i programsko upravljanje. Drugim riječima, destinacija zasad više počiva na kvaliteti prostora, osjećaju mjesta i ukupnom ugođaju nego na snazi gastronomske i događajne ponude kao zasebnih motiva zadovoljstva. U odnosu na ciljani standard od ≥ 75 % sva tri pokazatelja nalaze se ispod poželjne razine, pri čemu atmosfera i ugođaj ulaze u zonu umjerene razine zadovoljstva, dok gastronomska ponuda te događanja i manifestacije ostaju u zoni niskog zadovoljstva. To upućuje na potrebu daljnjeg razvoja upravo onih elemenata ponude koji mogu produbiti turistički

doživljaj, produžiti boravak i povećati konkurentnost destinacije. U idućem ciklusu mjerenja poželjno je povećati zadovoljstvo u sva tri segmenta, a osobito u gastronomiji i događanjima, jer se upravo tu otvara najveći prostor za kvalitativni iskorak.

4.3. Sažetak analize pokazatelja prihvatnih kapaciteta

Općina Pašman i dalje raspolaže očuvanim temeljnim resursima i stabilnom društvenom osnovom za turizam, ali istodobno ulazi u fazu u kojoj se učinci sezonske koncentracije i dugotrajnije turističke transformacije prostora sve jasnije vide u svakodnevnom funkcioniranju naselja. To se posebno odnosi na odnos između rezidentne i turističke funkcije prostora, opterećenje infrastrukture u vršnom dijelu sezone te percepciju stanovništva o utjecaju turizma na javni prostor, stanovanje i komunalni standard.

S jedne strane, nekoliko pokazatelja potvrđuje da Pašman zadržava važne pretpostavke okolišne i opće razvojne održivosti. Društvena podrška turizmu i dalje je razmjerno visoka: 71,15 % stanovnika turizam doživljava kao čimbenik povećanja blagostanja, što pokazuje da turizam još uvijek ima pretežito pozitivan legitimitet u lokalnoj zajednici. Istodobno, okolišni pokazatelji ostaju povoljni: kakvoća mora za kupanje kontinuirano je ocijenjena kao izvrsna, a kvaliteta zraka je u novijem razdoblju zadržana u I. kategoriji. Usto, kretanje broja stanovnika upućuje na relativnu demografsku stabilnost (pogotovo u odnosu na kontinentalnu Hrvatsku), što je u otočnom kontekstu važan signal očuvanja osnovne rezidentne funkcije prostora. Zajedno promatrano, to pokazuje da turizam zasad nije doveo do opće degradacije temeljnih resursa na kojima destinacija počiva.

S druge strane, strukturni pokazatelji vrlo jasno pokazuju da je turistička funkcija prostora izrazito snažna i da je najveći dio tog pritiska vezan uz privatni i nekomercijalni smještaj. Omjer ukupnih kreveta na 100 stanovnika doseže 382,23, a omjer kreveta u nekomercijalnom smještaju 316,03, što potvrđuje vrlo visoku razinu turističke funkcije prostora. Dodatno, struktura smještajnih kapaciteta pokazuje da kuće i stanovi za odmor te objekti u domaćinstvu zajedno čine više od 90 % ukupnih stalnih kreveta, dok su hoteli i kampovi zastupljeni u značajno manjoj mjeri. U odnosu na ciljane standarde, slika je raznorodna: hoteli, s udjelom od svega 0,41 %, i kampovi, s udjelom od 5,64 %, daleko su ispod razine koja bi upućivala na razvijeniju institucionalnu smještajnu ponudu, dok kuće i stanovi za odmor s udjelom od 51,46 % već prelaze gornju granicu od 40 % koja se smatra prihvatljivom za uravnoteženu smještajnu strukturu. Objekti u domaćinstvu i ostali oblici smještaja još se nalaze unutar prihvatljivog raspona, no ukupna slika jasno pokazuje da je struktura smještaja obilježena dominacijom individualnih i sekundarnih oblika, uz vrlo ograničenu ulogu institucionalnog smještaja. To znači da razvoj turizma na Pašmanu nije prvenstveno oblikovan kroz organiziranije i prostorno koncentriranije oblike smještaja, nego kroz individualne, raspršene i sekundarne oblike korištenja prostora. U takvom modelu glavni izazov nije samo broj kreveta, nego njihov odnos prema ograničenom otočnom prostoru, infrastrukturi i svakodnevnom životu naselja.

Upravo zato posebno značenje imaju pokazatelji koji se odnose na stanovanje i sekundarizaciju prostora.Omjer stambenih jedinica turističke i povremene namjene prema jedinicama stalnog stanovanja dosegnuo je 104,63 %, što znači da je njihov broj već premašio broj jedinica za stalno stanovanje. Nalaz dodatno pojačava pokazatelj priuštivosti stanovanja, koji pokazuje nepovoljan trend rasta indeksa s 13,9 na 16,6, kao i percepcijski pokazatelj prema kojem 29,2 % stanovnika negativno doživljava pretvaranje stanova i kuća u turističke apartmane. Sve to zajedno ne upućuje na neposrednu krizu rezidentne funkcije, ali pokazuje da pitanje stanovanja postaje jedna od osjetljivijih razvojnih tema.

Sličan obrazac vidi se i u prostornoj dimenziji prihvatnog kapaciteta. Intenzitet stacionarnog turizma u vršnim danima iznosi 2,17 turista po stanovniku, što se može interpretirati kao visoka sezonska intenzivnost. Iako se turisti ne doživljavaju kao snažan izvor gužve iz perspektive većine posjetitelja, jer je nezadovoljstvo gužvama na ulicama, trgovima i atrakcijama relativno nisko i iznosi 8,55 %, perspektiva lokalnog stanovništva je suzdržanija. Samo 26,18 % stanovnika smatra da turizam pozitivno utječe na korištenje javnog prostora, i to toliko da ta vrijednost ne doseže ni donju granicu zone u kojoj bi se moglo govoriti o ograničenoj društvenoj prihvatljivosti, što ga čini jedinom prostornom dimenzijom s ovako izraženim raskorakom između stvarnog stanja i poželjnog standarda. Uz to, 39,6 % smatra da turizam pozitivno utječe na izgled destinacije, a 17,2 % iskazuje iritaciju gužvama na ulicama i javnim površinama. To sugerira da Pašman još nije ušao u zonu otvorenog prostornog konflikta, ali da se koristi i tereti turizma u javnom prostoru ne doživljavaju jednako iz perspektive posjetitelja i lokalne zajednice. Drugim riječima, ono što gostu još ne mora biti izrazit problem, stanovniku već može predstavljati ograničenje u svakodnevnom korištenju prostora.

Najizraženiji pritisci u ovom trenutku vidljivi su u komunalno-prometnoj sferi. Pokazatelj vršnog opterećenja vodovodne mreže pokazuje pad omjera od 600,13 % u 2019. na oko 302 % u 2025., što je povoljan trend, ali i dalje potvrđuje da je turistički boravak višestruko zahtjevniji za sustav vodoopskrbe od prosječne potrošnje stalnog stanovništva. U prometu je slika osjetljivija: procijenjena zauzetost parkirališta u vršnim danima doseže 90–100 %, 32,26 % stanovnika iskazuje iritaciju gužvom u prometu, a zadovoljstvo prometom među posjetiteljima iznosi 46,05 %, što je ispod poželjne razine. Slično tome, buka iz perspektive posjetitelja još nije izražen problem, jer je nezadovoljstvo bukom nisko, ali 20,81 % stanovnika tijekom sezone osjeća uznemirenost zbog razine buke, što premašuje prihvatljivu granicu i upućuje na potrebu aktivnijeg upravljanja izvorima sezonske buke. Najizraženiji komunalni signal upozorenja dolazi iz segmenta otpada: 64,52 % stanovnika uznemireno je neprimjereno odloženim otpadom tijekom sezone, što predstavlja najveće prekoračenje u cijeloj analizi prihvatnog kapaciteta i iznosi više od dvostrukog iznosa prihvatljivog standarda, jasno upućujući na nesklad između sezonskog opterećenja i postojećeg komunalnog odgovora. Zajedno promatrano, ovi pokazatelji sugeriraju da se najveći razvojni izazovi Pašmana ne nalaze toliko u privlačnosti destinacije ili u očuvanosti osnovnih resursa, koliko u sposobnosti svakodnevnih sustava upravljanja da u vrhuncu sezone održe standard funkcionalnosti i kvalitete života.

Dodatni pokazatelji kvalitete doživljaja nadopunjuju takvu sliku. Posjetitelji najpozitivnije ocjenjuju atmosferu i ugođaj mjesta te ljepotu prostora, dok su uređenošću mjesta, uređenošću glavnih atrakcija, kvalitetom smještaja, gastronomskom ponudom te događanjima i manifestacijama osjetno manje zadovoljni. To potvrđuje da Pašman svoju privlačnost i dalje velikim dijelom temelji na prirodnim, ambijentalnim i identitetskim vrijednostima, dok su upravo oni elementi ponude i upravljanja koji traže sustavniju organizaciju, višu razinu komunalne podrške i jače programsko oblikovanje prostora slabije ocijenjeni. U tom smislu, prostor za napredak ne nalazi se nužno u daljnjem širenju kapaciteta, nego u podizanju kvalitete uređenosti, javnog prostora, komunalnog standarda i sadržaja koji prate boravak. Konačno, izračuni pokazatelja snažno upozoravaju i na razvojni potencijal koji prostorno-planski okvir dopušta. Maksimalni teorijski potencijal izgradnje iznosi 50.961 stambenu jedinicu, od čega se 16.577 jedinica odnosi na neizgrađene površine, ne treba čitati kao projekciju neposredne realizacije, ali ga svakako treba razumjeti kao signal velikog planskog kapaciteta koji višestruko nadmašuje sadašnje stanje. U kombinaciji s već izraženom sekundarizacijom stanovanja, visokim udjelom kuća i stanova za odmor te ograničenjima otočnog prostora, to znači da će dugoročna održivost Pašmana u velikoj mjeri ovisiti o tome koliko će se budući razvoj usmjeravati selektivno i oprezno. Opći zaključak analize stoga nije da je destinacija već prešla granice prihvatnog kapaciteta, nego da se nalazi u osjetljivoj razvojnoj fazi: temeljni resursi i društvena podrška još su očuvani, ali sve veći broj pokazatelja pokazuje da bi daljnji nekontrolirani rast smještajnih i stambeno-turističkih funkcija mogao postupno povećavati pritisak upravo na one segmente koji za kvalitetu života i reputaciju destinacije imaju najveću važnost.

5

Potencijal za razvoj i podizanje kvalitete turističkih proizvoda

Valorizacija turističkih proizvoda Općine Pašman temelji se na analizi stanja destinacije, resursno-atrakcijskoj osnovi, postojećoj turističkoj infrastrukturi, strukturi turističke ponude te kvalitativnim uvidima Turističke zajednice Općine Pašman. U analizu su uključeni i rezultati provedenih anketa među turistima i jednodnevnim posjetiteljima te lokalnim stanovništvom, kao i nalazi fokus grupa. Cjeloviti rezultati istraživanja i kvalitativni nalazi na kojima se temelji valorizacija prikazani su u prilozima 1., 2. i 3. ovom Planu. Time je procjena potencijala utemeljena na statističkim i prostornim pokazateljima, ali i na percepcijama, iskustvima i razvojnim očekivanjima različitih skupina uključenih u turistički sustav. Cilj valorizacije nije samo evidentirati postojeće elemente ponude, nego procijeniti njihovu razvojnu ulogu, tržišni potencijal i doprinos budućem pozicioniranju destinacije.

Turistički proizvodi u ovom se poglavlju promatraju kao zaokruženi sklopovi resursa, aktivnosti, doživljaja i usluga koji mogu biti prepoznatljiv motiv dolaska, boravka ili potrošnje u destinaciji. Sukladno tome, pojedinačni oblici smještaja, kao što su privatni smještaj, kampovi ili hoteli, ne vrednuju se kao zasebni turistički proizvodi. Njihova će se uloga razmatrati u širem kontekstu funkcioniranja turističkog sustava, osobito kao potporna infrastruktura za razvoj pojedinih proizvoda.

Valorizacija se provodi kroz dvije osnovne dimenzije: razvojni potencijal i tržišni potencijal. Razvojni potencijal odnosi se na snagu i jedinstvenost resursne osnove, sezonalnu elastičnost, prostornu disperziju te mogućnost podizanja dodane vrijednosti. Tržišni potencijal odnosi se na prepoznatljivost, diferencijaciju, integracijski potencijal i komunikacijsku vidljivost. Kriterij integracijskog potencijala obuhvaća mogućnost povezivanja proizvoda s drugim doživljajima, paketiranja u složenije programe te uključivanja u širi otočni, arhipelaški i regionalni kontekst. Pri interpretaciji razvojnih mogućnosti u obzir se uzimaju i poželjni smjerovi budućeg profiliranja destinacije, osobito jačanje Pašmana kao mirne, obiteljske, pet-friendly i outdoor usmjerene otočne destinacije, uz prilagođavanje ponude i osobama treće dobi.

Procjene su iskazane kvalitativnom skalom koja uključuje razine:

	nizak,	Slab ili ograničen potencijal, uz značajna razvojna ili tržišna ograničenja.
	srednji,	Prisutan potencijal, ali djelomično ograničen, slabije aktiviran ili ovisan o dodatnim preduvjetima.
	srednje visok,	Solidan potencijal s jasnim prostorom za razvoj, ali bez izrazite strateške snage u promatranom kriteriju.
	visok,	Snažan potencijal, realno provediv kroz ciljane razvojne i upravljačke aktivnosti.
	vrlo visok i	Izrazito snažan potencijal, važan za pozicioniranje destinacije i oblikovanje prepoznatljivih proizvoda.
	iznimno visok potencijal.	Strateški ključan, rijedak i izrazito diferencijacijski potencijal koji može imati nosivu ulogu u razvoju destinacije.

Navedene razine ne predstavljaju kvantitativno mjerenje, već stručnu, argumentiranu procjenu utemeljenu na analitičkoj podlozi, pokazateljima održivosti i prihvatnih kapaciteta te nalazima participativnog procesa. Svrha ove valorizacije nije rangiranje proizvoda prema njihovoj trenutnoj tržišnoj uspješnosti, već definiranje njihove strateške uloge u budućem razvoju. Na temelju provedene procjene moguće je jasno razlikovati proizvode koji predstavljaju krovne nositelje identiteta destinacije, one koji stabiliziraju turistički volumen i ekonomsku održivost te segmente koji jesu ili imaju potencijal postati diferencijacijski elementi Općine u dugoročnom razdoblju. Ovakav pristup omogućuje da se daljnji razvoj destinacije usmjeri prema povećanju kvalitete i dodane vrijednosti uz istodobno poštivanje prostornih ograničenja i očuvanje prirodnih i društvenih resursa koji čine temelj identiteta Općine.

5.1. Kupališni turizam - sunce i more

Razvojni potencijal

Snaga i jedinstvenost resursne osnove	Visok	Niz plaža u gotovo svim naseljima, uključujući plaže u Kraju, Pašmanu, Barotulu, Mrljanama, Neviđanima, Dobropoljani, Banju i Ždrelcu. Plaže su raznolike prema tipu obale i morskog dna, a sanitarna kakvoća mora kontinuirano je izvrsna. Ipak, proizvod nije izrazito jedinstven u odnosu na druge otočne i obalne destinacije.
Potencijal produljenja sezone	Nizak	Snažna vezanost uz ljetne mjesece, klimatske uvjete i kupališnu sezonu. Ograničen kapacitet za samostalno produljenje sezone.
Prostorna disperzija	Srednje visok	Moguća određena prostorna raspodjela posjetitelja duž obalnog pojasa. Međutim, aktivnosti su i dalje isključivo vezane uz obalu.
Mogućnost podizanja dodane vrijednosti	Visok	Postoji prostor za podizanje kvalitete uređenja, opremljenosti,gastro ponude, tematizacije i funkcionalne organizacije plaža, osobito kroz sadržaje prilagođene obiteljima, osobama treće dobi i gostima s kućnim ljubimcima na primjerenim lokacijama.
Ukupni razvojni potencijal	Srednje visok	Stabilan i prostorno široko prisutan proizvod s ograničenim sezonalnim mogućnostima i diferencijacijom. Budući razvoj primarno treba biti usmjeren na podizanje kvalitete opremljenosti i tematsku usmjerenost.

Tržišni potencijal

Prepoznatljivost	Vrlo visok	Kupališni turizam predstavlja dominantan motiv dolaska na hrvatsku obalu i otoke, pa tako i na Pašman. Proizvod je tržišno lako razumljiv i široko prihvaćen.
Diferencijacija	Srednji	Iako su plaže i more kvalitetni, sam proizvod nema snažnu diferencijacijsku posebnost u odnosu na druge otočne destinacije zadarskog i šireg jadranskog prostora. Diferencijaciju je moguće jačati kroz outdoor aktivnosti te obiteljski, mirniji i pet-friendly karakter destinacije.
Integracijski potencijal	Visok	Plažni proizvod može se povezivati s outdoor aktivnostima, laganim obiteljskim šetnjama, izletima brodom, lokalnom gastronomijom, sportskim i dječjim sadržajima, manifestacijama te pet-friendly uslugama i pravilima korištenja prostora.
Komunikacijska vidljivost	Vrlo visok	More, plaže, uvale i otočni ambijent predstavljaju jednostavne i vizualno snažne motive za promociju destinacije. Komunikaciju je moguće dodatno usmjeriti prema obiteljskom, mirnom i sigurnom otočnom odmoru.
Ukupni tržišni potencijal	Visok	Proizvod ima snažnu tržišnu bazu i visoku komunikacijsku razumljivost, ali ograničenu diferencijacijsku snagu. Njegova tržišna vrijednost raste ako se jasnije veže uz obiteljski odmor, kvalitetu prostora i komplementarne doživljaje.

Kupališni turizam - sunce i more predstavljaju osnovni proizvod Općine Pašman i temelj ljetne turističke potražnje. Gotovo svako naselje raspolaže uređenim ili djelomično uređenim plažnim prostorima, pri čemu se posebno ističu plaže Tratica i Dužica u Kraju, Jasenice i Lučina u Pašmanu, plaže u Barotulu i Mrljanama, Lokva u Neviđanima, plaža u Dobropoljani, plaža u Banju te Matlovac i Polača u Ždrelcu. Njihova raznolikost, plitka pješčana dna na više lokacija, dostupnost prirodnog hlada na većini lokacija, osnovna opremljenost te izvrsna kakvoća mora čine snažnu osnovu za stabilan ljetni boravak. Upravo zbog mirnijeg otočnog ambijenta, manjih naselja, plitkih ulaza u more na pojedinim lokacijama i mogućnosti organizacije jednostavnijih boravišnih i rekreativnih sadržaja, ovaj proizvod ima potencijal i za jače prilagođavanje obiteljima s djecom te osobama treće dobi. U tom smislu, buduće unaprjeđenje plažnog prostora treba uključivati ne samo opremanje i uređenje, nego i elemente pristupačnosti, sigurnosti, odmorišnih točaka, hlada gdje je to moguće te jasnijeg informiranja korisnika.

Razvojni potencijal proizvoda, more i plaže, proizlazi prije svega iz mogućnosti podizanja kvalitete, a ne iz širenja. Za Pašman je pritom posebno važan obiteljski potencijal proizvoda. Mirniji otočni ambijent, manja naselja, plitki ulazi u more na dijelu plaža, prirodni hlad i osnovna dostupnost sadržaja pružaju osnovu za jasnije profiliranje destinacije prema obiteljima s djecom. Taj smjer moguće je dodatno osnažiti boljom organizacijom plažnih sadržaja, informacijama o pogodnosti pojedinih plaža za obitelji, uređenjem pristupa, posebno za OSI, sigurnosnim standardima i povezivanjem s laganim šetnicama, dječjim sadržajima i događanjima.

U tržišnom smislu proizvod ostaje najrazumljiviji i najšire prihvaćen motiv dolaska. Međutim, u konkurentskom okruženju brojnih otočnih i obalnih destinacija, ovaj proizvod sam po sebi ne može biti glavni diferencijacijski oslonac Pašmana. Njegova buduća vrijednost treba proizlaziti iz kvalitete, obiteljskog usmjerenja, pet-friendly elemenata i integracije s drugim proizvodima, osobito outdoorom, izletničkim programima, lokalnom gastronomijom i manifestacijama.

5.2. Aktivni turizam

Razvojni potencijal

Snaga i jedinstvenost resursne osnove	Vrlo visok	Pašman raspolaže atraktivnim otočnim reljefom, vrhovima Veliki i Mali Bokolj, vrhom Oštro, Semića vrhom, poučnim stazama, vidikovcima te mrežom pješačkih i biciklističkih ruta. Posebna vrijednost proizlazi iz spoja mora, maslinika, suhozida, sakralne baštine i panoramskih točaka.
Potencijal produljenja sezone	Vrlo visok	Pješačenje, cikloturizam, rekreativne ture i panoramske rute posebno su pogodni za mjesece izvan vrhunca kupališne sezone.
Prostorna disperzija	Vrlo visok	Outdoor aktivnosti aktiviraju unutrašnjost otoka, brdske predjele, maslinike, suhozide i manje korištene dijelove prostora, čime imaju potencijal doprinijeti rasterećenju obalnog pojasa.
Mogućnost podizanja dodane vrijednosti	Vrlo visok	Postoji prostor za razvoj vođenih pješačkih i biciklističkih tura, interpretacijskih šetnji, bike-friendly i pet-friendly programa, tematskih ruta, sportskih i rekreativnih događanja te povezivanja s gastronomijom, baštinom, maslinarstvom i kampingom.
Ukupni razvojni potencijal	Vrlo visok	Aktivni turizam predstavlja jedan od najvažnijih razvojnih proizvoda Pašmana zbog sposobnosti produljenja sezone, prostorne disperzije i povezivanja različitih otočnih resursa.

Tržišni potencijal

Prepoznatljivost	Srednje visok	Pašman još nije snažno tržišno profiliran kao outdoor destinacija, ali postojeća mreža ruta, vidikovaca, EuroVelo 8 dionica i događanja stvara dobru osnovu za jačanje prepoznatljivosti.
Diferencijacija	Visok	Kombinacija otočnog reljefa, panoramskih pogleda prema zadarskom arhipelagu, maslinika, suhozida, sakralnih lokaliteta i obalnih dionica daje proizvodu prepoznatljivu otočnu posebnost.
Integracijski potencijal	Vrlo visok	Proizvod se može povezivati s kulturnom baštinom, maslinarstvom, gastronomijom, manifestacijama, plažama, izletima i programima lakše rekreacije prilagođenima obiteljima i osobama treće dobi.
Komunikacijska vidljivost	Visok	Vidikovci, Bokolj, staze, panoramski pogledi i Đirada predstavljaju jasne i atraktivne komunikacijske motive, osobito za tržišta koja traže aktivan i prirodan otočni odmor.
Ukupni tržišni potencijal	Visok	Proizvod ima snažan tržišni potencijal, osobito u segmentima aktivnih, rekreativnih, ciklo, pješačkih i iskustveno orijentiranih gostiju, iako još zahtijeva snažnije brendiranje i razvoj organizirane ponude.

Aktivni turizam predstavlja jedan od najperspektivnijih turističkih proizvoda destinacije. Njegova snaga proizlazi iz prostorne raznolikosti otoka, gdje se na relativno malom području povezuju obalni pojas, unutrašnji krški krajolik, maslinici, suhozidi, stari zaseoci, sakralni lokaliteti, vidikovci i usponi. Posebno se ističu Veliki Bokolj kao najviši vrh otoka, Mali Bokolj, vrh Oštro, Semića vrh, poučne staze, mreža pješačkih ruta T231-T236 i biciklističkih ruta B131, B132 i B143, kao i dionica EuroVelo 8 rute. Važno je pritom razlikovati zahtjevnije oblike outdoor aktivnosti od lakših rekreativnih i interpretacijskih sadržaja. Dio pješačkih, šetnih i panoramskih ruta može se razvijati i kao ponuda prilagođena osobama treće dobi, osobito kroz kraće dionice, odmorišta, jasnu signalizaciju, informacije o zahtjevnosti ruta i sadržaje koji povezuju lagano kretanje, prirodu, vidikovce, sakralnu baštinu i lokalnu gastronomiju. Time outdoor proizvod može postati šire dostupan, a ne usmjeren samo prema fizički spremnijim korisnicima.

Glavna snaga proizvoda leži u rekreativnom, ciklo i pješačkom turizmu. Destinacija ima vrlo dobru osnovu za pješačenje, trekking, lagane planinarske rute, biciklizam, panoramske ture, rekreativna događanja i boravak u prirodi. S obzirom na to da trenutačno ne postoje specijalizirane udruge ili veći broj pružatelja usluga u segmentima trekkinga, planinarenja, ronjenja i sličnih aktivnosti, daljnji razvoj proizvoda treba uključivati jačanje organizirane ponude, vođenih programa, lokalnih partnerstava, označavanja i interpretacije.

Za razliku od kupališnog proizvoda, outdoor segment ima izraženu sezonalnu elastičnost. Pješačenje, biciklizam, rekreativne ture, panoramske šetnje i vođeni obilasci posebno su pogodni za proljeće i jesen, kada klimatski uvjeti omogućuju kvalitetan boravak u prirodi. Time ovaj proizvod može postati jedan

od glavnih alata produljenja turističke sezone. Dodatna vrijednost proizlazi iz mogućnosti prostorne disperzije, jer outdoor aktivnosti posjetitelje usmjeravaju prema unutrašnjosti otoka i manje opterećenim prostorima.

Kamping je u ovom kontekstu važan potporni element. Broj manjih i srednjih kampova, postojeći veliki kamp u Pašmanu te najava novih srednjih i većih kampova mogu poduprijeti razvoj outdoor proizvoda, osobito za goste koji traže boravak u prirodi, biciklizam, pješačenje i mobilniji način putovanja. Istodobno, nedostatak klasičnih auto-kamp mjesta i orijentacija dijela ponude prema mobilnim kućicama, šatorima i glampingu predstavljaju razvojni izazov, osobito s obzirom na potražnju gostiju koji dolaze automobilom ili autokamperom.

Važan dokaz aktivacijskog potencijala ovog proizvoda predstavlja manifestacija Đirada, koja se povezuje s panoramskom stazom, vidikovcima i Velikim Bokoljem te bilježi snažan rast broja sudionika. Outdoor turizam na Pašmanu stoga ne treba promatrati samo kao rekreacijski segment, nego kao integrativni proizvod koji može povezati prirodu, more, baštinu, maslinarstvo, gastronomiju, manifestacije, kamping i arhipelaški identitet.

5.3. Nautički i izletnički turizam (doživljaj arhipelaga)

Razvojni potencijal

Snaga i jedinstvenost resursne osnove	Vrlo visok	Otok ima izrazito povoljan položaj u arhipelagu između Pašmanskog kanala, Srednjeg kanala, Ugljana, Kornatskog arhipelaga, Dugog otoka i kopnenih središta Zadra i Biograda. Posebnu atrakcijsku vrijednost imaju Galešnjak, Ričul, uvale, sidrišta, obalni krajobraz te jugozapadna obala otoka čije su vode pod zaštitom Natura 2000.
Potencijal produljenja sezone	Srednje visok	Nautički i izletnički programi najizraženiji su u glavnoj sezoni, ali se mogu razvijati i izvan, osobito kroz tematske izlete i arhipelaške rute.
Prostorna disperzija	Visok	Proizvod omogućuje aktiviranje više uvala, otočića, luka i obalnih naselja, kao i povezivanje Pašmana sa susjednim otocima (posebno NP Kornatima i PP Telašćica) i kopnenim polazištima.
Mogućnost podizanja dodane vrijednosti	Vrlo visok	Postoji prostor za razvoj organiziranih izleta, tematskih ruta u arhipelagu, interpretiranih plovidbi, gastro-nautičkih programa, izleta prema Galešnjaku, Kornatima, Telašćici i povezivanja s lokalnim doživljajima.
Ukupni razvojni potencijal	Vrlo visok	Nautički i izletnički turizam ima snažan razvojni potencijal koji su temeljni na glavnoj prostornoj prednosti Pašmana - njegovom položaju u sjeverno - dalmatinskom arhipelagu.

Tržišni potencijal

Prepoznatljivost	Visok	Prostor arhipelaga, blizina NP Kornata, Ugljana, Dugog otoka i PP Telašćice, Zadra i Biograda Na Moru te prepoznatljive atrakcije poput Galešnjaka i Ričula daju proizvodu visoku razinu tržišne privlačnosti.
Diferencijacija	Iznimno visok	Galešnjak kao "otok ljubavi", položaj u arhipelagu i mogućnost kombiniranja više otočnih doživljaja daju proizvodu snažnu diferencijacijsku osnovu.
Integracijski potencijal	Visok	Proizvod se prirodno povezuje s projektima i rutama šireg arhipelaga, uključujući projekt ArhipelaGO, ali i s gastronomijom, plažama, kulturnom i vjerskom baštinom, outdoorom i izletničkim programima.
Komunikacijska vidljivost	Vrlo visok	Galešnjak, NP-i Kornati, Paklenica i Krka, PP-i Telašćica i Vransko jezero, otočići, uvale, zalasci sunca, most Ždrelac i arhipelaške vizure predstavljaju iznimno snažne vizualne motive.
Ukupni tržišni potencijal	Vrlo visok	Proizvod ima vrlo snažan tržišni potencijal, osobito ako se razvije kao širi doživljaj arhipelaga, a ne samo kao skup pojedinačnih izleta.

Nautički i izletnički turizam jedan je od proizvoda koji najizravnije proizlazi iz geografskog položaja Pašmana. Otok se nalazi u izrazito atraktivnom prostoru arhipelaga sjeverne Dalmacije, između Pašmanskog kanala, Srednjeg kanala, susjednog Ugljana, Kornatskog arhipelaga, Dugog otoka te kopnenih polazišta Zadra i Biograda. Na području Općine nalazi se više luka lokalnog značaja, niz malih luka, priveza i sidrišta, uključujući lokacije poput Ždrelašćice, Galešnjaka - Ričula, Lanđina, Solina, Sv. Ante, Ždrelca i Pašmana. Takva prostorna pozicija omogućuje razvoj izletničkih i nautičkih doživljaja koji Pašman ne promatraju izolirano, nego kao dio šireg zadarskog arhipelaga.

Razvoj nautičkog turizma destinacije trenutačno ima jasno infrastrukturno ograničenje jer ne raspolaže infrastrukturom za prihvat većeg broja nautičara u smislu klasične nautičke destinacije. Zbog toga Pašman u postojećem stanju ne treba pozicionirati kao primarno marina-orijentirano nautičko središte, nego kao otočnu destinaciju koja može razvijati dnevne, poludnevne i tematske izletničke programe, sidrenje, lokalne brodske doživljaje i arhipelaške rute. Takav pristup dodatno je opravdan činjenicom da se u širem regionalnom okruženju, od Zadra do Primoštena, uključujući Kornate, Ugljan i Dugi otok, nalazi velik broj razvijenih marina i nautičkih polazišta. Pašman stoga može koristiti blizinu postojećeg regionalnog nautičkog sustava, ali bez potrebe da se u kratkom roku pozicionira kao samostalno nautičko središte velikog kapaciteta.

Pritom je važno naglasiti da postoje planovi za izgradnju luke nautičkog turizma Marina Pašman, kapaciteta 199 vezova u moru i 34 suha veza, na lokaciji u zapadnom dijelu mjesta Pašman, prema uvali Lučina. Riječ je o projektu za koji se traži koncesionar, ali koji još nije realiziran. Njegova eventualna realizacija mogla bi značajno promijeniti razvojnu poziciju Pašmana u nautičkom segmentu, osobito u smislu stvaranja baze za nautičare koji žele

istraživati širi zadarski arhipelag. Do tada, razvoj proizvoda treba temeljiti na postojećim lukama, sidrištima, lokalnim brodarima, manjim izletničkim programima i pažljivom korištenju arhipelaških resursa.

Posebnu vrijednost za razvoj ovog proizvoda predstavlja blizina Nacionalnog parka Kornati i Parka prirode Telašćica na Dugom otoku, koji su među najatraktivnijim nautičkim prostorima hrvatskog Jadrana. Ta blizina za Pašman ima dvojaku ulogu. S jedne strane, Kornati i Telašćica predstavljaju snažne konkurentske atrakcije koje već imaju izrazitu prepoznatljivost među nautičarima. S druge strane, upravo njihova blizina otvara priliku da se Pašman u duljoj perspektivi pozicionira kao mirnija, dostupna i funkcionalna baza za istraživanje šireg arhipelaga. U tom smislu, razvoj nautičke infrastrukture i izletničkih programa na Pašmanu ne treba promatrati odvojeno od regionalnog konteksta, nego kao mogućnost uključivanja destinacije u šire obrasce kretanja nautičara između Zadra, Biograda, Ugljana, Dugog otoka, Kornata i srednjodalmatinskog akvatorija. Konačno, faktor privlačnosti mogu biti i Nacionalni parkovi Krka i Paklenica te Park prirode Vransko jezero koji su, također, na udaljenostima prihvatljivima za jednodnevne izlete s Pašmana.

Posebnu atrakcijsku i komunikacijsku vrijednost ima Galešnjak, međunarodno prepoznat po svojem srcolikom obliku. Zbog specifične forme, otočić se jedno vrijeme nalazio na naslovnicama i u prilozima velikog broja svjetskih medija, čime je stekao vidljivost koja nadilazi lokalne i nacionalne okvire. Razvoj proizvoda ne bi se, međutim, trebao temeljiti isključivo na Galešnjaku kao pojedinačnoj atrakciji. Galešnjak treba promatrati kao ulazni komunikacijski motiv i simboličku točku šireg arhipelaškog doživljaja koji uključuje otočiće, uvale, plovidbu, lokalnu gastronomiju, kupanje, interpretaciju prirodne i kulturne baštine te povezivanje s drugim destinacijama zadarskog arhipelaga. Njegova valorizacija trebala bi biti pažljivo osmišljena, kako bi se iskoristila snažna medijska prepoznatljivost, ali bez svođenja ukupnog identiteta Pašmana na jednu atrakciju.

Ovaj proizvod ima osobito visok integracijski potencijal. Može se povezivati s budućim rutama u arhipelagu, izletničkim programima, lokalnim brodarima, gastronomskim doživljajima, outdoor rutama, kulturnom baštinom i vizualnim identitetom otočne destinacije. U kontekstu Pašmana, nautički i izletnički turizam može postati jedan od ključnih diferencijacijskih proizvoda, osobito ako se razvija kao kontroliran, interpretiran i tematski strukturiran doživljaj šireg arhipelaga. Njegova razvojna logika ne bi trebala počivati samo na masovnom prihvatu plovila, nego na kvaliteti doživljaja, povezivanju s postojećom regionalnom nautičkom infrastrukturom, mogućem budućem razvoju Marine Pašman te pažljivom korištenju otočnih uvala, sidrišta, lokalnih brodara i atrakcija.

5.4. Kulturno-povijesni, sakralni, hodočasnički i arheološki turizam

Razvojni potencijal

Snaga i jedinstvenost resursne osnove	Visok	Pašman raspolaže bogatom sakralnom, hodočasničkom, arheološkom, podmorskom i tradicijskom baštinom, uključujući samostan sv. Dujma, benediktinsku tradiciju povezanu s Ćokovcem, kulturno-povijesnu cjelinu Neviđane, sv. Antun Opat u uvali sv. Ante, brojne crkvice i crkve, antička pristaništa, stare jezgre i Nevisku koledu kao zaštićeno nematerijalno kulturno dobro.
Potencijal produljenja sezone	Iznimno visok	Procesije, vođene ture, proslave svetaca, križni put, hodočašća i nematerijalna baština mogu aktivirati destinaciju tijekom većeg dijela godine.
Prostorna disperzija	Vrlo visok	Baštinski i vjerski resursi raspoređeni su u gotovo svim naseljima, starim jezgrama, unutrašnjosti otoka, obalnom prostoru, uvalama i podmorju, što omogućuje široku teritorijalnu valorizaciju.
Mogućnost podizanja dodane vrijednosti	Visok	Postoji značajan prostor za interpretaciju, tematske i hodočasničke šetnje, digitalne vodiče, uključivanje KUD-ova, povezivanje s pješačkim i biciklističkim rutama, brodskim dolascima u uvalu sv. Ante te razvoj kulturnih i vjerskih događanja.
Ukupni razvojni potencijal	Visok	Proizvod predstavlja snažan, ali trenutno nedovoljno aktiviran potencijal destinacije, s osobito izraženom vjerskom i hodočasničkom komponentom.

Tržišni potencijal

Prepoznatljivost	Srednje	Kulturna i vjerska baština Pašmana nije primarni motiv dolaska većine gostiju i nije dovoljno tržišno profilirana kao samostalan proizvod, ali ima snažnu lokalnu ukorijenjenost i potencijal rasta.
Diferencijacija	Vrlo visok	Spoj franjevačke i benediktinske tradicije, crkvice Gospe od Loreta na Bokolju, hodočašća sv. Anti, križnog puta, procesija, Neviske kolede, podmorske arheologije, starih jezgri i otočnih običaja daje proizvodu izrazitu identitetsku posebnost.
Integracijski potencijal	Vrlo visok	Baština se može vrlo dobro povezivati s outdoor rutama, hodočasničkim stazama, brodskim izletima, manifestacijama, gastronomijom, maslinarstvom, starim jezgrama i itinerarima arhipelaga.
Komunikacijska vidljivost	Srednje Visok	Pojedini elementi imaju snažan komunikacijski potencijal, osobito Bokolj, Gospa od Loreta, sv. Ante, samostan sv. Duje i Neviska koleda, ali cjelina zahtijeva dodatnu interpretaciju i jasnije oblikovanje priča.
Ukupni tržišni potencijal	Visok	Proizvod ima visok tržišni potencijal kao dopunski, diferencijacijski i identitetski segment, osobito kroz tematsko povezivanje, hodočasničke programe i interpretaciju.

Kulturno-povijesna, sakralna, hodočasnička i arheološka baština Pašmana čini jedan od najbogatijih, ali još uvijek nedovoljno turistički aktiviranih slojeva destinacije. Na području Općine evidentirano je 13 kulturnih dobara upisanih u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, uključujući sakralne građevine, arheološke lokalitete, podvodne arheološke zone, kulturno-povijesnu cjelinu Neviđane, mlin "Magazin", samostan sv. Dujma u Kraju te Nevisku koledu kao zaštićeno nematerijalno kulturno dobro. Proizvod je posebno kompatibilan i s potrebama osoba treće dobi, koje često pokazuju interes za kulturne, sakralne, hodočasničke i mirnije doživljajne sadržaje. Pašman u tom smislu može razvijati programe kraćih vođenih obilazaka, interpretacijskih šetnji starim jezgrama, posjeta sakralnim lokalitetima, sudjelovanja u procesijama i proslavama te kombiniranja kulturno-vjerskih sadržaja s laganim rekreativnim rutama i gastronomijom.

Posebnu vrijednost ima vjerski i hodočasnički potencijal destinacije. Pašman raspolaže snažnim sakralnim uporištima franjevačke i benediktinske tradicije, među kojima se ističu franjevački samostan sv. Duje u Kraju te benediktinska tradicija povezana s Ćokovcem. Važan prostorni i simbolički motiv predstavlja crkvica Gospe od Loreta na Malom Bokolju, do koje vodi križni put, osobito važan u razdoblju pred Veliki petak. Dodatno se ističe hodočašće sv. Antunu Opatu u uvali na drugoj strani otoka, do koje se dolazi obnovljenom stazom, ali i brodom, što otvara mogućnost povezivanja sakralne baštine, pješačkih ruta i izletničko-nautičkog doživljaja.

Vjerska dimenzija nije prisutna samo kroz sakralne objekte, nego i kroz živu praksu lokalne zajednice. Brojne procesije, proslave svetaca, hodočašća i običaji povezani s crkvenim kalendarom čine važan dio društvenog i identitetskog života otoka. Neviska koleda, kao zaštićena nematerijalna kulturna baština, dodatno potvrđuje da je religijska tradicija na Pašmanu dio živog kulturnog nasljeđa, a ne samo statična baštinska kulisa.

Važno je istaknuti da baština nije koncentrirana na jednu točku, nego je raspoređena kroz gotovo cijeli prostor Općine. Sakralni objekti prisutni su u svim većim naseljima, stare jezgre svjedoče o povijesnom načinu života, podmorska arheološka baština upućuje na dugu pomorsku i obalnu povijest, dok običaji, nošnje, KUD-ovi i Neviska koleda čuvaju nematerijalnu dimenziju otočnog identiteta. Takva prostorna i tematska raznolikost omogućuje razvoj tematskih šetnji, hodočasničkih ruta, kulturnih itinerara, interpretacijskih programa, digitalnih vodiča i događanja u autentičnim ambijentima.

Tržišno gledano, kulturna i vjerska baština Pašmana ima manji potencijal biti primarni motiv dolaska za široko tržište, ali može značajno produbiti doživljaj destinacije. Njezina vrijednost posebno dolazi do izražaja kada se poveže s outdoor rutama, maslinicima, starim jezgrama, brodskim izletima, gastronomijom i manifestacijama. U strateškom smislu, ovaj proizvod ima ulogu diferencijacijskog i identitetskog sloja koji Pašmanu omogućuje da se ne pozicionira samo kao otok mora i plaža, nego kao prostor dugog kontinuiteta života, vjere, tradicije, rada i otočne kulture.

5.5. Eno-gastronomija, maslinarstvo i lokalni proizvodi

Razvojni potencijal

Snaga i jedinstvenost resursne osnove	Visok	Spoj tradicionalne kuhinje, autohtonih recepata, ribarstva, plodova mora, maslinarstva, lokalnih proizvoda i tradicijskih običaja. Maslinici i maslinovo ulje čine važan dio identiteta otoka, ali jednako važan potencijal imaju lokalni recepti i jela poput sušenih krakova hobotnice.
Potencijal produljenja sezone	Vrlo visok	Maslinarstvo, berba maslina, radionice, degustacije i gastronomski programi tradicionalne kuhinje mogu se razvijati tijekom cijele godine (osobito u jesen).
Prostorna disperzija	Visok	Maslinici i suhozidi rasprostranjeni su kroz veći dio otoka, dok se gastronomski i tradicionalni lokalni proizvodi mogu povezivati s više naselja, staza i manifestacija.
Mogućnost podizanja dodane vrijednosti	Vrlo visok	Postoji znatan prostor za razvoj degustacija tradicionalnih jela, kušaonica, tematskih gastro programa, snažnije prisutnosti autohtonih recepata na menijima restorana, radionica te gastro-manifestacija. Maslinarstvo, berba maslina i degustacije maslinova ulja pritom ostaju važan dio proizvoda.
Ukupni razvojni potencijal	Visok	Proizvod ima snažan razvojni potencijal jer povezuje krajobraz, lokalnu proizvodnju, gastronomiju, tradiciju i mogućnost produljenja sezone.

Tržišni potencijal

Prepoznatljivost	Srednje visok	Pašman još nije snažno tržišno prepoznat kao gastronomska ili maslinarska destinacija, ali maslinarstvo i lokalna kuhinja imaju jasnu identitetsku osnovu.
Diferencijacija	Visok	Tradicionalna otočna kuhinja, autohtoni recepti, riblji specijaliteti, plodovi mora, lokalna jela poput sušenih krakova hobotnice, maslinovo ulje, suhozidni krajolik, fritule nakon berbe maslina i lokalne gastro-manifestacije daju proizvodu autentičnu otočnu posebnost.
Integracijski potencijal	Vrlo visok	Proizvod se može povezati s outdoor rutama, starim jezgrama, kulturnom baštinom, manifestacijama, izletničkim programima, arhipelaškim itinerarima, lokalnim restoranima, kušaonicama i tematskim gastro doživljajima.
Komunikacijska vidljivost	Srednje visok	Maslinici, suhozidi, lokalna hrana i otočni običaji imaju dobar komunikacijski potencijal, ali zahtijevaju snažnije oblikovanje u prepoznatljive priče i programe.
Ukupni razvojni potencijal	Visok	Otočna eno-gastronomija i maslinarstvo imaju visok tržišni potencijal kao proizvod dodane vrijednosti, osobito u kombinaciji s autentičnim doživljajem i pred/posezonom.

Radi se o proizvodu koji izravno proizlazi iz identiteta Pašmana kao otočnog, mediteranskog i tradicionalno poljoprivrednog prostora. Njegovu osnovu čine tradicionalna kuhinja, autohtoni recepti, ribarstvo, plodovi mora, maslinarstvo, lokalni proizvodi i prehrambeni običaji povezani sa svakodnevnim životom otoka. Maslinici su jedan od ključnih krajobraznih i gospodarskih elemenata Općine, ali gastronomski potencijal Pašmana ne iscrpljuje se u maslinarstvu. Jednako važan potencijal imaju lokalna jela, tradicijski recepti i specifične otočne prehrambene prakse, uključujući jela poput sušenih krakova hobotnice koji mogu postati važan dio interpretacije i prezentacije Pašmana. Maslinarstvo ostaje jedan od važnih stupova ovog proizvoda. U postojećem turističkom sustavu maslinici su uglavnom prisutni kao pasivni krajobrazni element, osobito uz pješačke i biciklističke rute. Međutim, njihov potencijal znatno je veći. Mogu se razvijati iskustva berbe maslina, radionice o preradi i proizvodnji, interpretacijske ture kroz maslinike i suhozide, degustacije, tematska događanja i natjecanja vezana uz maslinarstvo. Posebnu vrijednost ima činjenica da se maslinarstvo prirodno veže uz jesensko razdoblje, čime ovaj segment može doprinijeti produljenju sezone.

Susjedni Ugljan, s kojim je Pašman povezan mostom, već se profilira kao otok maslina i maslinova ulja. Takvo pozicioniranje pokazuje da je maslina prepoznata kao snažan otočni brend i kao identitetski resurs koji može imati turističku vrijednost. Istodobno, činjenica da se i na Pašmanu uzgaja vrlo značajna količina maslina i proizvodi maslinovo ulje upućuje na to da Pašman ima jednako legitimnu osnovu za snažnije uključivanje maslinarstva u vlastiti turistički identitet. Ranije brendiranje Ugljana ne bi trebalo predstavljati ograničenje, nego poticaj da se Pašman aktivnije uključi u širu otočnu priču o maslini, ali s vlastitim naglascima — kroz maslinike, suhozide, obiteljske tradicije, berbu, lokalne proizvođače, gastronomske doživljaje i povezivanje s pješačkim i biciklističkim rutama.

Poseban razvojni prostor postoji u snažnijem uključivanju tradicionalnih jela i autohtonih recepata u ponudu lokalnih restorana. Gastronomski identitet destinacije ne oblikuje se samo kroz postojanje lokalnih namirnica, nego kroz njihovu vidljivost i dostupnost gostima. Stoga je važno poticati prisutnost tradicionalnih pašmanskih i otočnih jela na jelovnicima ugostiteljskih objekata, razvoj degustacijskih menija, tematskih večeri, prezentacija lokalne kuhinje te koncepta kušaonica. Kušaonice mogu imati važnu ulogu u povezivanju lokalnih proizvoda, maslinova ulja, vina, ribljih i drugih otočnih specijaliteta s interpretacijom prostora, običaja i načina života. Time se gastronomija može razvijati kao doživljaj, a ne samo kao ugostiteljska usluga.

Uz maslinarstvo, važan, iako danas znatno slabije vidljiv sloj lokalnog identiteta čini tradicija otočne poljoprivrede. Posebno mjesto u toj memoriji zauzima pašmanski krumpir, koji je prema usmenoj predaji nekoć bio vrlo cijenjen te se proizvodio u znatnim količinama, pri čemu se spominje i proizvodnja od više desetaka vagona. Zajedno s drugim povrćem, takva je proizvodnja imala važnu ulogu u opskrbi biogradskog kraja i svjedoči o nekadašnjoj gospodarskoj povezanosti otoka i kopna. Iako je riječ o tradiciji koja je danas usmjerena na malu proizvodnju za privatne potrebe, a suvremena poljoprivreda općenito se suočava s brojnim strukturnim izazovima, pašmanski krumpir i šira priča o otočnoj poljoprivredi predstavljaju vrijedan interpretacijski potencijal. Njihova vrijednost ne mora se nužno temeljiti na

velikoj proizvodnji, već na mogućnosti oblikovanja narativa o prehrani, razmjeni, obiteljskim gospodarstvima i odnosu Pašmana prema biogradskom zaleđu i obližnjem kopnu.

Proizvod također obuhvaća ribu, plodove mora, lokalnu kuhinju, tradicijske slastice, autohtone recepte, običaje poput pripreme fritula nakon berbe maslina te specifična jela i prakse koje proizlaze iz otočnog života, poput sušenih krakova hobotnice, odnosno lokalnih „sušenih traka". Manifestacije kao što su Fish & More festival i Dobropoljanski gušti već danas stvaraju prostor za prezentaciju lokalne gastronomije, no dodatni razvojni iskorak moguć je kroz snažnije uključivanje tradicionalnih jela u redovitu restoransku ponudu, razvoj kušaonica, tematskih degustacija i gastro programa povezanih s rutama, događanjima i arhipelaškim doživljajima. Gastronomski proizvod Pašmana ne treba nužno razvijati kao samostalni motiv masovnog dolaska, nego kao proizvod koji povećava dodanu vrijednost boravka, produbljuje autentičnost i povezuje turizam s lokalnom zajednicom.

U strateškom smislu, riječ je o izrazito komplementarnom proizvodu koji može snažno podržati outdoor, kulturne, vjerske, izletničke i arhipelaške doživljaje. Njegov daljnji razvoj trebao bi biti usmjeren na postupno povezivanje postojećih resursa u prepoznatljive i izvedive doživljaje: tematske šetnje kroz maslinike i suhozide, kušanja maslinova ulja, prezentaciju tradicionalnih recepata, degustaciju lokalnih jela, interpretaciju nekadašnje otočne poljoprivrede, uključivanje priče o pašmanskom krumpiru, gastro događanja, suradnju ugostitelja s lokalnim proizvođačima te povezivanje gastronomije s manifestacijama i rutama. Takvi sadržaji posebno su pogodni za goste koji traže sporiji, interpretirani i autentični doživljaj destinacije, uključujući osobe treće dobi, jer ne ovise o fizički zahtjevnim aktivnostima i mogu se razvijati tijekom većeg dijela godine. Time se Pašman može profilirati kao destinacija koja ne nudi samo more i boravak, nego i doživljaj otočnog načina života, rada, hrane i tradicije.

5.6. Manifestacije i događanja

Razvojni potencijal

Snaga i jedinstvenost resursne osnove	Visok	Pašman raspolaže raznolikim programom sportskih, gastronomskih, kulturnih, tradicijskih, vjerskih i zabavnih događanja, pri čemu se veliki dio manifestacija temelji na lokalnoj baštini, gastronomiji, sportu, procesijama, običajima i otočnom identitetu.
Potencijal produljenja sezone	Vrlo visok	Dio manifestacija već se održava izvan vrhunca ljetne sezone, poput Đirade u proljeće, Adventa u zimskom razdoblju, Neviske kolede u božićnom razdoblju te vjerskih proslava i hodočašća.
Prostorna disperzija	Visok	Događanja se održavaju u više naselja, uključujući Pašman, Ždrelac, Dobropoljanu, Neviđane, Kraj, Barotul, Banj i Mrljane, čime doprinose teritorijalnoj raspodjeli aktivnosti.
Mogućnost podizanja dodane vrijednosti	Visok	Postoji prostor za daljnje tematsko profiliranje manifestacija, povezivanje s turističkim proizvodima, razvoj višednevnih programa i snažnije uključivanje lokalnih proizvoda, udruga, vjerskih običaja, procesija i lokalne ponude.
Ukupni razvojni potencijal	Visok	Manifestacije predstavljaju važan razvojni alat za aktiviranje destinacije, produljenje sezone, jačanje lokalnog identiteta i povezivanje turističkih proizvoda.

Tržišni potencijal

Prepoznatljivost	Srednje visok	Pojedina događanja imaju stabilnu lokalnu i regionalnu prepoznatljivost, a Đirada pokazuje rastući potencijal šire. Vjerske proslave i običaji imaju snažnu lokalnu ukorijenjenost, ali zahtijevaju pažljivu i autentičnu interpretaciju.
Diferencijacija	Visok	Spoj sportskih, gastronomskih, folklornih, tradicijskih, vjerskih i otočnih događanja daje manifestacijama potencijal za diferencijaciju, osobito kada se temelje na autentičnim lokalnim motivima.
Integracijski potencijal	Vrlo visok	Manifestacije se mogu izravno povezivati s outdoorom, gastronomijom, maslinarstvom, kulturnom i vjerskom baštinom, plažama, sportom, lokalnim zajednicama i arhipelaškim doživljajem.
Komunikacijska vidljivost	Visok	Događanja generiraju medijsku, digitalnu i društvenu vidljivost te stvaraju konkretne povode za dolazak i promociju destinacije.
Ukupni razvojni potencijal	Visok	Manifestacije imaju visok tržišni potencijal, osobito kao motiv dolaska u specifičnim terminima i kao alat za promociju drugih proizvoda.

Manifestacije i događanja imaju važnu ulogu u turističkom sustavu Općine Pašman jer povezuju lokalnu zajednicu, posjetitelje, kulturnu baštinu, gastronomiju, sport, vjersku tradiciju i zabavu. Na području Općine održava se niz događanja različitog karaktera: Pašmanska noć, Fish, Food & More festival, Đirada, Pašmanski dupin, Čarobni otok - Advent, Ždreške lazi, Međunarodna smotra folklora, Otočko natjecanje u praćan, Mišulića siđa, Neviska koleda, Dobropoljanski gušti, lignjolov i druge manifestacije.

Posebnu razvojnu vrijednost ima Đirada, koja se održava krajem travnja ili početkom svibnja i izravno povezuje outdoor proizvod, vidikovce, prirodni krajolik i Veliki Bokolj. Rast broja sudionika pokazuje da manifestacija ima potencijal prerasti u jedan od ključnih alata predsezonske aktivacije destinacije. S druge strane, gastro i tradicijska događanja, poput Fish, Food & More festivala, Dobropoljanskih gušta, Mišulića siđe, Neviske koledе i Pomidorine jačaju lokalni identitet i omogućuju prezentaciju običaja, hrane, glazbe, nošnje i društvenog života otoka.

Važan dio događajnog identiteta Pašmana čine i vjerske proslave, procesije i običaji povezani s crkvenim kalendarom. Oni nisu samo lokalni društveni događaji, nego i potencijalni elementi autentičnog kulturnog i hodočasničkog doživljaja. Njihova turistička valorizacija treba biti pažljiva, s naglaskom na poštivanje lokalne zajednice, religijskog značenja i živog karaktera običaja.

U strateškom smislu, manifestacije ne treba promatrati samo kao dodatni zabavni program, nego kao operativni alat za aktivaciju turističkih proizvoda. One mogu produljiti sezonu, povećati vidljivost destinacije, potaknuti potrošnju, aktivirati različita naselja i uključiti lokalnu zajednicu u turistički razvoj. Njihov budući potencijal posebno ovisi o jasnijem tematskom profiliranju i povezivanju s nosivim proizvodima destinacije, osobito outdoorom, gastronomijom, maslinarstvom, kulturnom i vjerskom baštinom te arhipelaškim doživljajem.

5.7. Prirodni, robinzonski i doživljajni turizam

Razvojni potencijal

Snaga i jedinstvenost resursne osnove	Visok	Južna i jugozapadna obala Općine Pašman, prirodne plaže, slabije dostupne uvale, očuvani krajolik, špilje kao potencijalni interpretacijski element, blizina PP Vransko jezero, morski dio pod zaštitom Nature 2000 i prisutnost ptičjih vrsta čine snažnu osnovu za doživljaje u prirodi.
Potencijal produljenja sezone	Srednje visok	Proizvod je dijelom vezan uz topliji dio godine, ali se mir, priroda, šetnje, promatranje ptica, individualni doživljaji i boravak u očuvanom krajoliku mogu razvijati i izvan vrhunca ljeta.
Prostorna disperzija	Visok	Proizvod aktivira slabije korištene dijelove otoka, osobito južnu i jugozapadnu obalu, uvale, prirodne prostore izvan naselja i potencijalne točke za promatranje ptica.
Mogućnost podizanja dodane vrijednosti	Visok	Postoji potencijal za razvoj manjih vođenih programa, interpretiranih šetnji, fotografskih tura, prirodnih doživljaja, izleta i boravka koji atmosferom odgovara robinzonskom konceptu, iako se ne radi o službeno kategoriziranom robinzonskom smještaju.
Ukupni razvojni potencijal	Srednje visok	Proizvod ima izražen potencijal autentičnosti i diferencijacije, ali njegova valorizacija mora biti pažljivo usmjerena i usklađena s očuvanjem temeljnih prirodnih vrijednosti.

Tržišni potencijal

Prepoznatljivost	Srednji	Proizvod nije široko profiliran kao prepoznatljiv proizvod Pašmana, iako postoji jasna resursna osnova i mogućnost jačanja nišnih segmenata poput birdwatchinga i pet-friendly boravka.
Diferencijacija	Visok	Očuvane uvale, prirodne plaže, slabija dostupnost, osjećaj izoliranosti, otočni krajolik i mogućnost promatranja ptica daju proizvodu snažnu diferencijacijsku vrijednost u odnosu na standardni plažni turizam.
Integracijski potencijal	Visok	Proizvod se može povezivati s pješačenjem, biciklizmom, izletima brodom, lokalnom gastronomijom, storytellingom, fotografskim turama, pet-friendly ponudom te blizinom PP Vransko jezero, PP Telašćica i NP Kornati.
Komunikacijska vidljivost	Srednje visok	Prirodne uvale, divlje plaže, očuvani krajolik, ptice i mirni otočni prostori imaju dobar vizualni potencijal, ali zahtijevaju pažljivo komuniciranje.
Ukupni razvojni potencijal	Srednje visok	Proizvod ima dobar tržišni potencijal u nišnim segmentima, osobito među gostima koji traže mir, prirodu, izoliranost, promatranje ptica, boravak s kućnim ljubimcima i autentičan otočni doživljaj.

Proizvod se temelji na visokoj očuvanosti krajolika, mediteranskoj vegetaciji, suhozidima, maslinicima, vidikovcima, stazama, uvalama i slabije urbaniziranim dijelovima otoka. Iako se prirodne plaže i prostori najizraženije izoliranosti u većoj mjeri vežu uz južnu i jugozapadnu obalu otoka, potencijal za boravak u prirodi nije ograničen samo na taj dio destinacije. Naprotiv, važan dio prirodne vrijednosti Pašmana nalazi se u njegovu središnjem i unutrašnjem prostoru, gdje se izmjenjuju krški predjeli, maslinici, suhozidi, makadamski putevi, vidikovci i pješačko-biciklističke trase. Posebnu vrijednost ovom proizvodu daje i činjenica da je morsko područje duž jugozapadne obale otoka obuhvaćeno ekološkom mrežom Natura 2000, što dodatno potvrđuje prirodnu osjetljivost i vrijednost tog prostora. Upravo kombinacija obalnog, morskog i unutrašnjeg otočnog krajolika čini osnovu za razvoj doživljaja koji se temelje na miru, prirodi, sporijem ritmu kretanja i autentičnom otočnom ambijentu.

Ovaj proizvod ima potencijal za razvoj specifičnih oblika turizma usmjerenih prema gostima koji traže mir, prirodu, jednostavnost, izoliranost i neposredan kontakt s otočnim prostorom. Može uključivati manje vođene programe, šetnje kroz maslinike i suhozide, obilaske vidikovaca, dolaske do skrivenih uvala, izlete morskim putem, fotografske ture, interpretaciju prirodnog krajolika i oblike boravka koji atmosferom odgovaraju robinzonskom konceptu. Pritom je važno naglasiti da na području destinacije više nema smještaja koji je službeno kategoriziran kao robinzonski. Riječ je uglavnom o kućama za odmor, često dobro ili vrlo dobro opremljenima, koje se robinzonskom konceptu približavaju ponajprije svojim položajem: nalaze se izvan većih naselja, izolirane su, teže dostupne i smještene u prirodnijem okruženju. Zbog toga pojam robinzonskog turizma u ovom kontekstu treba razumjeti prvenstveno kao opis atmosfere, položaja i tipa doživljaja, a ne kao formalnu kategoriju smještaja. Međutim, za razliku od proizvoda poput outdoora ili kupališnog turizma, ovaj segment ne bi trebao težiti širokoj komercijalizaciji ni povećanju volumena posjetitelja. Njegova privlačnost izravno ovisi o očuvanosti prostora, osjećaju mira i ograničenoj razini intervencije u prirodni ambijent. To je osobito važno u dijelovima prostora koji imaju ekološku vrijednost i osjetljivost.

Dodatni razvojni potencijal predstavlja ornitološki turizam. Blizina PP Vransko jezero, kao jednog od najvažnijih ornitoloških područja u RH, te prisutnost većeg broja ptičjih vrsta koje se gnijezde ili privremeno borave na Pašmanu otvaraju mogućnost razvoja nišnih programa promatranja ptica. U ovoj fazi birdwatching treba promatrati kao razvojni potencijal, a ne kao potpuno strukturiran turistički proizvod, jer zahtijeva dodatnu interpretaciju, opremu, vodiče, označavanje promatračkih točaka i razvoj stručnog vođenja. Ipak, u kombinaciji s očuvanim otočnim krajolikom, mirnijim dijelovima otoka i blizinom Vranskog jezera, ovaj segment može dodatno proširiti prirodni i doživljajni profil destinacije.

Vrijednost ovog proizvoda dodatno se povećava zbog položaja otoka u blizini više iznimno atraktivnih zaštićenih prirodnih područja. NP Kornati, s kojim Pašman prostorno i akvatorijalno graniči, te PP Telašćica na Dugom otoku predstavljaju snažne prirodne atrakcije šireg arhipelaga i privlače upravo profile gostiju motivirane očuvanom prirodom, krajobrazom, morem, tišinom i doživljajem prostora. Uz njih, PP Vransko jezero nalazi se u

neposrednom kopnenom okruženju, dok su NP-ovi Paklenica i Krka na udaljenosti koja omogućuje organizaciju jednodnevnih izleta. U tom smislu, Pašman se u dugoročnoj perspektivi može razvijati i kao mirna otočna baza za istraživanje šireg sustava prirodnih atrakcija sjeverne Dalmacije. Takvo pozicioniranje ne znači da Pašman treba konkurirati zaštićenim područjima, nego da svoju vrijednost može graditi na dostupnosti, miru, otočnom ambijentu i mogućnosti povezivanja boravka na otoku s izletima u parkove prirode i nacionalne parkove.

Prirodni i outdoor prostori Pašmana također su kompatibilni s budućim profiliranjem destinacije kao pet-friendly destinacije. Takav smjer može se razvijati horizontalno, kroz označavanje pogodnih šetnica, pravila korištenja prostora, informacije za goste s kućnim ljubimcima, odabir prikladnih zona i povezivanje s obiteljskim i outdoor turizmom.

Dugoročno gledano, ovaj proizvod može doprinijeti diferencijaciji Pašmana kao otoka koji još uvijek nudi mirne, prirodne i nepretjerano urbanizirane prostore, ali i kao destinacije koja je dobro pozicionirana za istraživanje šireg sustava prirodnih atrakcija u okruženju. Njegova valorizacija treba biti pažljiva, selektivna i niskointenzivna, s naglaskom na očuvanje osnovne vrijednosti prostora. Špilje i pećine koje se navode u analitičkoj podlozi mogu predstavljati potencijalni interpretacijski element, ali ih u ovoj fazi ne treba tretirati kao aktivan turistički proizvod jer nisu osigurane niti se njima upravlja za posjetitelje.

5.8. Pregled potencijala turističkih proizvoda

Turistički proizvod	Ukupni razvojni potencijal	Ukupni tržišni potencijal
Kupališni turizam - more i sunce	Srednje visok	Visok
Aktivni turizam	Vrlo visok	Visok
Nautički i izletnički turizam	Vrlo visok	Vrlo visok
Kulturno-povijesni, sakralni, hodočasnički i arheološki turizam	Visok	Visok
Otočna eno-gastronomija, maslinarstvo i lokalni proizvodi	Visok	Visok
Manifestacije i događanja	Visok	Visok
Prirodni, robinzonski i doživljajni turizam	Srednje visok	Srednje visok

Pregled pokazuje da Pašman raspolaže s nekoliko turističkih proizvoda visokog i vrlo visokog razvojnog potencijala. Najsnažnije razvojne mogućnosti imaju aktivni turizam te nautički i izletnički turizam, budući da oba proizvoda omogućuju aktiviranje šireg prostora, povezivanje više resursa i razvoj

sadržaja izvan isključivo kupališne sezone. Outdoor proizvod posebno je važan zbog potencijala ciklo i pješačkog turizma, povezivanja s vidikovcima, maslinicima, suhozidima, sakralnom baštinom i manifestacijama, dok se nautičko-izletnički proizvod temelji na položaju Pašmana u širem zadarskom arhipelagu, blizini Kornata, Telašćice, Dugog otoka, Ugljana, Zadra, Biograda, NP Paklenicei Krke i PP Vranskog jezera te snažnom komunikacijskom potencijalu Galešnjaka. Iako Pašman trenutačno ne raspolaže pravom marinom, planirana Marina Pašman i blizina razvijenog regionalnog nautičkog sustava otvaraju mogućnost da se destinacija dugoročno pozicionira kao mirna otočna baza za istraživanje šireg arhipelaga.

Otočna eno-gastronomija, maslinarstvo i lokalni proizvodi, kulturno-povijesni, sakralni, hodočasnički i arheološki turizam te manifestacije i događanja predstavljaju proizvode visokog potencijala koji mogu značajno produbiti identitet destinacije i povećati dodanu vrijednost boravka. Posebno je važno istaknuti vjerski i hodočasnički potencijal Pašmana, koji se temelji na živim običajima, procesijama, sakralnim lokalitetima, hodočasničkim trasama i zaštićenoj nematerijalnoj baštini, a ne samo na statičnoj baštini. U eno-gastronomskom segmentu maslinarstvo predstavlja ključni identitetski resurs, ali se dodatna vrijednost može graditi i na širem narativu otočne poljoprivrede, uključujući priču o pašmanskom krumpiru, nekadašnjoj proizvodnji povrća, povezanosti s biogradskim krajem, ribarstvu, lokalnoj kuhinji i manifestacijama. Time se stvara mogućnost da se Pašman postupno profilira kao destinacija koja nudi doživljaj otočnog načina života, rada, hrane, tradicije i zajednice.

Kupališni turizam - sunce i more ostaje temeljni stabilizator turističkog prometa, s jasnim prostorom za jače obiteljsko i pet-friendly profiliranje. Taj proizvod i dalje čini osnovu ljetne potražnje, ali njegova buduća razvojna vrijednost leži u podizanju kvalitete, boljoj organizaciji plažnog prostora i povezivanju s drugim proizvodima, osobito outdoorom, gastronomijom, izletima i manifestacijama. Prirodni, robinzonski i doživljajni turizam u očuvanom otočnom prostoru predstavlja specifičan nišni proizvod koji treba razvijati pažljivo i niskointenzivno. Njegov potencijal ne odnosi se samo na slabije urbanizirane dijelove južne i jugozapadne obale, nego i na središnji otočni prostor, maslinike, suhozide, vidikovce, staze i širi prirodni ambijent Pašmana. Dodatnu vrijednost ovom proizvodu daje mogućnost uključivanja ornitološkog turizma, blizina Parka prirode Vransko jezero, Nacionalnog parka Kornati, Parka prirode Telašćica te mogućnost jednodnevnih izleta prema Nacionalnom parku Paklenica i Nacionalnom parku Krka.

Iako privatni obiteljski smještaj i kamping nisu u ovoj valorizaciji tretirani kao zasebni turistički proizvodi, njihova je uloga u razvoju destinacije izrazito važna. Riječ je o snažno zastupljenim elementima ukupne smještajne strukture Pašmana, koji mogu značajno podržati razvoj identificiranih turističkih proizvoda. Privatni obiteljski smještaj važan je za obiteljski, boravišni, pet-friendly i iskustveni turizam, osobito ako se postupno usmjerava prema višoj kvaliteti, boljoj informiranosti domaćina i većem uključivanju gostiju u lokalni kontekst. Kamping se posebno dobro nadopunjuje s outdoor, ciklo, pješačkim, prirodnim i robinzonskim doživljajima, a njegov daljnji razvoj treba promatrati kroz podizanje kvalitete, očuvanje prostorne racionalnosti, razvoj auto-kamp i kamp odmorišnih kapaciteta te povezivanje s aktivnim boravkom u prirodi.

U dugoročnoj perspektivi potrebno je imati na umu i razvojni projekt Južni Pašman, predviđen prostorno-planskim okvirom, koji bi podrazumijevao značajan infrastrukturni zahvat i ulaganje u hotelski smještaj na južnom dijelu otoka. Iako je riječ o projektu koji je još uvijek udaljen od realizacije i ne može se promatrati kao kratkoročni razvojni oslonac, njegova eventualna provedba mogla bi bitno promijeniti strukturu turističke ponude destinacije. Hotelski smještaj u pravilu donosi višu razinu organizirane turističke infrastrukture, dodatne usluge, profesionalizaciju ponude, mogućnost razvoja sadržaja izvan glavne sezone te snažnije uključivanje destinacije u tržišne kanale organizirane potražnje. U tom smislu, Južni Pašman treba promatrati kao dugoročnu razvojnu mogućnost koja bi, uz pažljivo planiranje i usklađivanje s identitetom otoka, mogla poduprijeti razvoj turističkih proizvoda više dodane vrijednosti, osobito u segmentima obiteljskog, aktivnog, prirodnog, izletničkog i arhipelaškog turizma.

Stoga smještajnu strukturu, iako nije predmet zasebne valorizacije proizvoda, treba sustavno unapređivati kao ključnu potpornu osnovu za razvoj i tržišnu aktivaciju turističkih proizvoda. Kratkoročno, naglasak treba biti na podizanju kvalitete postojećeg privatnog i kamping smještaja te boljem povezivanju smještajne ponude s proizvodima destinacije. Dugoročno, eventualni razvoj hotelskih kapaciteta, uključujući projekt Južni Pašman, može predstavljati važan iskorak prema snažnijoj profesionalizaciji, produljenju sezone i oblikovanju cjelovitije destinacijske ponude.

U cjelini, valorizacija upućuje na to da budući razvoj turističke ponude Pašmana ne bi trebao počivati primarno na širenju volumena u vrhuncu ljetne sezone, nego na povezivanju postojećih resursa u prepoznatljive doživljajne cjeline. Ključni razvojni smjerovi odnose se na produljenje sezone, aktiviranje unutrašnjosti otoka, jačanje prirodnog identiteta i identiteta arhipelaga, interpretaciju sakralne i kulturne baštine, valorizaciju maslinarstva i lokalnih proizvoda te razvoj proizvoda koji Pašman pozicioniraju kao mirnu, obiteljsku, aktivnu i autentičnu otočnu destinaciju. Uz obiteljski, pet-friendly i outdoor smjer, važno je razvijati i elemente destinacije prilagođene osobama treće dobi, osobito kroz sigurnije i pristupačnije plažne prostore, kraće šetne i interpretacijske rute, kulturno-sakralne sadržaje, gastronomiju, mirnije programe i jasnije informiranje o zahtjevnosti pojedinih aktivnosti.

5.9. Nosivi turistički proizvodi destinacije

Provedena valorizacija pokazuje da turistički sustav Općine Pašman nije homogen, već se sastoji od proizvoda i elemenata ponude različite razvojne snage, tržišne uloge i strateške funkcije. Pojedini proizvodi već sada čine osnovu turističke potražnje, drugi imaju izrazit potencijal za buduće pozicioniranje destinacije, dok treći ponajprije djeluju kao komplementarni sadržaji koji povećavaju kvalitetu, autentičnost i dodanu vrijednost boravka. Ovdje nije cilj ponovno rangirati proizvode prema pojedinačnim ocjenama, nego definirati njihovu funkciju u budućem razvoju destinacije, a kroz procjenu njihovih potencijala. Drugim riječima, važno je razlikovati proizvode koji trebaju nositi razvojni identitet Pašmana, proizvode koji stabiliziraju postojeći

turistički promet, proizvode koji produbljuju i diferenciraju ponudu te potporne elemente, osobito smještajnu strukturu, koji omogućuju tržišnu aktivaciju identificiranih proizvoda.

Na temelju valorizacije moguće je izdvojiti četiri funkcionalne skupine:

1. nosive turističke proizvode razvoja,
2. stabilizatore turističkog prometa,
3. diferencijacijske i komplementarne potencijale,
4. potporne elemente smještajne strukture.

Navedena podjela omogućuje jasnije usmjeravanje budućih mjera i aktivnosti, pri čemu treba istaknuti da Pašman ne treba razvijati sve proizvode na isti način niti s istim intenzitetom. Kod pojedinih proizvoda naglasak treba biti na brendiranju i tržišnoj vidljivosti, kod drugih na interpretaciji i povezivanju, kod trećih na podizanju kvalitete i organizacije, dok se kod osjetljivih prirodnih prostora razvoj treba temeljiti na pažljivoj, niskointenzivnoj valorizaciji. Pritom je važno voditi računa i o horizontalnim smjerovima profiliranja destinacije, osobito razvoju ponude prilagođene obiteljima, gostima s kućnim ljubimcima, aktivnim rekreativcima i osobama treće dobi.

Nosivi turistički proizvodi razvoja

Nosivi turistički proizvodi razvoja su oni proizvodi koji imaju najveću sposobnost oblikovanja budućeg identiteta destinacije, produljenja sezone, povezivanja različitih resursa i stvaranja prepoznatljive tržišne pozicije. U slučaju Pašmana, kao dva ključna nosiva razvojna proizvoda izdvajaju se aktivni turizam te nautički i izletnički turizam s naglaskom na doživljaj arhipelaga.

Aktivni turizam predstavlja jedan od najvažnijih razvojnih oslonaca destinacije jer se temelji na stvarnim prostornim i infrastrukturnim prednostima destinacije: pješačkim i biciklističkim rutama, vidikovcima, Bokolju, središnjem otočnom prostoru, maslinicima, suhozidima, starim jezgrama i sakralnim lokalitetima. Njegova snaga nije u razvoju masovnog sportskog turizma, nego u profiliranju Pašmana kao destinacije sporijeg ritma, rekreacije, pješačenja, cikloturizma i boravka u prirodi. Posebna vrijednost outdoor proizvoda proizlazi iz mogućnosti produljenja sezone. Pješačke i biciklističke aktivnosti, panoramske ture, rekreativna događanja i interpretacijske šetnje mogu se razvijati u proljetnim i jesenskim mjesecima, kada je kupališni turizam manje izražen, a klimatski uvjeti povoljni za aktivni boravak na otvorenom. Time outdoor segment postaje jedan od glavnih alata za smanjenje ovisnosti o vrhuncu ljetne sezone.

Outdoor proizvod ima i snažnu integracijsku funkciju. On može povezati gotovo sve ključne resurse destinacije: prirodu, maslinike, suhozide, sakralnu baštinu, stare jezgre, gastronomiju, manifestacije i smještajnu ponudu. U tom smislu, outdoor turizam nije samo jedan segment ponude, nego okvir kroz koji se može strukturirati širi doživljaj Pašmana kao aktivnog, mirnog i autentičnog otoka.

Uz outdoor, kao drugi nosivi proizvod razvoja izdvaja se nautički i izletnički turizam. Ovaj proizvod proizlazi iz položaja Pašmana u zadarskom arhipelagu, između Pašmanskog kanala, Srednjeg kanala, Ugljana, Dugog otoka,

Kornata, Telašćice, Zadra i Biograda. Pašman nije izolirani otok, nego dio šireg otočnog i nautičkog prostora, što mu daje snažan integracijski i tržišni potencijal. Poziciji u arhipelagu treba dodati i neposrednu blizinu drugih atraktivnih izletišta: Nacionalnog parka Kornati te Parka prirode Telašćica, kao i relativnu blizinu Nacionalnih parka Krka i Paklenica te Parka prirode Vransko jezero. Kumulativno, središnja pozicija Pašmana u širem arhipelagu i mreži atraktivnih destinacija za jednodnevne izlete govori u prilog oblikovanja destinacije kao svojevrsne baze za istraživanje šire regije.

Posebnu komunikacijsku vrijednost za nautički i izletnički turizam ima Galešnjak, koji zbog svog srcolikog oblika ima iznimnu međunarodnu prepoznatljivost. Međutim, Galešnjak ne treba promatrati kao izdvojenu atrakciju na kojoj se samostalno temelji identitet destinacije, nego kao snažan ulazni komunikacijski motiv za širi arhipelaški doživljaj. Upravo povezivanje Galešnjaka s lokalnim brodarima, uvalama, kupanjem, gastronomijom, pričama o arhipelagu, prirodnom i kulturnom baštinom te susjednim otocima može stvoriti proizvod veće dodane vrijednosti.

Razvoj nautičkog turizma trenutačno je ograničen činjenicom da Pašman ne raspolaže pravom marinom. Ipak, u širem regionalnom okruženju nalazi se razvijen sustav marina i nautičkih polazišta, od Zadra do Primoštena, uključujući Kornate, Ugljan i Dugi otok. To znači da se Pašman u kratkom i srednjem roku može pozicionirati kao destinacija izletničkih, dnevnih, poludnevnih i tematskih arhipelaških doživljaja, a ne nužno kao klasično marina-orijentirano nautičko središte. Dugoročno, planirana Marina Pašman može dodatno promijeniti razvojnu poziciju destinacije i otvoriti mogućnost snažnijeg prihvata nautičara, no taj projekt treba promatrati kao dugoročnu razvojnu mogućnost, a ne kao kratkoročni oslonac.

U kombinaciji, outdoor i arhipelaško-izletnički proizvod mogu oblikovati osnovni razvojni identitet Pašmana: otok koji nije samo mjesto ljetnog boravka uz more, nego destinacija aktivnog kretanja, otočnih ruta, prirodnih vidikovaca, uvala, plovidbe i povezivanja s okolnim arhipelagom i atrakativnim izletištima.

Stabilizatori turističkog prometa

Stabilizatori turističkog prometa su proizvodi i elementi ponude koji generiraju najveći dio postojeće potražnje, osiguravaju ekonomsku osnovu destinacije i čine osnovni motiv dolaska velikog broja gostiju. U slučaju Pašmana tu ulogu ponajprije ima kupališni turizam - more i plaže, dok se kao važan potporni stabilizacijski element javlja postojeća smještajna struktura, osobito privatni obiteljski smještaj.

Kupališni turizam - sunce i more ostaje temeljni proizvod Pašmana, kao i većini jadranskih destinacija, i osnovni razlog dolaska velikog dijela gostiju u ljetnim mjesecima. Plaže u gotovo svim naseljima, mirnije uvale, pješčana i plitka morska dna, prirodni hlad i izvrsna kakvoća mora čine snažnu osnovu za boravišni turizam. Ovaj proizvod je osobito važan za obiteljski turizam, jer Pašman može jačati profil mirne, sigurne i obiteljski orijentirane otočne destinacije. Mirniji otočni ambijent, plitki ulazi u more na pojedinim plažama, šetnice i mogućnost razvoja jednostavnijih rekreativnih sadržaja čine ovaj proizvod relevantnim i za osobe treće dobi, osobito uz daljnje unaprjeđenje

pristupačnosti, sigurnosti i informiranja. Međutim, razvojna uloga plažnog proizvoda ne bi trebala biti usmjerena na povećanje volumena, nego na podizanje kvalitete. To uključuje bolju organizaciju plažnog prostora, unaprjeđenje osnovne opreme, jasnije informiranje korisnika, razvoj obiteljskih sadržaja, povezivanje s ugostiteljstvom i manifestacijama te postupno uvođenje pet-friendly elemenata ondje gdje je to prostorno i funkcionalno primjereno.

Kupališni turizam - sunce i more ima ograničenu sposobnost produljenja sezone, ali predstavlja važan stabilizator na koji se mogu nadovezivati drugi proizvodi. Upravo zato ih ne treba promatrati izolirano. Njihova buduća vrijednost bit će veća ako se povežu s outdoor rutama, izletima brodom, lokalnom gastronomijom, dječjim i obiteljskim sadržajima, događanjima i smještajnom ponudom koja može gostima ponuditi više od samog boravka uz more.

U toj stabilizacijskoj ulozi važan je i privatni obiteljski smještaj, koji je snažno zastupljen u ukupnoj smještajnoj strukturi destinacije. Iako se ne vrednuje kao zaseban turistički proizvod, njegova uloga u funkcioniranju turističkog sustava iznimno je važna. Privatni smještaj osigurava najveći dio smještajne baze, posebno za obiteljske, individualne i ponavljajuće goste. Njegov budući razvoj trebao bi biti usmjeren na podizanje kvalitete, profesionalizaciju domaćina, bolju informiranost gostiju i jače povezivanje s lokalnim proizvodima, događanjima, rutama i doživljajima.

Diferencijacijski i komplementarni potencijali

Diferencijacijski i komplementarni potencijali su proizvodi koji možda ne generiraju najveći volumen turističkog prometa, ali značajno doprinose identitetu, autentičnosti, kvaliteti i dodanoj vrijednosti boravka. Kod Pašmana se u toj skupini posebno ističu kulturno-povijesni, sakralni, hodočasnički i arheološki turizam, otočna eno-gastronomija, maslinarstvo i lokalni proizvodi, manifestacije i događanja te prirodni, robinzonski i doživljajni turizam u očuvanom otočnom prostoru.

Kulturno-povijesni, sakralni, hodočasnički i arheološki turizam ima važnu ulogu u produbljivanju identiteta Pašmana kao jedinstvene destinacije. Vrijednost ovog proizvoda ne proizlazi samo iz registriranih kulturnih dobara, sakralnih objekata, samostana, starih jezgri i arheoloških lokaliteta, nego i iz živih običaja, procesija, hodočašća i nematerijalne baštine. Posebno je važan vjerski i hodočasnički potencijal, koji obuhvaća franjevačku i benediktinsku tradiciju, crkvicu Gospe od Loreta na Bokolju, križni put, hodočašće sv. Anti Padovanskom u uvali sv. Ante, procesije, proslave svetaca i Nevisku koledu. Ovaj proizvod može snažno poduprijeti outdoor i izletnički turizam jer se sakralni lokaliteti i hodočasničke trase mogu povezivati s pješačkim rutama, brodskim dolascima, starim jezgrama i interpretacijskim sadržajima. U tom smislu, sakralna baština Pašmana ne bi trebala ostati samo popis vrijednih objekata, nego temelj za oblikovanje doživljaja koji povezuju prostor, vjeru, običaje, lokalnu zajednicu i povijest otoka.

Otočna eno-gastronomija, maslinarstvo i lokalni proizvodi predstavljaju drugi važan diferencijacijski sloj. Maslinici su jedan od najprepoznatljivijih krajobraznih i identitetskih elemenata Pašmana, a njihova turistička vrijednost zasad nije u potpunosti iskorištena. Iako se susjedni Ugljan već profilira kao otok maslina i maslinova ulja, Pašman ima jednako legitimnu osnovu za jače

uključivanje maslinarstva u vlastiti turistički identitet. Umjesto konkuriranja Ugljanu, Pašman se može uključiti u širu otočnu priču o maslini, ali s vlastitim naglascima: maslinici, suhozidi, obiteljske tradicije, berba, degustacije, lokalni proizvođači i povezivanje s rutama.

Uz maslinarstvo, važan interpretacijski potencijal ima i šira priča o otočnoj poljoprivredi, uključujući pašmanski krumpir, koji je prema usmenoj predaji nekoć bio vrlo cijenjen i proizvodio se u velikim količinama. Iako je ta tradicija danas u velikoj mjeri zamrla, ona može poslužiti kao vrijedna osnova za narativ o otočnom radu, prehrani, razmjeni i povezanosti Pašmana s biogradskim krajem. U kombinaciji s ribom, plodovima mora, lokalnom kuhinjom, fritulama nakon berbe maslina i manifestacijama poput Fish & More festivala i Dobropoljanskih gušta, eno-gastronomija može postati snažan alat povećanja dodane vrijednosti boravka.

Manifestacije i događanja imaju posebnu funkciju jer mogu aktivirati gotovo sve ostale proizvode. Đirada izravno podupire outdoor i predsezonsku aktivaciju destinacije, gastro događanja jačaju lokalnu kuhinju i identitet, folklorne i tradicijske manifestacije uključuju KUD-ove, običaje i nošnje, dok sportska događanja i Advent proširuju sezonski i sadržajni okvir ponude. Manifestacije zato ne treba promatrati samo kao zabavni program, nego kao operativni alat za upravljanje sezonalnošću, vidljivost destinacije i uključivanje lokalne zajednice.

Prirodni, robinzonski i doživljajni turizam u očuvanom otočnom prostoru predstavlja nišni, ali važan diferencijacijski potencijal. On se temelji na očuvanim dijelovima obale, uvalama, središnjem otočnom prostoru, maslinicima, suhozidima, vidikovcima, makadamskim putevima, stazama i mirnijem ambijentu otoka. Važno je da se ovaj proizvod ne svede samo na južnu i jugozapadnu obalu, iako su ondje posebno izraženi slabija urbaniziranost i robinzonski smještaj. Potencijal za boravak u prirodi prisutan je na cijelom otoku, osobito u njegovu središnjem prostoru.

Dodatnu vrijednost ovom proizvodu daje blizina Parka prirode Vransko jezero, Nacionalnog parka Kornati i Parka prirode Telašćica, kao i mogućnost jednodnevnih izleta prema Nacionalnom parku Paklenica i Nacionalnom parku Krka. Time Pašman može u dugoročnoj perspektivi razvijati ulogu mirne otočne baze za istraživanje šireg sustava prirodnih atrakcija sjeverne Dalmacije. U ovaj proizvod može se uključiti i ornitološki turizam, osobito zbog blizine Vranskog jezera i prisutnosti ptičjih vrsta na Pašmanu, ali kao razvojni potencijal koji tek treba strukturirati kroz interpretaciju, opremu i vođene programe.

Potporni elementi smještajne strukture

Iako smještajni oblici nisu turistički proizvodi u užem smislu, njihova je uloga u razvoju i aktivaciji proizvoda iznimno važna. Pašman se u velikoj mjeri oslanja na privatni obiteljski smještaj i kamping, koji čine značajan dio ukupne smještajne strukture i izravno utječu na profil gostiju, duljinu boravka, potrošnju i mogućnost razvoja pojedinih proizvoda.

Privatni obiteljski smještaj posebno je važan za obiteljski, boravišni, pet-friendly i iskustveni turizam. Njegova buduća konkurentnost ovisit će o sposobnosti prelaska s generičkog iznajmljivanja na višu razinu domaćinskog pristupa. To podrazumijeva bolju kvalitetu smještaja, jasnije informacije za goste, preporuke lokalnih sadržaja, povezivanje s rutama, manifestacijama, plažama, gastronomijom i izletničkim programima. Domaćini mogu imati važnu ulogu u tome da gost ne doživi Pašman samo kao mjesto smještaja, nego kao destinaciju s prepoznatljivim doživljajima.

Kamping je posebno kompatibilan s outdoor, ciklo, pješačkim, prirodnim i robinzonskim turizmom. Postojeći manji kampovi i veći kamp u Pašmanu čine važnu osnovu za goste koji traže boravak na otvorenom, prirodu i opuštеniji otočni ambijent. Istodobno, razvojni izazov predstavlja nedostatak klasičnih auto-kamp i kamp odmorišnih kapaciteta, osobito za goste koji putuju automobilima, kamperima ili traže jednostavniji, mobilniji oblik boravka. Budući razvoj kampinga trebao bi biti usmjeren na podizanje kvalitete, prostornu racionalnost, bolju povezanost s outdoor ponudom i očuvanje ambijentalne vrijednosti prostora.

U dugoročnoj perspektivi potrebno je imati na umu i razvojni projekt Južni Pašman, predviđen prostorno-planskim okvirom. Riječ je o velikom infrastrukturnom zahvatu i potencijalnom ulaganju u hotelski smještaj na južnom dijelu otoka. Iako je projekt još uvijek udaljen od realizacije i ne može se promatrati kao kratkoročni razvojni oslonac, njegova eventualna provedba mogla bi značajno promijeniti strukturu turističke ponude destinacije. Hotelski smještaj u pravilu donosi višu razinu organizirane turističke infrastrukture, dodatne usluge, profesionalizaciju ponude, mogućnost razvoja sadržaja izvan glavne sezone i snažnije uključivanje destinacije u tržišne kanale organizirane potražnje.

Zbog toga smještajnu strukturu treba promatrati kao ključnu potpornu osnovu razvoja turističkih proizvoda. Kratkoročno, naglasak treba biti na podizanju kvalitete postojećeg privatnog i kamping smještaja te njihovom boljem povezivanju s proizvodima destinacije. Dugoročno, eventualni razvoj hotelskih kapaciteta, uključujući projekt Južni Pašman, može predstavljati važan iskorak prema snažnijoj profesionalizaciji, produljenju sezone i oblikovanju cjelovitije destinacijske ponude.

Zaključna razvojna logika

Budući razvoj turističkih proizvoda Pašmana treba se temeljiti na povezivanju, a ne na izoliranom razvoju pojedinačnih segmenata. Outdoor i izletnički proizvod trebaju imati ulogu nosivih razvojnih okvira, dok sunce i more ostaju stabilizator potražnje i osnovni boravišni proizvod. Kulturna, sakralna i hodočasnička baština, maslinarstvo, lokalni proizvodi, manifestacije i prirodni doživljaji trebaju produbljivati identitet destinacije i povećavati dodanu vrijednost boravka u odnosu na konkurenciju.

Takva hijerarhija proizvoda upućuje na model razvoja koji ne počiva na nekontroliranom povećanju volumena u vrhuncu ljetne sezone, nego na kvalitetnijem korištenju postojećih resursa, produljenju sezone, aktiviranju unutrašnjosti otoka, jačanju arhipelaškog identiteta i boljem povezivanju lokalne zajednice s turističkom ponudom. U tom kontekstu, Pašman se može dugoročno profilirati kao mirna, obiteljska, aktivna, pet-friendly i autentična otočna destinacija, prilagođena i osobama treće dobi, snažno povezana s prirodom, morem, vjerom, tradicijom, maslinarstvom i širim zadarskim arhipelagom.

6

Pokazatelji održivog razvoja Općine Pašman

U skladu s odredbama Zakona o turizmu, plan upravljanja destinacijom mora biti temeljen na pokazateljima održivosti destinacije. Pokazatelji održivosti omogućuju destinacijama sustavno praćenje i ocjenjivanje učinaka turizma te pravodobno prepoznavanje područja u kojima su potrebna poboljšanja čime pružaju važnu osnovu za dugoročno održivo upravljanje razvojem turizma. Plan upravljanja destinacijom mora sadržavati obvezne pokazatelje održivosti destinacije, a može sadržavati i specifične pokazatelje održivosti destinacije, koji moraju biti utemeljeni na analizi stanja destinacije i povezani s razvojnim smjerom. Popis obveznih i specifičnih pokazatelja održivosti, izvori podataka te način njihova evidentiranja uređeni su Pravilnikom o pokazateljima za praćenje razvoja i održivosti turizma (NN 112/24).

6.1. Obvezni pokazatelji održivosti

Rbr	Pokazatelj
1	Broj turističkih noćenja na stotinu stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone
2	Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom
3	Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji
4	Udio atrakcija (lokaliteta) pristupačnih osobama s invaliditetom
5	Broj organiziranih turističkih ambulanti
6	Omjer potrošnje vode po turističkom noćenju u odnosu na prosječnu potrošnju vode po stalnom stanovniku destinacije (izraženo po osobi i po noćenju)
7	Omjer količine komunalnog otpada nastalog po noćenju turista i količine otpada koje generira stanovništvo u destinaciji (tone)
8	Udio zaštićenih područja u ukupnoj površini destinacije (ukupno i po kategoriji zaštite)
9	Omjer potrošnje električne energije po turističkom noćenju u odnosu na potrošnju električne energije stalnog stanovništva destinacije
10	Uspostavljen sustav za prilagodbu klimatskim promjenama i procjenu rizika
11	Ukupan broj dolazaka turista u mjesecu s najvećim opterećenjem
12	Prosječna duljina boravka turista u destinaciji
13	Ukupan broj zaposlenih u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane
14	Poslovni prihod gospodarskih subjekata (obveznika poreza na dobit) u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane
15	Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija
16	Status implementacije aktivnosti iz plana upravljanja destinacijom
17	Broj ostvarenih noćenja u destinaciji po hektaru izgrađenog građevinskog područja

1. Broj turističkih noćenja na stotinu stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone

Pokazatelj pokazuje koliki je intenzitet turističke aktivnosti u vrhuncu sezone (mjesec kolovoz) u odnosu na broj stalnih stanovnika destinacije. Koristan je jer daje kvantitativnu sliku sezonskog pritiska na prostor, infrastrukturu, javne usluge i svakodnevno funkcioniranje lokalne zajednice.

Pokazatelj ZL-1	**Broj turističkih noćenja na stotinu stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone**
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**216,74**
216,74	

Za početnu vrijednost pokazatelja utvrđeno je 216,74 turističkih noćenja dnevno na sto stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone. Ovakva vrijednost upućuje na izraženu koncentraciju turističkih aktivnosti u najopterećenijem dijelu godine, pri čemu se u kratkom vremenskom razdoblju višestruko povećava pritisak na prostor, komunalnu i prometnu infrastrukturu, javne usluge te svakodnevno funkcioniranje lokalne zajednice. U kontekstu Općine Pašman, ovaj pokazatelj posebno je važan jer se turistički promet odvija u otočnom prostoru s naglašenom sezonalnošću i ograničenim infrastrukturnim kapacitetima. Intenziviranje turističke aktivnosti u vršnom dijelu sezone može se odraziti na povećano opterećenje vodoopskrbe, sustava gospodarenja otpadom, prometne dostupnosti, javnih površina i obalne zone. Iako vrijednost pokazatelja sama po sebi ne znači da je dosegnuta granica prihvatnog opterećenja, ona jasno potvrđuje potrebu za pažljivim upravljanjem sezonskim pritiscima i za usmjeravanjem razvoja prema većoj vremenskoj disperziji turističke potražnje. Iz perspektive upravljanja destinacijom, pokazatelj ukazuje na važnost mjera koje pridonose ravnomjernijoj raspodjeli turističkog prometa tijekom godine, boljoj organizaciji infrastrukture i usluga u vršnim mjesecima te očuvanju kvalitete života lokalnog stanovništva.

2. Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom

Pokazatelj mjeri udio stalnih stanovnika zadovoljnih razvojem turizma te pokazuje odnos lokalne zajednice prema turističkim aktivnostima i njihovim učincima. Pozitivan stav stanovnika važan je za dugoročni uspjeh turizma, jer izostanak podrške može otežati daljnji razvoj, uključujući ulaganja i nove projekte.

Pokazatelj (ZL-2)	**Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2)**
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	**15,64%**

Vrijednost od 15,64 % pokazuje vrlo nisku razinu zadovoljstva lokalnog stanovništva turizmom. Takav rezultat sugerira da velik dio zajednice turizam trenutačno ne doživljava kao dovoljno uravnotežen ni dovoljno koristan u odnosu na pritiske koje donosi u svakodnevnom životu. Za destinaciju poput Pašmana ovaj je pokazatelj posebno važan jer održivost turizma ne ovisi samo o turističkom prometu, nego i o tome u kojoj mjeri stanovnici osjećaju da razvoj turizma pridonosi kvaliteti života. Niska razina zadovoljstva može upućivati na percepciju opterećenja prostora i infrastrukture, sezonske gužve, pritiska na javne površine i komunalni sustav, ali i na osjećaj da koristi od turizma nisu dovoljno ravnomjerno raspoređene. Iz upravljačke perspektive, ovakav rezultat jasno pokazuje potrebu za snažnijim uključivanjem lokalnog stanovništva u planiranje i praćenje razvoja turizma, kao i za usmjeravanjem destinacije prema modelu koji će biti prihvatljiviji za zajednicu i usklađeniji s dugoročnom kvalitetom života na otoku.

3. Zadovoljstvo turista i jednodnevnih posjetitelja destinacijom

Pokazatelj pokazuje kako posjetitelji ocjenjuju ukupno iskustvo boravka u destinaciji i koliko su je spremni preporučiti drugima. Daje važan uvid u kvalitetu turističkog doživljaja, percepciju vrijednosti destinacije i učinke dosadašnjeg upravljanja i razvoja ponude.

Pokazatelj (ZT-1)	**Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji**
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost	2025.
Indeks zadovoljstva posjetitelja destinacijom	**76,38 %**
Neto spremnost na preporuku	**14,93 %**

Indeks zadovoljstva od 76,38 % upućuje na dobru razinu općeg zadovoljstva boravkom u destinaciji. Posjetitelji očito u velikoj mjeri pozitivno doživljavaju prostor, okoliš i osnovne elemente turističke ponude, što potvrđuje da Pašman ima kvalitetnu osnovu za ugodno i vrijedno iskustvo boravka. Istodobno, neto spremnost na preporuku od 14,93 % znatno je niža i pokazuje da pozitivno iskustvo još ne prerasta dovoljno snažno u lojalnost i aktivnu preporuku drugima. Drugim riječima, boravak je uglavnom dobar, ali destinacija još ne ostavlja dovoljno izražen i pamtljiv dojam kod većeg broja posjetitelja. Takav odnos između zadovoljstva i spremnosti na preporuku upućuje na prostor za jačanje autentičnosti i prepoznatljivosti turističkog doživljaja, osobito kroz sadržaje i iskustva koja mogu stvoriti snažniju emocionalnu vezu s destinacijom.

4. Pristupačnost destinacije - udio atrakcija pristupačnih osobama s invaliditetom

Pokazatelj pokazuje u kojoj su mjeri turističke atrakcije i lokaliteti od interesa prilagođeni osobama s invaliditetom, čime se procjenjuje razina uključivosti destinacije i spremnost prostora, informacija i komunikacije da omoguće ravnopravno korištenje turističkih sadržaja svim korisnicima

Pokazatelj (PD-1)	**Udio atrakcija (lokaliteta) pristupačnih osobama s invaliditetom**
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	**0%**

Početna vrijednost od 0 % pokazuje da među atrakcijama obuhvaćenima ovim pokazateljem trenutačno nije evidentirana niti jedna koja u cijelosti zadovoljava kriterije potpune pristupačnosti za osobe s invaliditetom. Takav nalaz ukazuje na vrlo ograničenu razinu sustavno razvijene pristupačnosti u destinaciji. Pritom je važno naglasiti da ovakav rezultat ne znači nužno potpuni izostanak pojedinih prilagođenih elemenata, nego to da prema korištenim kriterijima nije potvrđena nijedna atrakcija koja u cijelosti ispunjava sve uvjete pristupačnosti. Za održivi razvoj turizma ovaj pokazatelj ima posebno značenje jer pristupačnost nije samo tehničko pitanje, nego i pitanje uključivosti, ravnopravnosti i kvalitete destinacijskog proizvoda. Ovakvo stanje upućuje na potrebu sustavnijeg evidentiranja stvarnog stanja, postupne prilagodbe prioritetnih lokaliteta i jasnije komunikacije razine pristupačnosti prema posjetiteljima.

5. Sigurnost destinacije - broj organiziranih turističkih ambulanti

Pokazatelj pokazuje kolika je razina organizirane zdravstvene podrške turistima u razdobljima najvećeg sezonskog opterećenja. Njime se procjenjuje spremnost destinacije da osigura dostupnu i pravodobnu zdravstvenu skrb turistima te time poveća sigurnost boravka i otpornost lokalnog sustava.

Pokazatelj (SD-1)	**Broj organiziranih turističkih ambulanti (SD-1)**
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**1**

Početna vrijednost pokazatelja od 1 pokazuje da je na području Općine organizirana turistička ambulanta kao dodatni oblik zdravstvene podrške u razdoblju pojačanog turističkog prometa. Takva organizacija predstavlja važan element sigurnosti destinacije jer omogućuje dostupniju zdravstvenu skrb turistima u vršnim mjesecima te doprinosi rasterećenju redovnog zdravstvenog sustava. U kontekstu Pašmana posebno je važno da je turistička ambu-

lanta bila organizirana u ambulanti u Neviđanima i da je radila u suprotnoj smjeni od stalne ambulante. Time se pokazuje da je riječ o funkcionalnom sezonskom rješenju koje odgovara specifičnostima otočne destinacije, osobito u uvjetima povećanog broja korisnika prostora i potrebe za pravodobnom zdravstvenom skrbi tijekom glavne turističke sezone. Dodatnu važnost ovom rješenju daje i činjenica da ono pridonosi rasterećenju hitne medicinske službe u Kalima. Iako jedna organizirana turistička ambulanta ne znači da su svi zdravstveni izazovi u sezoni u potpunosti riješeni, pokazatelj ipak potvrđuje da destinacija raspolaže dodatnim sezonskim kapacitetom zdravstvene podrške. Budući da je organizacija takve ambulante u nadležnosti Županije, za održivost ovog modela važno je osigurati njegov kontinuitet i u budućim sezonama, osobito ako turistički promet i sezonski pritisci nastave rasti.

6. Upravljanje vodnim resursima - omjer potrošnje vode po turističkom noćenju u odnosu na prosječnu potrošnju vode po stalnom stanovniku destinacije (po osobi i po noćenju)

Pokazatelj pokazuje koliko turizam opterećuje vodne resurse destinacije u odnosu na potrošnju stalnog stanovništva. Njegovo praćenje pomaže procijeniti osjetljivost sustava vodoopskrbe na sezonski pritisak i potrebu za racionalnim upravljanjem vodom.

Pokazatelj (UVR-1)	Omjer potrošnje vode po turističkom noćenju u odnosu na prosječnu potrošnju vode po stalnom stanovniku destinacije (izraženo po osobi i po noćenju)
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	**302 %**

Pokazatelj upravljanja vodnim resursima, izražen kroz odnos potrošnje vode po turističkom noćenju i prosječne potrošnje vode stalnog stanovnika, za Općinu Pašman iznosi 302 %. Takva vrijednost pokazuje da turizam stvara višestruko veće opterećenje na vodne resurse u odnosu na prosječnu potrošnju lokalnog stanovništva, što ovaj pokazatelj čini posebno važnim za procjenu održivosti turističkog razvoja. Prema procjeni temeljenoj na službenim podacima isporučitelja vodnih usluga, prosječni stanovnik troši oko 0,09 m3 vode dnevno, dok turist po noćenju troši oko 0,27 m3, što potvrđuje da je turistička potrošnja približno trostruko veća. U otočnom prostoru, gdje je sigurnost i pouzdanost vodoopskrbe jedno od ključnih razvojnih i infrastrukturnih pitanja, ovakav rezultat treba tumačiti s osobitom pažnjom. Povećana potrošnja vode tijekom turističke sezone ne utječe samo na turistički sektor, nego i na ukupno funkcioniranje naselja, komunalnog sustava i kvalitetu života lokalnog stanovništva. Sezonska koncentracija turističkih aktivnosti pritom dodatno pojačava pritisak na sustav upravo u razdoblju kada su potrebe najveće, a otpornost resursa i infrastrukture posebno važna.

Vrijednost od 302 % ne znači sama po sebi da je sustav dosegnuo granicu održivosti, ali jasno pokazuje da turistički razvoj mora biti usklađen s realnim kapacitetima vodoopskrbe i dugoročnom raspoloživošću resursa. Pokazatelj upućuje na potrebu kontinuiranog praćenja potrošnje, smanjenja gubitaka u sustavu, poticanja racionalnijeg korištenja vode u smještajnim objektima i ugostiteljstvu, kao i na važnost uključivanja pitanja vodnih resursa u planiranje budućeg turističkog rasta.

7. Gospodarenje otpadom - omjer količine komunalnog otpada nastale po noćenju turista i količine otpada koje generira stanovništvo u destinaciji (tone)

Pokazatelj pokazuje koliko komunalnog otpada nastaje u vršnom dijelu sezone u odnosu na turističku aktivnost i stalno stanovništvo. Njime se procjenjuje koliki pritisak turizam stvara na sustav gospodarenja otpadom i koliko je taj sustav izložen sezonskom opterećenju.

Pokazatelj (GO-1)	Omjer količine komunalnog otpada nastale po noćenju turista i količine otpada koje generira stanovništvo u destinaciji (tone) (GO-1)
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	**442,39 % (4,42:1)**

Pokazatelj gospodarenja otpadom upućuje na izrazito opterećenje sustava komunalnog otpada u razdoblju vršne turističke sezone. Prema podacima Čistoće Zadar, u kolovozu 2025. turisti su proizveli 247,51 t komunalnog otpada, dok je lokalno stanovništvo proizvelo 55,95 t, što znači da je turistički sektor generirao oko 4,42 puta više otpada od stalnih stanovnika (omjer 4,42:1). Takav odnos jasno pokazuje da turizam u ljetnim mjesecima predstavlja jedan od ključnih izvora sezonskog pritiska na sustav gospodarenja otpadom u Općini. U otočnoj destinaciji ovaj pokazatelj ima posebnu težinu jer povećane količine otpada ne utječu samo na operativno funkcioniranje komunalnog sustava, nego i na kvalitetu prostora, doživljaj destinacije, stanje javnih površina i obalne zone te na kvalitetu života lokalnog stanovništva. Sezonska koncentracija turističkog prometa dodatno pojačava potrebu za pravodobnim prikupljanjem, odvozom i obradom otpada upravo u razdoblju kada je sustav najopterećeniji. Ovakav rezultat potvrđuje da daljnji razvoj turizma mora biti usklađen s kapacitetima sustava gospodarenja otpadom te da je potrebno kontinuirano jačati učinkovitost prikupljanja i odvoza otpada, unapređivati odvojeno prikupljanje korisnih frakcija te poticati odgovornije postupanje s otpadom među turistima i pružateljima usluga. Pokazatelj stoga ne govori samo o količini otpada, nego i o razini otpornosti destinacije na sezonska opterećenja.

8. Zaštita bioraznolikosti - udio zaštićenih područja u destinaciji u ukupnoj površini destinacije (ukupno i pojedinačno po kategoriji zaštite)

Pokazatelj pokazuje koliki je udio prirodno vrijednih i zaštićenih područja u ukupnom prostoru destinacije, uključujući kopneni i morski dio. Koristi se za procjenu značaja prirodne baštine u razvoju destinacije i potrebe da se turističko korištenje prostora uskladi s ciljevima zaštite bioraznolikosti.

Pokazatelj (BR-1)	Udio zaštićenih područja u destinaciji u ukupnoj površini destinacije (ukupno i pojedinačno po kategoriji zaštite)
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Početna vrijednost	**cca 30%**

Iako kopneni dio Općine Pašman nije obuhvaćen područjima ekološke mreže Natura 2000, veliki dio akvatorija Općine i jugozapadnog obalnog pojasa nalazi se unutar zaštićenih područja, što ovom pokazatelju i dalje daje visoku razvojnu i upravljačku važnost. U tom kontekstu procijenjena vrijednost od približno jedne trećine ukupne kopnene i morske površine Općine obuhvaćene zaštitom upućuje na izraženu prisutnost ekološki osjetljivih morskih i priobalnih prostora u ukupnom prostornom okviru destinacije. Posebno je važno da su područjima ekološke mreže Natura 2000 obuhvaćeni dijelovi akvatorija i obale zaštićeni Direktivom o staništima, uključujući područje J. Molat - Dugi - Kornat - Žirje - Zlarin - Murter - Pašman - Ugljan - Rivanj - Sestrunj Molat (HR3000419), Uvalu Soline (HR3000019) kao obalnu lagunu te Uvalu sv. Ante (HR3000084) važnu za očuvanje dobrog dupina (Tursiops truncatus). Takav prostorni okvir potvrđuje da prirodna vrijednost Pašmana nije vezana samo uz kopneni dio otoka, nego u velikoj mjeri upravo uz morski prostor, obalni pojas i staništa visoke ekološke osjetljivosti. Pokazatelj zato upućuje na potrebu da se turistički razvoj, osobito u segmentima kupališne, nautičke, izletničke i rekreacijske uporabe prostora, planira uz visoku razinu osjetljivosti prema morskim i priobalnim ekosustavima. U tom smislu zaštita prirode nije rubni element razvoja, nego jedan od njegovih ključnih okvira. Dugoročna atraktivnost destinacije ovdje izravno ovisi o sposobnosti da se korištenje obalnog i morskog prostora uskladi s ciljevima očuvanja staništa i vrsta zbog kojih su ta područja uključena u ekološku mrežu Natura 2000.

9. Održivo upravljanje energijom - omjer potrošnje električne energije po turističkom noćenju u odnosu na potrošnju električne energije stalnog stanovništva destinacije

Pokazatelj pokazuje koliko turistička aktivnost dodatno opterećuje elektroenergetski sustav u odnosu na potrošnju stalnog stanovništva, osobito u vršnim razdobljima sezone. Njime se procjenjuje osjetljivost energetske infrastrukture na sezonske oscilacije potrošnje i potreba za učinkovitijim i održivijim upravljanjem energijom.

Pokazatelj (UEN-1)	Omjer potrošnje električne energije po turističkom noćenju u odnosu na potrošnju električne energije stalnog stanovništva destinacije
Učestalost mjerenja	Svake četiri godine
Početna vrijednost (2025.)	× **(zatraženo)**

10. Ublažavanje i prilagodba klimatskim promjenama - uspostavljen sustav za prilagodbu klimatskim promjenama i procjenu rizika

Pokazatelj pokazuje ima li destinacija uspostavljen sustav za procjenu klimatskih rizika i prilagodbu klimatskim promjenama čime se procjenjuje njezina razina otpornosti i spremnost da turistički razvoj uskladi s dugoročnim klimatskim izazovima.

Pokazatelj (UPK-1)	Uspostavljen sustav za prilagodbu klimatskim promjenama i procjenu rizika	
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine	
Početna vrijednost	2027.	2029.
Ne		

Vrijednost pokazatelja „NE“ znači da na području Općine Pašman trenutačno nije uspostavljen lokalni sustav za prilagodbu klimatskim promjenama i procjenu klimatskih rizika. To upućuje na činjenicu da pitanja otpornosti destinacije na klimatske promjene još nisu sustavno integrirana u okvir lokalnog upravljanja turizmom i prostorom. Ovakav nalaz posebno je važan u otočnoj destinaciji poput Pašmana, gdje su prirodni resursi, obalni prostor i krajobraz temelj turističke privlačnosti, ali istodobno i posebno osjetljivi na posljedice klimatskih promjena. Promjene u temperaturama, dostupnosti vode, učestalosti suša, toplinskih valova i drugih ekstremnih vremenskih pojava mogu dugoročno utjecati na kvalitetu života stanovništva,

funkcioniranje infrastrukture i održivost turističkog razvoja. Izostanak lokalno uspostavljenog sustava ne znači da rizici nisu prepoznati na višim razinama upravljanja, budući da je na razini Zadarske županije donesen Program ublažavanja klimatskih promjena, prilagodbe klimatskim promjenama i zaštite ozonskog sloja. Međutim, za stvarnu otpornost destinacije ključno je da se pitanja klimatske prilagodbe postupno prevedu i na lokalnu razinu, kroz procjenu rizika, planiranje mjera i njihovo uključivanje u upravljanje prostorom i turizmom. Ovaj pokazatelj zato upućuje na potrebu jačanja lokalnog institucionalnog okvira za prilagodbu klimatskim promjenama, kako bi budući turistički razvoj bio usklađen ne samo s razvojnim ciljevima, nego i s dugoročnom zaštitom resursa na kojima destinacija temelji svoju prepoznatljivost i konkurentnost.

11. Turistički promet - ukupan broj dolazaka turista u mjesecu s najvećim brojem ostvarenih turističkih noćenja

Pokazatelj pokazuje broj turističkih dolazaka u mjesecu najvećeg turističkog opterećenja, određenom prema najvećem broju ostvarenih noćenja. Njime se prati intenzitet turističke aktivnosti tijekom vrhunca sezone i njegovo kretanje kroz godine.

Pokazatelj (TP-1)	Ukupan broj dolazaka turista u mjesecu s najvećim opterećenjem
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**9 548**

Početna vrijednost pokazatelja iznosi 9.548 dolazaka turista i odnosi se na kolovoz 2025., odnosno na mjesec u kojem je na području Općine Pašman ostvaren najveći broj turističkih noćenja. Važno je pritom istaknuti da kolovoz nije ujedno i mjesec s najvećim brojem dolazaka, budući da je u srpnju 2025. zabilježeno ukupno 11.410 dolazaka. Takav odnos pokazuje da pokazatelj ne prati isključivo dinamiku dolazaka, nego opterećenje destinacije u mjesecu najveće ukupne turističke prisutnosti. Razlika između srpnja kao mjeseca s najvećim brojem dolazaka i kolovoza kao mjeseca s najvećim brojem noćenja može upućivati na dulji prosječni boravak određenog dijela posjetitelja tijekom kolovoza, osobito u nekomercijalnom smještaju. Time se potvrđuje da je upravo kolovoz mjesec najizraženijeg sezonskog opterećenja destinacije, iako ne bilježi najveći pojedinačni broj dolazaka. Ovakav rezultat važan je za upravljanje održivošću jer pokazuje da pritisak na prostor, infrastrukturu i javne usluge ne proizlazi samo iz broja novih dolazaka, nego još više iz ukupnog volumena boravka turista u destinaciji. Pokazatelj zato pomaže preciznije odrediti razdoblje vršnog opterećenja i usmjeriti mjere upravljanja prema mjesecu u kojem je turistička prisutnost najintenzivnija.

12. Prosječna duljina boravka turista u destinaciji

Pokazatelj pokazuje koliko se turisti prosječno zadržavaju u destinaciji tijekom jednog boravka. Upućuje na obrasce potražnje, korištenje kapaciteta i ponude te potrebu planiranja rada i usluga.

Pokazatelj (TP-2)	Prosječna duljina boravka turista u destinaciji
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost	**Prosjek: 13,83** **Prosjek u komercijalnom smještaju – 8,95** **Prosjek u nekomercijalnom smještaju - 42,5**

Pokazatelj prosječnog broja noćenja po dolasku upućuje na obrasce boravka posjetitelja u destinaciji te omogućuje bolji uvid u strukturu turističkog prometa na području Općine Pašman. Dobivena vrijednost ne odražava samo klasične kratkotrajne turističke boravke, nego i specifičnosti lokalne strukture smještaja, osobito udio nekomercijalnog smještaja koji može značajno utjecati na ukupni prosjek. Za tumačenje pokazatelja posebno je važno uzeti u obzir razliku između komercijalnog i nekomercijalnog smještaja. Prema dostupnim podacima, prosječna duljina boravka u nekomercijalnom smještaju znatno je viša te prelazi mjesec dana, što upućuje na izraženu prisutnost dugotrajnijih boravaka vlasnika nekretnina i njihovih gostiju. Takva struktura boravka bitno utječe na ukupnu vrijednost pokazatelja i pokazuje da turistička dinamika na Pašmanu nije određena isključivo tržišnim smještajem i klasičnim obrascima turističke potrošnje. Ovakav rezultat važan je za upravljanje destinacijom jer pokazuje da se sezonsko opterećenje prostora, infrastrukture i komunalnih sustava ne može tumačiti samo kroz broj dolazaka, nego i kroz duljinu i strukturu boravka pojedinih skupina korisnika prostora. Pokazatelj stoga pomaže preciznije razumjeti stvarni intenzitet korištenja destinacije, osobito u razdobljima kada dugotrajniji boravci u nekomercijalnom smještaju dodatno povećavaju pritisak na lokalne resurse.

13. Poslovanje gospodarskih subjekata u turizmu - broj zaposlenih u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane

Pokazatelj pokazuje razinu zaposlenosti u ključnim turističkim djelatnostima i dinamiku poslovanja u turizmu na razini destinacije. Koristan je jer upućuje na sezonalnost potražnje za radom, kapacitet lokalnog tržišta rada i šire gospodarske učinke turizma na lokalnu zajednicu.

Pokazatelj (PGS-1)	Broj zaposlenih u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2024.)	**25**

Početna vrijednost pokazatelja od 25 zaposlenih u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane upućuje na razmjerno skroman opseg formalne zaposlenosti u središnjim turističkim djelatnostima na području Općine Pašman. Takav rezultat ne treba tumačiti kao izravan pokazatelj slabe turističke aktivnosti, nego prije u svjetlu strukturnih obilježja lokalnog turizma. Naime, Pašman obilježavaju izražena sezonalnost, relativno kratko trajanje glavne turističke sezone te velik udio privatnog smještaja i manjih obiteljskih ugostiteljskih i smještajnih objekata. U takvom modelu poslovanja dio turističke funkcije ne odražava se nužno kroz veći broj formalno zaposlenih osoba tijekom cijele godine, nego kroz sezonski rad, povremeni angažman i obiteljske oblike poslovanja. Zbog toga ovaj pokazatelj prije svega daje uvid u razinu formalno evidentirane zaposlenosti u temeljnim turističkim djelatnostima, ali ne obuhvaća nužno puni opseg rada koji turizam generira u destinaciji tijekom sezone. Istodobno, ovakva vrijednost može upućivati na ograničen broj stabilnijih i dugoročnijih radnih mjesta u turizmu, što je važan signal za upravljanje destinacijom. U tom smislu, turistički razvoj na Pašmanu nije važno promatrati samo kroz broj noćenja i smještajnih kapaciteta, nego i kroz kvalitetu, trajanje i održivost radnih mjesta koja stvara za lokalnu zajednicu.

14. Poslovni prihod gospodarskih subjekata (obveznika poreza na dobit) u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane

Pokazatelj pokazuje koliki prihod ostvaruju gospodarski subjekti u ključnim turističkim djelatnostima i kako se on mijenja kroz vrijeme. Njime se prati gospodarska snaga, konkurentnost i otpornost turističkog sektora te njegov doprinos ukupnom razvoju destinacije.

Pokazatelj (PGS-2)	Poslovni prihod gospodarskih subjekata (obveznika poreza na dobit) u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2024.)	**€ 7.995.743**

Početna vrijednost pokazatelja od 7.995.743 EUR pokazuje da gospodarski subjekti obveznici poreza na dobit, koji posluju u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, ostvaruju značajan poslovni prihod na području Općine Pašman. Takav rezultat potvrđuje gospodarsku važnost turizma u segmentu formalno organiziranog tržišnog poslovanja. Istodobno, ovu vrijednost treba tumačiti u svjetlu strukture same destinacije. Na Pašmanu važnu ulogu imaju privatni smještaj, manji obiteljski poslovi i drugi oblici poslovanja koji se ne odražavaju nužno u cijelosti kroz pokazatelj prihoda obveznika poreza na dobit. Zbog toga ovaj pokazatelj ne prikazuje ukupnu ekonomsku vrijednost turizma u destinaciji, nego prihodovnu snagu njegova formalno vidljivog segmenta. Ovakav rezultat zato je korisno promatrati zajedno s pokazateljima smještajne strukture, zaposlenosti i sezonalnosti. U tom smislu, pokazatelj potvrđuje da turizam ima važnu gospodarsku ulogu na području Općine Pašman, ali i da se ukupni učinci turizma na lokalno gospodarstvo trebaju tumačiti šire, uzimajući u obzir i raspršene, sezonske i obiteljske oblike turističke aktivnosti.

15. Turistička infrastruktura - identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija

Pokazatelj prikazuje koje turističke atrakcije destinacija ima i kako su one razvrstane prema vrsti i obilježjima. Pruža jasniji uvid u strukturu i raznolikost atrakcijske osnove te je osnova za bolje planiranje valorizacije, zaštite i razvoja turističke ponude.

Pokazatelj (TI-1)	Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	1. Popis i vrsta zaštićenih kulturnih dobara 13 2. Popis i vrsta preventivno zaštićenih dobara 5 3. Popis i kategorija zaštićenih prirodnih područja u RH **Ukupno: 21**

Evidentiranje ukupno 21 turističke atrakcije pokazuje da Općina Pašman raspolaže raznolikim skupom kulturnih i prirodnih lokaliteta koji mogu predstavljati važnu osnovu za daljnju valorizaciju i diferencijaciju turističke ponude. Posebno je važno što najveći dio identificiranih atrakcija čine zaštićena kulturna dobra, uz preventivno zaštićena dobra i zaštićena prirodna područja, čime se potvrđuje da destinacija raspolaže resursima koji imaju vrijednost iz perspektive baštine i prostora. Istodobno, samu brojnost i strukturu atrakcija ne treba automatski tumačiti kao dokaz njihove pune turističke valorizacije niti kao potvrdu da upravo one već danas nose turističku privlačnost destinacije. Prikladnije je zaključiti da Pašman u ovom segmentu ima potencijal za snažnije osmišljavanje i interpretaciju sadržaja koji bi se u budućnosti mogli jasnije uključiti u turistički doživljaj destinacije. Ovaj pokazatelj zato je važan prije svega kao podloga za daljnju valorizaciju, interpretaciju i zaštitu atrakcija, ali i za promišljanje razvoja ponude koja neće počivati isključivo na sezonskom odmoru i smještajnoj funkciji prostora, nego i na pažljivije oblikovanim kulturnim i prirodnim motivima dolaska.

16. Održivo upravljanje destinacijom - status implementacije aktivnosti iz plana upravljanja destinacijom

Pokazatelj pokazuje u kojoj se mjeri aktivnosti predviđene Planom upravljanja doista provode. Prati učinkovitost upravljanja destinacijom, pravodobnost provedbe mjera i potreba za prilagodbom.

Pokazatelj (OUD-1)	Status implementacije aktivnosti iz plana upravljanja destinacijom
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**n/p**

Oznaka n/p kod ovog pokazatelja proizlazi iz činjenice da TZ Pašman ovim dokumentom prvi put uspostavlja Plan upravljanja destinacijom kao formalni okvir praćenja i usmjeravanja razvoja. Budući da u prethodnom razdoblju nije postojao usporediv planski dokument s definiranim aktivnostima, rokovima i pokazateljima provedbe, u ovoj fazi nije moguće ocjenjivati stupanj implementacije. Njegova stvarna vrijednost pojavit će se tek kroz provedbu Plana, kada će biti moguće pratiti dinamiku realizacije mjera, prepoznavati eventualna odstupanja i procjenjivati u kojoj se mjeri planirani ciljevi doista ostvaruju.

17. Održivo upravljanje prostorom - broj ostvarenih noćenja u smještajnim objektima destinacije po hektaru izgrađenog građevinskog područja JLS

Pokazatelj pokazuje koliko se intenzivno izgrađeni prostor destinacije koristi za smještaj turističkih noćenja. Njime se procjenjuje prostorna koncentracija turističke aktivnosti i razina pritiska koju turizam stvara na već izgrađeni dio naselja.

Pokazatelj (OUP-1)	Broj ostvarenih noćenja u smještajnim objektima destinacije po hektaru izgrađenog građevinskog područja JLS
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	1062.6

Početna vrijednost pokazatelja od 1062,6 ostvarenih noćenja po hektaru izgrađenog građevinskog područja pokazuje da je turistička aktivnost na području Općine Pašman prostorno snažno koncentrirana unutar već izgrađenih dijelova naselja i prostora koji su već u funkciji. Takav rezultat upućuje na visok intenzitet korištenja postojećeg građevinskog područja za potrebe turizma, osobito u kontekstu izražene sezonalnosti i velikog broja noćenja

ostvarenih u kratkom ljetnom razdoblju. U kontekstu Pašmana ovaj pokazatelj treba tumačiti zajedno sa strukturom smještaja, koju obilježavaju privatni smještaj, kuće i stanovi za odmor te nekomercijalni oblici boravka. To znači da pritisak na prostor nije ravnomjerno raspoređen, nego je koncentriran upravo u naseljima i zonama mješovite namjene, gdje se turistička i rezidentna funkcija prostora izravno preklapaju. Posljedice takve koncentracije mogu se očitovati kroz pojačano komunalno i prometno opterećenje, veće korištenje javnih površina te snažniji pritisak na svakodnevno funkcioniranje naselja u vršnim mjesecima. Budući da pokazatelj mjeri stvarni intenzitet korištenja već izgrađenog prostora, njegov je značaj prvenstveno u tome što upozorava na potrebu opreznog upravljanja daljnjim turističkim razvojem unutar postojećih naselja. U tom smislu, pokazatelj upućuje na važnost zadržavanja prostorne ravnoteže, izbjegavanja dodatne prekomjerne koncentracije smještajnih kapaciteta i usklađivanja turističkog razvoja s nosivošću izgrađenog građevinskog područja.

6.2. Specifični pokazatelji održivosti

1. Utjecaj turizma na kvalitetu života lokalnog stanovništva

Pokazatelj pokazuje kako lokalno stanovništvo procjenjuje utjecaj turizma na kvalitetu svakodnevnog života. Njime se prati razina društvene prihvatljivosti turizma i prepoznaje usklađenost turističkog razvoja s potrebama i očekivanjima lokalne zajednice.

Pokazatelj (SZL – 1)	Utjecaj turizma na kvalitetu života lokalnog stanovništva
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	**Udio (%) lokalnog stanovništva s pozitivnom percepcijom utjecaja turizma na kvalitetu života - 32,89 % (71,15%) Zadovoljstvo životom u destinaciji - 40,27 %**

Rezultat od 71,15 % pokazuje da većina ispitanika turizam povezuje s pozitivnim učinkom na kvalitetu života u destinaciji, pri čemu taj udio obuhvaća i one koji smatraju da turizam doprinosi održavanju postojeće kvalitete života i one koji smatraju da pridonosi njezinu rastu. Istodobno, podatak od 32,89 % pokazuje da je osjetno manji udio onih koji u turizmu prepoznaju izravni čimbenik rasta kvalitete života. Takav odnos između dviju vrijednosti sugerira da lokalno stanovništvo turizam u većoj mjeri doživljava kao važan oslonac postojećoj kvaliteti života nego kao snažan pokretač njezina poboljšanja. Drugim riječima, pozitivan doprinos turizma jest prepoznat, ali njegov učinak nije jednako snažno potvrđen kada je riječ o rastu životnog standarda i ukupne kvalitete življenja. Dodatnu dimenziju tumačenju daje i podatak o zadovoljstvu životom u destinaciji, koji iznosi 40,27 %, jer pokazuje da pozitivna percepcija doprinosa turizma kvaliteti života ne znači nužno i jednako

visoku razinu općeg zadovoljstva životom u destinaciji. Promotreno zajedno, ovi podaci upućuju na zaključak da turizam na području Općine Pašman ima važnu i uglavnom pozitivnu ulogu, ali da za snažnije unapređenje ukupne kvalitete života treba djelovati i kroz širi razvojni i komunalni okvir destinacije.

2. Udio stanovnika koji imaju pozitivno odnosno negativno mišljenje o utjecaju turizma na identitet mjesta

Pokazatelj pokazuje kako lokalno stanovništvo procjenjuje utjecaj turizma na identitet, karakter i autentičnost mjesta. Njime se prati mijenja li turizam doživljaj lokalnog prostora i zajednice na način koji stanovnici smatraju pozitivnim ili negativnim.

Pokazatelj (SZL-3)	Udio stanovnika koji imaju pozitivno odnosno negativno mišljenje o utjecaju turizma na identitet mjesta
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	**Udio (%) stanovnika koji imaju pozitivno odnosno negativno mišljenje o utjecaju turizma na identitet mjesta kod onih koji ostvaruju koristi od turizma - 43,01% pozitivno - 24,73% negativno** **Udio (%) stanovnika koji imaju pozitivno odnosno negativno mišljenje o utjecaju turizma na identitet mjesta kod onih koji ne ostvaruju koristi od turizma - 33,93% pozitivno - 37,5% negativno**

Utjecaj turizma na identitet mjesta stanovnici ne percipiraju jednako, a razlika je jasno povezana s time ostvaruju li od turizma izravnu korist. Među stanovnicima koji ostvaruju koristi od turizma prevladava pozitivno mišljenje o njegovu utjecaju na identitet mjesta, pri čemu 43,01 % ispitanika taj utjecaj ocjenjuje pozitivno, a 24,73 % negativno. Nasuprot tomu, među stanovnicima koji ne ostvaruju koristi od turizma negativna percepcija postaje izraženija: 33,93 % ispitanika utjecaj ocjenjuje pozitivno, dok 37,5 % ima negativno mišljenje. Takav odnos pokazuje da turizam u dijelu lokalne zajednice još uvijek djeluje kao prihvatljiv ili poželjan element razvoja, ali istodobno otkriva i vidljivu podjelu u načinu na koji se doživljavaju njegove posljedice na karakter i autentičnost mjesta. Ondje gdje koristi od turizma nisu izravno prisutne, jača i sklonost da se njegov utjecaj na identitet mjesta promatra kritičnije. Ovaj pokazatelj zato je važan signal za upravljanje društvenom održivošću destinacije. Ne upućuje samo na pitanje percepcije turizma, nego

i na potrebu da koristi turističkog razvoja budu ravnomjernije raspoređene i jasnije povezane s očuvanjem lokalnog identiteta, prostora i načina života. U protivnom postoji rizik da se turizam u dijelu zajednice sve više doživljava kao proces koji mijenja mjesto bez dovoljno vidljivih koristi za stanovnike.

3. Udio stanovnika pod umjerenim ili visokim stresom od turizma

Pokazatelj pokazuje koliki dio lokalnog stanovništva doživljava turizam kao izvor umjerenog ili visokog opterećenja u svakodnevnom životu. Njime se prepoznaje razina društvene osjetljivosti na turistički pritisak i potreba za prilagodbama u upravljanju razvojem i turističkim tokovima.

Pokazatelj (SZL-4)	Udio stanovnika pod umjerenim ili visokim stresom od turizma
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine
Početna vrijednost (2025.)	**Udio (%) stanovnika pod umjerenim ili visokim stresom od turizma kod onih koji ostvaruju koristi od turizma - 55,91%** **Udio (%) stanovnika pod umjerenim ili visokim stresom od turizma kod onih koji ne ostvaruju koristi od turizma- pod umjerenim i visokim srtesom - 35,72%**

Razina stresa povezanog s turizmom izraženija je među stanovnicima koji ostvaruju koristi od turizma nego među onima koji takve koristi ne ostvaruju. U skupini stanovnika koji su izravnije povezani s turizmom, 55,91 % ispitanika navodi da se zbog turizma osjeća nervozno i pod stresom barem povremeno, dok taj udio među stanovnicima koji ne ostvaruju koristi od turizma iznosi 35,72 %. Za tumačenje ovog pokazatelja važno je naglasiti da su u izračun uključeni odgovori “ponekad”, “prilično često” i “vrlo često”, što znači da pokazatelj obuhvaća i umjereni i viši intenzitet stresnih reakcija, a ne samo njihove najizraženije oblike. Takav pristup omogućuje šire sagledavanje emocionalnog opterećenja koje turistička sezona stvara u lokalnoj zajednici. Dobiveni odnos može upućivati na to da upravo oni stanovnici koji su više uključeni u turističke aktivnosti istodobno osjećaju i veći pritisak koji proizlazi iz sezonskog intenziteta rada, povećanih očekivanja, gužvi i opterećenja svakodnevnog funkcioniranja. Pokazatelj zato upućuje na potrebu da se društvena održivost turizma ne promatra samo kroz koristi koje turizam donosi, nego i kroz razinu opterećenja koju stvara onim dijelovima zajednice koji su mu najizravnije izloženi.

4. Postotak ponovljenih/stalnih turista u smještajnim objektima destinacije

Pokazatelj pokazuje koliki je udio gostiju koji se vraćaju u destinaciju nakon prethodnog posjeta. Njime se prati razina lojalnosti posjetitelja, kvaliteta doživljaja i sposobnost destinacije da dugoročno zadržava turističku potražnju.

Pokazatelj (SZT-1)	Postotak ponovljenih/stalnih turista u smještajnim objektima destinacije
Učestalost mjerenja	Svake dvije godine za ITR I i II, za ITR III i IV svake četiri godine
Početna vrijednost (2025.)	**54.61 %**

Udio od 54,61 % pokazuje da više od polovice ispitanika nije prvi put u destinaciji, što upućuje na postojanje stabilne baze povratnih dolazaka. Taj podatak svakako govori u prilog tome da se na Pašman dio posjetitelja vraća kontinuirano, no takav rezultat treba tumačiti oprezno i u svjetlu lokalne strukture smještaja. Naime, za Pašman su karakteristični izražena prisutnost privatnog smještaja, velik broj vlasnika kuća i stanova za odmor te boravci članova njihovih obitelji i prijatelja, koji se također vraćaju iz godine u godinu. Zbog toga se pokazatelj ne može jednoznačno tumačiti kao potvrda da se gosti vraćaju isključivo zbog visoke tržišne konkurentnosti ili posebne atraktivnosti destinacijskog proizvoda, nego i kao odraz specifične strukture korištenja prostora i smještaja. Upravo zato ovaj pokazatelj daje vrijednu informaciju o stabilnosti potražnje, ali ga je potrebno promatrati zajedno sa strukturom smještajnih kapaciteta i obrascima nekomercijalnog boravka. U tom smislu, povratak gostiju na Pašman djelomično odražava zadovoljstvo destinacijom, a djelomično i dugotrajnije privatne, obiteljske i vlasničke veze s prostorom.

5. Ukupan broj kaznenih djela i prekršaja prijavljenih policiji po mjesecima

Pokazatelj pokazuje sigurnosnu situaciju u destinaciji kroz broj prijavljenih kaznenih djela i prekršaja tijekom godine. Omogućuje praćenje sezonskih promjena u razini sigurnosti i pravodobno prepoznavanje rizika koji mogu utjecati na kvalitetu života stanovnika i doživljaj destinacije.

Pokazatelj (SSD-1)	Ukupan broj kaznenih djela i prekršaja prijavljenih policiji po mjesecima
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**30 ukupno**

Tijekom 2025. godine na području Općine Pašman evidentirano je ukupno 30 kaznenih djela i prekršaja prijavljenih policiji. Iako je broj prijava u razdoblju lipanj – rujan jednak broju prijava u ostatku godine, po 15, takav odnos ne znači i ravnomjernu raspodjelu u vremenu. Naprotiv, isti broj prijava koncentriran je u četiri mjeseca, dok se u ostatku godine raspoređuje kroz znatno dulje razdoblje, što upućuje na pojačani intenzitet prijava tijekom turističke sezone. To sugerira da sezonski turistički pritisak ipak ima utjecaj na sigurnosne okolnosti u destinaciji, ali je pritom važno naglasiti da je ukupna razina prijava i dalje vrlo niska. U glavnoj sezoni to odgovara prosjeku od približno 0,12 prijava dnevno, odnosno jednoj prijavi svakih osam dana, što potvrđuje da je riječ o izrazito sigurnoj destinaciji. Pokazatelj stoga ne upućuje na izražen sigurnosni problem, nego prije na potrebu da se i u razdoblju najvećeg turističkog opterećenja održi dobra razina preventivnog i operativnog upravljanja sigurnošću. Za ukupni doživljaj destinacije to je važno i iz perspektive kvalitete života stanovništva i iz perspektive povjerenja posjetitelja.

6. Propisi za postavljanje, održavanje i ispitivanje ispusta iz septičkih jama i sustava za pročišćavanje otpadnih voda i dokazi o njihovoj provedbi

Pokazatelj pokazuje postoji li u destinaciji uspostavljen i provediv okvir za nadzor i upravljanje otpadnim vodama iz individualnih sustava. Njime se procjenjuje koliko je destinacija spremna spriječiti rizike za okoliš, more i vodne resurse, osobito u uvjetima pojačanog turističkog opterećenja.

Pokazatelj (SGOV-3)	Propisi za postavljanje, održavanje i ispitivanje ispusta iz septičkih jama i sustava za pročišćavanje otpadnih voda i dokazi o njihovoj provedbi
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**NE**

Početna vrijednost pokazatelja **NE** upućuje na to da na području Općine Pašman nije uspostavljen lokalni provedbeni okvir kojim bi se sustavno uredilo postavljanje, održavanje i nadzor ispusta iz septičkih jama te sustava za pročišćavanje otpadnih voda, niti postoje dokazi o provedbi takvog sustava kontrole. Takav nalaz osobito je važan u okolnostima u kojima na području općine još nije izgrađen sustav javne odvodnje, zbog čega se zbrinjavanje otpadnih voda u velikoj mjeri oslanja na individualna rješenja, prvenstveno septičke i sabirne jame. U takvom kontekstu izostanak provedbenog i nadzornog okvira povećava rizik od nekontroliranih ispusta i onečišćenja tla, podzemnih voda i mora, osobito u razdobljima pojačane turističke aktivnosti kada se opterećenje prostora višestruko povećava. Budući da su čisto more, očuvani okoliš i prirodni resursi među temeljnim vrijednostima destinacije, ovaj pokazatelj ima izravno značenje ne samo za zaštitu okoliša, nego i za dugoročnu održivost turizma te kvalitetu života lokalnog

stanovništva. Ovakvo stanje jasno pokazuje potrebu za uspostavom lokalnog provedbenog okvira kojim bi se, kao prijelaznim rješenjem do izgradnje sustava javne odvodnje, uredili uvjeti postupanja sa septičkim jamama i ispustima otpadnih voda, nadzor nad njihovim funkcioniranjem te odgovornost za nepoštivanje propisanih pravila. Time bi se smanjili okolišni rizici, unaprijedila zaštita mora i vodnih resursa te stvorili važni preduvjeti za odgovornije upravljanje prostorom i razvojem destinacije.

7. Količina recikliranog otpada (postotak ili po stanovniku po godini)

Pokazatelj pokazuje koliko je sustav odvojenog prikupljanja i recikliranja otpada učinkovit na razini destinacije. Njime se prati napredak u održivom upravljanju resursima, smanjenju okolišnog opterećenja i usklađenosti s ciljevima kružnog gospodarstva.

Pokazatelj (SGO-3)	Količina recikliranog otpada (postotak ili po stanovniku po godini)
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**9.92 %**

Tijekom 2025. godine na području Općine Pašman reciklirano je 135,5 t otpada, od ukupno 1.366,42 t prikupljenog otpada. Takav odnos pokazuje da se tek manji dio ukupno nastalog otpada odvaja i usmjerava prema recikliranju, što upućuje na prostor za daljnje unaprjeđenje sustava odvojenog prikupljanja i obrade korisnih frakcija. Važnu dodatnu dimenziju daje sezonska usporedba količina recikliranog otpada. U kolovozu se prikupi 175 % više recikliranog otpada nego u siječnju, što jasno pokazuje da turistička sezona znatno povećava opterećenje sustava gospodarenja otpadom, uključujući i njegov segment odvojenog prikupljanja. Time se potvrđuje da turizam ne utječe samo na rast ukupnih količina otpada, nego i na potrebu da sustav recikliranja bude dovoljno kapacitiran upravo u razdoblju vršnog opterećenja. Ovakav rezultat pokazuje da za održivije upravljanje destinacijom nije dovoljno samo povećavati količine odvojeno prikupljenog otpada u sezoni, nego i sustavno raditi na povećanju ukupnog udjela recikliranja tijekom cijele godine.

8. Postotak turista i jednodnevnih posjetitelja koji koriste različita prometna sredstva za dolazak na odredište (javna/privatna i vrsta)

Pokazatelj pokazuje koja prijevozna sredstva posjetitelji najčešće koriste za dolazak u destinaciju i kolika je pritom ovisnost o individualnom automobilskom prometu. Procjenjuju se prometni pritisci na infrastrukturu te stvara podloga za planiranje održivije mobilnosti i upravljanje prometnim tokovima.

Pokazatelj (SOE-2)	Postotak turista i jednodnevnih posjetitelja koji koriste različita prometna sredstva za dolazak na odredište (javna/privatna i vrsta)
Učestalost mjerenja	Jednom godišnje
Početna vrijednost (2025.)	**1. Udio turista koji su primarno koristili automobil u dolasku u odredište = 86,85 %** **2. Udio turista koji su primarno koristili zrakoplov u dolasku u odredište = 5,26 %** **3. Udio turista koji su primarno koristili motocikl u dolasku u odredište = 3,29 %** **4. Udio turista koji su primarno koristili brod u dolasku u odredište = 2,63 %** **5. Udio turista koji su primarno koristili autobus u dolasku u odredište = 1,32 %**

Struktura dolazaka pokazuje izrazitu dominaciju automobila kao glavnog prijevoznog sredstva za dolazak u destinaciju, budući da 86,85 % turista i jednodnevnih posjetitelja na Pašman dolazi osobnim vozilom. Takav rezultat potvrđuje visoku ovisnost destinacije o individualnom automobilskom prometu, dok su ostali oblici prijevoza zastupljeni u znatno manjoj mjeri. U kontekstu Pašmana to nije važno samo zbog dolaska u destinaciju, nego i zbog posljedica koje takav obrazac ima na svakodnevno funkcioniranje prostora, osobito u vršnim ljetnim mjesecima. Velik broj automobila povećava pritisak na trajektni sustav, lokalne prometnice i naselja, ali i na promet u mirovanju, odnosno raspoloživost i organizaciju parkirališnih kapaciteta. Upravo zato upravljanje prometom u mirovanju predstavlja jedno od važnih praktičnih pitanja održivosti destinacije. Pokazatelj ujedno upućuje na važnost razvoja održivijih oblika mobilnosti unutar destinacije, osobito kroz kvalitetniju pješačku i biciklističku infrastrukturu te bolju organizaciju alternativnih oblika kretanja koji mogu smanjiti sezonski prometni pritisak.

9. Stopa popunjenosti u komercijalnim smještajnim kapacitetima po mjesecu i prosjek za godinu

Pokazatelj pokazuje koliko se komercijalni smještajni kapaciteti koriste tijekom pojedinih mjeseci i na razini cijele godine. Njime se prati učinkovitost korištenja postojećih kapaciteta, razina sezonalnosti i potreba za mjerama koje mogu pridonijeti ravnomjernijoj turističkoj aktivnosti kroz godinu.

Pokazatelj (STP-1)	Stopa popunjenosti u komercijalnim smještajnim kapacitetima
Učestalost mjerenja	Godišnje i mjesečno
Početna vrijednost (2025.)	**Godišnja stopa: 0,26** **siječanj - 0,002** **veljača - 0,002** **ožujak - 0,003** **travanj - 0,009** **svibanj - 0,02** **lipanj - 0,37** **srpanj - 1,14** **kolovoz - 1,16** **rujan - 0.34,** **listopad - 0.018, studeni - 0.003,** **prosinac - 0.002**

Godišnja stopa popunjenosti komercijalnih smještajnih kapaciteta iznosi oko 26 %, što pokazuje da su raspoloživi kapaciteti tijekom većeg dijela godine relativno umjereno iskorišteni. Takav rezultat jasno upućuje na izraženu sezonalnost turističkog prometa, pri čemu se glavnina potražnje koncentrira u manjem broju ljetnih mjeseci, dok je ostatak godine obilježen osjetno slabijim intenzitetom korištenja smještaja. Tu sliku dodatno pojašnjava podatak da u kolovozu, mjesecu s najvećim brojem noćenja, pokazatelj doseže vrijednost 1,16, što znači da broj prijavljenih noćenja premašuje broj prijavljenih stalnih kreveta za 16 %. Pritom valja imati na umu da pokazatelj ne uključuje dodatne krevete, koji čine približno 8 % ukupnog kapaciteta, pa rezultat treba tumačiti i u tom metodološkom okviru. Istodobno, ovakav odnos može upućivati i na potrebu dodatne provjere stvarnog obuhvata evidentiranih i prijavljenih smještajnih kapaciteta, osobito u uvjetima izražene sezonalnosti i kompleksne strukture privatnog smještaja. U slučaju Pašmana, gdje značajnu ulogu imaju privatni iznajmljivači, nekomercijalni smještaj i različiti

oblici sekundarnog stanovanja, pokazatelj nije važno tumačiti samo kao mjeru popunjenosti, nego i kao signal snažne koncentracije turističkog korištenja prostora u vršnom dijelu godine.

10. Broj kuća i stanova za odmor na 100 objekata u kojima se stalno živi

Pokazatelj pokazuje koliko su u strukturi stanovanja zastupljene kuće i stanovi za odmor u odnosu na objekte u kojima se stalno živi. Njime se prati razina sekundarnog stanovanja i moguće promjene koje takav odnos može imati na demografsku strukturu, dostupnost stanovanja i svakodnevno funkcioniranje lokalne zajednice.

Pokazatelj (SOUP-1)	Broj kuća i stanova za odmor na 100 objekata u kojima se stalno živi
Učestalost mjerenja	U jedinicama lokalne samouprave koje prikupljaju porez na kuće za odmor – svake godine. U ostalim jedinicama lokalne samouprave – svake tri godine.
Početna vrijednost (2025.)	**50,56**

Vrijednost pokazatelja od 50,56 pokazuje da na svakih 100 objekata u kojima se stalno živi dolazi više od 50 kuća i stanova za odmor. Takav odnos upućuje na izraženu prisutnost sekundarnog stanovanja i potvrđuje da se prostor Općine Pašman u značajnoj mjeri koristi i kroz povremeni, sezonski ili rekreacijski boravak. U otočnom kontekstu ovaj pokazatelj ima posebno značenje jer velik udio kuća i stanova za odmor utječe na ritam života naselja, sezonsku dinamiku korištenja infrastrukture i komunalnih usluga te na ukupnu strukturu turističke i stambene funkcije prostora. Budući da se izračun temelji na podacima turističke zajednice za broj vikendica i podacima Državnog zavoda za statistiku za ukupan broj stambenih jedinica, pokazatelj prije svega daje dobru procjenu razmjera sekundarnog stanovanja u destinaciji. Ovakav omjer ne treba tumačiti isključivo kao statistički odnos, nego i kao važan signal za buduće upravljanje prostorom, komunalnim planiranjem i očuvanjem ravnoteže između funkcije stanovanja i turističke funkcije destinacije.

6.3. Sažetak analize pokazatelja održivosti

Analiza obveznih i specifičnih pokazatelja održivosti pokazuje da je Općina Pašman destinacija s izraženom turističkom funkcijom, snažnom sezonalnošću i osjetljivim odnosom između turističkog razvoja, prostora i kvalitete života lokalne zajednice. Pokazatelji potvrđuju da turizam na području Općine ima važnu gospodarsku i razvojnu ulogu, ali istodobno stvara vidljive sezonske pritiske na infrastrukturu, javni prostor, promet i komunalne sustave.

S aspekta okolišne održivosti, Pašman raspolaže vrlo vrijednom resursnom osnovom. Očuvana priroda, visoka ekološka vrijednost prostora, vrlo dobra kakvoća mora i zraka te velika važnost obalnog i krajobraznog ambijenta potvrđuju da destinacija i dalje počiva na kvalitetnim prirodnim temeljima. Istodobno, pokazatelji upravljanja vodom, otpadom i otpadnim vodama jasno upozoravaju da su upravo komunalni i infrastrukturni sustavi među ključnim osjetljivim točkama destinacije, osobito u vršnim ljetnim mjesecima.

Pokazatelji vezani uz smještaj, noćenja, duljinu boravka, promet i parkiranje potvrđuju da je turistička aktivnost na Pašmanu izrazito koncentrirana u kratkom sezonskom razdoblju te da se u velikoj mjeri oslanja na privatni i nekomercijalni smještaj, kuće i stanove za odmor te individualni automobilski promet. Takva struktura pojačava prostorne i infrastrukturne pritiske, osobito u naseljima i obalnom pojasu, te upućuje na potrebu opreznog upravljanja daljnjim razvojem smještajnih kapaciteta i prometa.

S društvenog aspekta rezultati daju mješovitu sliku odnosa lokalne zajednice prema turizmu. Stanovnici prepoznaju njegov doprinos održavanju ili povećanju kvalitete života, ali je ukupna razina zadovoljstva turizmom vrlo niska, a prisutne su i razlike u percepciji njegova utjecaja na identitet mjesta te razini stresa među pojedinim skupinama stanovnika. Rezultati upućuju na potrebu snažnijeg uključivanja lokalne zajednice u upravljanje razvojem turizma, ublažavanja sezonskih pritisaka i vidljivijeg povezivanja turističkih koristi s unapređenjem kvalitete života. Ukupno promatrano, daljnji razvoj turizma u Općini Pašman ne bi trebalo prvenstveno temeljiti na kvantitativnom rastu, nego na kvalitetnijem upravljanju postojećim kapacitetima, očuvanju prostora i resursa te jačanju ravnoteže između turističke funkcije i potreba lokalnog stanovništva.

7

Razvojni smjer s mjerama i aktivnostima

Razvojni smjer turizma Općine Pašman definiran je na temelju rezultata provedene analize stanja destinacije, pokazatelja održivosti i prihvatnog kapaciteta te identificiranih razvojnih potencijala i izazova budućeg razvoja turizma. Cilj ovog poglavlja je uspostaviti strateški okvir za dugoročno i odgovorno upravljanje razvojem turizma Općine Pašman, temeljen na uravnoteženom upravljanju prostorom, infrastrukturom i dostupnim resursima, uz očuvanje kvalitete života lokalnog stanovništva, identiteta destinacije i dugoročne konkurentnosti turističke ponude.

7.1. SWOT analiza turizma Općine Pašman

SWOT analiza predstavlja temeljni analitički alat za sagledavanje unutarnjih i vanjskih čimbenika koji utječu na sadašnji i budući razvoj turizma Općine Pašman. Analizom su identificirane ključne snage i slabosti destinacije kao unutarnji razvojni čimbenici, kao i prilike i prijetnje koje proizlaze iz šireg gospodarskog, društvenog, tržišnog i okolišnog okruženja.

Snage	Slabosti
1. Očuvan prirodni prostor i visoka kvaliteta okoliša 2. Autentičnost destinacije i očuvan otočni identitet 3. Bogatstvo kulturno-povijesne materijalne i nematerijalne baštine 4. Dobra prometna dostupnost i povezanost destinacije 5. Relativno stabilan turistički promet i povoljna prosječna duljina boravka 6. Lokalna gastronomija 7. Sigurnost destinacije 8. Blizina nacionalnih parkova i parkova prirode 9. Relativno povoljni demografski trendovi	1. Izražena sezonalnost turizma 2. Dominacija privatnog i nekomercijalnog smještaja 3. Nedovoljna diversifikacija turističkih sadržaja i proizvoda 4. Infrastrukturna opterećenja tijekom turističke sezone 5. Nedovoljna valorizacija kulturnih i lokalnih resursa 6. Ovisnost o ograničenom broju emitivnih tržišta 7. Ograničena pristupačnost destinacije osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću 8. Nedovoljna razvijenost cjelogodišnje turističke ponude 9. Visoka ovisnost o individualnom automobilskom prometu
Prilike	**Prijetnje**
1. Rast potražnje za održivim i autentičnim destinacijama 2. Razvoj selektivnih oblika turizma više dodane vrijednosti 3. Korištenje EU i nacionalnih izvora financiranja 4. Povezivanje lokalnih proizvoda, tradicije i turizma 5. Digitalna transformacija i pametno upravljanje destinacijom 6. Novi Zakon o turizmu i regulatorni okvir	1. Klimatske promjene i pritisci na prirodne resurse 2. Geopolitički poremećaji 3. Gospodarska kriza, inflacija i rast troškova putovanja 4. Jačanje konkurencije drugih mediteranskih i jadranskih destinacija 5. Ovisnost hrvatskog turizma o sezonskom tržištu 6. Dugoročni demografski trendovi i nedostatak radne snage u turističkom sektoru 7. Energetska kriza i rast cijena energenata

Tablica 18.
SWOT analiza turizma Općine Pašman

Ključna komparativna prednost Općine Pašman je očuvan prirodni prostor i visoka kvaliteta okoliša. Otok raspolaže razvedenom obalnom linijom, nizom plaža u gotovo svim naseljima te karakterističnim mediteranskim krajobrazom u kojem dominiraju maslinici. Kakvoća mora na svim službenim mjernim postajama kontinuirano se ocjenjuje kao izvrsna, a kakvoća zraka odgovara važećim normativnim standardima. Prirodni resursi destinacije nisu izloženi prekomjernim pritiscima – pokazatelji prihvatnog kapaciteta potvrđuju da turistička aktivnost još ne prelazi granicu ekološki i socijalno kritičnog opterećenja, što je rijetka prednost u kontekstu jadranskih otočnih destinacija koje se suočavaju s rastućim vršnim pritiscima.

Važna snaga destinacije je i očuvan otočni identitet te autentičnost lokalne zajednice i prostora. Tradicijski način života, povezanost stanovništva s morem, maslinarstvom i otočnom svakodnevicom te relativno očuvana struktura naselja stvaraju prepoznatljiv identitet destinacije. Otočni karakter prostora dodatno se očituje kroz mirniji ritam života, očuvane tradicijske običaje i snažnu povezanost lokalnog stanovništva s prirodnim i kulturnim nasljeđem. Upravo takva autentičnost predstavlja važnu vrijednost u kontekstu suvremenih turističkih trendova u kojima raste potražnja za mirnijim, autentičnim i održivim destinacijama.

Općina Pašman raspolaže i značajnim bogatstvom kulturno-povijesne materijalne i nematerijalne baštine, a posebno se ističu sakralna baština, stare jezgre otočnih naselja, arheološki lokaliteti, tradicijska arhitektura te brojni elementi lokalne kulturne tradicije i običaja. Kulturna baština destinacije dodatno je valorizirana kroz lokalne manifestacije i događanja povezana s otočnom tradicijom, gastronomijom, religijskom baštinom i običajima lokalne zajednice. Takvi elementi predstavljaju važnu osnovu za razvoj kulturnog, doživljajnog i manifestacijskog turizma te pridonose diferencijaciji destinacije. Dobra prometna dostupnost i povezanost destinacije predstavljaju dodatnu razvojnu prednost Općine Pašman. Otok je povezan s kopnom trajektnom linijom, dok most Ždrelac omogućuje kontinuiranu cestovnu povezanost s otokom Ugljanom. Važnu prometnu prednost predstavlja i blizina autoceste A1, kao i Zračne luke Zadar koja tijekom turističke sezone ostvaruje velik broj međunarodnih zračnih linija prema europskim tržištima.

Snagu destinacije potvrđuje i relativno stabilan turistički promet te povoljna prosječna duljina boravka turista. U razdoblju od 2020. do 2024. godine ukupan broj turističkih noćenja porastao je za 113.632 noćenja, dok su ukupni dolasci porasli za 3.499 dolazaka. Analiza turističkog prometa pokazuje kako destinacija ostvaruje relativno stabilan rast uz izraženu orijentaciju prema regionalnim i srednjoeuropskim tržištima. Ključna komparativna prednost u odnosu na usporedne otočne i priobalne destinacije Zadarske županije je prosječna duljina boravka koja višestruko nadmašuje prosjeke konkurentskih destinacija.

Lokalna gastronomija predstavlja jednu od važnih vrijednosti turističke ponude Općine Pašman. Tradicionalna gastronomija temelji se na mediteranskoj prehrani, ribarstvu, maslinarstvu i lokalnim proizvodima, a upravo maslinarstvo predstavlja jedan od ključnih elemenata identiteta prostora. Analiza poljoprivrednih površina ukazuje na značajnu prisutnost maslinika u prostoru, što potvrđuje dominantnu ulogu maslinarstva u lokalnom gospodarstvu

i krajobrazu. Lokalna gastronomija i tradicijski proizvodi predstavljaju važnu osnovu za razvoj eno-gastro i doživljajnih turističkih proizvoda više dodane vrijednosti.

Snagu destinacije čini i sigurnost kao važan preduvjet kvalitete boravka i ključan kriterij pri odabiru destinacije. Razina sigurnosnih incidenata na području Općine kontinuirano je iznimno niska, čak i u uvjetima povećanog prometa ljudi za vrijeme ljetne turističke sezone. Ovaj čimbenik izravno se odražava na zadovoljstvo posjetitelja i lojalnost gostiju te predstavlja posebno vrijedan element u kontekstu rastuće potražnje za destinacijama koje pružaju osjećaj sigurnosti za vrijeme boravka.

Važnu komparativnu prednost Općine Pašman predstavlja i blizina više nacionalnih parkova i parkova prirode koji čine dio najvrjednije prirodne baštine Republike Hrvatske. Destinacija se nalazi u neposrednoj blizini nacionalnih parkova Kornati, Krka i Paklenica te parkova prirode Telašćica i Vransko jezero, što značajno povećava atraktivnost prostora i mogućnosti razvoja različitih selektivnih oblika turizma. Takav geoprometni položaj omogućuje povezivanje boravka u destinaciji s izletničkim, aktivnim i doživljajnim sadržajima u širem regionalnom okruženju, osobito u segmentima nautičkog, outdoor i ekoturizma. Blizina zaštićenih prirodnih područja dodatno pridonosi percepciji Općine Pašman kao destinacije očuvanog okoliša i visoke krajobrazne vrijednosti.

Konačno, u usporedbi s okruženjem, Općina Pašman odlikuje se i relativno povoljnim demografskim trendovima. Dok okolni JLS-ovi bilježe pad broja stanovnika, a negativni demografski trendovi obilježavaju i šire županijsko i nacionalno okruženje, Općina Pašman u posljednjem međupopisnom razdoblju bilježi blagi rast broja stalnih stanovnika uz indikacije nastavka tog trenda. Pozitivan demografski trend ima višestruke izravne implikacije za turistički razvoj – stabilna baza stalnog stanovništva osigurava preduvjete za lokalno tržište rada, podršku komunalnim i javnim uslugama te očuvanje živih i funkcionalnih naselja izvan turističke sezone, što je posebno važno za dugoročnu društvenu i ekonomsku održivost destinacije.

Slabosti turističkog razvoja Općine Pašman prvenstveno proizlaze iz izražene sezonalnosti turističkog prometa, strukturnih obilježja smještajne ponude te ograničenih infrastrukturnih i ljudskih kapaciteta destinacije. Turistički promet izrazito je koncentriran u ljetnim mjesecima, što potvrđuju pokazatelji turističkog prometa i opterećenja infrastrukture tijekom vršne sezone. Najveći dio turističkih dolazaka i noćenja ostvaruje se tijekom srpnja i kolovoza, dok su razine turističke aktivnosti u pred i postsezoni znatno niže. Takva sezonska koncentracija turističkog prometa stvara povećani pritisak na prometnu, komunalnu i javnu infrastrukturu te ograničava ekonomsku učinkovitost turističkog sektora tijekom ostatka godine. Istovremeno, izražena sezonalnost negativno utječe na mogućnost stabilnijeg zapošljavanja, održivosti poslovanja turističkih subjekata i razvoja cjelogodišnjih sadržaja.

Usko povezano sa sezonalnošću, slabost destinacije je i dominacija privatnog i nekomercijalnog smještaja. Objekti u domaćinstvu čine većinu komercijalnih smještajnih kapaciteta, dok je udio hotelskog smještaja gotovo zanemariv. Uz to, nekomercijalni smještaj raste brže od komercijalnog

segmenta i već premašuje komercijalni po ukupnom broju kreveta i ostvarenih noćenja. Takva struktura ima izravne razvojne implikacije – nekomercijalni smještaj ne generira izravne prihode od turizma, ne podliježe standardima kvalitete i ne pridonosi javnim prihodima razmjerno opterećenju koje stvara za prostor i infrastrukturu. Istodobno, izostanak diversificiranog smještaja (npr. kongresnih, wellness, boutique ili tematskih objekata) ograničava sposobnost destinacije da privuče segmente gostiju više platežne moći i razvija cjelogodišnju ponudu.

Nedovoljna diversifikacija turističkih sadržaja i proizvoda predstavlja jednu od važnijih slabosti turističkog razvoja Općine Pašman. Iako destinacija raspolaže značajnim prirodnim, kulturnim i tradicijskim resursima te potencijalima za razvoj različitih selektivnih oblika turizma, turistička ponuda je i dalje dominantno usmjerena na kupališni i ljetni odmor. Takva struktura ponude pridonosi izraženoj sezonalnosti turističkog prometa i ograničava mogućnosti ravnomjernijeg razvoja turizma tijekom godine.

Značajnu slabost predstavljaju i infrastrukturna opterećenja tijekom turističke sezone. Prometna infrastruktura, trajektne veze, parkirni kapaciteti, sustavi gospodarenja otpadom i komunalne usluge dimenzioniranjem ne prate intenzitet vršnog opterećenja. To u ljetnim mjesecima rezultira vidljivim pritiscima na svakodnevno funkcioniranje destinacije, a navedena infrastrukturna ograničenja ne utječu samo na kvalitetu doživljaja posjetitelja, već i na kvalitetu života lokalnog stanovništva za vrijeme ljetnih mjeseci.

Iako destinacija raspolaže značajnim kulturnim, tradicijskim i lokalnim resursima, njihova turistička valorizacija još uvijek nije dovoljno razvijena. Kulturno-povijesna baština, arheološki lokaliteti, tradicijske vrijednosti i otočka kultura predstavljaju važan razvojni potencijal, no velik dio tih resursa još uvijek nije sustavno interpretiran, infrastrukturno uređen niti integriran u cjelovite turističke proizvode. To se posebno odnosi na lokalne proizvode, tradicijsku gastronomiju i otočne običaje koji imaju potencijal za razvoj proizvoda više dodane vrijednosti, ali su još uvijek nedovoljno tržišno valorizirani.

Slabost destinacije predstavlja i izražena ovisnost o ograničenom broju emitivnih tržišta. Analiza turističkog prometa pokazuje kako najveći udio turističkih noćenja kontinuirano ostvaruje slovensko tržište, uz značajan udio domaćih gostiju te tržišta Njemačke, Češke i Austrije. Takva koncentracija turističke potražnje povećava osjetljivost destinacije na promjene gospodarskih, društvenih i tržišnih okolnosti na relativno uskom geografskom području. Nedovoljna tržišna diversifikacija ujedno ograničava mogućnost razvoja ponude prilagođene različitim kulturnim preferencijama i platežnim profilima, što dugoročno sužava prostor za podizanje ukupne vrijednosti turističke potrošnje.

Ograničena pristupačnost destinacije osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću predstavlja jednu od slabosti turističke infrastrukture Općine Pašman. Analiza stanja pokazuje kako dio javnih površina, plaža, prometnih i turističkih sadržaja još uvijek nije u potpunosti prilagođen osobama smanjene pokretljivosti, što ograničava dostupnost i ravnopravno korištenje prostora i turističkih usluga.

Nedovoljna razvijenost cjelogodišnje turističke ponude također predstavlja važnu slabost destinacije. Izostanak tematski oblikovanih i tržišno pozicioniranih turističkih proizvoda koji bi bili privlačni izvan kupališne sezone znači da destinacija ne koristi puni potencijal svojih resursa poput, primjerice, outdoor infrastrukture, kulturne baštine, gastronomije i autentičnog mediteranskog krajolika. Posljedično, to oblikuje model kratke sezone i ograničenog ekonomskog učinka, neovisno o razini kvalitete koja se postiže unutar vršnog ljetnog razdoblja.

Visoka ovisnost o individualnom automobilskom prometu predstavlja jednu od značajnijih slabosti prometnog i turističkog sustava Općine Pašman. Struktura turističkog prometa pokazuje kako najveći dio posjetitelja dolazi s regionalnih i srednjoeuropskih tržišta koja dominantno koriste osobna vozila kao osnovni oblik prijevoza. Takva prometna obilježja dodatno su povezana s otočnim položajem destinacije i ovisnošću o trajektnom prometu, što tijekom vršne turističke sezone dovodi do povećanih prometnih opterećenja, gužvi i pritisaka na prometnu i parkirališnu infrastrukturu.

Rastuća globalna potražnja za održivim i autentičnim destinacijama otvara stratešku pozicijsku priliku za Općinu Pašman. Suvremeni turisti sve više traže iskustva povezana s očuvanom prirodom, lokalnom kulturom, autentičnim načinom života i individualiziranim doživljajem destinacije, pri čemu upravo otočne destinacije s očuvanim okolišem i izraženim identitetom ostvaruju rastuću konkurentsku prednost. Očuvanost prirodnog prostora, kvaliteta okoliša i autentičnost otočne zajednice predstavljaju važnu osnovu za pozicioniranje Općine Pašman kao održive i doživljajne mediteranske destinacije.

Posebno značajnu priliku za Općinu Pašman predstavlja razvoj selektivnih oblika turizma više dodane vrijednosti. Globalni turistički trendovi bilježe trajan pomak prema specijaliziranim oblicima turizma koji su manje sezonski ograničeni od kupališnog modela te privlače segmente gostiju s višom razinom potrošnje. Pašman raspolaže resursnom osnovom kompatibilnom s nizom takvih oblika – outdoor i aktivni turizam, kulturni i hodočasnički turizam, eno-gastronomski turizam, nautički i izletnički turizam itd. Razvoj ovih oblika ne zahtijeva nužno izgradnju novih kapaciteta, nego ponajprije organizacijsku, interpretacijsku i tržišnu aktivaciju postojećih resursa koji su u značajnoj mjeri neiskorišteni.

Značajnu razvojnu priliku predstavljaju i dostupni europski i nacionalni izvori financiranja usmjereni prema održivom razvoju, zelenoj tranziciji, digitalizaciji i razvoju turističke infrastrukture. Takvi izvori financiranja posebno su važni za otočne destinacije koje se suočavaju s ograničenim lokalnim financijskim kapacitetima i povećanim infrastrukturnim izazovima tijekom turističke sezone. Korištenje dostupnih razvojnih sredstava predstavlja važan preduvjet za dugoročno održivo upravljanje destinacijom i podizanje kvalitete turističke ponude.

Daljnja razvojna prilika odnosi se na snažnije povezivanje lokalnih proizvoda, tradicije i turizma. Analiza resursno-atrakcijske osnove potvrđuje značaj maslinarstva, lokalne gastronomije, tradicijskih običaja i otočne kulture kao važnih elemenata identiteta proizvoda. Maslinovo ulje, lokalni prehrambeni

proizvodi, zanati i živa kulturna praksa čine materijal za razvoj autentičnih doživljajnih sadržaja koji mogu biti integrirani u turistički proizvod. Takva integracija stvara višestruku korist – turistima nudi diferencirani i pamtljivi doživljaj, lokalnim proizvođačima i zajednici osigurava dodatne prihode i tržišnu vidljivost, a destinaciji u cjelini jača identitet i otpornost na sezonske oscilacije.

Digitalna transformacija i razvoj pametnog sustava upravljanja destinacijom predstavljaju važnu razvojnu priliku koja proizlazi iz sve šire dostupnosti digitalnih tehnologija, uključujući sustave za upravljanje podacima, digitalne platforme i alate temeljene na umjetnoj inteligenciji. Na razini Europske unije i nacionalnih turističkih politika sve se snažnije potiče primjena pametnih i digitalnih rješenja u upravljanju turističkim tokovima, promociji destinacija i praćenju pokazatelja održivosti.

Važnu razvojnu snagu predstavlja i novi zakonodavni i regulatorni okvir upravljanja turizmom u Republici Hrvatskoj, uspostavljen donošenjem novog Zakona o turizmu i povezanih podzakonskih akata. Novi regulatorni okvir stavlja snažniji naglasak na održivo upravljanje destinacijom, praćenje pokazatelja održivosti i prihvatnog kapaciteta te aktivniju ulogu jedinica lokalne samouprave i turističkih zajednica u planiranju turističkog razvoja. Takav pristup posebno je važan za otočne destinacije poput Općine Pašman koje raspolažu osjetljivim prostorom i vrijednim prirodnim resursima. Novi regulatorni okvir omogućuje kvalitetnije upravljanje turističkim tokovima, zaštitu prostora i usmjeravanje razvoja prema održivosti i turističkim proizvodima više dodane vrijednosti.

Među značajnim prijetnjama daljnjem razvoju turizma Općine Pašman ističu se klimatske promjene i povećani pritisci na prirodne resurse. Porast temperatura zraka i mora, učestalije suše, toplinski valovi i ekstremni vremenski događaji mogu dugoročno negativno utjecati na kvalitetu okoliša, raspoloživost vodnih resursa i funkcioniranje infrastrukturnih sustava, osobito u otočnim destinacijama koje raspolažu ograničenim prirodnim kapacitetima. Dodatni izazov predstavljaju rastući sezonski pritisci na obalni prostor, more i komunalnu infrastrukturu, što može povećati osjetljivost prostora na negativne okolišne utjecaje.

Turistički sektor izrazito je osjetljiv na globalne sigurnosne, političke i društvene krize koje mogu utjecati na mobilnost stanovništva, promjene turističke potražnje i stabilnost emitivnih tržišta. Poremećaji poput ratnih sukoba, političkih nestabilnosti ili globalnih zdravstvenih kriza mogu značajno utjecati na turistički promet i smanjiti razinu sigurnosti i predvidivosti turističkog poslovanja.

Razvoj turizma dodatno mogu ugroziti gospodarska kriza, inflacija i rast troškova putovanja. Povećanje troškova prijevoza, smještaja, energenata i općih životnih troškova može utjecati na smanjenje turističke potražnje, osobito među gostima koji dominantno koriste cestovni prijevoz i dolaze s regionalnih tržišta srednje Europe. Inflatorni pritisci i gospodarska neizvjesnost mogu utjecati i na smanjenje investicijskih aktivnosti, otežati poslovanje turističkih subjekata te dodatno povećati troškove održavanja infrastrukture i turističkih sadržaja.

Prijetnju predstavlja i jačanje konkurencije drugih mediteranskih i jadranskih destinacija koje posljednjih godina intenzivno ulažu u podizanje kvalitete turističke ponude, razvoj infrastrukture i produženje turističke sezone. Sve izraženija konkurencija na turističkom tržištu zahtijeva kontinuirano unaprjeđenje kvalitete usluga, razvoj proizvoda više dodane vrijednosti i snažnije tržišno diferenciranje destinacije. U suprotnom postoji rizik smanjenja konkurentnosti destinacije, osobito u segmentima koji se dominantno temelje na proizvodu sunca i mora.

Ovisnost hrvatskog turizma o sezonskom tržištu strukturna je prijetnja koja nadilazi razinu pojedinačne destinacije, ali svoje najizraženije učinke proizvodi upravo na manjim otočnim destinacijama poput otoka Pašmana. Nacionalni model turizma koji je desetljećima bio usmjeren na ljetnu kupališnu sezonu oblikovao je očekivanja tržišta, navike putnika, strukturu smještajnih kapaciteta i poslovne modele ugostiteljskih subjekata na način koji se teško i sporo mijenja.

Dugoročne demografske promjene i nedostatak radne snage predstavljaju potencijalnu prijetnju daljnjem razvoju turizma, unatoč činjenici da Općina Pašman u odnosu na dio usporedivih otočnih destinacija trenutno bilježi relativno povoljnija demografska kretanja. Širi nacionalni i regionalni trendovi starenja stanovništva, smanjenja radno aktivne populacije i iseljavanja predstavljaju dugoročni izazov za turistički sektor, osobito u otočnim sredinama. Dodatni izazov predstavlja izražena sezonalnost turističkog prometa koja otežava stabilnije zapošljavanje i dugoročno zadržavanje radne snage, što može negativno utjecati na kvalitetu turističkih usluga i konkurentnost destinacije.

Značajnu prijetnju predstavlja i energetska kriza te rast cijena energenata. Povećanje cijena električne energije i goriva izravno utječe na troškove poslovanja turističkih i ugostiteljskih subjekata, troškove prijevoza te održavanje komunalne i prometne infrastrukture. Otočne destinacije pritom su dodatno osjetljive zbog veće ovisnosti o prometnoj povezanosti i energetskim sustavima. Dugoročni rast troškova energenata može negativno utjecati na konkurentnost turističke ponude i financijsku održivost dijela turističkih subjekata, osobito manjih i sezonski orijentiranih.
Provedena SWOT analiza potvrđuje potrebu usmjeravanja budućeg razvoja turizma Općine Pašman prema modelu održivog, kvalitetnog i prostorno uravnoteženog razvoja koji će dugoročno očuvati prirodne i društvene značajke te identitet destinacije. Razvojne pravce pri tome je potrebno temeljiti na podizanju kvalitete turističke ponude, učinkovitijem upravljanju turističkim opterećenjima te snažnijem povezivanju turizma s lokalnim resursima, zajednicom i načelima održivog razvoja.

7.2. Identificiranje općih načela i ciljeva turizma

Načela razvoja turizma Općine Pašman predstavljaju temeljne vrijednosti kojima će se destinacija voditi u planiranju, upravljanju i daljnjem razvoju turizma. Razvoj turizma potrebno je usmjeravati prema modelu koji će dugoročno osiguravati očuvanje prostora i identiteta destinacije, visoku kvalitetu

turističkog iskustva te očuvanje kvalitete života i dobrobiti lokalnog stanovništva. U skladu s navedenim razvojnim usmjerenjem, turistički razvoj Općine Pašman potrebno je temeljiti na sljedećim načelima:

1. Načelo održivosti
Razvoj turizma potrebno je usmjeravati na način koji dugoročno osigurava očuvanje prirodnih resursa, prostora, krajobraza i otočnog identiteta destinacije, uz uravnotežen odnos između turističkog razvoja, kvalitete života lokalnog stanovništva i zaštite okoliša. Turistički razvoj treba biti usklađen s prihvatnim kapacitetom destinacije i načelima odgovornog upravljanja prostorom i resursima.

2. Načelo kvalitete
Razvoj turizma treba se temeljiti na podizanju kvalitete turističke ponude i cjelokupnog turističkog doživljaja, umjesto na isključivom kvantitativnom rastu turističkog prometa. Poseban naglasak potrebno je staviti na razvoj proizvoda više dodane vrijednosti, očuvanje autentičnosti destinacije i podizanje standarda infrastrukture i usluga.

3. Načelo pristupačnosti
Turistički razvoj potrebno je usmjeravati prema stvaranju uključive i dostupne destinacije za sve skupine korisnika. Pristupačnost treba obuhvatiti fizičku, prometnu, informacijsku i digitalnu dostupnost turističkih sadržaja, javnih prostora i usluga.

4. Načelo zadovoljstva lokalnog stanovništva i posjetitelja
Razvoj turizma treba doprinositi kvaliteti života lokalnog stanovništva te istovremeno osiguravati kvalitetno i autentično iskustvo boravka za posjetitelje. Upravljanje turizmom potrebno je temeljiti na uravnoteženju potreba lokalne zajednice, gospodarstva i turista, uz poticanje aktivnog uključivanja lokalnog stanovništva u razvoj destinacije.

5. Načelo sigurnosti i otpornosti destinacije
Razvoj turizma potrebno je planirati uz osiguravanje visoke razine sigurnosti posjetitelja i lokalnog stanovništva te jačanje otpornosti destinacije na okolišne, infrastrukturne, gospodarske i društvene izazove. Poseban naglasak potrebno je staviti na prilagodbu klimatskim promjenama, održivo upravljanje infrastrukturnim opterećenjima i očuvanje stabilnosti funkcioniranja destinacije tijekom turističke sezone.

Polazeći od potrebe dugoročnog i uravnoteženog razvoja turističke destinacije, opći ciljevi razvoja turizma Općine Pašman usmjereni su prema očuvanju prostora i identiteta destinacije, podizanju kvalitete turističke ponude i života lokalnog stanovništva te jačanju održivosti, otpornosti i konkurentnosti destinacije u budućem razdoblju. U nastavku su navedeni opći ciljevi razvoja turizma Općine Pašman, razvrstani prema ključnim razvojnim područjima koja obuhvaćaju gospodarsku, kulturološku, ekološku, socijalnu i infrastrukturnu dimenziju razvoja destinacije:

1. Ekonomski ciljevi
- Povećanje ekonomske održivosti i konkurentnosti turističkog sektora
- Poticanje razvoja turističkih proizvoda više dodane vrijednosti

- Smanjenje ovisnosti o sezonskom turističkom prometu
- Jačanje povezanosti turizma s lokalnim gospodarstvom i lokalnim proizvodima
- Poticanje razvoja održivog poduzetništva i lokalnih turističkih inicijativa
- Povećanje kvalitete turističke ponude i turističke potrošnje
- Diversifikacija emitivnih tržišta u cilju smanjenja ovisnosti o ograničenom broju tržišta
- Diversifikacija smještajne strukture u smjeru povećanja udjela smještaja više dodane vrijednosti

2. Kulturološki ciljevi
- Očuvanje i valorizacija kulturno-povijesne i tradicijske baštine
- Očuvanje autentičnog otočnog identiteta i lokalnog načina života
- Jačanje interpretacije i turističke prezentacije kulturnih i lokalnih resursa
- Poticanje razvoja kulturnih, eno-gastro i doživljajnih turističkih sadržaja
- Jačanje uključenosti lokalne zajednice u razvoj turističkih proizvoda i sadržaja
- Uspostavljanje prepoznatljive kulturne programske ponude
- Poticanje međugeneracijskog prenošenja tradicijskog znanja i vještina

3. Ekološki ciljevi
- Očuvanje prirodnih resursa, krajobraza i kvalitete okoliša
- Usklađivanje turističkog razvoja s prihvatnim kapacitetom destinacije
- Smanjenje negativnih utjecaja turizma na prostor i okoliš
- Poticanje održivog upravljanja otpadom, vodnim i energetskim resursima
- Poticanje razvoja održive mobilnosti i ekološki prihvatljivih oblika prijevoza
- Jačanje otpornosti destinacije na klimatske promjene i okolišne rizike
- Poticanje primjene načela zelene tranzicije i energetske učinkovitosti u turizmu

4. Socijalni ciljevi
- Očuvanje kvalitete života lokalnog stanovništva
- Poticanje uravnoteženog odnosa između potreba lokalne zajednice i turističkog razvoja
- Jačanje zadovoljstva lokalnog stanovništva razvojem turizma
- Poticanje uključivog i pristupačnog razvoja turizma za sve skupine korisnika
- Poticanje razvoja ljudskih potencijala i jačanje kompetencija u turizmu
- Poticanje suradnje i koordinacije među dionicima turističkog razvoja
- Jačanje demografske vitalnosti stvaranjem uvjeta koji potiču ostanak i povratak mlađih generacija

5. Infrastrukturni ciljevi
- Unapređenje komunalne i prometne infrastrukture u skladu s razvojem turizma
- Smanjenje sezonskih infrastrukturnih opterećenja
- Unapređenje javne turističke infrastrukture i javnih prostora
- Poticanje razvoja digitalne infrastrukture i pametnog upravljanja destinacijom
- Unapređenje pristupačnosti destinacije osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću

– Poticanje infrastrukturnih ulaganja koja doprinose održivosti i kvaliteti turističkog razvoja
– Uvažavajući postojeća obilježja destinacije, razvojne potencijale prostora i potrebu dugoročnog održivog upravljanja turizmom, postavlja se sljedeća vizija turizma Općine Pašman:

„Općina Pašman je održiva i autentična otočna destinacija, prepoznatljiva po očuvanom prirodnom okolišu, izraženom otočnom identitetu, kvaliteti života lokalnog stanovništva i doživljajnim turističkim iskustvima temeljenima na jedinstvenom prirodnom i kulturnom bogatstvu.“

7.3. Oblikovanje strateškog pravca i prioriteta

Za potrebe usmjeravanja budućeg razvoja turizma Općine Pašman definirana su prioritetna područja razvoja koja predstavljaju ključna područja djelovanja u razdoblju provedbe Plana upravljanja destinacijom. Prioritetna područja usmjerena su prema stvaranju dugoročno održivog, uravnoteženog i kvalitetnog modela razvoja turizma koji će istovremeno pridonositi očuvanju prostora, kvalitete života lokalnog stanovništva i jačanju konkurentnosti destinacije.

U nastavku su pojašnjena prioritetna područja razvoja turizma Općine Pašman koja predstavljaju temeljni okvir za definiranje ciljeva, mjera i aktivnosti budućeg razvoja destinacije:

Prioritetno područje 1: Održivo upravljanje prostorom, resursima i turističkim opterećenjima

Polazište ovog prioritetnog područja temelji se na činjenici da dugoročna održivost turizma u Općini Pašman izravno ovisi o sposobnosti destinacije da upravlja prostornim, infrastrukturnim i okolišnim opterećenjima koja nastaju uslijed izražene sezonalnosti turističkog prometa i rastuće intenzivnosti korištenja prostora tijekom ljetnih mjeseci. Analiza stanja, pokazatelji održivosti i rezultati izračuna prihvatnog kapaciteta ukazuju na niz razvojnih izazova koji uključuju sezonska opterećenja prometne i komunalne infrastrukture, visoku ovisnost o individualnom automobilskom prometu, rastući pritisak na javne površine i obalni prostor te opterećenja okolišnih i infrastrukturnih kapaciteta destinacije.

S obzirom na osjetljivost otočnog prostora i ograničenost prirodnih i infrastrukturnih resursa, dugoročni razvoj turizma nije moguće temeljiti isključivo na daljnjem rastu turističkog prometa i smještajnih kapaciteta, već na sustavnom i odgovornom upravljanju razvojem destinacije. Upravo je zbog toga kao jedno od ključnih prioritetnih područja razvoja prepoznata potreba jačanja održivog upravljanja prostorom, resursima i turističkim opterećenjima, uz kontinuirano praćenje stanja u prostoru i usmjeravanje razvoja u skladu s načelima održivosti i prihvatnog kapaciteta destinacije.
Posebna važnost se pritom pridaje očuvanju kvalitete okoliša i prostora kao temeljnih vrijednosti turističke atraktivnosti Općine Pašman, smanjenju negativnih utjecaja turizma na okoliš i infrastrukturu te poticanju održivijih oblika mobilnosti i korištenja prostora. Prioritetno područje usmjereno je

prema jačanju otpornosti destinacije i stvaranju preduvjeta za dugoročno održiv i uravnotežen razvoj turizma koji neće narušavati prirodne i prostorne vrijednosti otoka.

Prioritetno područje 2: Razvoj kvalitetne, autentične i cjelogodišnje turističke ponude

Podizanje kvalitete turističke ponude i smanjenje ovisnosti destinacije o dominantno sezonskom i kupališnom turizmu predstavljaju jedan od ključnih razvojnih prioriteta Općine Pašman. Destinacija raspolaže značajnim prirodnim, kulturnim i tradicijskim resursima te brojnim razvojnim potencijalima za oblikovanje selektivnih oblika turizma više dodane vrijednosti, no velik dio tih potencijala još uvijek nije dovoljno tržišno aktiviran niti povezan u prepoznatljive i konkurentne turističke proizvode. Istovremeno, postojeća struktura turističkog prometa i dalje je izrazito koncentrirana na ljetne mjesece i dominantno usmjerena na kupališni turizam, što ograničava mogućnosti ravnomjernijeg turističkog razvoja tijekom godine.

S obzirom na izraženu konkurenciju među otočnim i obalnim destinacijama te promjene u turističkoj potražnji, daljnji razvoj turizma na području Općine Pašman potrebno je usmjeravati prema kvalitetnijim, autentičnijim i sadržajno raznovrsnijim turističkim iskustvima temeljenima na identitetu prostora i lokalnim posebnostima. Posebna važnost pritom se pridaje razvoju selektivnih oblika turizma koji se oslanjaju na očuvan prirodni okoliš, bogatu kulturno-povijesnu i tradicijsku baštinu, gastronomiju, otočni način života i specifičnosti arhipelaškog prostora.

Prioritetno područje istovremeno odgovara i na potrebu podizanja kvalitete smještajne i ugostiteljske ponude te jačanja tržišne konkurentnosti destinacije kroz razvoj kvalitetnijih, diferenciranih i tržišno prepoznatljivih proizvoda. Poseban naglasak stavlja se na profesionalizaciju privatnog smještaja, razvoj sadržaja više dodane vrijednosti, jačanje autentičnosti turističkog doživljaja te snažnije povezivanje različitih turističkih sadržaja, lokalnih proizvoda i dionika u integrirane turističke proizvode i pakete.

Važan element ovog prioritetnog područja predstavlja i razvoj manifestacijske ponude kao alata za jačanje identiteta destinacije, povećanje atraktivnosti prostora izvan vršne turističke sezone i stvaranje dodatnih motiva dolaska tijekom cijele godine. Time se razvoj turizma usmjerava prema modelu koji ne počiva isključivo na rastu turističkog prometa, već na stvaranju kvalitetnijeg, održivijeg i tržišno prepoznatljivog turističkog proizvoda utemeljenog na specifičnostima prostora i lokalne zajednice.

Prioritetno područje 3: Unaprjeđenje kvalitete života lokalnog stanovništva i njihovo uključivanje u razvoj turizma

Dugoročna održivost turizma na području Općine Pašman ne ovisi isključivo o očuvanju prostora i okoliša, već i o sposobnosti destinacije da turistički razvoj uskladi s interesima, potrebama i kvalitetnom životu lokalnog stanovništva. Provedene analize ukazuju na rastuće sezonske pritiske, pri čemu se među lokalnim stanovništvom može javiti nezadovoljstvo povezano s gužvama, bukom, prometnim opterećenjima i intenzivnijim korištenjem prostora

tijekom turističke sezone. Istovremeno, dugoročna atraktivnost destinacije u velikoj mjeri ovisi upravo o očuvanosti lokalnog načina života, društvenih vrijednosti, tradicije i autentičnog otočnog identiteta.

S obzirom na navedeno, kao jedno od ključnih prioritetnih područja razvoja prepoznata je potreba jačanja društveno odgovornog i uključivog modela razvoja turizma koji će pridonositi kvaliteti života lokalne zajednice te istovremeno ublažavati negativne učinke turističkih opterećenja na prostor i stanovništvo. Posebna važnost pritom se pridaje odgovornijem upravljanju ponašanjem posjetitelja, smanjenju sezonskih pritisaka na naselja i javne prostore te očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i društvenih vrijednosti kao temeljnih obilježja destinacije.

Važan element ovog prioritetnog područja predstavlja i jačanje uključenosti lokalnog stanovništva u razvoj i odvijanje turizma, kako bi lokalna zajednica aktivnije sudjelovala u oblikovanju turističkog razvoja i ostvarivala izravnije koristi od turizma. Prioritetno područje u tom kontekstu obuhvaća aktivnosti usmjerene prema jačanju suradnje između turističkih dionika i lokalne zajednice, uključivanju lokalnih proizvođača i poduzetnika u turistički lanac vrijednosti te stvaranju preduvjeta za razvoj turizma koji će dugoročno biti društveno održiv i prihvatljiv lokalnom stanovništvu.

Naglašen je i razvoj ljudskih potencijala i jačanje kompetencija lokalnih dionika u turizmu, s obzirom na izražene izazove povezane sa sezonalnošću zapošljavanja i dostupnošću radne snage. Time se razvoj turizma nastoji usmjeriti prema modelu koji neće stvarati isključivo sezonske gospodarske učinke, već dugoročnije doprinositi lokalnom gospodarstvu, društvenoj stabilnosti i kvaliteti života na otoku.

7.4. Identificiranje ciljeva

Za svako od prioritetnih područja definirani su ciljevi koji predstavljaju ključna razvojna usmjerenja u razdoblju provedbe Plana. Njihova svrha je usmjeriti buduće razvojne aktivnosti prema učinkovitijem upravljanju turističkim razvojem, jačanju kvalitete i konkurentnosti turističke ponude te odgovornijem odnosu prema prostoru, lokalnoj zajednici i resursima destinacije.

PRIORITETNO PODRUČJE 1: **Održivo upravljanje prostorom, resursima i turističkim opterećenjima**
CILJ 1.1. Praćenje i primjena pokazatelja prihvatnog kapaciteta i održivosti u upravljanju destinacijom
Dugoročno održivo upravljanje turizmom na području Općine Pašman zahtijeva kontinuirano praćenje promjena i opterećenja koje turistički razvoj stvara u javnom prostoru, okolišu i infrastrukturi destinacije. S obzirom na izraženu sezonalnost turističkog prometa i ograničenost otočnih prostornih i infrastrukturnih kapaciteta, upravljanje razvojem turizma potrebno je temeljiti na sustavnom praćenju pokazatelja prihvatnog kapaciteta i održivosti destinacije. Posebna važnost pritom se pridaje pravodobnom prepoznavanju lokacija i razdoblja povećanih turističkih opterećenja te korištenju prikupljenih podataka i pokazatelja kao podloge za donošenje razvojnih i upravljačkih odluka u turizmu. Cilj je osigurati razvoj turizma koji će biti usklađen s mogućnostima prostora i dugoročnim očuvanjem kvalitete okoliša i života lokalnog stanovništva.
CILJ 1.2. Jačanje okolišne održivosti destinacije
Očuvan prirodni okoliš i kvaliteta prostora predstavljaju jednu od temeljnih vrijednosti i ključnih razvojnih resursa turizma Općine Pašman. Istovremeno, povećani intenzitet korištenja prostora tijekom turističke sezone stvara dodatne pritiske na okoliš, prirodne resurse i komunalni sustav destinacije. U takvim okolnostima posebno je važno jačati primjenu održivih praksi u turističkom sektoru te poticati odgovorno korištenje prostora i resursa među turističkim dionicima i posjetiteljima. Cilj je smanjiti negativne utjecaje turizma na okoliš, poticati održivije obrasce ponašanja i korištenje resursa te dugoročno očuvati prirodne i krajobrazne vrijednosti koje predstavljaju temelj atraktivnosti destinacije.
CILJ 1.3. Unapređenje održive mobilnosti unutar destinacije
Prometna opterećenja i visoka ovisnost o individualnom automobilskom prometu predstavljaju jedan od značajnijih izazova održivog razvoja turizma na području Općine Pašman. Tijekom vršne turističke sezone povećani intenzitet prometa i potreba za parkirališnim prostorom stvaraju dodatne pritiske na prometnu infrastrukturu, javne površine i kvalitetu života lokalnog stanovništva. Poseban izazov predstavlja i neusklađenost postojećih prostornih kapaciteta naselja s rastućim prometnim opterećenjima tijekom ljetnih mjeseci. Cilj je postupno usmjeravati razvoj destinacije prema održivijim oblicima mobilnosti i učinkovitijem upravljanju prometom u mirovanju, uz smanjenje negativnih utjecaja automobilskog prometa na prostor i naselja. Istovremeno, važno je poticati razvoj i korištenje pješačkih i biciklističkih oblika kretanja kao održivijih i sadržajno atraktivnih elemenata turističkog doživljaja destinacije.

Tablica 19.
Ciljevi za ostvarenje razvojnog smjera

PRIORITETNO PODRUČJE 2:
Razvoj kvalitetne, autentične i cjelogodišnje turističke ponude

CILJ 2.1. Razvoj i tržišna aktivacija selektivnih oblika turizma

Daljnji razvoj turizma Općine Pašman potrebno je usmjeravati prema kvalitetnijim i sadržajno raznovrsnijim oblicima turističke ponude koji se temelje na prirodnim, kulturnim i tradicijskim posebnostima prostora. Analiza razvojnih potencijala destinacije pokazuje kako postoje značajne mogućnosti razvoja selektivnih oblika turizma više dodane vrijednosti, osobito u području outdoor i aktivnog turizma, kulturnih i hodočasničkih sadržaja, eno-gastronomije te nautičkog i izletničkog turizma. Istovremeno, velik dio tih potencijala još uvijek nije dovoljno tržišno aktiviran niti integriran u prepoznatljive turističke proizvode. Cilj je stoga razviti sadržajniju i tržišno konkurentniju turističku ponudu koja će pridonijeti diversifikaciji turističkog proizvoda, jačanju autentičnosti destinacije i smanjenju ovisnosti o dominantno sezonskom kupališnom turizmu.

CILJ 2.2. Podizanje kvalitete smještajne i ugostiteljske ponude

Kvaliteta smještajne i ugostiteljske ponude predstavlja jedan od ključnih elemenata ukupne konkurentnosti i percepcije destinacije na turističkom tržištu. S obzirom na dominantan udio privatnog smještaja u strukturi turističkih kapaciteta Općine Pašman, posebno je važno poticati profesionalizaciju privatnih iznajmljivača i podizanje kvalitete usluga i standarda smještaja. Istovremeno, razvoj kvalitetnije i diferenciranije smještajne ponude predstavlja važan preduvjet za privlačenje gostiju više platežne moći i razvoj turističkih proizvoda više dodane vrijednosti. Cilj je unaprijediti kvalitetu turističkog iskustva kroz razvoj sadržajnije, profesionalnije i tržišno konkurentnije smještajne i ugostiteljske ponude koja će biti usklađena s identitetom i razvojnim smjerom destinacije.

CILJ 2.3. Razvoj i jačanje manifestacijske ponude

Manifestacije predstavljaju važan element turističke ponude te značajan alat za povećanje atraktivnosti prostora izvan vršne turističke sezone. Na području Općine Pašman već postoje manifestacije temeljene na lokalnoj gastronomiji, tradiciji i načinu života, no postoji potreba njihova daljnjeg sadržajnog i organizacijskog unapređenja te snažnijeg povezivanja s razvojnim ciljevima destinacije. Posebna važnost pridaje se i razvoju novih događanja koja doprinose produljenju turističke sezone, promociji lokalnog identiteta i stvaranju autentičnih doživljaja za posjetitelje. Cilj je razviti kvalitetnu i prepoznatljivu manifestacijsku ponudu koja će dodatno obogatiti turistički proizvod destinacije i pridonijeti ravnomjernijem odvijanju turističkih aktivnosti tijekom godine.

CILJ 2.4. Tematsko povezivanje i paketiranje turističkih proizvoda

Jedan od važnih izazova razvoja turizma Općine Pašman odnosi se na potrebu snažnijeg povezivanja postojećih turističkih sadržaja, lokalnih proizvoda i dionika u cjelovite i tržišno prepoznatljive turističke proizvode. Iako destinacija raspolaže raznovrsnim prirodnim i kulturnim resursima, turistička ponuda još uvijek nije dovoljno integrirana niti strukturirana u obliku jedinstvenih doživljajnih cjelina prilagođenih različitim tržišnim segmentima. Cilj je potaknuti razvoj integriranih turističkih paketa i učinkovitijih modela njihove tržišne distribucije i promocije, kako bi se povećala vidljivost destinacije, unaprijedila kvaliteta turističkog doživljaja i stvorili preduvjeti za jačanje konkurentnosti i produljenje turističke sezone.

PRIORITETNO PODRUČJE 3: Unaprjeđenje kvalitete života lokalnog stanovništva i njihovo uključivanje u razvoj turizma

CILJ 3.1. Ublažavanje negativnih utjecaja turizma na lokalnu zajednicu i prostor

Rastući intenzitet turističkih aktivnosti tijekom vršne sezone stvara dodatne pritiske na svakodnevno funkcioniranje otočnih naselja, javne površine i kvalitetu života lokalnog stanovništva. Neki od izazova koji se posljedično javljaju su povećana prometna opterećenja, buka, koncentracija posjetitelja na pojedinim lokacijama i intenzivnije korištenje javnog prostora tijekom ljetnih mjeseci. Dugoročno gledano, nekontrolirano povećanje prostornih opterećenja može negativno utjecati na zadovoljstvo lokalne zajednice i percepciju turizma kao pozitivnog razvojnog čimbenika. Cilj je stoga usmjeriti razvoj turizma prema modelu koji će omogućiti odgovornije upravljanje ponašanjem posjetitelja i turističkim opterećenjima te smanjiti negativne utjecaje turizma na prostor, naselja i svakodnevni život lokalnog stanovništva.

CILJ 3.2. Očuvanje lokalnog identiteta, tradicije i društvenih vrijednosti

Autentičnost otočnog identiteta, tradicijski način života i lokalna kulturna baština predstavljaju važne elemente prepoznatljivosti Općine Pašman kao turističke destinacije. Intenzivniji razvoj turizma može dugoročno dovesti do postupnog slabljenja lokalnih običaja, društvenih vrijednosti i autentičnosti prostora ukoliko se turistički razvoj ne usmjerava odgovorno i u skladu s identitetom lokalne zajednice. Posebna važnost pritom se pridaje očuvanju tradicijske kulture, običaja, lokalnih znanja i nematerijalne baštine te njihovom uključivanju u turistički doživljaj destinacije na način koji doprinosi očuvanju autentičnosti prostora i jačanju identiteta lokalne zajednice. Istovremeno, važno je kontinuirano pratiti percepciju i stavove lokalnog stanovništva prema turizmu kako bi se turistički razvoj mogao prilagođavati stvarnim potrebama i očekivanjima zajednice.

CILJ 3.3. Jačanje uključivosti lokalne zajednice u razvoj i odvijanje turizma

Dugoročna održivost turističkog razvoja u velikoj mjeri ovisi o razini uključenosti lokalne zajednice u procese planiranja, razvoja i odvijanja turističkih aktivnosti. Na području Općine Pašman postoji potreba snažnijeg povezivanja turističkog razvoja s lokalnim gospodarstvom, proizvođačima, poduzetnicima i lokalnim inicijativama kako bi koristi od turizma bile ravnomjernije raspoređene unutar zajednice. Pri tome aktivnije uključivanje lokalnog stanovništva u procese donošenja odluka i oblikovanja turističke ponude može pridonijeti i jačanju osjećaja pripadnosti, odgovornosti i prihvaćanja turizma kao pozitivnog razvojnog procesa. Cilj je stoga jačati participativni pristup upravljanju turizmom i poticati snažnije uključivanje lokalnih dionika u turistički lanac vrijednosti i razvoj destinacije.

CILJ 3.4. Razvoj ljudskih potencijala i unaprjeđenje zapošljavanja u turizmu

Kvaliteta turističke ponude i dugoročna konkurentnost destinacije u velikoj mjeri ovise o dostupnosti kvalificirane radne snage i razini kompetencija dionika uključenih u turistički sektor. Istovremeno, izražena sezonalnost turizma i ograničenost otočnog tržišta rada predstavljaju izazov za stabilnije i dugoročnije zapošljavanje u turizmu. Posebna potreba pritom postoji u području jačanja kompetencija zaposlenih u turizmu i ugostiteljstvu, podizanja kvalitete usluge te stvaranja preduvjeta za razvoj održivijih i dugoročnijih oblika zapošljavanja koji nadilaze isključivo sezonski karakter turističke aktivnosti. Cilj je unaprijediti ljudske potencijale u turizmu i poticati razvoj kvalitetnijeg i otpornijeg lokalnog turističkog gospodarstva.

7.5. Mjere i aktivnosti

Radi ostvarenja definiranih razvojnih ciljeva utvrđene su mjere i aktivnosti koje predstavljaju operativni okvir provedbe Plana. Definirane mjere i aktivnosti usmjerene su prema rješavanju prepoznatih razvojnih izazova, jačanju kvalitete i održivosti turističke ponude te učinkovitijem upravljanju razvojem turizma u skladu s razvojnim potrebama i mogućnostima destinacije.

PRIORITETNO PODRUČJE 1: **Održivo upravljanje prostorom, resursima i turističkim opterećenjima**	
CILJ 1.1. Praćenje i primjena pokazatelja prihvatnog kapaciteta i održivosti u upravljanju destinacijom	
MJERA 1.1.1. Sustavno praćenje turističkih opterećenja	
Aktivnosti	– Uspostava internog sustava redovitog prikupljanja i obrade podataka o turističkim tokovima i sezonskim opterećenjima prostora i infrastrukture – Redovito praćenje obveznih i specifičnih pokazatelja prihvatnog kapaciteta i održivosti – Suradnja s nadležnim institucijama i tijelima na prikupljanju podataka relevantnih za praćenje opterećenja destinacije – Izrada godišnjeg izvješća o stanju turističkih opterećenja i održivosti destinacije kao podloge za upravljačke odluke
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano
MJERA 1.1.2. Integracija nalaza praćenja u upravljanje razvojem destinacije	
Aktivnosti	– Poticanje primjene održivih praksi među turističkim dionicima i iznajmljivačima – Izrada preporuka za racionalno korištenje vode i energije u turističkom sektoru – Poticanje smanjenja nastanka otpada i odgovornog gospodarenja otpadom – Promicanje korištenja ekološki prihvatljivih proizvoda i materijala – Suradnja s lokalnim dionicima na provedbi aktivnosti zaštite okoliša – Poticanje uključivanja načela održivosti u turističko poslovanje i upravljanje objektima
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman, Otok Pašman d.o.o.
Izvor financiranja	TZ Pašman, Općina Pašman, HTZ
Rok izvršenja	kontinuirano

Tablica 20.
Mjere i aktivnosti za ostvarenje razvojnog smjera

CILJ 1.2. Jačanje okolišne održivosti destinacije	
MJERA 1.2.1. Poticanje odgovornog upravljanja okolišem i resursima	
Aktivnosti	– Poticanje primjene održivih praksi među turističkim dionicima i iznajmljivačima – Izrada preporuka za racionalno korištenje vode i energije u turističkom sektoru – Poticanje smanjenja nastanka otpada i odgovornog gospodarenja otpadom – Promicanje korištenja ekološki prihvatljivih proizvoda i materijala – Suradnja s lokalnim dionicima na provedbi aktivnosti zaštite okoliša – Poticanje uključivanja načela održivosti u turističko poslovanje i upravljanje objektima
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman, Otok Pašman d.o.o.
Izvor financiranja	TZ Pašman, Općina Pašman, HTZ
Rok izvršenja	kontinuirano
MJERA 1.2.2. Jačanje svijesti o održivom ponašanju u prostoru	
Aktivnosti	– Provedba informativnih i edukativnih kampanja o očuvanju prostora i okoliša – Izrada promotivnih i edukativnih materijala za posjetitelje – Postavljanje informativnih oznaka i poruka o odgovornom ponašanju u prostoru
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, HTZ
Rok izvršenja	Rok izvršenja
CILJ 1.3. Unapređenje održive mobilnosti unutar destinacije	
MJERA 1.3.1. Upravljanje individualnim automobilskim prometom i prometom u mirovanju	
Aktivnosti	– Izrada analize prometnih tokova i identifikacija lokacija s najvećim sezonskim opterećenjem, s posebnim fokusom na uzurpaciju javnih površina neformalnim parkiranjem gostiju iz privatnog smještaja – Uređenje i jasno označavanje postojećih parkirališnih kapaciteta – Razvoj komunikacijskih sadržaja koji posjetitelje informiraju o mogućnostima parkiranja i alternativnim oblicima kretanja, uključujući pravila vezana uz zabranu parkiranja na javnim površinama – Suradnja s Općinom na planiranju parkirališne infrastrukture usklađene s prostornim kapacitetima naselja, s razmatranjem namjenskih parkirnih zona u blizini smještajnih kapaciteta bez vlastitog parkinga – Suradnja s komunalnim redarstvom na provedbi kontrole parkiranja u vršnim danima sezone, s naglaskom na zaštiti pristupa javnim površinama za jednodnevne i tranzitne posjetitelje
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman, Otok Pašman d.o.o.
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, MRRFEU
Rok izvršenja	2028. analize i razvoj komunikacijskih sadržaja; 2030. uređenje i označavanje parkirališnih kapaciteta; kontinuirano suradnja

MJERA 1.3.2. Upravljanje individualnim automobilskim prometom i prometom u mirovanju	
Aktivnosti	– Inventarizacija i procjena stanja postojeće pješačke i biciklističke infrastrukture unutar naselja i između njih – Identifikacija prioritetnih dionica za unaprjeđenje pješačkih i biciklističkih veza između naselja, plaža i turističkih točaka – Razvoj sustava iznajmljivanja bicikala kao usluge dostupne turistima unutar destinacije – Promocija pješačkih i biciklističkih ruta kao sastavnog elementa turističkog doživljaja destinacije
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman, Otok Pašman d.o.o.
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, TZZŽ, HTZ, MRRFEU
Rok izvršenja	2028. inventarizacija i identifikacija 2030. razvoj sustava iznajmljivanja bicikala kontinuirano promocija
PRIORITETNO PODRUČJE 2: **Razvoj kvalitetne, autentične i cjelogodišnje turističke ponude**	
CILJ 2.1. Razvoj i tržišna aktivacija selektivnih oblika turizma	
MJERA 2.1.1. Razvoj outdoor i aktivnog turističkog proizvoda	
Aktivnosti	– Identifikacija i procjena stanja postojeće mreže pješačkih i biciklističkih ruta s analizom prioriteta za unaprjeđenje označivanja i interpretacijskih sadržaja – Razvoj organiziranih vođenih pješačkih i biciklističkih tura kao strukturirane turističke usluge – Osmišljavanje tematskih outdoor programa prilagođenih različitim dobnim skupinama i razinama fizičke aktivnosti, uključujući segmente obitelji s djecom i osoba treće dobi – Razvoj pet-friendly outdoor sadržaja i programa kao diferencirajućeg elementa ponude – Jačanje i razvoj manifestacije Đirada kao prepoznatljivog outdoor događanja s međunarodnim dosegom – Istraživanje mogućnosti razvoja novih aktivnosti na moru (kajak, SUP, ronjenje, penjanje) kao dopune kopnenom outdoor proizvodu
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman, TZZŽ
Izvor financiranja	Općina Pašman, TZZŽ, HTZ, Zadarska županija
Rok izvršenja	kontinuirano

MJERA 2.1.2. Razvoj kulturnog i hodočasničkog turističkog proizvoda	
Aktivnosti	– Inventarizacija kulturno-povijesnih i sakralnih lokaliteta s procjenom njihovog turističkog potencijala i trenutačne razine valorizacije – Izrada interpretativnih i informativnih sadržaja o lokalnoj kulturno-povijesnoj i sakralnoj baštini – Razvoj tematskih kulturnih i hodočasničkih ruta – Povezivanje kulturnih lokaliteta s lokalnim manifestacijama i tradicijskim sadržajima – Poticanje razvoja vođenih tura i interpretacijskih programa – Jačanje suradnje s lokalnim kulturnim institucijama, županama i udrugama – Osmišljavanje programa kojima se posjetiteljima omogućuje autentičan susret s nematerijalnom baštinom, uključujući Nevisku koledu i tradicijske običaje – Istraživanje mogućnosti uspostave male muzejske ili interpretacijske zbirke kao točke kulturnog doživljaja destinacije
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	Općina Pašman, TZZŽ, HTZ, Ministarstvo kulture, Zadarska županija
Rok izvršenja	kontinuirano
MJERA 2.1.3. Razvoj eno-gastronomskog turističkog proizvoda	
Aktivnosti	– Inventarizacija lokalnih prehrambenih proizvoda, tradicijskih recepata i gastronomskih praksi s potencijalom turističke valorizacije – Razvoj tematskih programa vezanih uz maslinarstvo (edukativni posjeti maslinicima, organizirana iskustva berbe i prerade i sl.) – Osmišljavanje gastronomskih doživljaja koji turistima omogućuju izravno upoznavanje s lokalnom kuhinjom kroz radionice, degustacije i susrete s lokalnim proizvođačima – Poticanje ugostiteljskih objekata na sustavnije uključivanje lokalnih i sezonskih proizvoda u gastronomsku ponudu – Razvoj i brendiranje lokalnih prehrambenih proizvoda kao suvenira i prepoznatljivih elemenata identiteta destinacije – Jačanje i razvoj manifestacija gastronomskog karaktera (Fish & More festival, Dobropoljanski gušti i sl.) s naglaskom na autentičnost i lokalnu utemeljenost programa – Uspostava suradnje između lokalnih proizvođača, ugostiteljskih subjekata i TZO Pašman na razvoju koherentne gastronomske priče destinacije
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, TZZŽ, HTZ, FLAG, Zadarska županija
Rok izvršenja	kontinuirano

MJERA 2.1.4. Razvoj nautičkog i izletničkog turizma	
Aktivnosti	– Inventarizacija postojećih sidrišta, priveza i luka s procjenom kapaciteta i stanja infrastrukture za prihvat nautičara – Razvoj informacijskih sadržaja namijenjenih nautičarima o sidrištima, uvalama i pravilima ponašanja – Osmišljavanje organiziranih izletničkih programa koji Pašman pozicioniraju kao polazišnu točku za doživljaj šireg arhipelaga – Razvoj tematskih plovidbenih ruta u suradnji s lokalnim pružateljima nautičkih usluga – Razvoj programa kojima se Galešnjak tematski i doživljajno aktivira kao prepoznatljiva atrakcija u okviru nautičko-izletničke ponude – Uspostava suradnje s turističkim zajednicama susjednih destinacija na razvoju zajedničkih arhipelaških izletničkih programa
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, TZZŽ, HTZ
Rok izvršenja	kontinuirano
CILJ 2.2. Podizanje kvalitete smještajne i ugostiteljske ponude	
MJERA 2.2.1. Poticanje profesionalizacije privatnih iznajmljivača	
Aktivnosti	– Organizacija edukativnih radionica za privatne iznajmljivače o standardima kvalitete i gostoprimstvu – Razvoj mentorskog programa za iznajmljivače koji žele podići kategoriju smještaja – Informiranje iznajmljivača o mogućnostima financiranja ulaganja u kvalitetu smještaja
Nositelj provedbe	TZO Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano
MJERA 2.2.2. Poticanje razvoja diversificiranih oblika smještaja	
Aktivnosti	– Identifikacija lokacija i mogućnosti za razvoj glamping, boutique i tematskog smještaja – Suradnja s Općinom na uklanjanju regulatornih prepreka za razvoj novih oblika smještaja – Promocija razvojnih mogućnosti prema potencijalnim investitorima
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano

CILJ 2.3. Razvoj i jačanje manifestacijske ponude	
MJERA 2.3.1. Unaprjeđenje postojeće manifestacijske ponude	
Aktivnosti	– Analiza postojećih manifestacija prema kriteriju tržišnog potencijala i doprinosa produljenju sezone – Podrška unaprjeđenju koncepta i kvalitete manifestacija s najvećim razvojnim potencijalom – Razvoj komunikacijske strategije za manifestacije usmjerene na izvansezonske posjetitelje
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	2028. izrada analiza postojećih manifestacija 2030. razvoj komunikacijske strategije
MJERA 2.3.2. Razvoj novih tematskih događanja izvan vršne sezone	
Aktivnosti	– Osmišljavanje novih manifestacija temeljenih na lokalnoj baštini, gastronomiji i tradicijskim običajima (2028.) – Poticanje lokalnih udruga i kulturno-umjetničkih društava na razvoj izvansezonskih programa (kontinuirano) – Uspostava godišnjeg kalendara događanja koji ravnomjerno pokriva cijelu godinu (2027.)
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, Zadarska županija, Ministarstvo kulture
Rok izvršenja	kontinuirano
CILJ 2.4. Tematsko povezivanje i paketiranje turističkih proizvoda	
MJERA 2.4.1. Razvoj integriranih turističkih paketa	
Aktivnosti	– Osmišljavanje tematskih paketa koji kombiniraju smještaj, aktivnosti i gastronomske doživljaje (2028. i dalje kontinuirano) – Razvoj paketa prilagođenih specifičnim tržišnim segmentima (obitelji, parovi, aktivni turisti, treća dob) (2028. i dalje kontinuirano) – Uspostava suradnje između smještajnih, ugostiteljskih i uslužnih subjekata na razvoju zajedničkih paketa (2028. i dalje kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	

MJERA 2.4.2. Razvoj distribucijskih kanala i tržišnog plasmana turističkih paketa	
Aktivnosti	– Uspostava suradnje s turističkim agencijama i turoperatorima koji su specijalizirani za tržišne segmente kompatibilne s ponudom destinacije (2028. i dalje kontinuirano) – Istraživanje mogućnosti plasmana turističkih paketa putem specijaliziranih online platformi i kanala (2028. i dalje kontinuirano) – Uključivanje razvijenih paketa u zajedničku distribucijsku i promotivnu platformu projekta Zadar ArchipelaGO (kontinuirano) – Suradnja s TZ Zadarske županije i Hrvatskom turističkom zajednicom na uključivanju paketa destinacije u regionalne i nacionalne promotivne aktivnosti (kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, HTZ, TZZŽ
Rok izvršenja	kontinuirano

PRIORITETNO PODRUČJE 3:
Unaprjeđenje kvalitete života lokalnog stanovništva i njihovo uključivanje u razvoj turizma

CILJ 3.1. Ublažavanje negativnih utjecaja turizma na lokalnu zajednicu i prostor

MJERA 3.1.1. Upravljanje ponašanjem posjetitelja i prostornim opterećenjem	
Aktivnosti	– Razvoj smjernica za ponašanje posjetitelja i njihova promocija putem komunikacijskih kanala destinacije (2028.) – Postavljanje informativnih sadržaja o pravilima ponašanja na ključnim lokacijama (2029.) – Uspostava suradnje s iznajmljivačima na informiranju gostiju o lokalnim pravilima i običajima (2028. i dalje kontinuirano) – Evidentiranje uzurpacija javnih površina od strane stalnih stanovnika i poslovnih subjekata (npr. suncobrani, klupe, nadstrešnice i sl.) kao preduvjet za ravnopravnu provedbu komunalnog reda (2027. i dalje kontinuirano) – Suradnja s komunalnim redarstvom na uklanjanju bespravno postavljenih sadržaja na javnim površinama (2027. i dalje kontinuirano) – Razvoj komunikacijske poruke prema lokalnoj zajednici koja lokalne stanovnike pozicionira kao uzor u poštivanju komunalnog reda (2027. i dalje kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman, Otok Pašman d.o.o.
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano

MJERA 3.1.2. Smanjenje sezonskih opterećenja naselja i javnih prostora	
Aktivnosti	– Identifikacija prostorno najopterećenijih lokacija i razvoj mjera za disperziju posjetiteljskih tokova (2028.) – Razvoj alternativnih itinerara i sadržaja koji usmjeravaju posjetitelje prema manje opterećenim dijelovima otoka (2029.) – Suradnja s Općinom na uređenju i održavanju javnih prostora podložnim sezonskim opterećenjima (kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman, Otok Pašman d.o.o.
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, MRRFEU, LAG
Rok izvršenja	kontinuirano
CILJ 3.2. Očuvanje lokalnog identiteta, tradicije i društvenih vrijednosti	
MJERA 3.2.1. Jačanje uloge tradicijske kulture i baštine u turističkoj ponudi	
Aktivnosti	– Podrška kulturno-umjetničkim društvima u razvoju programa namijenjenih turistima (kontinuirano) – Uključivanje tradicijskih sadržaja i lokalnih znalaca u interpretacijske programe destinacije (kontinuirano) – Razvoj edukativnih programa koji turistima približavaju lokalne tradicije i način života (kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, MRRFEU
Rok izvršenja	kontinuirano
MJERA 3.2.2. Praćenje percepcije i stavova lokalnog stanovništva prema turizmu	
Aktivnosti	– · Uspostava mehanizama za prikupljanje povratnih informacija stanovnika o utjecajima turizma (2027.) – · Provedba redovitih istraživanja stavova lokalnog stanovništva prema razvoju turizma (od 2027. i dalje kontinuirano) – · Korištenje rezultata istraživanja kao podloge za prilagodbu upravljačkih mjera (kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano

CILJ 3.3. Jačanje uključivosti lokalne zajednice u razvoj i odvijanje turizma	
MJERA 3.3.1. Razvoj mehanizama participacije lokalnog stanovništva	
Aktivnosti	– Uspostava redovitih savjetodavnih sastanaka s lokalnom zajednicom o pitanjima turističkog razvoja (od 2027. i dalje kontinuirano) – Razvoj platforme za informiranje između TZO Pašman i lokalnog stanovništva (2028.) – Uključivanje predstavnika lokalne zajednice u procese planiranja i praćenja razvoja turizma (od 2027. i dalje kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano
MJERA 3.3.2. Jačanje uključenosti lokalnih proizvođača i poduzetnika u turistički lanac vrijednosti	
Aktivnosti	– Uspostavljanje modela za povezivanje lokalnih proizvođača s turističkim i ugostiteljskim subjektima (2028.) – Promocija lokalnih proizvoda i usluga kao sastavnog elementa turističke ponude destinacije (kontinuirano) – Poticanje razvoja novih lokalnih poduzetničkih inicijativa temeljenih na autohtonim resursima (2028. i dalje kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman, TZZŽ, FLAG, MRRFEU
Rok izvršenja	
CILJ 3.4. Razvoj ljudskih potencijala i unaprjeđenje zapošljavanja u turizmu	
MJERA 3.4.1. Jačanje kompetencija zaposlenih u turizmu i ugostiteljstvu	
Aktivnosti	– Organizacija tematskih edukacija za zaposlene u smještajnim i ugostiteljskim objektima (od 2028. i dalje kontinuirano) – Poticanje sudjelovanja lokalnih dionika u nacionalnim obrazovnim programima za sektor turizma (kontinuirano) – Objava i distribucija edukativnih materijala za djelatnike u turizmu putem komunikacijskih kanala TZO Pašman (kontinuirano) – Pravovremeno informiranje dionika u turizmu o javno dostupnim edukativnim prilikama (radionice, webinari i sl.) u organizaciji nadležnih institucija i drugih relevantnih subjekata (kontinuirano)
Nositelj provedbe	TZO Pašman, Općina Pašman
Izvor financiranja	TZO Pašman, Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano

MJERA 3.4.2. Poticanje cjelogodišnjeg zapošljavanja u turizmu	
Aktivnosti	– Identifikacija mogućnosti za razvoj cjelogodišnjih radnih mjesta kroz diversifikaciju ponude (od 2028. i dalje kontinuirano) – Suradnja s lokalnim poslodavcima na razvoju modela zapošljavanja koji nadilazi sezonske okvire (kontinuirano) – Informiranje i savjetovanje poduzetnika o mogućnostima potpore za cjelogodišnje zapošljavanje (kontinuirano)
Nositelj provedbe	Općina Pašman, TZO Pašman
Izvor financiranja	Općina Pašman
Rok izvršenja	kontinuirano

8

Smjernice i preporuke za dionike razvoja

Smjernice i preporuke za dionike razvoja predstavljaju okvir za usmjeravanje aktivnosti i suradnje svih subjekata koji svojim radom sudjeluju u razvoju turizma na području Općine Pašman. Njihova je svrha potaknuti koordiniran, odgovoran i dugoročno održiv pristup upravljanju destinacijom, uz unaprjeđenje kvalitete turističke ponude, očuvanje prostora i identiteta destinacije te jačanje suradnje između javnog sektora, turističkih dionika i lokalne zajednice.

8.1. Smjernice i preporuke za Općinu Pašman

Općina Pašman ima važnu ulogu u stvaranju uvjeta za provedbu ovog Plana. Kao tijelo lokalne samouprave nadležno za prostorno planiranje, komunalni red i upravljanje javnom infrastrukturom, Općina raspolaže instrumentima koji mogu značajno doprinijeti ostvarenju strateških ciljeva održivog razvoja turizma. Suradnja između Općine i TZO Pašman stoga nije samo poželjna, nego i pretpostavka učinkovite provedbe mjera koje se tiču prostora, infrastrukture i regulatornog okvira.

Niz razvojnih izazova s kojima se destinacija suočava – od prometnog opterećenja i upravljanja javnim prostorom do usklađenosti prostornog razvoja s kapacitetima destinacije – ima snažnu vezu s djelokrugom lokalne samouprave. U tom smislu, aktivno uključivanje Općine u praćenje i provedbu ovog Plana može bitno doprinijeti njegovoj učinkovitosti i dugoročnom učinku.

U nastavku su definirane smjernice i preporuke za Općinu Pašman kao jednog od ključnih institucionalnih dionika:

1. Komunalna infrastruktura i javni prostor	– **Pratiti kapacitete sustava gospodarenja otpadom u vršnoj sezoni i po potrebi razmatrati mjere za poboljšanje učestalosti odvoza, dostupnosti i rasporeda spremnika.** – **Osigurati redovito održavanje i uređenje javnih površina, osobito na lokacijama s povećanim sezonskim opterećenjem.** – **Pratiti stanje vodoopskrbnog sustava u uvjetima sezonskog opterećenja i pravovremeno reagirati na eventualne poteškoće u opskrbi.**
2. Prometna infrastruktura i komunalni red	– **Razmotriti mogućnosti regulacije parkiranja u vršnoj sezoni, uključujući jasnije označavanje i organizaciju postojećih kapaciteta te zaštitu javnih površina od neformalnog zauzimanja.** – **Razmotriti uvođenje ili jačanje komunalnog nadzora u vršnim danima sezone s jednakim standardom primjene pravila prema svim korisnicima javnog prostora.** – **Planirati parkirnu infrastrukturu usklađenu s prostornim kapacitetima naselja.**

3. Prostorno planiranje i upravljanje razvojem	– Pratiti kretanje pokazatelja prihvatnog kapaciteta kao korisnu podlogu pri donošenju prostorno-planskih i razvojnih odluka. – Razmotriti usklađenost prostorno-planskih dokumenata sa strateškim ciljevima ovog Plana, posebice u pogledu ravnoteže između turističke i rezidentne funkcije prostora. – Voditi računa o infrastrukturnim kapacitetima destinacije pri razmatranju novih razvojnih zahvata.
4. Suradnja s TZO Pašman	– Uspostaviti redoviti koordinacijski kontakt s TZO Pašman radi praćenja provedbe mjera koje zahtijevaju zajednički angažman. – Osigurati dostupnost podataka u nadležnosti Općine koji su relevantni za praćenje pokazatelja prihvatnog kapaciteta i održivosti. – Razmotriti mogućnost uključivanja ciljeva ovog Plana u lokalne razvojne dokumente i planove rada.

Navedene smjernice i preporuke ne predstavljaju iscrpan popis obveza, nego okvir za suradnju koji se može prilagođavati u skladu s razvojem stanja u destinaciji i kapacitetima svih uključenih dionika. Njihova provedba pretpostavlja kontinuirani dijalog između Općine Pašman i TZO Pašman, a zajednički angažman obaju tijela ključan je preduvjet za ostvarenje strateških ciljeva ovog Plana.

8.2. Smjernice i preporuke za Turističku zajednicu Općine Pašman

TZO Pašman glavni je koordinator provedbe ovog Plana i turističkog razvoja destinacije. Kao tijelo koje povezuje javni sektor, turističke dionike i lokalnu zajednicu, TZO Pašman ima središnju ulogu u operacionalizaciji strateških ciljeva – od sustavnog praćenja pokazatelja i koordinacije dionika do razvoja turističkog proizvoda i upravljanja komunikacijom prema posjetiteljima.

U nastavku su definirane smjernice i preporuke za TZO Pašman kao ključnog operativnog dionika upravljanja turističkim razvojem destinacije, odgovornog za koordinaciju razvojnih aktivnosti, promociju destinacije i suradnju među turističkim dionicima:

1. Praćenje i upravljanje održivošću	– **Poticati upravljanje turizmom temeljeno na podacima, u kojem rezultati praćenja pokazatelja nisu samo evidencija, nego stvarna osnova za odlučivanje i prilagodbu mjera.** – **Osigurati metodološku dosljednost praćenja kroz buduće mjerne cikluse kako bi rezultati bili usporedivi i upotrebljivi za dugoročno upravljanje destinacijom.** – **Razviti mehanizam ranog upozoravanja koji omogućuje pravovremenu reakciju kada pokazatelji upućuju na prekoračenje prihvatnih pragova.**
2. Razvoj turističkog proizvoda i ponude	– **Pri razvoju novih turističkih sadržaja i programa polaziti od autentičnih lokalnih resursa (krajolika, baštine, gastronomije, tradicije itd.) kao trajne konkurentske prednosti destinacije.** – **Poticati međusobno povezivanje dionika turističke ponude s ciljem stvaranja koherentnog i tržišno prepoznatljivog turističkog proizvoda, a ne skupa nepovezanih pojedinačnih usluga.** – **Produljenje sezone tretirati kao strateški prioritet i tome prilagoditi raspored resursa i programskih aktivnosti tijekom godine.**
3. Upravljanje posjetiteljima i javnim prostorom	– **Razvijati komunikaciju prema posjetiteljima koja nije samo informativna, nego i odgojna, s ciljem oblikovanja ponašanja koje doprinosi kvaliteti prostora i doživljaja za sve korisnike.** – **Pristupiti upravljanju posjetiteljskim tokovima proaktivno, osmišljavanjem privlačnih alternativa, a ne samo ograničavanjem pristupa opterećenim lokacijama.**

4. Uključivanje lokalne zajednice	**– Lokalnu zajednicu tretirati kao partnera u razvoju destinacije – stavove, potrebe i inicijative lokalne zajednice aktivno uključivati u procese planiranja i odlučivanja.** **– Redovito komunicirati s lokalnom zajednicom o rezultatima i učincima turističkog razvoja, s ciljem održavanja razumijevanja i podrške za mjere koje se provode.**
5. Suradnja i umrežavanje	**– Aktivno sudjelovati u regionalnim i nacionalnim turističkim inicijativama i mrežama te zastupati interese i specifičnosti destinacije.** **– Razvijati suradnju s obrazovnim i istraživačkim institucijama kao izvorom stručnih znanja i podataka relevantnih za upravljanje destinacijom.** **– Uspostaviti suradnju s medijima i digitalnim kanalima koji su usmjereni na tematiku održivog i odgovornog turizma.** Provedba navedenih smjernica i preporuka zahtijevat će kontinuiranu koordinaciju, aktivnu suradnju s lokalnim dionicima i fleksibilan pristup upravljanju razvojem destinacije u skladu s promjenama turističkog tržišta i potrebama lokalne zajednice. Uloga TZO Pašman pritom nije samo promotivna, već i razvojna i upravljačka, s naglaskom na dugoročno očuvanje kvalitete prostora, identiteta destinacije i održivosti turističkog razvoja.

8.3. Smjernice i preporuke za druge dionike

Uspješna provedba Plana ne ovisi isključivo o djelovanju javnog sektora i TZO Pašman, već i o aktivnom uključivanju svih dionika koji svojim djelovanjem izravno ili neizravno utječu na razvoj turizma i kvalitetu prostora destinacije. Posebna važnost pritom se pridaje suradnji turističkih i ugostiteljskih subjekata, privatnih iznajmljivača, lokalnih proizvođača, kulturnih i civilnih organizacija, komunalnih društava, prijevoznika i drugih lokalnih dionika čije aktivnosti oblikuju turistički doživljaj i kvalitetu života lokalnog stanovništva.

S obzirom na ograničenost otočnih resursa i izražena sezonska opterećenja prostora i infrastrukture, preporučuje se da svi dionici razvoja turizma svoje aktivnosti usmjeravaju prema odgovornom korištenju prostora, očuvanju okoliša i jačanju kvalitete turističke ponude. Poseban naglasak potrebno je staviti na međusobnu suradnju i koordinaciju, razvoj autentičnih i održivih turističkih sadržaja te aktivno sudjelovanje u provedbi razvojnih ciljeva definiranih ovim Planom.

Stoga se definiraju sljedeće smjernice i preporuke za druge dionike u destinaciji:

1. Održivo poslovanje i odgovorno korištenje prostora	**– U poslovanju primjenjivati načela održivog korištenja prostora, energije i prirodnih resursa.** **– Poticati odgovorno gospodarenje otpadom i smanjenje negativnih utjecaja poslovanja na okoliš.** **– Voditi računa o usklađenosti turističkih aktivnosti i korištenja prostora s komunalnim i prostornim kapacitetima naselja.** **– Poticati odgovorno korištenje javnih površina i poštivanje komunalnog reda.**
2. Podizanje kvalitete i autentičnosti turističke ponude	**– U razvoju turističkih sadržaja i usluga naglasak stavljati na lokalne posebnosti, tradiciju i identitet otoka.** **– Razvoj ponude usmjeravati prema kvaliteti, autentičnosti i doživljaju prostora, a ne isključivo povećanju kapaciteta i kvantitete usluga.** **– Voditi računa o očuvanju vizualnog identiteta i ambijentalnih vrijednosti prostora prilikom uređenja turističkih i ugostiteljskih sadržaja.** **– Razvijati ponudu prilagođenu različitim tržišnim segmentima posjetitelja.**
3. Suradnja i povezivanje dionika	**– Uspostavljati i jačati suradnju s različitim dionicima uključenima u turističke lance vrijednosti.** **– Sudjelovati u zajedničkim promotivnim i razvojnim aktivnostima destinacije.** **– Razvijati partnerske projekte i integrirane turističke proizvode.**

4. Odnos prema lokalnoj zajednici i posjetiteljima	– Vlastitim ponašanjem i odnosom prema prostoru doprinositi kulturi odgovornog korištenja prostora te biti primjer posjetiteljima u poštivanju lokalnih pravila, okoliša i kvalitete života lokalne zajednice. – Informirati posjetitelje o lokalnim pravilima, običajima i odgovornom ponašanju u prostoru. – Doprinositi očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i društvenih vrijednosti.
5. Razvoj znanja i kompetencija	– U vlastitom poslovanju i razvoju turističkih usluga pratiti suvremene trendove u području održivog i odgovornog turizma. – Aktivno koristiti dostupne mogućnosti stručnih edukacija, radionica i programa potpore na regionalnoj i nacionalnoj razini radi podizanja kvalitete poslovanja i usluga. – Razmjenjivati znanja, iskustva i primjere dobre prakse s drugim dionicima u destinaciji.

Provedba navedenih smjernica i preporuka trebala bi pridonijeti jačanju suradnje među dionicima, kvalitetnijem upravljanju turističkim razvojem i očuvanju vrijednosti prostora, na čemu se temelji dugoročna atraktivnost Općine Pašman kao turističke destinacije.

9

Popis projekata

U ovom poglavlju navedeni su projekti koji prema svome značaju doprinose provedbi mjera potrebnih za doprinos ostvarenju pokazatelja održivosti na razini destinacije te projekti od posebnog značaja za razvoj destinacije. Detaljni podaci o projektima, uključujući sve elemente propisane Pravilnikom o metodologiji izrade plana upravljanja destinacijom, prikazani su u Prilogu 4 – Detaljna tablica projekata.

9.1. Popis projekata koji pridonose provedbi mjera potrebnih za doprinos ostvarenju pokazatelja održivosti na razini destinacije

NAZIV PROJEKTA	OBNOVA DJEČJIH IGRALIŠTA
PREDMET PROJEKTA	Obnova i opremanje postojećih dječjih igrališta
SVRHA PROJEKTA	Poboljšani uvjeti boravka djece i odraslih na dječjim igralištima tijekom cijele godine
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt obnove i opremanja dječjih igrališta doprinosi stvaranju sigurnih, kvalitetnih i dostupnih javnih prostora za svakodnevni život lokalnog stanovništva te boravak obitelji s djecom. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer povećava kvalitetu komunalne i društvene infrastrukture dostupne tijekom cijele godine. Istodobno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) obogaćivanjem sadržaja namijenjenih obiteljskom turizmu te povećanjem atraktivnosti javnih prostora.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza igrališta, financiranje, odabir izvođača, sigurnost i ekologija, oprema, uključivanje zajednice, održavanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	250.000,00 EUR

9.2. Projekti posebnog značenja za razvoj destinacije

NAZIV PROJEKTA	CESTA STARA KRČ
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja nerazvrstane ceste k.č. 6289, 6289/2
SVRHA PROJEKTA	Realizacija projekta Južni Pašman
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Izgradnja nerazvrstane ceste prema južnom dijelu otoka doprinosi održivijem prostornom razvoju turističke destinacije omogućavanjem bolje dostupnosti manje korištenih dijelova otoka i ravnomjernije prostorne raspodjele turističkih aktivnosti. Time projekt doprinosi pokazateljima Broj turističkih noćenja na stotinu stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone (ZL-1) i Ukupan broj dolazaka turista u mjesecu s najvećim opterećenjem (TP-1) jer smanjuje koncentraciju posjetitelja na najopterećenijim lokacijama te potiče korištenje šireg prostora destinacije. Ujedno doprinosi pokazatelju Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija (TI-1) omogućujući turističku valorizaciju prirodnih i krajobraznih lokaliteta koji do sada nisu bili dovoljno dostupni ni uključeni u turističku ponudu.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Projektna dokumentacija, cementiranje i završna faza ceste
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2027.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	1.500.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	SPORTSKO-REKREACIJSKI CENTAR
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja sportskih terena i pratećih sadržaja
SVRHA PROJEKTA	Unaprjeđenje infrastrukture za sportsko-rekreativnu i ostalu javnu namjenu i turističke svrhe
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt izravno pridonosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer razvoj kvalitetnih sportsko-rekreacijskih sadržaja poboljšava kvalitetu života u destinaciji i jača percepciju koristi od turizma u lokalnoj zajednici. Projekt doprinosi i pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) time što širi ponudu aktivnih sadržaja koji pozitivno utječu na ukupno iskustvo posjetitelja. Raznovrsnija ponuda sportskih aktivnosti stvara i preduvjete za dulji boravak gostiju i razvoj ponude izvan vršne turističke sezone, čime pozitivno utječe na pokazatelj Prosječna duljina boravka turista u destinaciji (TP-2).
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman – Barotul
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Valorizacija prostora i uređenje u sportske namjene
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	2.000.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	RECIKLAŽNO DVORIŠTE
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja i opremanje Centra za učinkovito gospodarenje otpadom Barotul
SVRHA PROJEKTA	Projekt izgradnje i opremanja Centra za učinkovito gospodarenje otpadom u izravnoj je vezi s pokazateljem
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Izgradnjom i opremanjem reciklažnog dvorišta unaprjeđuje se sustav gospodarenja otpadom te jača otpornost komunalne infrastrukture na povećana sezonska opterećenja uzrokovana turističkim prometom. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Omjer količine komunalnog otpada nastale po noćenju turista i količine otpada koje generira stanovništvo u destinaciji (GO-1) kroz učinkovitije odvojeno prikupljanje, oporabu i pravilno zbrinjavanje otpada. Ujedno pridonosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer smanjuje negativne učinke turističkog opterećenja na okoliš, povećava razinu komunalne uređenosti i doprinosi očuvanju kvalitete života lokalne zajednice.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman – Barotul
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Smanjenje zagađenja i očuvanje okoliša
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	2.000.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	PODUZETNIČKA ZONA
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja i opremanje Poduzetničke zone Kraj – donesen UPU k.č 6289, 6289/2
SVRHA PROJEKTA	Poticanje i razvoj obrtništva te malog i srednjeg poduzetništva
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Razvoj poduzetničke zone doprinosi jačanju lokalnog gospodarstva, diversifikaciji poduzetničkih aktivnosti i povećanju otpornosti destinacije na sezonalnost. Projekt izravno doprinosi pokazateljima Broj zaposlenih u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (PGS-1) i Poslovni prihod gospodarskih subjekata (obveznika poreza na dobit) u djelatnostima pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (PGS-2) stvaranjem uvjeta za razvoj novih poduzetničkih inicijativa i jačanje lokalnog lanca vrijednosti. Poticanjem razvoja autohtonih proizvoda, tradicijskih obrta i lokalne proizvodnje projekt pridonosi i pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1), dok gospodarske koristi za lokalno stanovništvo pozitivno utječu na pokazatelj Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2).
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman – Kraj
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Razvoj konkurentnosti i razvoj ekološke proizvodnje i autohtonih otočnih proizvoda
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2029.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	1.500.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	ŠPORTSKA IGRALIŠTA
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja i opremanje sportsko-rekreacijskih igrališta (Kraj, Pašman, Dobropoljana, Banj i Mrljane) te obnova i sanacija
SVRHA PROJEKTA	Razvoj društvene, zdravstvene, socijalne i turističke infrastrukture
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Izgradnja, obnova i opremanje športskih igrališta u više naselja doprinosi ravnomjernom razvoju javne infrastrukture i povećanju kvalitete života stanovništva tijekom cijele godine. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer omogućuje dostupnije sadržaje za sport, rekreaciju i društvena okupljanja te povećava koristi koje lokalna zajednica ostvaruje od razvoja turizma. Istodobno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) obogaćivanjem ponude aktivnog odmora za posjetitelje, čime se povećava atraktivnost destinacije i potiče razvoj održivih oblika turizma.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Razvoj sporta i rekreacije
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2027.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	750.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	OBNOVA STARE AMBULANTE
PREDMET PROJEKTA	Opremanje i obnova zgrade i okoliša
SVRHA PROJEKTA	Kreiranje novih poslovnih prostora s naglaskom na prostore zdravstvene namjene te stambeni prostor za zdravstvene djelatnike
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt obnove stare ambulante doprinosi jačanju dostupnosti i kvalitete zdravstvenih usluga u destinaciji, čime se povećava sigurnost i kvaliteta boravka lokalnog stanovništva i posjetitelja. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Broj organiziranih turističkih ambulanti (SD-1) stvaranjem infrastrukturnih preduvjeta za organizaciju zdravstvene skrbi tijekom turističke sezone te osiguravanjem odgovarajućih prostora za rad zdravstvenih djelatnika. Ujedno pozitivno utječe na pokazatelj Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) jer dostupna zdravstvena zaštita povećava osjećaj sigurnosti posjetitelja, dok istodobno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) kroz unaprjeđenje javnih usluga koje koriste i stanovnici tijekom cijele godine.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman – Neviđane
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Planiranje i projektiranje, pribavljanje dozvola i financiranja, izgradnja i opremanje objekta te organizacija kadrova i usluga
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	600.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	STARAČKI DOM
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja i opremanje doma za stare i nemoćne u Ždrelcu
SVRHA PROJEKTA	Izgradnja prikladnog smještaja za starije osobe
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt izgradnje doma za starije i nemoćne pridonosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer je osiguravanje primjerene skrbi za starije stanovnike dio ukupne kvalitete života u destinaciji i jedan od čimbenika koji utječe na dugoročnu demografsku stabilnost otočne zajednice. Demografska stabilnost relevantna je i za sve pokazatelje koji kao referentnu veličinu koriste broj stalnih stanovnika, poput pokazatelja Broj turističkih noćenja na stotinu stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone (ZL-1).
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman – Ždrelac
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Izgradnja i opremanje doma za stare i nemoćne
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028. – 2029.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	3.000.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	ŠETNICA NEVIĐANE
PREDMET PROJEKTA	Obnova i izgradnja šetnica
SVRHA PROJEKTA	Podizanje razine kvalitete boravka turista i domicilnog stanovništva
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Uređenje i izgradnja šetnice doprinosi održivom korištenju obalnog prostora te povećava kvalitetu javne turističke infrastrukture uz očuvanje krajobraznih vrijednosti destinacije. Projekt doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) stvaranjem kvalitetnijeg prostora za rekreaciju, šetnju i boravak na otvorenome. Istodobno pozitivno utječe i na pokazatelj Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer uređene javne prostore podjednako koriste stanovnici i posjetitelji.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman – Neviđane
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Financiranje, izgradnja, sigurnost i ekologija, turistička namjena i valorizacija
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2029.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	1.200.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	BICIKLISTIČKE STAZE
PREDMET PROJEKTA	Uređenje, izgradnja i opremanje biciklističkih staza
SVRHA PROJEKTA	Razvoj biciklističke infrastrukture u svrhu turističke valorizacije i podizanja sigurnosti u prometu
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Razvoj biciklističke infrastrukture pridonosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) jer proširuje ponudu aktivnih sadržaja u destinaciji. Cikloturistička infrastruktura može pridonijeti i pokazatelju Prosječna duljina boravka turista u destinaciji (TP-2) jer cikloturisti u pravilu borave dulje, kao i pokazatelju Broj turističkih noćenja na stotinu stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone (ZL-1), potičući ravnomjerniju vremensku raspodjelu posjeta. Poticanjem nemotoriziranih oblika mobilnosti projekt posredno doprinosi i pokazatelju Omjer potrošnje električne energije po turističkom noćenju u odnosu na potrošnju električne energije stalnog stanovništva destinacije (UEN-1).
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2030.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2027.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	5.000.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	VIDIKOVCI
PREDMET PROJEKTA	Uređenje i opremanje postojećih vidikovaca i odmorišta te izgradnja novih
SVRHA PROJEKTA	Razvoj i izgradnja tematskih vidikovaca te opremanje i uređenje novih vidikovaca u svrhu turističke valorizacije prostora
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Uređenje postojećih i izgradnja novih vidikovaca doprinosi održivom korištenju prirodnih i krajobraznih vrijednosti Općine Pašman kroz njihovu plansku turističku valorizaciju. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija (TI-1) jer razvija i uređuje nove atrakcije koje proširuju turističku ponudu destinacije. Doprinosi i pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) stvaranjem atraktivnih prostora za boravak, rekreaciju i interpretaciju prirodne i kulturne baštine. Razvojem mreže vidikovaca potiče se ravnomjernija prostorna raspodjela posjetitelja te se smanjuje pritisak na najopterećenije lokalitete, čime projekt pridonosi održivom upravljanju turističkim tokovima i očuvanju vrijednosti prostora.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2030.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2027.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	400.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	ELEKTRIČNE PUNIONICE
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja, uređenje i opremanje električnih punionica za automobile i bicikle
SVRHA PROJEKTA	Poticanje na korištenje obnovljivih izvora energije te dolaska turista u destinaciju
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt izgradnje i opremanja električnih punionica za automobile i bicikle doprinosi razvoju održive prometne infrastrukture te potiče primjenu ekološki prihvatljivih oblika mobilnosti u destinaciji. Razvoj mreže punionica povećava dostupnost infrastrukture za korisnike električnih vozila i bicikala, čime se podupire održivo korištenje prostora i usklađuje razvoj turističke ponude s načelima zelene tranzicije. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) kroz podizanje kvalitete i dostupnosti javne turističke infrastrukture, dok istodobno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) unaprjeđenjem komunalne opremljenosti koja koristi i lokalnom stanovništvu i posjetiteljima.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2027.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	100.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	UREĐENJE PLAŽA
PREDMET PROJEKTA	Uređenje i opremanje plaža temeljem propisa o jednostavnim građevinama
SVRHA PROJEKTA	Uređenje i opremanje plaža u svrhu jačanja konkurentnosti turizma i razvoja turističke infrastrukture
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt uređenja i opremanja plaža izravno pridonosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) jer kvaliteta plaža izravno utječe na ukupno iskustvo posjetitelja, s obzirom na to da je kupališni turizam temeljni proizvod destinacije. Budući da javne plaže koriste i stanovnici, projekt pridonosi i pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2).
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2028.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	1.500.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	POUČNE STAZE
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja i opremanje te valorizacija poučnih staza
SVRHA PROJEKTA	Uređenje i opremanje poučnih staza u svrhu jačanja konkurentnosti turizma i razvoja turističke infrastrukture
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt uređenja i opremanja poučnih staza doprinosi održivom korištenju prirodne i kulturne baštine kroz razvoj interpretacijske infrastrukture koja posjetiteljima omogućuje bolje razumijevanje prirodnih, krajobraznih i kulturno-povijesnih vrijednosti Općine Pašman. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija (TI-1) jer razvija nove interpretacijske sadržaje i povećava turističku valorizaciju prostora. Istodobno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) obogaćivanjem ponude aktivnog i edukativnog turizma te poticanjem cjelogodišnjeg korištenja destinacije.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2026.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	150.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	LOVAČKI DOM
PREDMET PROJEKTA	Izgradnja i opremanje lovačkog doma
SVRHA PROJEKTA	Izgradnja i opremanje lovačkog doma u svrhu očuvanja i održavanja lovnog područja i spuštanja divljači u naselja
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt izgradnje lovačkog doma pridonosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer su lovačke aktivnosti i upravljanje lovnim područjima dio tradicijskog načina života na otoku, a uređena infrastruktura za tu namjenu pridonosi kvaliteti života zajednice. Projekt posredno doprinosi i pokazatelju Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija (TI-1) jer lovački dom može biti element infrastrukture koji podupire razvoj specifičnih oblika doživljajnog i prirodnog turizma.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman – Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	600.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	MLIN DOBROPOLJANA
PREDMET PROJEKTA	Uređenje i opremanje zgrade društvene namjene te okoliša
SVRHA PROJEKTA	Uređenje i opremanje zgrade društvene namjene te okoliša
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Obnova i turistička valorizacija mlina u Dobropoljani doprinosi očuvanju i prezentaciji kulturno-povijesne baštine Općine Pašman. Projekt izravno doprinosi pokazatelju Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija (TI-1) kroz obnovu i uključivanje vrijednog elementa tradicijske baštine u turističku ponudu destinacije. Istodobno doprinosi pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) stvaranjem autentičnog sadržaja koji obogaćuje iskustvo posjetitelja i jača prepoznatljivost destinacije.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	500.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	MLIN ŽDRELAC
PREDMET PROJEKTA	Uređenje i opremanje zgrade društvene namjene te okoliša
SVRHA PROJEKTA	Uređenje i opremanje zgrade društvene namjene te okoliša
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt obnove mlina u Ždrelcu pridonosi zaštiti, očuvanju i turističkoj valorizaciji lokalne kulturne baštine te jačanju identiteta destinacije. Obnovljeni mlin doprinosi pokazatelju Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija (TI-1) proširenjem mreže kulturnih atrakcija. Projekt pozitivno utječe i na pokazatelj Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) jer posjetiteljima pruža autentičan doživljaj otočne povijesti i tradicije.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	500.000,00 EUR

NAZIV PROJEKTA	UREĐENJE TRGA ŽDRELAC
PREDMET PROJEKTA	Uređenje i opremanje mjesnoga trga
SVRHA PROJEKTA	
DOPRINOS OSTVARENJU POKAZATELJA ODRŽIVOSTI	Projekt uređenja mjesnog trga pridonosi pokazatelju Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom (ZL-2) jer kvalitetno uređeni javni prostor povećava svakodnevnu kvalitetu života u naselju i jača percepciju da turistički razvoj donosi opipljive koristi zajednici. Projekt pridonosi i pokazatelju Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji (ZT-1) jer su uređeni javni prostori važan element ukupnog doživljaja destinacije, osobito u malim otočnim mjestima gdje trg ima centralnu društvenu funkciju.
NOSITELJ PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
LOKACIJA PROVEDBE PROJEKTA	Općina Pašman
PLANIRANI POČETAK PROVEDBE PROJEKTA	2027.
PLANIRANI ZAVRŠETAK PROVEDBE PROJEKTA	2029.
KLJUČNE TOČKE OSTVARENJA PROJEKTA	Analiza postojećeg stanja, financiranje, nabava opreme, opremanje
PLANIRANI ROKOVI POSTIGNUĆA KLJUČNIH TOČAKA OSTVARENJA PROJEKTA	2028.
UKUPNO PROCIJENJENA VRIJEDNOST PROJEKTA	300.000,00 EUR

10

Mjerenje napretka i izvješće o provedbi

Upravljanje turističkom destinacijom kontinuiran je proces koji, osim definiranja razvojnih ciljeva, prioriteta, mjera i aktivnosti, podrazumijeva i sustavno praćenje njihove provedbe te vrednovanje ostvarenih rezultata. Stoga je uspostava sustava mjerenja napretka i izvještavanja o provedbi jedan od ključnih elemenata uspješnog upravljanja destinacijom i ostvarivanja načela održivog razvoja turizma. Svrha praćenja provedbe Plana upravljanja destinacijom Općine Pašman jest osigurati pravodobne i pouzdane informacije o napretku u ostvarivanju definiranih razvojnih ciljeva, učinkovitosti provedenih mjera i aktivnosti te promjenama u stanju turističke destinacije. Sustav praćenja omogućuje pravodobno prepoznavanje pozitivnih trendova, mogućih odstupanja od planiranih rezultata i potencijalnih izazova koji mogu utjecati na održivi razvoj turizma, čime se stvaraju preduvjeti za donošenje informiranih upravljačkih odluka i prilagodbu budućih aktivnosti.

Sukladno Smjernicama za izradu planova upravljanja destinacijom Ministarstva turizma i sporta Republike Hrvatske, provedba Plana temelji se na aktivnom uključivanju relevantnih dionika turističkog razvoja. Turistička zajednica Općine Pašman tijekom provedbenog razdoblja kontinuirano će surađivati s Općinom Pašman, javnim ustanovama, komunalnim društvima, gospodarskim subjektima, udrugama, stanovnicima i drugim zainteresiranim dionicima koji svojim djelovanjem utječu na razvoj destinacije ili su njime izravno pogođeni. Uključivanje dionika omogućuje usklađivanje različitih interesa, potreba i razvojnih prioriteta te doprinosi transparentnosti procesa upravljanja destinacijom. Istodobno se osigurava da aktivnosti predviđene Planom odgovaraju stvarnim potrebama lokalne zajednice, gospodarstva i posjetitelja, uz očuvanje prirodnih, prostornih, kulturnih i društvenih vrijednosti destinacije.

Mjerenje napretka i izvještavanje o provedbi Plana provodit će se kroz praćenje pokazatelja održivosti i prihvatnih kapaciteta te pokazatelja uspješnosti provedbe mjera i aktivnosti. Rezultati praćenja koristit će se za izradu periodičnih izvješća, informiranje dionika, vrednovanje ostvarenih rezultata te prema potrebi prilagodbu aktivnosti i prioriteta tijekom provedbenog razdoblja Plana.

10.1. Podrška i implementacija Plana upravljanja destinacijom

Obveza izrade i donošenja Plana upravljanja destinacijom propisana je Zakonom o turizmu i pripadajućim podzakonskim aktima te predstavlja temeljni operativni dokument za usmjeravanje razvoja turizma u skladu s načelima održivosti, potrebama lokalne zajednice i dugoročnim razvojnim prioritetima destinacije. Njegovim usvajanjem stvaraju se preduvjeti za koordinirano djelovanje svih relevantnih dionika te sustavno praćenje učinaka turizma na gospodarski, društveni i okolišni sustav Općine.

Provedba Plana nije jednokratan proces već kontinuirana aktivnost koja zahtijeva suradnju, koordinaciju i aktivno uključivanje različitih dionika turističkog razvoja. Uspješnost provedbe ovisit će o sposobnosti usklađivanja razvojnih potreba turizma s interesima lokalnog stanovništva, očuvanjem prirodnih i

kulturnih vrijednosti prostora te prilagodbom promjenama na turističkom tržištu i u širem društveno-gospodarskom okruženju. Sukladno Zakonu o turizmu i Smjernicama za izradu planova upravljanja destinacijom, Turistička zajednica Općine Pašman ima središnju koordinacijsku ulogu u praćenju provedbe Plana. Koordinira suradnju dionika, prati ostvarivanje ciljeva i pokazatelja, prikuplja podatke koji nisu dostupni iz službenih sustava, priprema izvješća o provedbi te provodi aktivnosti za koje je Planom određena kao nositelj. Ostale aktivnosti provode Općina Pašman, komunalna društva, javne ustanove i drugi utvrđeni nositelji u skladu sa svojim nadležnostima.

Ključni dionici provedbe Plana su:

Turistička zajednica Općine Pašman

koordinira provedbu Plana, prati ostvarenje ciljeva, prioriteta, mjera i aktivnosti, prikuplja podatke potrebne za izračun pokazatelja održivosti i drugih razvojnih pokazatelja, organizira sastanke i savjetovanja s dionicima te provodi aktivnosti promocije i razvoja turističkih proizvoda u skladu s načelima održivog razvoja.

Općina Pašman

osigurava institucionalnu i razvojnu potporu provedbi Plana kroz usklađivanje s prostorno-planskom dokumentacijom, razvojnim programima i drugim strateškim dokumentima. Također sudjeluje u stvaranju preduvjeta za razvoj komunalne, prometne i javne infrastrukture koja predstavlja osnovu kvalitetnog života stanovništva i održivog razvoja turizma.

Komunalna društva i javne ustanove

svojim djelovanjem osiguravaju funkcioniranje sustava vodoopskrbe, gospodarenja otpadom, održavanja javnih površina, prometne infrastrukture i drugih usluga važnih za kvalitetu života stanovnika i boravak posjetitelja. Istodobno predstavljaju važan izvor podataka za praćenje niza pokazatelja održivosti i prihvatnih kapaciteta destinacije.

uključuje pružatelje usluga smještaja, ugostiteljske objekte, turističke agencije, obrtnike, poljoprivredna gospodarstva i druge poduzetnike koji svojim proizvodima i uslugama oblikuju turističku ponudu destinacije. Njihova aktivna uključenost važna je za razvoj kvalitetnih, autentičnih i održivih turističkih proizvoda te povećanje konkurentnosti destinacije.

Udruge, kulturne organizacije i lokalna zajednica

svojim aktivnostima doprinose očuvanju tradicije, kulturnog identiteta, običaja i lokalnih posebnosti koje predstavljaju važan dio doživljaja destinacije. Njihovo sudjelovanje doprinosi jačanju društvene održivosti turizma i očuvanju autentičnosti prostora.

Odgojno-obrazovne ustanove

kroz edukativne aktivnosti doprinose jačanju svijesti o održivom turizmu, očuvanju baštine i razvoju lokalnog identiteta kod djece i mladih te predstavljaju važan čimbenik razvoja budućih ljudskih potencijala destinacije.

Važnu ulogu u provedbi Plana imaju i institucije na regionalnoj i nacionalnoj razini, prvenstveno Zadarska županija, Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske, Hrvatska turistička zajednica, Institut za turizam itd. Njihova podrška posebno je značajna kroz financiranje razvojnih projekata, pružanje stručne pomoći i usklađivanje razvoja destinacije s nacionalnim i regionalnim turističkim politikama. Također, važna je suradnja s javnim

ustanovama koje upravljaju zaštićenim područjima prirode (PP Telašćica i Vransko jezero te NP Kornati, Krka i Paklenica) te sa susjednim jedinicama lokalne samouprave na otocima Pašmanu i Ugljanu te u okolnom morskom i obalnom području.

Kako bi se osigurala učinkovita provedba Plana, potrebno je kontinuirano osiguravati nekoliko ključnih preduvjeta:

- uspostavu kvalitetne koordinacije i partnerske suradnje među svim dionicima;
- jasno i transparentno komuniciranje ciljeva, mjera i rezultata provedbe Plana;
- redovito praćenje pokazatelja održivosti i provedbe aktivnosti;
- razvoj suradnje između javnog, privatnog i civilnog sektora;
- osiguravanje financijskih izvora za provedbu razvojnih projekata;
- kontinuiranu edukaciju i jačanje kapaciteta lokalnih dionika;
- prilagodbu aktivnosti novim razvojnim okolnostima, promjenama na tržištu i potrebama lokalne zajednice.

Provedba Plana upravljanja destinacijom Općine Pašman stoga predstavlja trajni proces suradnje, praćenja i prilagodbe. Sustavnim praćenjem rezultata, redovitim izvještavanjem te aktivnim uključivanjem svih relevantnih dionika stvaraju se preduvjeti za dugoročno održiv razvoj turizma, očuvanje kvalitete života lokalnog stanovništva te zaštitu prirodnih i kulturnih vrijednosti koje čine temelj identiteta i konkurentnosti destinacije.

10.2. Izvješće o provedbi

Sukladno Pravilniku o metodologiji izrade plana upravljanja destinacijom (NN 112/24), redovito praćenje provedbe i sustavno izvješćivanje o ostvarenim rezultatima predstavljaju sastavni dio upravljanja turističkom destinacijom. Sustav izvještavanja omogućuje kontinuirano praćenje napretka u ostvarivanju ciljeva, prioriteta, mjera i aktivnosti definiranih ovim Planom, kao i pravodobno prepoznavanje izazova, rizika i odstupanja koja mogu utjecati na njegovu provedbu.

Izvješćivanje o provedbi Plana upravljanja destinacijom Općine Pašman temelji se na redovitom praćenju provedbe planiranih aktivnosti te praćenju pokazatelja održivosti, pokazatelja razvoja turizma i drugih relevantnih podataka koji omogućuju procjenu učinaka turizma na gospodarstvo, društvo, prostor i okoliš. Takav pristup omogućuje donošenje odluka temeljenih na podacima te osigurava pravodobno prilagođavanje upravljačkih aktivnosti stvarnim potrebama destinacije.

Posebnu važnost u sustavu praćenja imaju pokazatelji održivosti obrađeni u ovom Planu, budući da omogućuju praćenje promjena u turističkom prometu, opterećenju prostora i infrastrukture, kvaliteti života lokalnog stanovništva te očuvanju prirodnih i društvenih resursa. Njihovo redovito praćenje omogućuje pravodobno prepoznavanje pozitivnih i negativnih trendova te predstavlja važnu podlogu za buduće upravljanje destinacijom. Radi lakšeg praćenja provedbe Plana i pripreme godišnjih izvješća, slijedi pregled pokazatelja održivosti i prihvatnog kapaciteta, učestalost prikupljanja i popis izvora podataka.

	Pokazatelji održivosti	Učestalost praćenja	Izvori
ZL-1	Broj turističkih noćenja na stotinu stalnih stanovnika u vrhu turističke sezone	godišnje	eVisitor, DZS
ZL-2	Zadovoljstvo lokalnog stanovništva turizmom	svake 2 godine	anketa
ZT-1	Zadovoljstvo cjelokupnim boravkom u destinaciji	svake 2 godine	anketa
PD-1	Udio atrakcija pristupačnih OSI	svake 2 godine	terensko istraž.
SD-1	Broj organiziranih turističkih ambulanti	godišnje	Zadarska županija
UVR-1	Omjer potrošnje vode po tur. noćenju i stanovniku	svake 2 godine	Vodovod, eVisitor
GO-1	Omjer količine otpada turista i stanovništva	svake 2 godine	Čistoća Zadar
BR-1	Udio zaštićenih područja	svake 4 godine	Bioportal
UEN-1	Omjer potrošnje električne energije	svake 4 godine	HEP
UPK-1	Sustav prilagodbe klimatskim promjenama	svake 2 godine	Općina, Županija
TP-1	Ukupan broj dolazaka u mj. najvećeg opterećenja	godišnje	eVisitor
TP-2	Prosječna duljina boravka turista	godišnje	eVisitor
PGS-1	Broj zaposlenih u turizmu	godišnje	DZS, FINA
PGS-2	Poslovni prihod turističkih subjekata	godišnje	FINA
TI-1	Identifikacija i klasifikacija turističkih atrakcija	godišnje	Ministarstvo kulture
OUD-1	Status implementacije aktivnosti iz PUD-a	godišnje	Godišnje izvješće
OUP-1	Broj ostvarenih noćenja u smještaju u destinaciji po hektaru izgrađenog građevinskog područja	svake 2 godine	eVisitor, UPU, PPUO
SZL-1	Utjecaj turizma na kvalitetu života stanovništva	svake 2 godine	anketa
SZL-3	Utjecaj turizma na identitet mjesta	svake 2 godine	anketa

SZL-4	Udio stanovnika pod stresom od turizma	svake 2 godine	anketa
SZT-1	Postotak ponovljenih/stalnih turista	svake 2 godine	anketa
SSD-1	Broj kaznenih djela i prekršaja	godišnje	MUP
SGOV-3	Sustav kontrole ispusta i septičkih jama	godišnje	Općina
SGO-3	Količina recikliranog otpada	godišnje	Čistoća Zadar
SOE-2	Način dolaska turista u destinaciju	godišnje	anketa
STP-1	Stopa popunjenosti smještajnih kapaciteta	godišnje	eVisitor
SOUP-1	Broj kuća i stanova za odmor na 100 objekata stalnog stanovanja	godišnje	DZS, Općina

	Pokazatelji prihvatnog kapaciteta	**Učestalost praćenja**	**Izvori**
1	Stav o turizmu kao faktoru povećanja blagostanja	svake 4 godine	anketa
2	Broj kreveta u komercijalnom smještaju te kućama i stanovima za odmor na 100 stanovnika	svake 4 godine	eVisitor, DZS
3	Broj kreveta u nekomercijalnom smještaju na 100 st.	svake 4 godine	DZS
4	Omjer objekata u domaćinstvu te kuća i stanova za odmor prema stanovima za stalno stanovanje	svake 4 godine	eVisitor, DZS
5	Broj kreveta na 100 m² građevinskog područja	svake 4 godine	eVisitor, PPUO
6.	Struktura smještajnih kapaciteta	svake 4 godine	eVisitor, DZS
7.	Broj turista po stanovniku u vršnim danima sezone	svake 4 godine	eVisitor, DZS
8.	Nezadovoljstvo gužvom	svake 4 godine	anketa
9.	Koncentracija materijalnih atrakcija	svake 4 godine	Registar

10.	Koncentracija ugostiteljskih sadržaja	svake 4 godine	Općina Pašman
11.	Kakvoća mora za kupanje tijekom sezone	godišnje	ZJZ Zadar
12.	Površina plaže po kupaču u vršnim danima sezone	svake 4 godine	eVisitor, DZS
13.	Kakvoća zraka na području destinacije	godišnje	DHMZ, ISZZ
14.	Utjecaj turizma na izgled destinacije	svake 4 godine	anketa
15.	Utjecaj turizma na korištenje javnog prostora	svake 4 godine	anketa
16.	Zadovoljstvo ljepotom i uređenošću mjesta i atrakcija	svake 4 godine	anketa
17.	Razina buke u vršnom dijelu sezone	svake 4 godine	Općina Pašman
18.	Iritacija bukom tijekom turističke sezone	svake 4 godine	anketa
19.	Utjecaj buke na kvalitetu boravka	svake 4 godine	anketa
20.	Udio stambenih jedinica turističke namjene	svake 4 godine	eVisitor, DZS
21.	Maksimalni potencijal izgradnje	svake 4 godine	PPUO, Općina
22.	Mogućnosti nove stambene izgradnje	svake 4 godine	PPUO, Općina
23.	Utjecaj apartmanizacije na kvalitetu života	svake 4 godine	anketa
24.	Vršno opterećenje vodoopskrbnog sustava	svake 4 godine	Vodovod
25.	Vršno opterećenje elektroenergetskog sustava	svake 4 godine	HEP ODS
26.	Broj djelatnika na održavanju javnih površina u odnosu na površinu koja se održava	svake 3 godine	Općina, komunalac
27.	Kapaciteti za odvoz otpada	svake 4 godine	Čistoća Zadar
28.	Iritacija neprimjereno odloženim otpadom	svake 4 godine	anketa
29.	Kapacitet prometne infrastrukture u odnosu na promet	svake 4 godine	Općina
30.	Kapacitet i iskorištenost parkirališta	svake 4 godine	Općina Pašman

31.	Iritacija prometnim gužvama tijekom sezone	svake 4 godine	anketa
32.	Zadovoljstvo prometom u mjestu	svake 4 godine	anketa
33.	Kretanje broja stanovnika u desetogodišnjem razdoblju	svake 4 godine	DZS
34.	Iritacija gužvama na ulicama i javnim površinama	svake 4 godine	anketa
35.	Indeks priuštivosti stanovanja	svake 4 godine	DZS
36.	Raspoloživost dodatne radne snage	svake 4 godine	HZZ
D1	Zadovoljstvo kvalitetom smještaja	svake 4 godine	anketa
D2	Zadovoljstvo atmosferom i ugođajem	svake 4 godine	anketa
D2	Zadovoljstvo gastronomskom ponudom	svake 4 godine	anketa
D2	Zadovoljstvo događanjima i manifestacijama	svake 4 godine	anketa

Za koordinaciju procesa praćenja i izvještavanja odgovorna je Turistička zajednica Općine Pašman. U suradnji s Općinom Pašman, komunalnim društvima, javnim ustanovama, gospodarskim subjektima i drugim relevantnim dionicima, Turistička zajednica prikuplja i obrađuje potrebne podatke te priprema godišnja izvješća o provedbi Plana.

Turističko vijeće Turističke zajednice Općine Pašman dužno je predstavničkom tijelu Općine Pašman dostaviti izvješće o provedbi Plana upravljanja destinacijom za prethodnu godinu najkasnije do 31. ožujka tekuće godine. Izvješće treba sadržavati pregled provedenih aktivnosti, ocjenu ostvarenja ciljeva i prioriteta, pregled kretanja pokazatelja održivosti, identificirane izazove i prepreke u provedbi te prijedloge daljnjih aktivnosti i mjera za unapređenje upravljanja destinacijom. U slučaju značajnijih odstupanja od planiranih ciljeva, promjena u turističkim kretanjima, zakonodavnom okviru ili drugim okolnostima koje mogu utjecati na razvoj destinacije potrebno je procijeniti njihov utjecaj na provedbu Plana te, kada je to opravdano, pristupiti njegovim izmjenama i dopunama. Turističko vijeće u izvješću o provedbi upozorava predstavničko tijelo Općine Pašman na utvrđenu potrebu izmjena i dopuna Plana te predlaže odgovarajuće korektivne mjere. Nakon dostave predstavničkom tijelu izvješće se objavljuje na mrežnim stranicama Turističke zajednice Općine Pašman.

Praćenje pokazatelja održivosti provodi se i u skladu s rokovima propisanima Pravilnikom o pokazateljima za praćenje razvoja i održivosti turizma. Vrijednosti obveznih i odabranih specifičnih pokazatelja te njihove vizualizacije u pravilu se objavljuju u svibnju za prethodnu godinu. Podatke koji nisu dostupni putem integriranog informacijskog sustava turizma Turistička zajednica prikuplja i čuva te ih dostavlja Ministarstvu u propisanom obliku i roku.

Sukladno važećem Pravilniku, izmjene i dopune Plana upravljanja destinacijom moraju sadržavati:

- obrazloženje razloga za izmjene i dopune;
- ocjenu razine ostvarenja postavljenih ciljeva;
- sažeti prikaz mjera i aktivnosti koje nisu provedene, uz obrazloženje razloga njihove neprovedbe;
- sažetak dopunskih mjera koje nisu bile predviđene Planom, a potrebne su za postizanje ciljeva i ostvarenje razvojnog smjera.

Radi osiguravanja kvalitete i usporedivosti izvješća, preporučuje se uspostaviti standardizirani sustav izvještavanja koji uključuje:

- jasnu strukturu izvješća usklađenu s ciljevima, prioritetima i mjerama Plana;
- definirane pokazatelje i izvore podataka za praćenje provedbe;
- organizirani sustav prikupljanja, obrade i provjere podataka;
- redovitu suradnju svih relevantnih dionika uključenih u provedbu Plana;
- postupke unutarnje provjere kvalitete podataka i izrađenih izvješća.

Redovitim praćenjem provedbe, transparentnim izvještavanjem i pravodobnim prilagodbama osigurava se da Plan upravljanja destinacijom ostane učinkovit alat za usmjeravanje razvoja turizma Općine Pašman prema načelima održivosti, očuvanju kvalitete života lokalnog stanovništva te zaštiti prirodnih i kulturnih vrijednosti destinacije.

11

Popis izvora i skraćenica

Državni hidrometeorološki zavod (www.meteo.hr)

Državni zavod za statistiku (www.dzs.gov.hr)

Evidencija reciklažnih dvorišta, HAOP

Hrvatska gospodarska komora (www.hgk.hr)

IGH Urbanizam, Horwath & Horwath Consulting: Regionalni program uređenja i upravljanja morskim plažama Zadarske županije, IGH Urbanizam i Horwath & Horwath Consulting, Zagreb, 2015.

Institut za turizam (www.iztzg.hr)

Izvješće o izvršenju programa rada za 2023. godinu TZO Jasenice (dostupno na: https://visitjasenice.hr/hr/info-1/slu%C5%BEbeni-dokumenti)

Izvješće o izvršenju programa rada za 2023. godinu TZG Pag (dostupno na: https://tzgpag.hr/hr/dobrodosli/dokumentacija.html)

Izvješće o komunalnom otpadu za 2022., HAOP

Izvješće o praćenju kvalitete zraka na teritoriju Republike Hrvatske za 2023. godinu dostupno na: https://iszz.azo.hr/iskzl/datoteka?id=163572

Kelić, I. (2021). GENERATION Y PERCEPTION AND SATISFACTION IN ONLINE PURCHASING PROCESS. International Journal of Multidisciplinarity in Business and Science Vol . 7 , No. 1 1, dostupno na: https://hrcak.srce.hr/file/378410

Kušen E. (2002.), Turistička atrakcijska osnova, Zagreb, Institut za turizam, dostupno na: https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/knjiga/1629

Odluka o Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti 2025. – NKD 2025. (NN 47/24)

Pećanić, A., Miljković Krečar, I. (2021.). Percepcija generacijskih razlika u poslovnom ponašanju pripadnika generacija X i Y. VERN University Zagreb, dostupno na: https://hrcak.srce.hr/file/390766

Plan razvoja Zadarske županije 2021. – 2027., dostupno na: www.zadarska-zupanija.hr

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Paklenica 2023. - 2032., dostupno na: www.np-paklenica.hr)

Plan upravljanja Parkom prirode Velebit 2022. - 2031., dostupno na: www.pp-velebit.hr

Popis 2021, Državni zavod za statistiku (2022.), dostupno na: https://dzs.gov.hr/naslovna-blokovi/u-fokusu/popis-2021/88

Pravilnikom o javnoj turističkoj infrastrukturi (NN 126/21)

Pravilnik o metodologiji izračuna prihvatnog kapaciteta (NN 112/24)

Pravilnik o metodologiji izrade Plana upravljanja destinacijom (NN 112/24)

Preglednik obrtnog registra (https://pretrazivac-obrta.gov.hr/pretraga)

Priručnik o doživljajima, Hrvatska turistička zajednica (2016.), dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2017-01/Prirucnik-o-dozivljajima.pdf

Prostorni plan Općine Pašman (Službeni glasnik Zadarske županije br. 16/06, 14/11, 16/12, 20/16, 18/18, 3/19 i 3/21)

Provedbeni program Općine Pašman 2021. – 2025.,
dostupno na: www.opcina-pašman.hr

Registar kulturnih dobara, dostupno na: https://registar.kulturnadobra.hr/#/

Rimac, M. (2012). Istraživanje obilježja Generacije Z – Radi li se zaista o novoj generaciji zaposlenika? Dostupno na: https://apps.unizg.hr/rektorova-nagrada/javno/stari-radovi/1770/preuzmi

Središnji informacijski sustav za prijavu i odjavu gostiju (www.evisitor.hr)

Strateški razvojni program Općine Pašman za razdoblje 2015. – 2020.,
dostupno na: www.opcina-pašman.hr

Tonc A., REZULTATI PROBNIH ISTRAŽIVANJA NA GRADINI SV. TROJICE KOD PašmanA, Ann. Inst. archaeol. VII/2011., str. 85-87

Uredba o određivanju zona i aglomeracija prema razinama onečišćenosti zraka na teritoriju Republike Hrvatske (NN 1/14)

Zakon o turizmu (NN 156/23)

Zavod za javno zdravstvo Zadarske županije, Kakvoća mora,
dostupno na: https://vrtlac.izor.hr/kakvoca/

12

Prilozi

Prilog 1

Rezultati istraživanja stavova lokalnog stanovništva

Provedba ankete o stavovima lokalnog stanovništva o turizmu sastavni je dio izrade Plana upravljanja destinacijom. Istraživanje je provela Turistička zajednica Općine Pašman, a upitnik je distribuiran putem mrežnih stranica, društvenih mreža i izravnog kontakta s građanima. Ispitanici su anketu ispunjavali online, putem platforme EUSurvey, tijekom listopada i studenoga 2025. godine. U istraživanju je sudjelovalo 150 ispitanika, što odgovara približno 7,0 % stanovništva Općine prema Popisu stanovništva iz 2021. Budući da je riječ o dobrovoljnom online istraživanju, rezultate treba tumačiti kao uvid u stavove sudionika, a ne kao statistički reprezentativan presjek svih stanovnika. Rezultati su korišteni kao jedna od podloga za analizu utjecaja turizma, izračun pojedinih pokazatelja i definiranje razvojnih prioriteta Plana.

U nastavku slijede anketna pitanja i sumarni rezultati odgovora ispitanika.

SP1. Imate li stalno prebivalište u Općini Pašman?

	Odgovori	Udio
a) Da	121	80,67 %
b) Ne	29	19,33 %

SP2. Koliko ste dugo stanovnik/ca Općine Pašman?

	Odgovori	Udio
a) Manje od 1 godine	4	2,67 %
b) Od 1 do 5 godina	16	10,67 %
c) Od 6 do 10 godina	6	4,00 %
d) Više od 10 godina	124	82,67 %

SP3. Kojeg ste spola?

	Odgovori	Udio
a) Muškarac	46	30,67 %
b) Žena	97	64,67 %
c) Ne želim se izjasniti	7	4,67 %

SP4. Koliko imate godina?

		Odgovori	Udio
a) Manje od 18		0	0,00 %
b) 18 do 25		10	6,67 %
c) 26 do 35		39	26,00 %
d) 36 do 45		41	27,33 %
e) 46 do 55		25	16,67 %
f) 56 do 65		21	14,00 %
g) 66 do 75		14	9,33 %
h) 76 i više		0	0,00 %

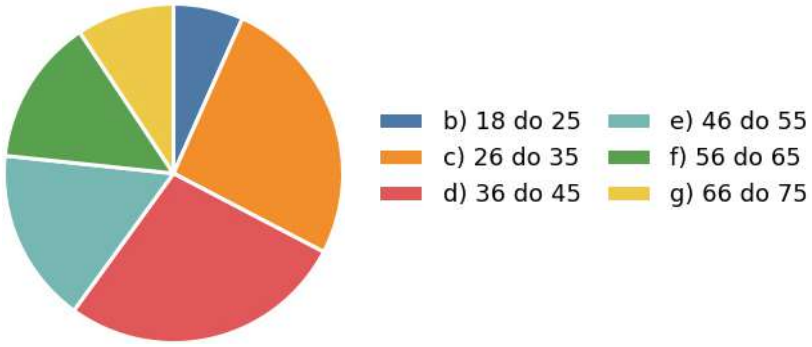

SP5. Koji je najviši završeni stupanj Vašeg obrazovanja?

		Odgovori	Udio
a) Srednja škola ili niže		59	39,33 %
b) Viša škola		33	22,00 %
c) Fakultet i viši stupnjevi		49	32,67 %
d) Bez odgovora / ne želim odgovoriti		9	6,00 %

SP6. Ukupna mjesečna primanja Vašeg kućanstva su:

	Odgovori	Udio
a) Do 500 €	3	2,00 %
b) 501 - 1.000 €	13	8,67 %
c) 1.001 - 1.500 €	21	14,00 %
d) 1.501 - 2.000 €	15	10,00 %
e) 2.001 - 3.000 €	34	22,67 %
f) 3.001 - 4.000 €	17	11,33 %
g) 4.001 - 5.000 €	7	4,67 %
h) 5.001 € i više	7	4,67 %
i) Ne znam / ne želim odgovoriti	33	22,00 %

Socio-ekonomski profil pokazuje da uzorak u najvećoj mjeri čine osobe snažno povezane s lokalnom zajednicom: 80,67 % ima stalno prebivalište u Općini, a 82,67 % živi na njezinu području dulje od deset godina. U uzorku su zastupljenije žene (64,67 %), dok 53,33 % ispitanika pripada dobnim skupinama od 26 do 45 godina. Srednju školu ili niži stupanj obrazovanja završilo je 39,33 %, a fakultet ili viši stupanj 32,67 % ispitanika. Kod podataka o prihodima potreban je oprez jer 22,00 % sudionika nije željelo ili nije moglo navesti razred primanja.

A1. Koliko ste sveukupno zadovoljni razvojem turizma u Vašem mjestu?

	Odgovori	Udio
1 - U potpunosti nezadovoljan/na	29	19,33 %
2	23	15,33 %
3 - Niti nezadovoljan/na niti zadovoljan/na	75	50,00 %
4	17	11,33 %
5 - U potpunosti zadovoljan/na	6	4,00 %

A2. Vama i/ili članovima Vaše uže obitelji turizam je:

	Odgovori	Udio
a) Glavni izvor prihoda	22	14,67 %
b) Dodatni izvor prihoda	72	48,00 %
c) Nemate nikakav prihod od turizma	56	37,33 %

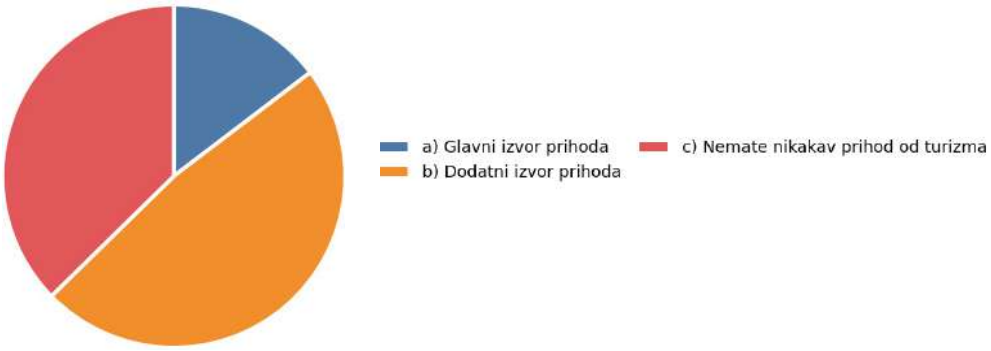

B1. Uzimajući u obzir dobre i loše strane turizma, smatrate li da turizam u Vašem mjestu:

	Odgovori	Udio
1. Smanjuje kvalitetu života	28	18,67 %
2. Pomaže u održanju kvalitete života	57	38,00 %
3. Pomaže u unapređenju kvalitete života	49	32,67 %
4. Nema nikakav učinak	16	10,67 %

B2. Koliko ste trenutno zadovoljni životom u Vašem mjestu?

		Odgovori	Udio
1 - U potpunosti nezadovoljan/na		9	6,00 %
2		28	18,67 %
3 - Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		53	35,33 %
4		49	32,67 %
5 - U potpunosti zadovoljan/na		11	7,33 %

PH2. Kako turistički razvoj utječe na izgled mjesta - postaje li ono ružnije ili ljepše?

		Odgovori	Udio
1 - Puno ružnije		14	9,33 %
2 - Nešto ružnije		31	20,67 %
3 - Niti ružnije niti ljepše		46	30,67 %
4 - Nešto ljepše		50	33,33 %
5 - Puno ljepše		9	6,00 %

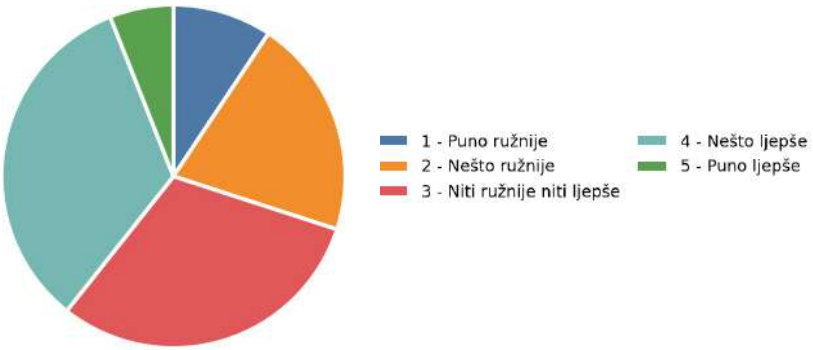

PH3. Je li turizam javni prostor učinio manje ili više prikladnim za potrebe stanovništva?

		Odgovori	Udio
1 - Puno manje prikladnim		18	12,00 %
2 - Nešto manje prikladnim		26	17,33 %
3 - Niti manje niti više		67	44,67 %
4 - Nešto više prikladnim		31	20,67 %
5 - Puno više prikladnim		8	5,33 %

PH5. Utječe li pretvaranje stanova i kuća u turističke apartmane i kuće za odmor na to da život u mjestu postaje lošiji ili bolji?

		Odgovori	Udio
1 - Život postaje puno lošiji		28	18,67 %
2 - Život postaje nešto lošiji		31	20,67 %
3 - Niti lošiji niti bolji		48	32,00 %
4 - Život postaje nešto bolji		37	24,67 %
5 - Život postaje puno bolji		6	4,00 %

PH4/PH6/PH7/PH8/P5/P6. Predstavljaju li navedene situacije tijekom turističke sezone veliki problem, mali problem ili uopće nisu problem?

Situacija	Veliki problem	Mali problem	Nije problem	Ne znam
Neprimjereno odlaganje otpada	97 (64,67 %)	36 (24,00 %)	13 (8,67 %)	4 (2,67 %)
Gužva u prometu	56 (37,33 %)	48 (32,00 %)	45 (30,00 %)	1 (0,67 %)
Gužva na ulicama i javnim površinama	37 (24,67 %)	44 (29,33 %)	66 (44,00 %)	3 (2,00 %)
Neugodni mirisi	88 (58,67 %)	39 (26,00 %)	23 (15,33 %)	0 (0,00 %)
Nemogućnost pronalaska parkirnog mjesta	41 (27,33 %)	57 (38,00 %)	48 (32,00 %)	4 (2,67 %)
Buka tijekom sezone	32 (21,33 %)	34 (22,67 %)	77 (51,33 %)	7 (4,67 %)

Napomena: *U ćelijama je naveden broj odgovora, a u zagradi udio u ukupnom uzorku (n = 150).*

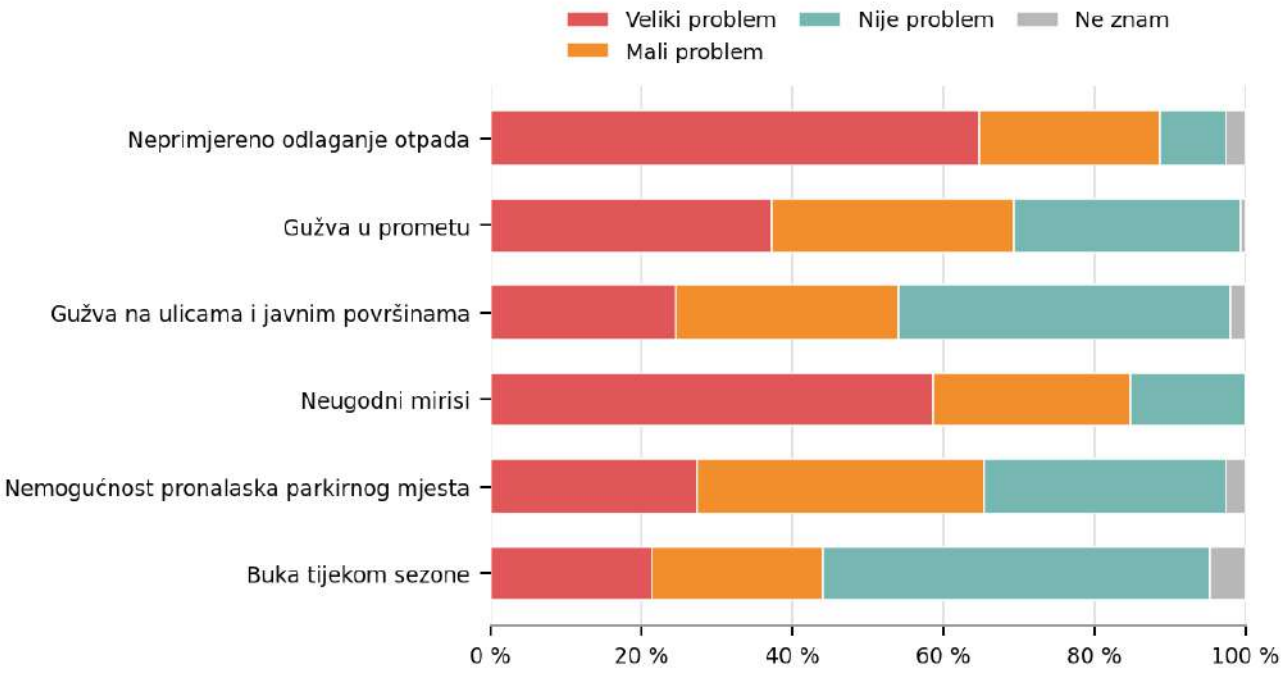

C1. Kako turistički razvoj utječe na duh mjesta i njegovu autentičnost?

		Odgovori	Udio
1 - Izrazito negativan utjecaj		13	8,67 %
2		30	20,00 %
3 - Niti negativan niti pozitivan		50	33,33 %
4		32	21,33 %
5 - Izrazito pozitivan utjecaj		25	16,67 %

C2. Kako turistički razvoj utječe na očuvanje tradicije, običaja i kulture mjesta?

		Odgovori	Udio
1 - Izrazito negativan utjecaj		15	10,00 %
2		19	12,67 %
3 - Niti negativan niti pozitivan		55	36,67 %
4		29	19,33 %
5 - Izrazito pozitivan utjecaj		32	21,33 %

D1. Jeste li posljednjih mjesec dana većinom boravili u mjestu u kojem živite?

		Odgovori	Udio
1. Da		135	90,00 %
2. Ne		14	9,33 %
Bez odgovora		1	0,67 %

D2. Koliko često ste se u posljednjih mjesec dana osjećali ili razmišljali na navedeni način zbog turizma u Vašem mjestu?

Tvrdnja	0 Nikada	1 Skoro nikada	2 Ponekad	3 Prilično često	4 Vrlo često	Bez odgovora
Zbog turizma osjećali ste se nervozno i pod stresom	42 (28,00 %)	20 (13,33 %)	38 (25,33 %)	18 (12,00 %)	17 (11,33 %)	15 (10,00 %)
Imali ste dojam da se turizam razvija onako kako želite	42 (28,00 %)	31 (20,67 %)	45 (30,00 %)	11 (7,33 %)	6 (4,00 %)	15 (10,00 %)
Osjećali ste da se zbog turizma ne možete nositi sa svim obvezama	58 (38,67 %)	29 (19,33 %)	22 (14,67 %)	17 (11,33 %)	9 (6,00 %)	15 (10,00 %)
Imali ste dojam da ste se dobro prilagodili pritiscima turizma	36 (24,00 %)	22 (14,67 %)	50 (33,33 %)	16 (10,67 %)	11 (7,33 %)	15 (10,00 %)
Ljutili ste se zbog događaja uzrokovanih turizmom izvan Vaše kontrole	52 (34,67 %)	25 (16,67 %)	29 (19,33 %)	16 (10,67 %)	13 (8,67 %)	15 (10,00 %)
Poteškoće uzrokovane turizmom toliko su se nagomilale da ih ne možete nadvladati	68 (45,33 %)	20 (13,33 %)	28 (18,67 %)	13 (8,67 %)	6 (4,00 %)	15 (10,00 %)

Napomena: *U ćelijama je naveden broj odgovora, a u zagradi udio u ukupnom uzorku (n = 150).*

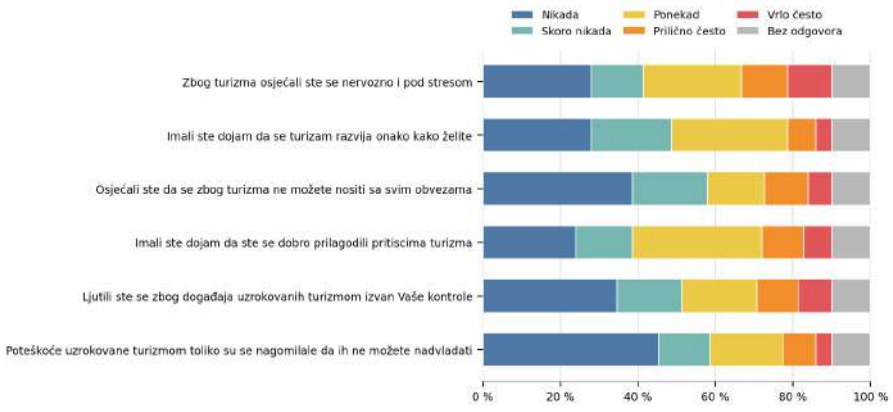

P4. U kojoj mjeri smatrate da je turizam utjecao na promjene u prostoru?

	Odgovori	Udio
1 - Nimalo	11	7,33 %
2	12	8,00 %
3	35	23,33 %
4	34	22,67 %
5 - Jako puno	58	38,67 %

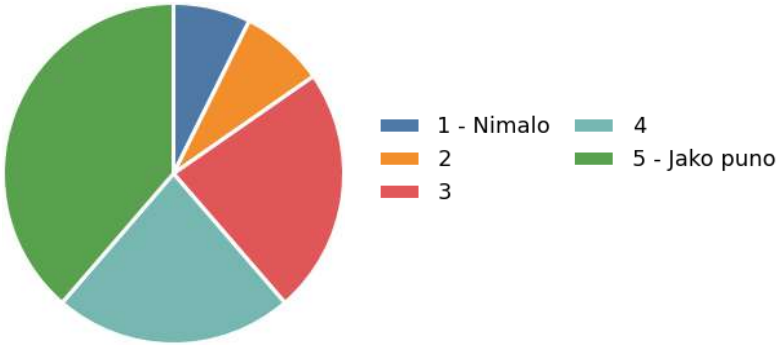

P4a. Smatrate li te promjene pozitivnima ili negativnima?

	Odgovori	Udio
1 - Pozitivnima	47	31,33 %
2 - Negativnima	53	35,33 %
3 - Niti pozitivnima niti negativnima	50	33,33 %

P8. Koliko ste zadovoljni dostupnošću navedenih javnih sadržaja u Vašem mjestu?

Javni sadržaj	1	2	3	4	5	Ne znam
Dječja igrališta	32 (21,33 %)	23 (15,33 %)	41 (27,33 %)	25 (16,67 %)	25 (16,67 %)	4 (2,67 %)
Uređene zelene površine	55 (36,67 %)	52 (34,67 %)	27 (18,00 %)	8 (5,33 %)	6 (4,00 %)	2 (1,33 %)
Rekreacijski sadržaji	84 (56,00 %)	26 (17,33 %)	25 (16,67 %)	8 (5,33 %)	6 (4,00 %)	1 (0,67 %)
Zabavni sadržaji za slobodno vrijeme	97 (64,67 %)	26 (17,33 %)	17 (11,33 %)	6 (4,00 %)	2 (1,33 %)	2 (1,33 %)
Društveni sadržaji za slobodno vrijeme	105 (70,00 %)	26 (17,33 %)	10 (6,67 %)	4 (2,67 %)	1 (0,67 %)	4 (2,67 %)
Javni prijevoz - povezanost mjesta na otoku	44 (29,33 %)	27 (18,00 %)	32 (21,33 %)	21 (14,00 %)	15 (10,00 %)	11 (7,33 %)
Prijevoz s otoka na kopno	26 (17,33 %)	26 (17,33 %)	37 (24,67 %)	35 (23,33 %)	20 (13,33 %)	6 (4,00 %)

Napomena: *U ćelijama je naveden broj odgovora, a u zagradi udio u ukupnom uzorku (n = 150).*

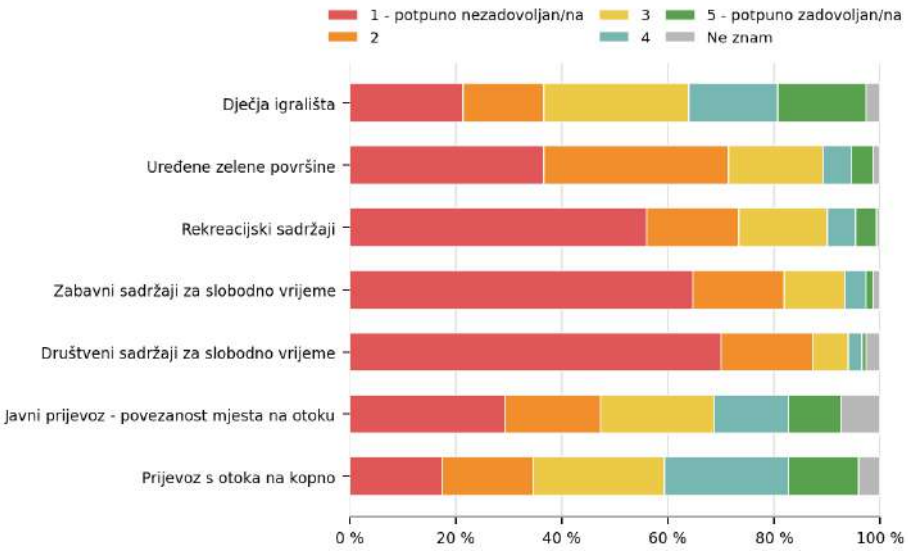

P1. U kojem bi se smjeru trebalo razvijati gospodarstvo Vašeg mjesta?

		Odgovori	Udio
1 - Primarno ulagati u turizam		54	36,00 %
2 - Smanjiti ulaganja u turizam i više poticati druge gospodarske aktivnosti		96	64,00 %

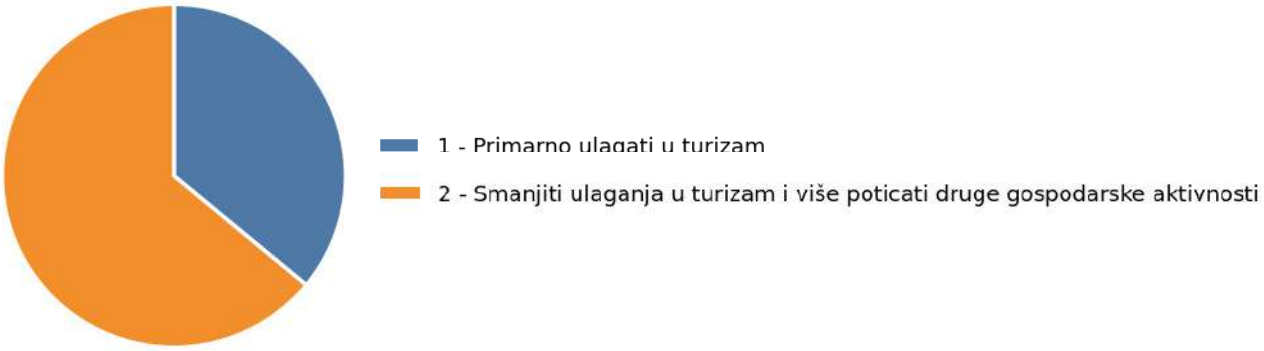

P2. Koji prioritet imaju navedeni smjerovi daljnjeg razvoja turizma?

Smjer razvoja	Visoki prioritet	Niski prioritet	Ne treba ulagati
Nautički turizam i povećanje broja vezova	71 (47,33 %)	45 (30,00 %)	34 (22,67 %)
Rekreacijski i outdoor sadržaji	123 (82,00 %)	20 (13,33 %)	7 (4,67 %)
Zabava, klubovi, barovi i festivali	64 (42,67 %)	50 (33,33 %)	36 (24,00 %)
Vjerski turizam	54 (36,00 %)	61 (40,67 %)	35 (23,33 %)
Pučka i kulturna događanja	100 (66,67 %)	36 (24,00 %)	14 (9,33 %)
Robinzonski turizam	76 (50,67 %)	45 (30,00 %)	29 (19,33 %)
Obiteljska destinacija i sadržaji za djecu	108 (72,00 %)	30 (20,00 %)	12 (8,00 %)
Gastronomija oslonjena na domaću proizvodnju	120 (80,00 %)	15 (10,00 %)	15 (10,00 %)
Gradnja hotelskih kapaciteta	48 (32,00 %)	36 (24,00 %)	66 (44,00 %)
Kvalitetan obiteljski smještaj	99 (66,00 %)	33 (22,00 %)	18 (12,00 %)

Napomena: *U ćelijama je naveden broj odgovora, a u zagradi udio u ukupnom uzorku (n = 150).*

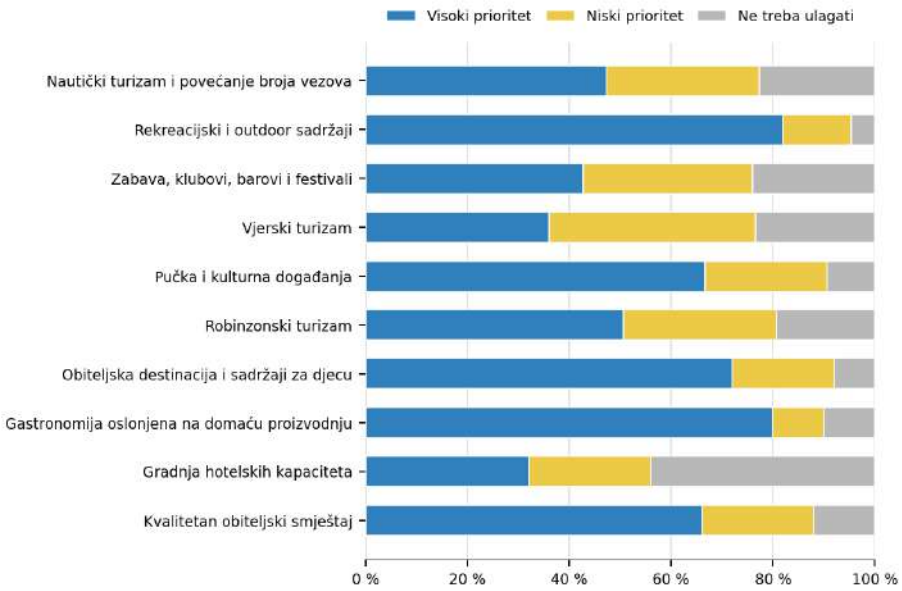

Sažetak i interpretacija rezultata

Turizam je glavni ili dodatni izvor prihoda za 62,67 % ispitanika, dok 37,33 % nema prihod od turizma. Samo 15,33 % zadovoljno je dosadašnjim razvojem turizma, 34,67 % je nezadovoljno, a polovica je odabrala neutralnu ocjenu. Istodobno, 70,67 % smatra da turizam pomaže održanju ili unapređenju kvalitete života. Stanovništvo prepoznaje njegovu gospodarsku i razvojnu važnost, ali postojeći smjer razvoja ne doživljava kao dovoljno kvalitetno ili uravnoteženo vođen.

Najizraženiji problemi odnose se na komunalno funkcioniranje tijekom sezone. Neprimjereno odlaganje otpada velikim problemom smatra 64,67 % ispitanika, a neugodne mirise 58,67 %. Prometne gužve velik su problem za 37,33 %, dok 27,33 % tako ocjenjuje nemogućnost pronalaska parkirališnog mjesta. Gužve na javnim površinama velikim problemom smatra 24,67 %, a buku 21,33 %. Nalazi potvrđuju da glavni izazov nije opće odbacivanje turizma, nego sposobnost komunalnih i prometnih sustava da podnesu sezonsko opterećenje.

Percepcija utjecaja turizma na prostor podijeljena je. Turistički razvoj izgled mjesta čini ljepšim prema mišljenju 39,33 % ispitanika, dok 30,00 % smatra da ga čini ružnijim. Najveći dio ispitanika, 44,67 %, ne vidi bitnu promjenu u prikladnosti javnog prostora za potrebe stanovništva. Istodobno, 61,33 % procjenjuje da je turizam snažno utjecao na promjene u prostoru. Pretvaranje stanova i kuća u turistički smještaj negativno doživljava 39,33 % ispitanika, a pozitivno 28,67 %, što dodatno potvrđuje potrebu za opreznim upravljanjem apartmanizacijom, sekundarnim stanovanjem i daljnjom izgradnjom.

Najveće nezadovoljstvo dostupnošću javnih sadržaja odnosi se na društvene i zabavne sadržaje, rekreacijsku infrastrukturu te uređene zelene površine. Ocjene 1 i 2 (najniže) za društvene sadržaje odabralo je 87,33 % ispitanika, za zabavne sadržaje 82,00 %, za rekreacijske sadržaje 73,33 %, a za uređene zelene površine 71,33 %. Nezadovoljstvo je izraženo i kod povezanosti mjesta javnim prijevozom na otoku, dok je prijevoz s otoka na kopno ocijenjen uravnoteženije. Rezultati potvrđuju potrebu za uređenjem javnog prostora, razvojem rekreacijskih i društvenih sadržaja te boljom otočnom mobilnošću.

Budući razvoj stanovnici najviše povezuju s rekreacijskim i outdoor sadržajima, koje visokim prioritetom smatra 82,00 % ispitanika, te gastronomijom oslonjenom na domaću proizvodnju, koju visokim prioritetom smatra 80,00 %. Slijede obiteljska destinacija sa sadržajima za djecu, pučka i kulturna događanja te kvalitetan obiteljski smještaj. Podrška gradnji hotelskih kapaciteta znatno je slabija: 44,00 % smatra da u njih ne treba ulagati, a 32,00 % daje im visoki prioritet. Istodobno, 64,00 % ispitanika smatra da treba smanjiti ulaganja u turizam i više poticati druge gospodarske aktivnosti, što jasno upućuje na potrebu za uravnoteženijim otočnim gospodarstvom.

U cjelini, istraživanje potvrđuje razvojni smjer usmjeren na očuvanje gospodarskih koristi turizma i lokalnog identiteta, uz snažnije upravljanje njegovim opterećenjima. Prioriteti su rješavanje otpada, odvodnje, neugodnih mirisa, prometa i javnog prostora; razvoj sadržaja koji koriste stanovnicima tijekom cijele godine; te usmjeravanje turističke ponude prema obiteljskom, outdoor, gastronomskom, kulturnom i robinzonskom proizvodu. Rezultati također naglašavaju potrebu za diversifikacijom gospodarstva i redovitijim uključivanjem stanovništva u odlučivanje o razvoju destinacije.

Prilog 2

Rezultati istraživanja stavova turista i jednodnevnih posjetitelja

Istraživanje stavova turista i jednodnevnih posjetitelja provedeno je tijekom ljetne sezone 2025. godine kao dio analitičke podloge za izradu Plana upravljanja destinacijom Općine Pašman. Upitnik je ispunilo ukupno 153 ispitanika. Rezultati daju uvid u obilježja posjetitelja, motive i organizaciju putovanja, zadovoljstvo boravkom, namjeru preporuke i povratka te procjenu pojedinih elemenata turističke ponude. Budući da je riječ o prigodnom uzorku, rezultate treba tumačiti kao pokazatelj stavova sudionika istraživanja, a ne kao statistički reprezentativan presjek svih posjetitelja destinacije.

U nastavku slijede anketna pitanja i sumarni rezultati odgovora ispitanika.

SP1. Spol

	Odgovori	Udio
a) Muškarac	63	41,18 %
b) Žena	88	57,52 %
c) Ne želim se izjasniti	2	1,31 %

SP2. Dob u godinama

	Odgovori	Udio
a) Manje od 18	3	1,96 %
b) 18 do 25	16	10,46 %
c) 26 do 35	35	22,88 %
d) 36 do 45	50	32,68 %
e) 46 do 55	24	15,69 %
f) 56 do 65	17	11,11 %
g) 66 do 75	7	4,58 %
h) 76 i više	1	0,65 %

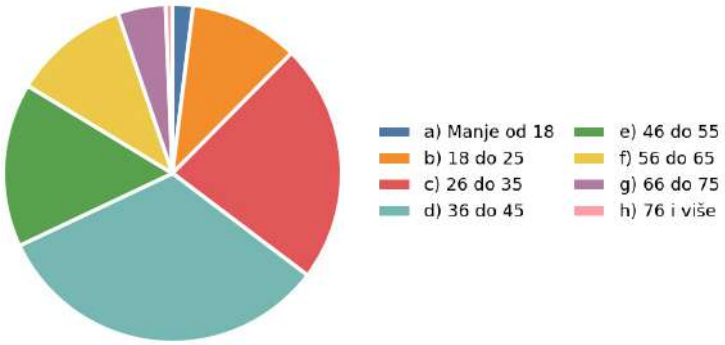

SP3. Obrazovanje – najviši završeni stupanj

	Odgovori	Udio
a) Srednja škola ili niže	46	30,07 %
b) Viša škola	30	19,61 %
c) Fakultet i viši stupnjevi	73	47,71 %
d) Bez odgovora / ne želim odgovoriti	4	2,61 %

SP4. Mjesečna primanja Vašeg kućanstva

	Odgovori	Udio
a) Do 500 €	2	1,31 %
b) 501 – 1.000 €	8	5,23 %
c) 1.001 – 1.500 €	9	5,88 %
d) 1.501 – 2.000 €	26	16,99 %
e) 2.001 – 3.000 €	26	16,99 %
f) 3.001 – 4.000 €	26	16,99 %
g) 4.001 – 5.000 €	16	10,46 %
h) 5.001 – 6.000 €	8	5,23 %
i) 6.001 – 7.000 €	5	3,27 %
j) 7.001 – 8.000 €	4	2,61 %
k) 8.001 € i više	6	3,92 %
l) Ne znam / ne želim odgovoriti	17	11,11 %

IP5. Vaša zemlja stalnog boravka je

		Odgovori	Udio
a) Republika Hrvatska		98	64,05 %
b) Neka druga država		55	35,95 %

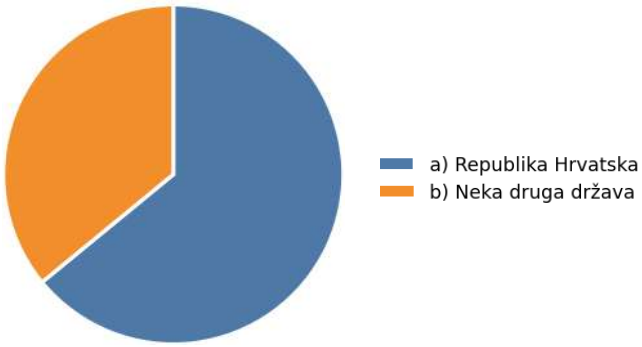

IP4. Vi ste – odaberite što Vas najbolje opisuje

		Odgovori	Udio
a) Gost koji noći u komercijalnom (plaćenom) smještaju		89	58,17 %
b) Gost koji noći u vlastitoj kući ili stanu za odmor ili kod rodbine ili prijatelja		59	38,56 %
c) Jednodnevni posjetitelj (ne ostvaruje noćenje)		5	3,27 %

IP6. Vrsta smještajnog objekta u kojem odsjedate

	Odgovori	Udio
a) Hotel	3	1,96 %
b) Kamp	22	14,38 %
c) Privatni smještaj – soba	6	3,92 %
d) Privatni smještaj – cijeli apartman	47	30,72 %
e) Privatni smještaj – kuća za odmor / vila	9	5,88 %
f) Privatni smještaj – robinzonski smještaj	1	0,65 %
g) Nešto drugo	1	0,65 %
Bez odgovora / nije primjenjivo	64	41,83 %

Napomena: *Pitanje se odnosilo na goste u komercijalnom smještaju; kategorija bez odgovora uključuje ispitanike na koje pitanje nije bilo primjenjivo.*

IP7. U kojem se mjestu unutar Općine nalazi Vaš smještaj

	Odgovori	Udio
a) Banj	6	3,92 %
b) Barotul	9	5,88 %
c) Dobropoljana	18	11,76 %
d) Kraj	12	7,84 %
e) Mrljane	10	6,54 %
f) Neviđane	15	9,80 %
g) Pašman	55	35,95 %
h) Mali Pašman	3	1,96 %
i) Ždrelac	18	11,76 %
j) Zapadna strana otoka – uvale prema NP Kornati	2	1,31 %
Bez odgovora	5	3,27 %

Jeste li na ovo putovanje poveli kućnog ljubimca?

		Odgovori	Udio
a) Da		45	29,41 %
b) Ne		63	41,18 %
c) Nemam kućnog ljubimca		44	28,76 %
Bez odgovora		1	0,65 %

C1. Je li ovo Vaš prvi posjet ovom mjestu?

		Odgovori	Udio
a) Da		68	44,44 %
b) Ne		83	54,25 %
Bez odgovora		2	1,31 %

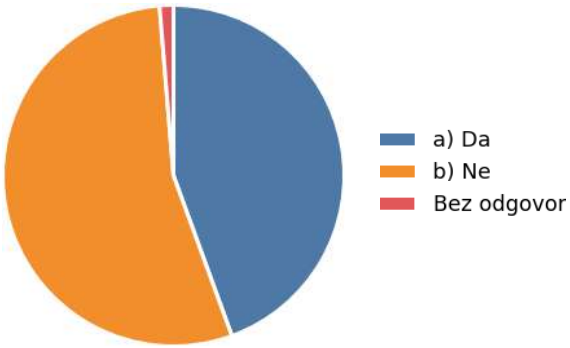

S kim putujete na ovom putovanju?

	Odgovori	Udio
a) Putujem sam/a	10	6,54 %
b) Sa supružnikom/com ili partnerom/icom	47	30,72 %
c) S obitelji	80	52,29 %
d) S prijateljem/ima ili kolegom/ama	12	7,84 %
e) Drugo	4	2,61 %

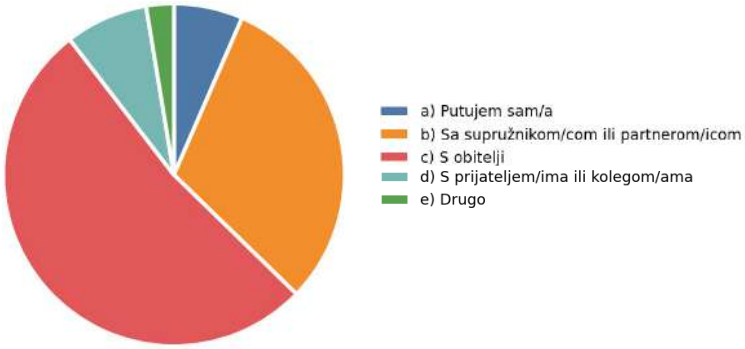

Koji je Vaš glavni motiv dolaska na Pašman?

	Odgovori	Udio
a) Odmor i opuštanje	111	72,55 %
b) Sport i rekreacija	6	3,92 %
c) Prirodne ljepote i kulturne znamenitosti	6	3,92 %
d) Posjet obitelji ili prijateljima	15	9,80 %
e) Zabava / manifestacija	2	1,31 %
f) Gastronomija	1	0,65 %
g) Posao	6	3,92 %
h) Drugo	6	3,92 %

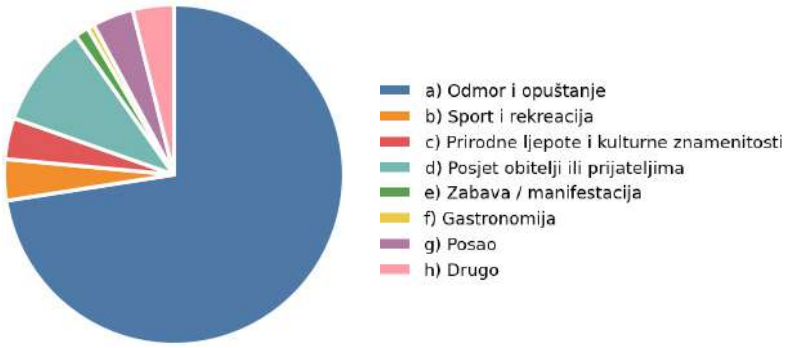

Koji je glavni izvor informacija presudio u odabiru destinacije?

	Odgovori	Udio
a) Online pretraga	18	11,76 %
b) Društvene mreže	10	6,54 %
c) Putnička / turistička agencija	2	1,31 %
d) Preporuka prijatelja / obitelji	66	43,14 %
e) Platforme za putovanja	6	3,92 %
f) Tiskani materijal	4	2,61 %
g) TV ili radio prilog	1	0,65 %
h) Prethodni boravak	26	16,99 %
i) Drugo	20	13,07 %

D1. Kojim ste prijevoznim sredstvom doputovali u destinaciju?

	Odgovori	Udio
a) Osobnim automobilom	122	79,74 %
b) Automobilom s kamp-kućicom ili kamperom	11	7,19 %
c) Motociklom	5	3,27 %
d) Biciklom	0	0,00 %
e) Jahtom / jedrilicom	0	0,00 %
f) Autobusom	2	1,31 %
g) Vlakom	1	0,65 %
h) Zrakoplovom	8	5,23 %
i) Brodom / trajektom	4	2,61 %
j) Drugim prijevoznim sredstvom	0	0,00 %

Kako ste s kopna doputovali na otok?

	Odgovori	Udio
a) Trajektom preko luke Preko na Ugljanu	91	59,48 %
b) Trajektom preko luke Tkon na Pašmanu	61	39,87 %
c) Na drugi način	1	0,65 %

A1. Koliko ste zadovoljni svojim cjelokupnim boravkom u ovoj destinaciji?

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	5	3,27 %
2	4	2,61 %
3	5	3,27 %
4	12	7,84 %
5	30	19,61 %
6	25	16,34 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	72	47,06 %

A2. U kojoj je mjeri boravak u ovoj destinaciji ispunio Vaša očekivanja?

		Odgovori	Udio
1 – Daleko ispod očekivanja		6	3,92 %
2		3	1,96 %
3		7	4,58 %
4		20	13,07 %
5		39	25,49 %
6		26	16,99 %
7 – Daleko iznad očekivanja		52	33,99 %

A3. Kako biste ocijenili svoj boravak u ovoj destinaciji?

		Odgovori	Udio
1 – Najgori mogući boravak		4	2,61 %
2		4	2,61 %
3		5	3,27 %
4		13	8,50 %
5		38	24,84 %
6		34	22,22 %
7 – Najbolji mogući boravak		55	35,95 %

B1. Koliko je vjerojatno da ćete ovo mjesto preporučiti prijateljima, rodbini ili kolegama?

		Odgovori	Udio
0 – Nije vjerojatno		7	4,58 %
1		0	0,00 %
2		6	3,92 %
3		7	4,58 %
4		14	9,15 %
5		14	9,15 %
6		3	1,96 %
7		8	5,23 %
8		19	12,42 %
9		12	7,84 %
10 – Jako je vjerojatno		63	41,18 %

Koliko je vjerojatno da ćete se ponovno vratiti u ovu destinaciju?

		Odgovori	Udio
0 – Nije vjerojatno		5	3,27 %
1		3	1,96 %
2		8	5,23 %
3		4	2,61 %
4		14	9,15 %
5		15	9,80 %
6		4	2,61 %
7		8	5,23 %
8		7	4,58 %
9		10	6,54 %
10 – Jako je vjerojatno		75	49,02 %

Jeste li tijekom boravka u Općini Pašman doživjeli neku od navedenih neugodnih ili negativnih situacija? (moguća najviše dva odgovora)

	Odgovori	Udio
a) Velika gužva ljudi na javnim prostorima	8	5,23 %
b) Buka koja je remetila mir u smještaju	6	3,92 %
c) Neugodni mirisi iz kontejnera, kanalizacije ili ventilacije	43	28,10 %
d) Nepropisno odlaganje otpada i/ili neredovit odvoz	43	28,10 %
e) Dulji prometni zastoji	0	0,00 %
f) Nemogućnost pronalaska slobodnog parkirnog mjesta	4	2,61 %
g) Zatvoreni ugostiteljski ili uslužni objekti	18	11,76 %
h) Nešto drugo	14	9,15 %
i) Nisam doživio/la posebno neugodnu situaciju	62	40,52 %
Bez odgovora	1	0,65 %

Napomena: Bilo je moguće odabrati najviše dva odgovora, pa zbroj udjela prelazi 100 %.
PH1. U kojoj Vam mjeri gužva na ulicama, trgovima i atrakcijama predstavlja problem tijekom boravka?

	Odgovori	Udio
1 – Uopće nije problem	50	32,68 %
2	21	13,73 %
3	20	13,07 %
4	31	20,26 %
5	18	11,76 %
6	4	2,61 %
7 – Jako ozbiljan problem	9	5,88 %

PH5. U kojoj Vam mjeri buka na javnim prostorima predstavlja problem tijekom boravka?

	Odgovori	Udio
1 – Uopće nije problem	61	39,87 %
2	25	16,34 %
3	16	10,46 %
4	21	13,73 %
5	19	12,42 %
6	5	3,27 %
7 – Jako ozbiljan problem	6	3,92 %

E2. Za koliko ste osoba iskazali troškove?

		Odgovori	Udio
a) Samo za sebe (1 osoba)		53	34,64 %
b) Za sebe i svoju pratnju		100	65,36 %

F1. ZADOVOLJSTVO ELEMENTIMA TURISTIČKE PONUDE

Svaki element ocijenjen je na ljestvici od 1 – u potpunosti nezadovoljan/na do 7 – u potpunosti zadovoljan/na, pri čemu ocjena 4 znači niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na.

F1.a. Ljepota mjesta

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	3	1,96 %
2	9	5,88 %
3	5	3,27 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	15	9,80 %
5	19	12,42 %
6	25	16,34 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	77	50,33 %

F1.b. Uređenost mjesta

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	8	5,23 %
2	12	7,84 %
3	14	9,15 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	37	24,18 %
5	19	12,42 %
6	23	15,03 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	40	26,14 %

F1.c. Uređenost glavnih atrakcija

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	7	4,58 %
2	15	9,80 %
3	12	7,84 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	35	22,88 %
5	22	14,38 %
6	22	14,38 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	40	26,14 %

F1.d. Promet u mjestu (protočnost i parkirališta)

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	7	4,58 %
2	11	7,19 %
3	16	10,46 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	32	20,92 %
5	16	10,46 %
6	12	7,84 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	59	38,56 %

F1.e. Ljepota i netaknutost prirode i krajolika

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	5	3,27 %
2	5	3,27 %
3	10	6,54 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	15	9,80 %
5	12	7,84 %
6	31	20,26 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	75	49,02 %

F1.f. Atmosfera i ugođaj u mjestu

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	4	2,61 %
2	6	3,92 %
3	7	4,58 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	29	18,95 %
5	24	15,69 %
6	21	13,73 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	62	40,52 %

F1.g. Osjećaj osobne sigurnosti

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	3	1,96 %
2	3	1,96 %
3	3	1,96 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	13	8,50 %
5	2	1,31 %
6	17	11,11 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	112	73,20 %

F1.h. Prilagođenost destinacije djeci

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	11	7,19 %
2	11	7,19 %
3	16	10,46 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	43	28,10 %
5	12	7,84 %
6	12	7,84 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	48	31,37 %

F1.i. Prilagođenost destinacije osobama s invaliditetom

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	13	8,50 %
2	17	11,11 %
3	19	12,42 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	55	35,95 %
5	11	7,19 %
6	9	5,88 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	29	18,95 %

F1.j. Prilagođenost posjetiteljima s kućnim ljubimcima

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	21	13,73 %
2	17	11,11 %
3	19	12,42 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	40	26,14 %
5	13	8,50 %
6	8	5,23 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	35	22,88 %

F1.k. Mogućnost kvalitetnog kretanja pješice

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		7	4,58 %
2		8	5,23 %
3		10	6,54 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		31	20,26 %
5		23	15,03 %
6		22	14,38 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		52	33,99 %

F1.l. Prometna dostupnost destinacije

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		5	3,27 %
2		8	5,23 %
3		15	9,80 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		28	18,30 %
5		11	7,19 %
6		27	17,65 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		59	38,56 %

F1.m. Gostoljubivost lokalnog stanovništva

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		6	3,92 %
2		2	1,31 %
3		5	3,27 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		18	11,76 %
5		9	5,88 %
6		21	13,73 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		92	60,13 %

F1.n. Kvaliteta smještajnog objekta

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		2	1,31 %
2		3	1,96 %
3		4	2,61 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		12	7,84 %
5		14	9,15 %
6		14	9,15 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		40	26,14 %
Bez odgovora / nije primjenjivo		64	41,83 %

F1.o. Čistoća i uređenost plaža

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	8	5,23 %
2	5	3,27 %
3	10	6,54 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	29	18,95 %
5	21	13,73 %
6	25	16,34 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	55	35,95 %

F1.p. Opremljenost i ponuda na plažama

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	11	7,19 %
2	15	9,80 %
3	21	13,73 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	37	24,18 %
5	25	16,34 %
6	11	7,19 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	33	21,57 %

F1.q. Uređenost i označavanje biciklističkih ruta i staza

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	12	7,84 %
2	9	5,88 %
3	14	9,15 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	50	32,68 %
5	13	8,50 %
6	20	13,07 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	35	22,88 %

F1.r. Uređenost i označavanje pješačkih staza

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	9	5,88 %
2	9	5,88 %
3	13	8,50 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	48	31,37 %
5	15	9,80 %
6	22	14,38 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	37	24,18 %

F1.s. Dostupnost informacija u mjestu

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	6	3,92 %
2	8	5,23 %
3	15	9,80 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	50	32,68 %
5	14	9,15 %
6	20	13,07 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	40	26,14 %

F1.t. Kulturna događanja i javne manifestacije

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	7	4,58 %
2	11	7,19 %
3	20	13,07 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	42	27,45 %
5	16	10,46 %
6	12	7,84 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	45	29,41 %

F1.u. Ponuda i kvaliteta dnevne zabave

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		9	5,88 %
2		12	7,84 %
3		24	15,69 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		43	28,10 %
5		14	9,15 %
6		15	9,80 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		36	23,53 %

F1.v. Ponuda i kvaliteta noćnog života

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		11	7,19 %
2		20	13,07 %
3		24	15,69 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		43	28,10 %
5		14	9,15 %
6		11	7,19 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		30	19,61 %

F1.w. Raznolikost i kvaliteta gastronomske ponude

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		13	8,50 %
2		18	11,76 %
3		23	15,03 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		29	18,95 %
5		16	10,46 %
6		16	10,46 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		38	24,84 %

F1.x. Sportski sadržaji

		Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na		19	12,42 %
2		18	11,76 %
3		23	15,03 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na		49	32,03 %
5		5	3,27 %
6		10	6,54 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na		29	18,95 %

F1.y. Ponuda organiziranih izleta u okolicu

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	21	13,73 %
2	10	6,54 %
3	13	8,50 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	54	35,29 %
5	10	6,54 %
6	10	6,54 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	35	22,88 %

F1.z. Ponuda autohtonih proizvoda i suvenira

	Odgovori	Udio
1 – U potpunosti nezadovoljan/na	14	9,15 %
2	8	5,23 %
3	21	13,73 %
4 – Niti zadovoljan/na niti nezadovoljan/na	44	28,76 %
5	15	9,80 %
6	19	12,42 %
7 – U potpunosti zadovoljan/na	32	20,92 %

Je li Vam tijekom boravka u destinaciji nedostajao neki sadržaj?

	Odgovori	Udio
a) Da	47	30,72 %
b) Ne	106	69,28 %

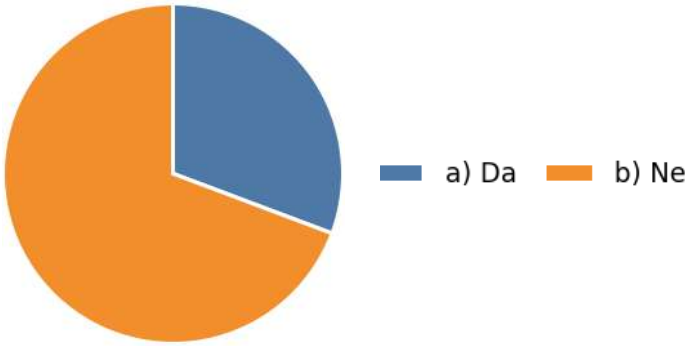

Jeste li tijekom boravka smatrali da su određeni sadržaji neprimjereni ponudi destinacije?

	Odgovori	Udio
a) Da	8	5,23 %
b) Ne	145	94,77 %

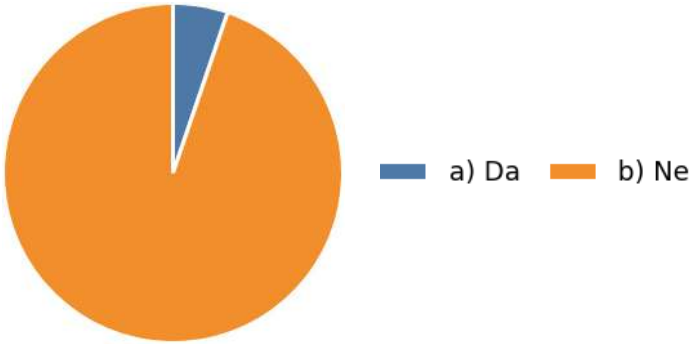

Sažetak i interpretacija rezultata

U uzorku prevladavaju gosti iz Hrvatske (64,05 %), dok 35,95 % ispitanika ima stalno boravište u drugoj državi. U komercijalnom smještaju boravilo je 58,17 %, u vlastitoj kući ili kod rodbine i prijatelja 38,56 %, a jednodnevni posjetitelji čine 3,27 % uzorka. Više od polovice ispitanika putovalo je s obitelji (52,29 %), a glavni motiv dolaska izrazito je odmor i opuštanje (72,55 %). Preporuka prijatelja ili obitelji najvažniji je izvor informacija za 43,14 %, dok je prethodni boravak presudio kod 16,99 % ispitanika. Ti nalazi upućuju na snažnu ulogu osobnih preporuka, ponovljenih dolazaka i obiteljskog karaktera destinacije.

Cjelokupno iskustvo boravka ocijenjeno je vrlo povoljno. Ocjene od 5 do 7 (najvišu ocjenu na ljestvici) dalo je 83,01 % ispitanika za ukupno zadovoljstvo, 76,47 % za ispunjenje očekivanja i 83,01 % za ukupnu ocjenu boravka. Ocjenu 10 za vjerojatnost preporuke odabralo je 41,18 %, a za vjerojatnost povratka 49,02 % ispitanika; udio ocjena od 8 do 10 iznosi 61,44 % za preporuku i 60,13 % za povratak. Rezultati potvrđuju visoku razinu zadovoljstva i izražen potencijal lojalnosti gostiju.

Najbolje su ocijenjeni osjećaj osobne sigurnosti, gostoljubivost lokalnog stanovništva, ljepota mjesta te ljepota i netaknutost prirode i krajolika. Ocjene 6 i 7 osobnoj sigurnosti dalo je 84,31 %, gostoljubivosti 73,86 %, prirodi i krajoliku 69,28 %, a ljepoti mjesta 66,67 % ispitanika. Visoko su ocijenjeni i atmosfera mjesta, prometna dostupnost, čistoća plaža te kvaliteta smještaja među ispitanicima na koje se to pitanje odnosilo. To potvrđuje da se temeljna konkurentska prednost Pašmana zasniva na sigurnom, mirnom i gostoljubivom otočnom ambijentu te očuvanom prirodnom prostoru.

Najviše prostora za unaprjeđenje vidljivo je kod sportskih sadržaja, pristupačnosti osobama s invaliditetom, prilagođenosti posjetiteljima s kućnim ljubimcima, ponude na plažama, noćnog života, gastronomije, organiziranih izleta i ponude autohtonih proizvoda. Na pitanje je li tijekom boravka nedostajao neki sadržaj potvrdno je odgovorilo 30,72 % ispitanika, dok je samo 5,23 % ocijenilo da su neki sadržaji neprimjereni ponudi destinacije. Nalazi stoga više upućuju na potrebu za pažljivim dopunjavanjem postojeće ponude nego na njezinu radikalnu promjenu.

Negativna iskustva najčešće su povezana s neugodnim mirisima te nepropisnim odlaganjem ili neredovitim odvozom otpada, koje je označilo po 28,10 % ispitanika. Istodobno, 40,52 % nije doživjelo nijednu posebno neugodnu situaciju. Gužve i buka većini nisu ozbiljan problem: ocjene od 1 do 3 dalo je 59,48 % ispitanika za gužvu i 66,67 % za buku, dok su ocjene od 5 do 7 zabilježene kod približno petine uzorka. Rezultati su u skladu s usmjerenjem Plana na očuvanje mirnog karaktera destinacije, poboljšanje gospodarenja otpadom i komunalne infrastrukture te razvoj sadržaja koji podižu kvalitetu boravka bez narušavanja prirodnih i ambijentalnih vrijednosti.

Prilog 3 Izvješće s fokus grupa i terenskog obilaska

Plan upravljanja destinacijom definira smjer održivog razvoja turizma, usklađuje interese lokalne zajednice, javnog sektora i gospodarstva te postavlja okvir za upravljanje posjetiteljima, infrastrukturom, ponudom, identitetom i kvalitetom života destinacije. Kvalitativni uvidi lokalnih dionika važan su dio analitičke osnove jer omogućuju razumijevanje problema, potreba i razvojnih mogućnosti koje nije moguće u cijelosti obuhvatiti statističkim podacima.

U sklopu pripremnih radnji za izradu Plana tijekom siječnja i veljače 2025. provedeni su strukturirani razgovori i fokus-grupe s predstavnicima lokalne samouprave, turističke zajednice, komunalnog sustava, turističko-ugostiteljskog sektora, privatnog smještaja, kampova, udruga, drugih gospodarskih djelatnosti i lokalne zajednice. Razgovori su dopunjeni terenskim uvidima u stanje prostora i infrastrukture. Nalazi u nastavku prikazani su tematski i objedinjeno.

Svrha razgovora bila je prepoznati ključna razvojna ograničenja i potencijale, provjeriti podudarnost iskustava različitih dionika te izdvojiti prijedloge važne za kvalitetu života i održivost turizma. U nastavku se donosi sažetak ponavljajućih nalaza, ali i konkretnih problema, lokacija i razvojnih ideja koje su sudionici smatrali važnima.

Otočnost, kvaliteta života i dostupnost osnovnih usluga

Razvoj turizma na Pašmanu ne može se odvojiti od svakodnevnih uvjeta života na otoku. Dio sudionika procjenjuje da je broj stalnih stanovnika niži od službeno registriranoga te da se izvan sezone na području Općine zadržava približno 1.600 do 1.800 ljudi. Kao česta ograničenja navedeni su nedostatna dostupnost zdravstvenih usluga, javnog prijevoza i drugih osnovnih sadržaja. Jedina ljekarna na otoku nalazi se u Tkonu, dok se nedostatak liječnika osjeća tijekom cijele godine, a osobito u sezoni. Ambulanta i škola nalaze se u Neviđanima, vrtić u Dobropoljani se proširuje, a jaslice djeluju u Banju. Kao korisne dopune predloženi su dodatni medicinski tim u sezoni, postavljanje defibrilatora i radionice prve pomoći.

Nepostojanje benzinske postaje na otoku ponavljalo se kao jedan od najkonkretnijih problema svakodnevice. Opskrba gorivom zahtijeva odlazak prema Preku ili na kopno, što povećava troškove i otežava funkcioniranje stanovnika, posjetitelja i pružatelja usluga. Na području Općine nema ni pekare, a dio osnovnih potreba stanovnici rješavaju preko kanala. Blizina kopna zato istodobno olakšava pristup uslugama i smanjuje poticaj za njihov razvoj na samom otoku.

Nedostaju i kulturni domovi te drugi višenamjenski prostori za okupljanje, aktivnosti udruga i najam u pojedinim naseljima. Bibliobus s domaćim i stranim naslovima ocijenjen je pozitivno, ali ne može zamijeniti trajnu mrežu društvenih sadržaja. Planirani vatrogasni i društveni dom, širenje predškolskih kapaciteta i postojeći dom za starije osobe u Ždrelcu, kapaciteta približno 40 korisnika, prepoznati su kao ulaganja koja jačaju rezidentnu

funkciju otoka. Dio sudionika kao dugoročnu razvojnu ideju vidi i most prema kopnu, očekujući da bi bolja dostupnost mogla olakšati svakodnevni život i potaknuti povratak ili doseljavanje obitelji, dok drugi nalazi naglašavaju potrebu da se razvoj odvija bez gubitka otočnog karaktera.

Profil gostiju, smještaj i sezonalnost

Pašman dominantno privlači obitelji s djecom srednje platežne moći te velik broj lojalnih gostiju koji se vraćaju godinama ili desetljećima. Posebno su zastupljeni gosti iz Slovenije, dok se u robinzonskom smještaju češće spominju Nijemci i Austrijanci, a u apartmanskom smještaju, uz Slovence, Česi i Slovaci. U predsezoni su zapaženi gosti iz Njemačke, a u posezoni Poljaci i Česi. Talijanskih i domaćih gostiju prema opažanjima dionika ima manje nego prije.

Glavnina prometa ostvaruje se od lipnja do rujna. Apartmanski smještaj najčešće posluje od sredine lipnja do kraja kolovoza, kampovi od proljeća ili početka lipnja do početka listopada, a robinzonski smještaj do kraja rujna. Boravci u apartmanima najčešće traju od sedam do četrnaest dana, uz primjetan trend skraćivanja. Obitelji s mlađom djecom često ostaju oko deset dana, dok dio gostiju u kampovima boravi znatno dulje. U robinzonskom segmentu nekadašnjih približno petnaest dana također se sve češće skraćuje na oko tjedan dana.

Stalni gosti važna su i stabilna tržišna baza. Dio njih termin za iduću godinu dogovara već tijekom boravka, a rezervacije se ostvaruju putem platformi poput Booking.coma i Adriatic.neta, društvenih mreža, preporuka te izravnim dogovorom s domaćinima. Međutim, visoka zastupljenost povratnih gostiju utječe i na potrošnju: oni su već upoznati s ponudom, dio namirnica donose sa sobom, a nakon prve polovice srpnja primjećuje se slabija prodaja suvenira, tura i dodatnih proizvoda. Rastuće cijene i inflacija također su smanjile ugostiteljsku potrošnju.

Privatno iznajmljivanje uglavnom je dopunski, a ne jedini izvor prihoda. Mnogi domaćini nisu zainteresirani za znatno širenje kapaciteta ni uvođenje usluge doručka jer bi to zahtijevalo više rada i intenzivniji odnos s gostima. Unatoč tomu, domaćini često nude ili prodaju vlastito maslinovo ulje, povrće i druge proizvode, čime pridonose autentičnosti boravka. U kamping segmentu razmatra se uređenje kampa više kategorije u Ždrelcu, kapaciteta oko 330 gostiju. Razvoj ne treba usmjeravati prema luksuzu kao dominantnom modelu, nego prema funkcionalnoj kvaliteti, uređenosti, sadržajima i očuvanju mirnog, obiteljskog karaktera destinacije.

U više razgovora otvoreno je pitanje neprijavljenog iznajmljivanja i neprijavljenih gostiju. Procjene njegova opsega vrlo su visoke, ali riječ je o percepcijama sudionika koje nisu potvrđene nadzornim podacima. Takva praksa stvara osjećaj nelojalne konkurencije, smanjuje lokalne i turističke prihode, narušava pouzdanost evidencija te dodatno opterećuje otpad, promet i ostalu infrastrukturu. Posebno se problematičnim smatra iznajmljivanje izvan sustava u kućama za odmor i objektima vlasnika koji ne borave stalno na otoku, dok lokalna samouprava raspolaže ograničenim ovlastima za nadzor.

Turistički proizvodi, sadržaji i produljenje sezone

More, sunce, mir i plaže ostaju glavni motivi dolaska. Pješčane i plitke plaže posebno odgovaraju obiteljima s djecom, a gosti cijene tišinu, sigurnost, čistoću mora i još uvijek razmjerno pristupačne cijene. Ipak, ponuda se često opisuje kao monotona i nedovoljno razvijena izvan osnovnog proizvoda kupanja i ugostiteljstva. Nedostaju dnevni i večernji sadržaji, sportski tereni, aktivnosti za djecu, sadržaji za loše vrijeme te jednostavne usluge poput najma i popravka bicikala, najma kajaka, pedalina i druge opreme za aktivan odmor.

Postoji jasan raskorak između komunikacije Pašmana kao outdoor destinacije i ponude dostupne na terenu. Na razini Zadarskog arhipelaga razvijaju se zajednička mrežna stranica, trail i biciklističke karte, promotivni filmovi za biciklizam i kajakarenje te arhipelag trail run, a prostorom prolazi i EuroVelo 8. Kao dodatne ideje spominju se „putovnica arhipelaga“, uređenje Bobić špilje za penjačke sadržaje, organizirane dnevne outdoor aktivnosti i povezivanje razlomljenih biciklističkih pravaca. Ti projekti pružaju dobru osnovu, ali lokalna infrastruktura i komercijalne usluge još ne omogućuju da se outdoor identitet u cijelosti doživi.

Robinzonski turizam prepoznat je kao posebnost s potencijalom za dulju sezonu i disperziju gostiju prema vanjskoj strani otoka. Istodobno su izražene različite ocjene njegova gospodarskog učinka: dio sudionika smatra da privlači odgovornije goste koji prihvaćaju otočne posebnosti, dok drugi upozoravaju da takvi boravci mogu biti slabo povezani s lokalnom potrošnjom. Daljnji razvoj zato treba povezati s uređenim pristupima, pravilima korištenja prostora i uključivanjem lokalnih usluga.

Produljenje sezone nije moguće samo otvaranjem smještaja. Ugostiteljski i drugi sadržaji često prestaju raditi već početkom rujna, iako su plaže još pune, dok početkom svibnja posjetiteljima nisu dostupne ni pojedine osnovne usluge. Predloženi su ranije otvaranje i kasnije zatvaranje objekata, bolja koordinacija radnog vremena te povezivanje koncesijskih uvjeta s duljim razdobljem pružanja usluga. Biciklizam, outdoor programi, organizirane grupe i manja autentična događanja mogu ojačati travanj, svibanj, listopad i studeni, ali samo ako istodobno funkcionira cjelovit lanac usluga.

Manifestacije, baština i identitet mjesta

Udruge, sportska društva, kulturne organizacije i mjesne inicijative nose velik dio društvenog i manifestacijskog života. Među istaknutim događanjima i aktivnostima navode se Slovenska noć, Fish, Food and More, gastro i klapski programi, Đirada, plivački maraton, boksački, malonogometni, boćarski i vaterpolski turniri, podvodni ribolov i lignjolov, natjecanje u praćanju, turnir u piciginu, Krajska fešta, Mišulića siđa fešta, Dobropoljanski gušti, fešte po naseljima, međunarodna smotra folklora KUD-a Bokolje te hodočašće sv. Anti. Dobropoljanski gušti okupljaju približno tisuću do tisuću i pol posjetitelja, dok se Slovenska noć najčešće izdvaja kao najposjećenija

manifestacija. Sudionici ocjenjuju da se ponuda događanja nakon pandemije poboljšala, ali i dalje smatraju da ih nema dovoljno u odnosu na potrebe gostiju i stanovnika.

Vjerska i kulturna baština, uključujući Ćokovac, lokalne običaje i folklor, važan je dio identiteta, ali nije dovoljno povezana u cjelovite programe. Slično vrijedi za most Ždrelac, špilje i druge lokalitete koji imaju simbolički ili doživljajni potencijal. Potrebni su interpretacija, označavanje, vođeni programi i jasnija veza s lokalnom gastronomijom, outdoor rutama i manifestacijama.

Galešnjak i mikroarhipelag najčešće se navode kao primjer razlike između promotivne prepoznatljivosti i stvarne ponude. Galešnjak se koristi kao „srce Dalmacije“, ali bez organiziranih tura, interpretacije i atraktivnog pogleda iz zraka doživljaj s razine mora ne odgovara uvijek promotivnim očekivanjima. Ostali otočići također ne predstavljaju samostalan motiv bez osmišljenih izleta i sadržaja. Njihovu valorizaciju treba razvijati kroz kontrolirane ture, kvalitetnu interpretaciju i povezivanje s nautičkom ponudom, bez narušavanja prirodnih obilježja.

Kao neiskorišteni resurs spomenuta je i plaža s ljekovitim blatom u Barotulu, koja nije dovoljno promovirana ni uključena u turističke proizvode. Sudionici su predlagali i prepoznatljiv vizualni motiv otoka koji bi objedinio prirodne, kulturne i proizvodne elemente identiteta.

Lokalni proizvodi, gastronomija i otočno gospodarstvo

Maslinarstvo je jedan od najsnažnijih gospodarskih i identitetskih resursa Pašmana. Posljednjih godina ponovno se čiste i aktiviraju zapušteni maslinici, a maslinovo ulje u velikoj se mjeri prodaje turistima. Unatoč tomu, nedostaju vidljiva interpretacija, prepoznatljiva oznaka, prodajna mjesta i sadržaji posvećeni maslini. Sudionici smatraju da je susjedni Ugljan uspješnije prisvojio temu „otoka maslina“, dok Pašman nije dovoljno razvio vlastitu priču unatoč stvarnoj proizvodnji i tradiciji.

Na razini arhipelaga pripremaju se zajednička kuharica domaće spize i gastronomsko događanje kojim bi se tradicionalna jela uključila u ugostiteljsku ponudu. Kao autentični elementi izdvojeni su sušena hobotnica, fritule povezane s berbom maslina te maslinovo ulje. Pritom je upozoreno da legalna prodaja pojedinih tradicionalnih proizvoda nije razvijena, pa gastronomska baština ostaje izvan formalne ponude.

Veza lokalne proizvodnje i ugostiteljstva slaba je. Na otoku postoji vrlo ograničena lokalna ribarska ponuda, a ugostitelji se za ribu i veće nabave uglavnom oslanjaju na Tkon i kopno. Posebno je teško legalno nabaviti domaće lignje. Ribarnica u Ždrelcu ima korisnika i djelomično funkcionira, dok ribarnica u Pašmanu nema korisnika. Veliki sustavi proizvodnje ribe prisutni na otoku ne doživljavaju se dovoljno povezanima s lokalnom ponudom i identitetom. Nekada prepoznatljiva proizvodnja krumpira gotovo je nestala, a nedostatak vode dodatno ograničava poljoprivredu.

Kao konkretno rješenje više je puta pozitivno ocijenjena pokretna kružna tržnica koja bi obilazila naselja i povezivala proizvođače, stanovnike, ugostitelje i goste. Uz prodajna mjesta, potrebni su zajedničko označavanje, promocija, lakši plasman viškova i potpora malim proizvođačima. Time bi se povećala lokalna potrošnja i smanjio jaz između resursa koji postoje na otoku i proizvoda koje gost stvarno može kupiti.

Na području Općine djeluje približno 50 ugostiteljskih objekata. Radnu snagu najvećim dijelom čini domaće stanovništvo, ali se pojavljuju i teškoće s dostupnošću radnika, sezonskim angažmanom i neformalnim oblicima dnevnog rada. Dio poduzetnika izvan turizma tijekom prosinca, siječnja i veljače bilježi vrlo slabu aktivnost. Potrebni su stručna edukacija, bolja kvaliteta usluge i poticaji za cjelogodišnje poslovanje. Procjene ukupnog učinka turizma nisu jednoznačne: uz važnost prihoda i zaposlenosti, dio sudionika smatra da pritisci na prostor, infrastrukturu i troškove života ponekad nadmašuju korist koju osjeća lokalna zajednica.

Komunalna infrastruktura, otpad i zaštita mora

Neriješena odvodnja najčešće je izdvajana kao najveće infrastrukturno i okolišno ograničenje. Na otoku postoji mehanički kolektor, ali ne i biološki pročistač. Posljednjih sedam do osam godina uvode se bio-jame, no problemi nastaju zbog nepravilnog korištenja i odlaganja različitih vrsta otpada u sustav. U pojedinim razdobljima stanovnici opažaju neugodne mirise mora koje povezuju sa septičkim i crnim jamama. Daljnja gradnja bez cjelovitog rješenja odvodnje doživljava se kao ozbiljan rizik za more, kvalitetu života i turističku budućnost.

Kao prioritet navode se razvoj aglomeracije i cjelovitog sustava odvodnje, uz pravilno projektirana prijelazna rješenja ondje gdje mreža nije izvediva. Potrebne su i edukativne kampanje za stanovnike, vlasnike kuća za odmor, iznajmljivače i goste o pravilnom korištenju bio-jama i zaštiti mora. Projekt „Južni Pašman“ i drugi veći zahvati ne bi se trebali razvijati bez prethodno riješene temeljne komunalne infrastrukture.

Gospodarenje otpadom drugi je najčešće ponavljan problem. Odvoz se prema navodima sudionika zimi obavlja jednom, a ljeti dva puta tjedno, dok je do 2023. ljeti bio organiziran tri puta tjedno. U vršnim mjesecima takva učestalost nije dovoljna te se otpad gomila uz spremnike. Gosti naviknuti na razvijenije odvajanje otpada negativno reagiraju na stanje sustava. Dodatno opterećenje stvaraju neprijavljeni objekti i kuće za odmor čiji korisnici otpad odlažu izvan redovnog sustava.

Na području Općine postoji zeleni otok, ali nema kompostane ni organiziranog odlagališta građevinskog otpada, pa se građevinski otpad pojavljuje na neprimjerenim lokacijama. Predloženi su kompostana, uređeno mjesto za građevinski otpad, češći sezonski odvoz, zasebne kante za plastiku za svako kućanstvo, više spremnika i košara te snažnije informiranje i nadzor. Budući da uslugu provodi Čistoća Zadar, očekuje se odlučnije zagovaranje otočnih potreba prema pružatelju usluge.

Komunalni sustav ima vrlo ograničene ljudske i tehničke kapacitete. U općinskoj upravi radi jedanaest osoba, a u komunalnom poduzeću dvije, uz teškoće u pronalasku sezonske i stalne radne snage. Od opreme se izdvajaju traktor i malčer. Pozitivni pomaci uključuju solarnu javnu rasvjetu, planirano širenje mreže i nabavu e-tricikala, ali opseg poslova znatno premašuje raspoložive kapacitete. Vatrogasci godišnje bilježe približno dvadeset intervencija, pri čemu se kao čest uzrok požara navodi ljudska nepažnja; turisti se pritom ne izdvajaju kao poseban sigurnosni problem.

Uređenost naselja, plaže i javni prostor

Opća neuređenost prostora snažno se ponavlja kroz razgovore i terenske dojmove. Spominju se nedovoljno održavane zelene površine, nasadi, rubnici, pješačke staze, kružni tokovi, ceste, vale i privatne parcele. Dio sudionika predlaže jasnije obveze i kažnjavanje vlasnika koji ne održavaju okućnice i zemljišta. Potrebno je snažnije hortikulturno uređenje, više cvjetnih površina, zelenih otoka, hlada i osnovne javne opreme. Uređena plaža u Kraju navedena je kao pozitivan primjer, dok činjenica da je jedan gost sam kupio ljuljačku i darovao je Općini ilustrira manjak jednostavnih sadržaja u pojedinim naseljima.

Plaže su glavni turistički resurs, ali su ocjene njihove uređenosti i pristupačnosti neujednačene. Dio dionika smatra da su pojedine plaže prilagođene osobama s invaliditetom, dok drugi upozoravaju da stvarna razina pristupačnosti nije dovoljna. Potrebni su sigurni pristupi, sanitarni i prateći sadržaji, suncobrani, košare za otpad, manji popravci i jasne informacije o razini pristupačnosti. Kao mogući model upravljanja potrošnjom vode spomenuta je i simbolična naplata korištenja tuševa. Problem rezerviranja mjesta ručnicima ocijenjen je uglavnom riješenim nakon zabrane takve prakse.

Za goste s kućnim ljubimcima postoji samo jedna uređena plaža, a u razgovorima su se pojavljale različite informacije o njezinoj lokaciji, između Mrljana i Neviđana. Neovisno o lokaciji, zajednička je ocjena da jedan prostor nije dovoljan s obzirom na rast broja gostiju sa psima. Nedostaju oprema, oznake i dodatne pet-friendly lokacije. Na području Općine nema službene FKK plaže.

Stanovnici podržavaju uređenje plaža i šetnica, ali upozoravaju na štetnost nekontroliranog nasipavanja obale i umjetnog širenja plaža. Posebno se ističe potreba za kontinuiranom obalnom šetnicom koja bi povezivala naselja i koristila stanovnicima i gostima. Javne prostore treba uređivati u mjeri prostora, uz očuvanje prirodne obale i krajobraza.

Promet, otočna povezanost i mobilnost

Prometne veze ne odgovaraju u cijelosti potrebama stanovnika ni posjetitelja. Lokalni autobusni prijevoz ocijenjen je rijetkim i nepraktičnim, osobito vikendom. Trajektni prekidi nisu česti, ali kašnjenja, nedostatan broj polazaka, kvaliteta plovila i izostanak noćnih linija ograničavaju odlazak u Biograd ili Zadar radi izleta, večere, rada i osnovnih usluga. Potrebni su češći i pouzdaniji polasci te bolja usklađenost pomorskog i cestovnog prijevoza.

Stanje cesta ocijenjeno je slabim, osobito na vanjskoj strani otoka gdje neasfaltirani pravci otežavaju pristup uvalama i robinzonskom smještaju. Istodobno se očekuje oprez pri uređenju pristupa kako se ne bi otvorio prostor nekontroliranom prometu i gradnji. Na glavnoj cesti veće skupine biciklista koje dolaze jutarnjim trajektima usporavaju promet i stvaraju sigurnosne konflikte. Postojeći biciklistički pravci uz obalu razlomljeni su i nisu povezani u kontinuiranu mrežu, iako dio javnog sektora postojeću mrežu procjenjuje zadovoljavajućom. Nalazi zato upućuju na potrebu precizne inventarizacije, povezivanja prioritetnih dionica i sigurnog odvajanja biciklista od motornog prometa.

Parkiranje se trenutačno ne naplaćuje, ali se razmatra naplata nakon proširenja uređenih kapaciteta. Potrebno je izbjeći pretvaranje obale i javnih površina u neformalna parkirališta te upravljanje prometom povezati s pješačkim, biciklističkim i javnim prijevozom. U javnoj sigurnosti nema većih konflikata koje bi stvarali turisti; prijave se češće odnose na nelegalnu gradnju, pomorsko dobro i komunalni nered. Na otoku nema policijske postaje, a policijska se funkcija organizira preko ispostave u Preku.

Nautička infrastruktura i izletnička ponuda

Nedostatak uređenih vezova, sidrišta i legalnog tranzitnog veza ograničava nautičku i izletničku ponudu. Brojni vezovi koriste se bez naknade, luke nisu dovoljno regulirane, a lučice su u županijskoj nadležnosti, što zahtijeva koordinaciju više razina upravljanja. Spominju se projekt marine, proširenje luke u Dobropoljani, širenje sidrišta predviđenih prostornim planovima te mogućnost komercijalizacije dijela vezova. Dio sudionika smatra i da treba preispitati broj i uvjete postojećih koncesija na pomorskom dobru. Razvoj mora biti usklađen s kapacitetima obale i potrebama lokalnog stanovništva.

Postojeća brodska izletnička ponuda uglavnom je usmjerena prema Kornatima i Telašćici, ali njezini su korisnici češće gosti s kopna. Ukrcaj se organizira u Tkonu i Biogradu, pa područje Općine Pašman nije dovoljno razvijeno kao polazna točka. U predsezoni i posezoni važnije su organizirane grupe, dok se ljeti više prodaje individualno preko vlastitih mrežnih stranica, društvenih mreža i izravno na terenu. Uređenje tranzitnih vezova, razvoj lokalnih polazišta i povezivanje s mikroarhipelagom mogli bi povećati zadržavanje i lokalnu potrošnju.

Prostorni razvoj, ulaganja i upravljanje destinacijom

Sudionici prepoznaju ograničene prostorne i infrastrukturne kapacitete za daljnji rast. Ilegalna gradnja, snažan interes vanjskih investitora i prodaja zemljišta izazivaju zabrinutost zbog gubitka kontrole nad prostorom i identitetom. Istodobno postoji svijest da dio nekretnina vanjskim kupcima prodaju upravo domaći vlasnici, pa je odnos prema investicijama ambivalentan: ulaganja su potrebna, ali razvoj se želi zadržati u mjeri otoka i s većim koristima za lokalnu zajednicu.

Među većim planovima spominju se kamp više kategorije u Ždrelcu, projekt „Južni Pašman“, marina, poduzetnički centar, novi vatrogasni i društveni dom te privlačenje digitalnih nomada. Za kamp u Ždrelcu navodi se da se njegov status nastoji formalno urediti. Istodobno je naglašeno da veliki projekti ne smiju prethoditi rješavanju odvodnje, prometa i drugih osnovnih sustava. Prioritet treba dati ulaganjima koja istodobno poboljšavaju kvalitetu života i turistički doživljaj.

Suradnja kroz Turističku zajednicu Zadarski arhipelag pozitivno je ocijenjena, osobito u outdooru, gastronomiji i zajedničkoj promociji. Na lokalnoj razini potrebno je redovitije povezivanje Općine, Turističke zajednice, komunalnih službi, ugostitelja, iznajmljivača, kampova, proizvođača, udruga i prijevoznika. Prihodi Turističke zajednice znatno ovise o paušalima privatnog smještaja, pa neprijavljeno poslovanje i dugovanja izravno slabe njezin kapacitet. Slično tomu, ograničen broj zaposlenih u javnom i komunalnom sustavu smanjuje mogućnost istodobne provedbe većeg broja projekata.

Edukacije su potrebne u više područja: kvaliteti ugostiteljske ponude, profesionalizaciji usluga, gospodarenju otpadom, pravilnom korištenju odvodnih sustava, održavanju okućnica, prvoj pomoći i pripremi razvojnih projekata. Upravljanje destinacijom treba temeljiti na jasnijoj podjeli odgovornosti, ranijem uključivanju dionika i redovitoj razmjeni podataka.

Glavni zaključci s fokus grupa

- **Odvodnja i gospodarenje otpadom moraju imati apsolutni razvojni prioritet.** Cjelovit sustav odvodnje, odgovarajuća prijelazna rješenja, češći sezonski odvoz, bolje odvajanje otpada, kompostana i uređeno zbrinjavanje građevinskog otpada preduvjeti su zaštite mora, kvalitete života i održivosti turizma.

- **Razvoj treba temeljiti na funkcionalnoj kvaliteti i mjeri prostora.** Velike projekte i daljnji rast smještaja potrebno je uskladiti s komunalnim i prometnim kapacitetima, zaštitom prirodne obale i interesima lokalne zajednice.

- **Produljenje sezone zahtijeva dostupne usluge i stvarne sadržaje.** Potrebni su dulje radno vrijeme ugostiteljskih objekata, dnevne i večernje aktivnosti, sadržaji za djecu i loše vrijeme te bolja koordinacija ponude u predsezoni i posezoni.

- **Outdoor pozicioniranje treba potvrditi ponudom na terenu.** Treba povezati biciklističke dionice, urediti prioritetne rute, omogućiti najam i servis opreme te razvijati organizirane biciklističke, pješačke, kajakaške i penjačke programe.

- **Plaže, šetnice i javni prostori trebaju biti uređeniji i pristupačniji.** Prioriteti su hortikulturno uređenje, osnovna oprema, pristupačnost osobama s invaliditetom, dodatni pet-friendly sadržaji i kontinuirana obalna šetnica, bez nekontroliranog nasipavanja obale.

– **Maslinarstvo, gastronomiju i lokalne proizvode treba pretvoriti u vidljiv identitet.** Potrebni su pašmanska oznaka, prodajna mjesta, pokretna tržnica, povezivanje proizvođača i ugostitelja te interpretacija masline, lokalne hrane i tradicije.

– **Galešnjak i mikroarhipelag treba pretvoriti iz promotivnog motiva u kontrolirani doživljaj.** Organizirane ture, interpretacija, lokalna polazišta i nautička infrastruktura mogu povećati vrijednost ponude uz očuvanje prostora.

– **Prometnu i otočnu povezanost treba sustavno poboljšavati.** Potrebni su češći i pouzdaniji trajektni i autobusni polasci, razmatranje noćnih linija, sigurnije biciklističke veze, uređena parkirališta i bolje povezivanje naselja.

– **Nadzor neprijavljenog iznajmljivanja, gradnje i korištenja javnog prostora mora biti učinkovitiji.** Nejednaka primjena pravila narušava tržišne uvjete, javne prihode, komunalni sustav i povjerenje lokalne zajednice.

– **Upravljanje destinacijom treba biti koordiniranije i uključivije.** Redoviti mehanizmi suradnje Općine, Turističke zajednice, javnih službi, privatnog sektora, proizvođača i udruga potrebni su za provedbu projekata, razmjenu podataka i zajedničko upravljanje ograničenim otočnim resursima.

Zaključno, nalazi potvrđuju da Pašman svoju privlačnost temelji na miru, moru, obiteljskim plažama, očuvanom prostoru, lojalnim gostima i snažnom lokalnom identitetu. Glavni razvojni izazov nije nedostatak osnovne atraktivnosti, nego raskorak između promotivnog potencijala i funkcionalne kvalitete destinacije. Budući razvoj treba usmjeriti prema rješavanju odvodnje i otpada, uređenju javnog prostora, boljoj povezanosti, sadržajnijoj outdoor i gastronomskoj ponudi te zaštiti prostora od nekontroliranog rasta. Uspjeh će ovisiti o sposobnosti dionika da razvoj vode koordinirano, u mjeri otoka i s jasnim koristima za lokalnu zajednicu.